

KONSEPTVALGUTREDNING (KVU) FOR STORTINGET
**TILBYGGET MOT AKERSGATA OG
LOKALBEHOV FOR KOMITÉARBEID
OG HØRINGER**

November 2023

Generelle opplysninger			
Type prosjekt	Konseptvalgutredning (KVV)		
Oppdragsgiver	Stortingets administrasjon		
Hovedbruker(e)	Storingsrepresentanter, ansatte i partigruppene og i administrasjonen.		
Prosjektledelse, Statsbygg	Utredningsseksjonen		
Større konsulentbidrag	Atkins AS (usikkerhetsanalyse) og HR Prosjekt (estimering)		
Prosjektutløsende behov og mål			
Problem- og behovsanalyse / Prosjektutløsende behov	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivaretagelse av kulturminneverdier med høy symbolverdi. 2. [REDACTED] 3. Komite- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet, og det er behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet. 4. Det er lav arealeffektivitet og potensial for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet for lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk 		
Samfunns mål	Gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av Stortingets ressurser og verdier, skapes sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke.		
Effekt mål	Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket.		
	Sikre lokaler.		
	Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet.		
	Effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler.		
Konseptene: omfang og investeringskostnader			
	Areal (kvadratmeter BTA)	Investeringskostnader for bygg og brukerstyr (reelle 2023-MNOK inkl. mva.)	
		Styringsramme (P50)	Kostnadsramme (P85)
Nullalternativet	6 680	900	1 240
Konsept 1 - Rehabiliteret	6 680	1 150	1 600
Konsept 2 - Rehabiliteret og funksjonelt	6 680	1 400	1 950
Konsept 3A - Integrerte kjernefunksjoner samlet	7 680	1 610	2 300
Konsept 3B - Integrerte kjernefunksjoner spredt	9 180	1 820	2 610

Samfunnsøkonomisk lønnsomhet					
Nåverdiår: 2023. Prisår: 2023	Null-alternativet	Konsept 1	Konsept 2	Konsept 3A	Konsept 3B
Prissatte virkninger					
Sum prissatte virkninger	-1 870	-1 820	-1 630	-1 590	-1 740
Endring fra nullalternativet (netto nåverdi) ¹	0	50	240	280	130
Ikke-prissatte virkninger					
Sikkerhet	0	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ubetydelig	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig
Kunnskap om demokratiet	0	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Ulemper i byggefasen	0	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
Samlet rangering	5	4	1	1	3
Konklusjon og anbefaling					
<p>Konsept 2 og 3A har høyest samfunnsøkonomisk lønnsomhet og rangeres likt i analysen. I konsept 2 oppgraderes tilbygget teknisk og funksjonelt, komitéfunksjonene integreres og besøkskapasiteten utbedres. I dette konseptet videreføres leie av høringsfunksjoner. I tillegg til tilsvarende tiltak som i konsept 2 avvikles hele leieforholdet i konsept 3A, og høringsaler innplasseres i eid bygningsmasse. Begge de anbefalte konseptene har lavere kostnader enn å videreføre dagens situasjon med helt nødvendige oppgraderinger (nullalternativet), og inneholder vesentlig nytteverdi spesielt fra økt informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet.</p>					

¹ Konseptenes effekter sammenlignet med nullalternativet utgjør de samfunnsøkonomiske virkningene (dette gjelder for både de prissatte og de ikke-prissatte virkningene).

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	5
1 OPPDRAGET OG GJENNOMFØRING AV UTREDNINGEN.....	10
1.1 Bakgrunn	10
1.2 Mandat.....	10
1.3 Organisering og gjennomføring av utredningsarbeidet.....	11
1.4 Viktige grensesnitt mot andre prosjekter	12
1.5 Dagens situasjon.....	13
2 PROBLEMBESKRIVELSE	16
2.1 Problem 1 – Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert.....	17
2.2	
2.3 Problem 3 – Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet	27
2.4 Problem 4 – Lav arealeffektivitet i bygningsmassen	31
2.5 Andre observerte forhold	37
3 BEHOVSANALYSE.....	39
3.1 Overordnede samfunnsbehov	41
3.2 Operasjonelle behov for virksomheten	46
3.3 Interessentanalyse	57
3.4 Samlet vurdering av prosjektutløsende behov	60
4 STRATEGISKE MÅL	63
4.1 Samfunns mål	63
4.2 Effektmål	63
4.3 Identifiserte målkonflikter	65
5 RAMMEBETINGELSER	66
5.1 Overordnede rammebetingelser	66
5.2 Prosjektspesifikke rammebetingelser	67
6 MULIGHETSSTUDIE.....	68
6.1 Mulighetsrommet og grovsiling av alternativer	69
6.2 Presentasjon av konsepter som tas med videre til alternativanalysen	73
6.3 Hovedgrep i arealprogram for innplassering	79
7 ALTERNATIVANALYSE.....	81
7.1 Sentrale forutsetninger og avgrensninger for analysen.....	86
7.2 Identifisering av konseptenes samfunnsøkonomiske virkninger	89
7.3 Prissatte virkninger	90
7.4 Ikke-prissatte virkninger	97
7.5 Sensitivitetsanalyse	112

7.6	Realopsjoner	115
8	ANDRE BESLUTNINGSRELEVANTE FORHOLD	117
8.1	Konseptenes måloppnåelse.....	117
8.2	Strategiske føringer – mulig betydning for konseptvalg	119
8.3	Fordelingsvirkninger.....	120
9	FØRINGER FOR NESTE FASE	121
9.1	Sentrale oppfølgingspunkter i videre prosjektutvikling	122
9.2	Muligheter for å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet	126
10	KILDELISTE	129
11	VEDLEGG.....	134
11.1	Vedlegg 1 Oversikt over møter med brukere.....	134
11.2	Vedlegg 2 Normative føringer - lover og forskrifter mv.	136
11.3	Vedlegg 3 Krav til sikre rom.....	143
11.4	Vedlegg 4 Forutsetninger for gjennomføringstid.....	146
11.5	Vedlegg 5 Forutsetninger for samfunnsøkonomisk analyse	147
11.6	Vedlegg 6 Årsaks-virkningskjeder for samfunnsøkonomiske virkninger	148
11.7	Egne vedleggsdokumenter	149

Sammendrag

Anbefaling

Utredning anbefaler at det utføres tiltak for å løse identifiserte problemer og behov for Stortingets tilbygg og komité- og høringsarbeid, der vi har vurdert konsept 2 og 3A som de mest samfunnsøkonomisk lønnsomme alternativene. Førstnevnte innebærer et teknisk og funksjonelt oppgradert tilbygg der komitéfunksjonene integreres og besøkskapasiteten utbedres. I dette konseptet videreføres leie av høringsfunksjoner, mens man i konsept 3A avvikler hele leieforholdet i tillegg til nevnte tiltak, samtidig som høringsaler innplasseres i eid bygningsmasse. Begge konseptene har lavere kostnader enn å videreføre dagens situasjon med helt nødvendige oppgraderinger (nullalternativet), og inneholder vesentlige nyttevirkinger fra økt informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet. Vi har ikke faglig grunnlag for å skille mellom de to alternativene.

Identifiserte problemer og behov

Tilbygget har et betydelig teknisk vedlikeholdsetterslep, der flere VVS- og elektroinstallasjoner er utgått på levetid og nærmer seg funksjonssvikt. Forfatningen er tidskritisk, og uten oppgraderinger kan man risikere brudd på arbeidsmiljøloven eller stengning av arealer. Samtidig har vi avdekt svakheter i brannsikkerheten som i kombinasjon med de tekniske avvikene kan svekke tilbyggets verdier. Dette er kulturminner av høy nasjonal symbolverdi [REDACTED]

I dag leier Stortinget lokaler for komité- og høringsaktivitet i det private markedet. Leieutgiftene vurderes som kostbare og omfatter spesialtilpassede arealer for sikkerhet og funksjonalitet. Vår vurdering er derfor at det kan forekomme en mulig monopolsituasjon med uforholdsmessige høye leiekostnader når leiekontrakten utløper i 2029. [REDACTED]

[REDACTED] Det er også identifisert lav arealeffektivitet i den samlede bygningsmassen, der lav utnyttelse av tilgjengelig kontorareal og bruk av komitérom er sterke bidragsyttere. Stortinget har gjennomført arealutvidelser over tid, men trolig uten å vurdere alternativer for effektivisering. Dette medfører i sum at virksomhetens og samfunnets ressurser ikke benyttes optimalt.

I behovsanalysen finner vi at de overordnede samfunnsbehovene for Stortingets virksomhet er ivaretatt, men at normative føringer underbygger behovet for tiltak innen enkelte områder. Analysen konkluderer med at samfunnet har behov for at representanter og ansatte på Stortinget har gode arbeidsforhold, og at den fysiske sikkerheten og informasjonssikkerheten er på et tilstrekkelig nivå. Videre er det i samfunnets interesse at bygningsmassens kulturhistoriske verdier ivaretas, og at Stortinget vurderer sine lokalbehov i et bærekraftig og kostnadseffektivt perspektiv. På bakgrunn av problembeskrivelsen og behovsanalysen har vi kommet frem til følgende prosjektutløsende behov for Stortingets tilbygg og komité- og høringsarbeid:

1. Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å
■ oppnå gode arbeidsforhold og ivareta kulturminneverdier med høy symbolverdi.

3. Komite- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet,

4. Det er lav arealeffektivitet og potensial for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet for lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk.

Vi har også identifisert andre behov som er ønskelig at løses, men som etter utreders vurdering har lavere omfang og kritikalitet. Dette omhandler lokaler som fremmer åpenhet og formidling, samt enkelte utfordringer ved funksjonalitet og universell utforming i lokaler som understøtter den parlamentariske virksomheten.

Interessentbildet er i stor grad samstemt, men utreder ser at det kan oppstå noen mulige interessekonflikter. Det gjelder forholdet mellom ønsket om å utnytte Stortingets arealer mer effektivt opp mot hensynet om å ivareta tradisjoner med bruk av lokalene. Videre kan det oppstå en motsetning mellom tilrettelegging for mer åpenhet i form av økt besøk opp mot behovet for skjerming og trygge lokaler, samt mellom utbedring og utvikling av bygningsmassen sett opp mot ivaretagelse av verneinteresser og sikkerhetskrav.

Strategiske mål og rammebetingelser

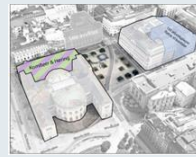
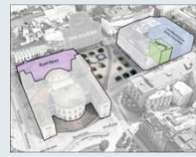
Samfunns målet for prosjektet er at Stortinget gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av ressurser og verdier, skaper sikre og funksjonelle lokaler som understøtter det demokratiske virket. Effektmålene er at Stortinget skal tilstrebe å ha 1) lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket, 2) sikre lokaler, 3) tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet og 4) effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler.

Overordnede og absolutte rammebetingelser for mulighetsrommet av tiltak omfatter å understøtte det parlamentariske arbeidet, bidra til sikre lokaler og ivareta verneverdier. Prosjektspesifikke betingelser som er absolutte skal-krav innebærer at Stortingets lokalisering skal ligge fast og at konsepter *ikke skal* hindre eller på en uakseptabel måte sjenere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen. I tillegg skal heller ikke konsepter utelukke eller sterkt begrense muligheten for å senere ta i bruk de indre gårdsrom mellom stortingsbygningen og tilbygget. Den siste prosjektspesifikke rammebetingelsen er formulert som et bør-krav og omfatter at sentrale arealer i stortingsbygningen og tilbygget *bør* tilrettelegges for den parlamentariske kjernevirksomheten og fellesfunksjoner.

Mulighetsstudie

I mulighetsstudien har utreder vurdert et bredt spekter av tiltak som påvirker etterspørselen etter arealer, utnytter dagens lokaler mer effektivt, forbedrer eksisterende infrastruktur, samt omfatter investeringer i ny eller ombygget infrastruktur. Konsepter som tas videre til alternativanalysen innebærer teknisk oppgradering av tilbygget og ulik grad av rehabilitering og/eller ombygging, samt rokade av virksomheten. Flere konsepter inneholder også tiltak som reduserer omfanget av ekstern leie og utnytter arealet i eid bygningsmasse mer effektivt. Tabell 1 viser konseptene som gjenstår etter grovsilingen i mulighetsstudiet og dermed behandles videre i alternativanalysen.

Tabell 1: Oversikt over konsepter som gjenstår etter grovsiling i mulighetsstudiet og som behandles videre i alternativanalysen

	Nullalternativet	Konsept 1	Konsept 2	Konsept 3A	Konsept 3B
					
Beskrivelse	«Videreføring av dagens situasjon med de mest nødvendige tiltak» Forsvarlig videreføring iht. lov og forskrift	«Et teknisk oppgradert, energieffektivt og universelt utformet tilbygg» Rehabilitering av tilbygget.	«Et funksjonelt tilbygg, integrerte komiteefunksjoner og bedre besøkskapasitet» Rehabilitering og middels ombygging i tilbygget og delvis avviklet leie av komitéhuset.	«Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget, samling av kjernefunksjoner nær stortingssalen og avviklet leie av komitéhuset.	«Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget og kvartalet (Nedre Vollgate 20), kjernefunksjoner i eid bygningsmasse og avviklet leie av komitéhuset.
Arealer som berøres (m ² BTA)	Tilbygget 6.680 m ² (100 m ² ombygges)	Tilbygget 6.680 m ² (270 m ² ombygges)	Tilbygget 6.680 m ² (1.100 m ² ombygges)	Tilbygget 6.680 m ² (1.640 m ² ombygges) Kvartalet 1.000 m ²	Tilbygget 6.680 m ² (1.100 m ² ombygges) Nedre Vollgt. 1.800 m ² (860 m ² ombygges) Kvartalet 700 m ²
Leie	Akersgt. 4.350 m ² Prinsensgt. 430 m ²	Akersgt. 4.350 m ²	Akersgt. 1.490 m ²	Ingen	Ingen

Alternativanalyse

Nullalternativet fremstår som et godt og valgbart alternativ, mens etter en samlet vurdering av de prissatte og ikke-prissatte virkningene har vi rangert konsept 2 og 3A som de to mest samfunnsøkonomisk lønnsomme alternativene i analysen. Begge de to konseptene har lavere kostnader enn nullalternativet, og med nyttevirksomheter knyttet til økt informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet. Sammenstillingen er illustrert i tabellen under.

Tabell 2: Sammenstilling av de prissatte og ikke-prissatte virkningene i den samfunnsøkonomiske analysen, nåverdi i mill. 2023-kr eks. mva.

	Null- alternativet	K1 Rehabilitert	K2 Rehabilitert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Investeringskostnader – bygg og brukerstyr	-560	-710	-870	-1 020	-1 150
FDVU-kostnader	-300	-260	-270	-250	-240
Leiekostnader	-540	-430	-170	-30	-30
Kostnader ved båndlegging av areal	-130	-90	-20	0	0
Midlertidige kostnader	-20	-20	-20	-20	-20
Klimagasskostnader	-10	-10	-10	-10	-10
Skattefinansierings- kostnad	-310	-300	-270	-260	-290
Sum prissatte virkninger	-1 870	-1 820	-1 630	-1 590	-1 740
Endring fra nullalternativet	0	50	240	280	130
Rangering av prissatte virkninger	4	4	1	1	3
Sikkerhet	0	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig
Kunnskap om demokratiet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Ingen/ ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Ulemper i byggefasen	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke- prissatte virkninger	5	4	1	1	1
Samlet rangering	5	4	1	1	3

I konsept 3B integreres også kjernefunksjoner i eid bygningsmasse, og konseptet har størst tiltaksomfang og derav høyest investeringskostnader av alternativene i analysen. Nyttensiden bedres likevel ikke sammenlignet med de anbefalte konseptene (2 og 3A). Videre har konsept 3B noe lavere kostnadsnivå enn konsept 1 og en nytteside som er vurdert å være vesentlig høyere

som følge av økt sikkerhet og mer funksjonelle lokaler særlig for besøksavvikling. På bakgrunn av dette rangerer utreder konsept 3B foran konsept 1. Til tross for at det er et valgbart alternativ rangeres nullalternativet lavest i analysen. Det er lite som skiller det fra konsept 1, men lavere samfunnsøkonomisk kostnad og økt nytte ved sikkerhet gjør at sistnevnte kommer bedre ut.

Analysen vurderes å være robust på den måten at rangeringen av de mest lønnsomme konseptene ikke påvirkes ved endringer i inngangsverdiene. Dette er gjort ved sensitivitetsanalyser av de største prissatte virkningene, samt ved å belyse usikkerheten i de ikke-prissatte virkningene. Konsept 3A styrker seg i et scenario der investeringskostnadene blir lavere enn forventet, mens konsept 2 kommer bedre ut i et mer pessimistisk scenario. Videre trekker konsept 2 og 3A i hver sin retning når det gjelder usikkerhet i de mest betydelige ikke-prissatte virkningene (henholdsvis informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet), men vi er fortsatt av den oppfatning at nyttevirkningene for begge konseptene er robuste.

Andre beslutningsrelevante forhold

Vi har også undersøkt andre forhold som kan ha påvirkning på beslutningstakers valg av konsept. Funnene endrer ikke rangeringen fra den samfunnsøkonomiske analysen der konsept 2 og 3A kommer best ut. Når det gjelder vurderingen av måloppnåelse er effektmålene i stor grad sammenfallende med virkninger i den samfunnsøkonomiske analysen, og utreder vurderer at konseptenes måloppnåelse ikke endrer rangeringen. Videre vil investeringsprosjektene finansieres av norske skattebetalere via offentlige budsjetter og nytten direkte påvirke Stortingets brukere og ansatte, men samtidig vil verdien av økt informasjonssikkerhet og kunnskap om demokratiet tilfalle hele det norske samfunnet. Det er derfor ikke funnet fordelingsvirkninger av stor betydning for konseptene. Det er også enkelte strategiske føringer som kan ha en mulig betydning for konseptvalget. Dette knytter seg til ambisjoner om kostnadseffektive og bærekraftige lokaler, samt ivaretagelse av informasjonssikkerhet. Både konsept 2 og 3A svarer ut sistnevnte, men dersom økt arealutnyttelse og mer effektiv ressursbruk er det dominerende hensynet for beslutningstaker, kan konsept 3A være å foretrekke.

Føringer for neste fase

Det siste kapitlet inneholder sentrale føringer for god og vellykket gjennomføring i kommende faser av prosjektet. Her omtales forventet gjennomføringstid, som inkluderer tidsbruk til ulike faser (konsept-, planleggings- og gjennomføringsfase) og estimert idriftsettelse av konseptene i 2032. Gjennomføringstiden kan om mulig forseres i alternativene med lavere tiltaksomfang. Videre vurderes også tidspunkt for beslutning om konseptvalg, der fordeler og ulemper ved å utsette beslutningen om konseptvalg til enten underveis eller avslutningsvis i avklaringsfasen (OFP), drøftes nærmere. Et annet sentralt oppfølgingspunkt i avklaringsfasen blir å håndtere usikkerhet. Dette innebærer at enkelte elementer i prosjektet må modnes, lokale forhold må undersøkes nærmere, i tillegg til at prosjektorganisering, eierstyring og kontraktsstrategi må vurderes. Videre er god planlegging og gjennomføring av brukerprosesser avgjørende for å lykkes med prosjektet. Optimalisering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet er også et viktig premiss for kommende faser, med hensikt i å sikre at nytte og gevinster realiseres for brukerne og samfunnet som en helhet.

1 Oppdraget og gjennomføring av utredningen

1.1 Bakgrunn

Stortingets administrasjon har gitt Statsbygg i oppdrag å utrede behov og muligheter for deler av Stortingets bygningsmasse. Statsbygg har på denne bakgrunn utarbeidet en konseptvalgutredning (KVU) for tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer. Utredningen belyser og vektet alternativer som på ulike måter bidrar til å løse identifiserte behov, og er et beslutningsgrunnlag for valg av konsept som Stortinget vil gå videre med.

Utredningsarbeidet ble igangsatt høsten 2020 med utgangspunkt i dårlig teknisk tilstand i stortingsbygningens tilbygg mot Akersgata (heretter kalt tilbygget). Utover investeringsbehov i tilbygget, ble det identifisert potensiale for arealeffektivisering og reduserte kostnader forbundet med leieavtaler. Utredningen for tilbygget ble videreført høsten 2022 med utvidet mandat, mens det parallelt ble igangsatt arbeid med utredning av lokalbehov for komitéarbeid og høringer etter utløp av leieavtaler i 2029. Utredningene ble slått sammen til en KVU våren 2023.

Stortinget er ikke direkte underlagt utredningskrav som gjelder for større investeringer i statlig sivil sektor, men har et eget reglement for Stortingets bygge- og leiesaker (Stortingets administrasjon, 2019). Reglementet tilsvarer Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) sin bygge- og leiesaksinstruks i statlig sivil sektor, men med tilpasninger ut fra konstitusjonelle hensyn og hensynet til Stortingets egenart. Reglementet sier at retningslinjer i KDD sin veileder for styring av store statlige byggeprosjekter i tidligfase skal anvendes så langt det passer. I arbeidet har vi basert oss på føringer for utredning som gjelder for Stortinget og staten for øvrig².

1.2 Mandat

I mandat fra 16.6.2022 fremgår det at tilbygget mot Akersgata har dårligst teknisk tilstand av Stortingets bygninger og tekniske anlegg. Det er behov for utskifting og oppgradering for å tilfredsstille dagens krav til funksjonalitet og effektiv drift. Prosjektet skal legge til rette for at hovedfunksjoner i tilbygget knyttet til den parlamentariske virksomheten kan videreføres i tråd med nye arbeidsformer. Videre skal prosjektet heve bygningsmessig og teknisk tilstand, samt bidra til en mer effektiv drift og forvaltning av bygningen, og til at verneverdiene ivaretas. Det fremgår samtidig av mandat at konseptfasen skal gjennomføres i tråd med presidentskapets føringer om mer kostnadseffektive bærekraftige lokaler, og at samling av de parlamentariske kjernefunksjonene i sentrale deler av Stortingets eide bygningsmasse inngår i dette målbildet. Oppdraget skal dermed ikke avgrenses til en videreføring av dagens funksjoner, men også søke å løse deler av arealbehovet som oppstår dersom dagens leiekontrakt i komitéhuset ikke forlenges

---

² Veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter (Statsbygg, 2023f), Veileder for konseptvalgutredninger i byggsektoren (Statsbygg, 2023e), Reglement for bygge- og leiesaker (Stortingets administrasjon, 2019), Utredningsinstruksen (Finansdepartementet, 2016), Instruks om håndtering av bygge- og leiesaker i statlig sivil sektor (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2017a), Rundskriv R-109/21 om prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser (Finansdepartementet, 2021c), Rundskriv R-108/23 Statens prosjektmodell - Krav til utredning, planlegging og kvalitetssikring av store investeringsprosjekter i staten (Finansdepartementet, 2023b), Veileder i samfunnsøkonomiske analyser (DFØ, 2023), Veileder for styring av store statlige byggeprosjekter i tidligfase (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2017b) og Stortingets prosjektmodell for eiendomsprosjekter som inngår i porteføljen (EP1) (Stortingets administrasjon, 2022d).

etter 2029.³

Stortinget har laget et eget mandat som gjelder lokalbehov for komitéarbeid og høringer, og som også er datert 15.6.2022. Stortinget leier rundt 4.800 m² i Akersgata 18 og Prinsens gate 25 (heretter omtalt som komitéhuset), og kontraktene utløper i 2029. Leiearealene i Akersgata er særskilt tilrettelagt for den parlamentariske kjernevirksomheten som gjelder komitéarbeid og høringer. Stortingets reglement for bygge- og leiesaker sier at ved utløp av leieforhold skal det vurderes hvilke alternativer som samlet sett er økonomisk mest fordelaktig for staten. Denne utredningen skal belyse alternativer for å løse lokalbehov for hørings- og komitéarbeid etter utløp av leiekontraktene. Fullstendig eller delvis videreføring av leie må ses opp mot innplassering i eid areal og eventuelle andre alternativer. Et av konseptene må utrede lokalbehov for komitéarbeidet ved bruk av tilbygget.

1.3 Organisering og gjennomføring av utredningsarbeidet

Utredningen er gjennomført i tett samarbeid mellom Stortingets administrasjon i perioden august 2022 til oktober 2023. Stortinget og Statsbygg har hatt en felles arbeidsgruppe med jevnlig møter, og partene har hatt egne interne prosjektstyrer som har behandlet del- og sluttleveransene. Statsbyggs prosjektstyre har vært bredt sammensatt for å dekke viktige tema omkring bygningsmasse, vernehensyn, muligheter og samfunnsøkonomiske virkninger av ulike tiltak.

Vi har hatt møter med utvalg av representanter, ansatte i partigruppene og administrasjon, der de har gitt innspill til beskrivelsen av dagens situasjon, problemer og behov, samt til konseptene. I tillegg har vi hatt møte med Presselosjen. Viser til vedlegg 11.1 for oversikt over alle brukere som har vært involvert.

Som grunnlag for utredningen er det også utført større kartleggings- og analysearbeid, så som arealkartlegging av bygningsmassen, undersøkelse av brukertilfredshet, bookinganalyse av møterom og tilstandsanalyser. Stortinget har selv registrert bruk av komitérom og av enkelte kontorarealer, og bistått med å definere sikringstiltak for konseptene. I tillegg har de innhentet informasjon om arealbruk, komité- og høringsarbeid ved andre parlamenter i Europa. Statsbygg sine fagressurser har vært på befaringer, og vi har fått et bredt tilfang av informasjon.

---

³ Motsetningene i mandatet er omtalt i epost fra Stortingets administrasjon 30.9.2022. Mandatet anses å være dekkende for at utredningsarbeidet også skal utforske alternativer med innplassering av komité- og høringsfunksjoner i tilbygget, jfr. målebildet som inkluderer samling av de parlamentariske kjernefunksjonene.

1.4 Viktige grensesnitt mot andre prosjekter

Vi har listet opp de viktigste pågående arbeidene som et mulig fremtidig byggeprosjekt må ta hensyn til. I kapittel 9 om føringer for neste fase er grensesnittene nærmere omtalt.

Verdivurdering og sikkerhetskrav: Stortinget er et skjermingsverdig objekt⁴ og det pågår arbeid med å definere Stortingets grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF)⁵ og tilhørende kritiske verdier. Stortinget skal definere sikringskrav i henhold til verdivurderingen, som må legges til grunn for et valgt konsept.

Utredning for stortingsbygningen: Stortinget er i oppstart av en utredning med utgangspunkt i tekniske behov i stortingsbygningen. Tilbygget og stortingsbygningen er fysisk koblet sammen og har grensesnitt knyttet til blant annet besøkstilrettelegging, fysisk sikkerhet, tekniske systemer, brannsikring og grunnforhold. Nærværende utredning omhandler mulige tiltak for tilbygget, men avhengigheter mellom bygningene må være del av videre utrednings- og prosjektarbeid.

Figur 1: Flyfoto av stortingsbygningen og tilbygget. Foto: Gule sider.

Program for modernisering og effektivisering: Interne utviklingsprosesser som har pågått siden 2019, blant annet arbeid med digitalisering av den parlamentariske saksbehandlingen (Stortingets administrasjon,). Eventuelle større endringer som følge av programmet må ivaretas i det valgte konseptet som tas videre etter denne utredningen.

Andre byggeprosjekter og planer: Ruter AS og Bane NOR planlegger nye banetunneler i nærheten av Stortinget, og Oslo kommune ved Bymiljøetaten planlegger oppgradering av Akersgata (oppstart 2024-25) (Statsbygg, 2023b). Stortinget diskuterer også en omlegging av inntak for fjernvarme med eier. Tiltak for tilbygget som følge av denne utredningen bør ses i sammenheng med prosjektene i nærområdet.

---

⁴ Objekter og infrastruktur er skjermingsverdige dersom det kan skade grunnleggende nasjonale funksjoner om de får redusert funksjonalitet eller blir utsatt for skadeverk, ødeleggelse eller rettsstridig overtakelse.

⁵ Grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) er tjenester, produksjon og andre former for virksomhet som er av en slik betydning at et helt eller delvis bortfall av funksjonen vil få konsekvenser for statens evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser. De fire besluttede GNFene for Stortinget er: folkestyre, beslutning, samarbeid med regjeringen og kontroll.

1.5 Dagens situasjon

1.5.1 Samfunnsoppdrag og strategiske mål

Stortinget er landets folkevalgte nasjonalforsamling og en av institusjonene som sikrer demokratiet i dets grunnleggende form. Stortingets viktigste oppgaver er å vedta lover, bestemme statens budsjett og kontrollere regjeringen. Det er også en viktig arena for politisk debatt. Stortinget omfatter både parlamentarisk virksomhet og administrative funksjoner som støtter opp om det politiske arbeidet.

Stortingets administrasjon skal jobbe for et levende folkestyre ved å legge til rette for, utvikle og organisere det parlamentariske arbeidet, formidle kunnskap om folkestyret og virksomheten, og ta vare på bygninger, historiske verdier og kunst (Stortinget, 2020b).

1.5.2 Organisering og oppgaver

Det er totalt ca. 900 representanter og ansatte ved Stortinget, hvorav 169 er valgte representanter, rundt 230 er ansatte i partigruppene, og rundt 500 er ansatte i administrasjonen⁶. Representantene er valgt fra 19 fylker/valgdistrikt for perioden 2021-2025, og representerer 9 politiske partier og en liste.

Den parlamentariske prosessen er primæroppgaven ved Stortinget og møter i stortingssalen, arbeidet i fagkomiteene (videre omtalt som komiteene)⁷ og høringsinstituttet er kjernen i dette. Sesjonen løper fra oktober til juni, der de mest aktive periodene er under forhandlingene om statsbudsjettet før jul og revisjonen før sommeren.

Stortingets presidentskap har ansvar for planlegging og tilrettelegging av Stortingets arbeid, og for at konstitusjonelle regler om forholdet mellom regjering og nasjonalforsamling etterleves. Presidentskapet er det øverste administrative organet i Stortinget. Stortingets direktør er leder for den samlede administrative virksomheten og fungerer som sekretær for Presidentskapet.

Stortingets administrasjon forvalter Stortingets bygningsmasse og har ansvar for å drifte og modernisere bygningsmassen og infrastrukturen. Representantene er ikke ansatte, men har et politisk verv som utføres ved Stortinget. Partigruppene får tildelt arbeidsplassarealer ut fra representasjonen etter hvert valg.

Pressen og media har en vesentlig rolle i det demokratiske systemet. Presselosjen har ca. 300 medlemmer med tilnærmet fri adgang til Stortingets lokaler. Stortinget tilbyr publikumsarrangementer, omvisninger og læringsspill/undervisning som del av formidlingen om folkestyret.

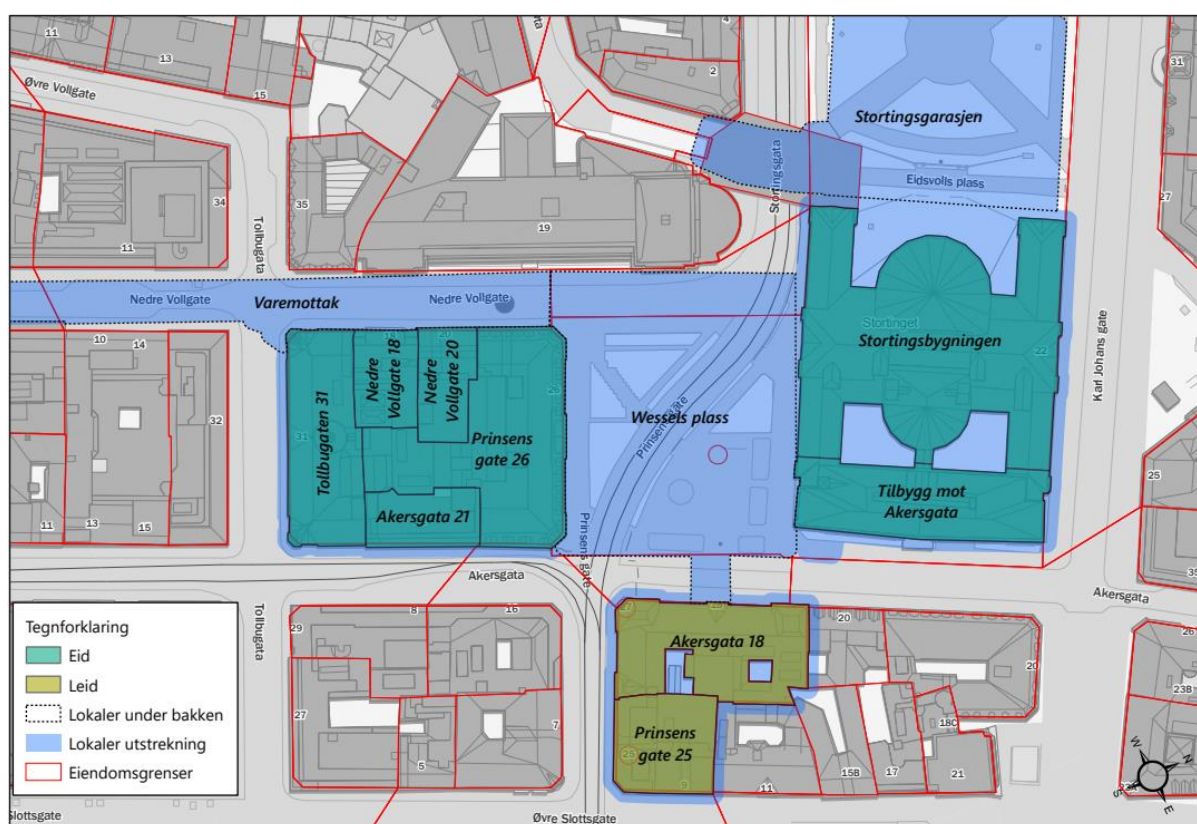
⁶ Tall fra Stortingets administrasjon, der antall i partigruppene er hentet fra aktive adgangskort (brukere) og for administrasjonen er det årsverk hentet fra HR-avdelingen.

⁷ Stortinget har i dag 12 fagkomiteer. I tillegg har de fire andre komiteer: fullmaktskomiteen, Den utvidede utenriks- og forsvarskomiteen, Europautvalget og Valgkomiteen (Stortinget, 2022a). Det kan også opprettes ekstraordinære komiteer. En slik komité er Den særskilte komité for å behandle spesielle saker vedrørende koronakrisen. Komiteene tilsvarer langt på vei departementene, men noen komiteer har saksfelt fra flere departementer (Store norske leksikon, 2021).

1.5.3 Bygningsmasse, arealbruk og lokalisering

Stortingsbygningen sto ferdig i 1866 og er tegnet av Emil Victor Langlet. Tilbygget mot Akersgata kom først i 1956 sammen med en større ombygging av stortingsbygningen. Prosjektet skulle gi mer plass og bedre arbeidsforhold for representantene, og arkitekten var Nils Holter (Stortinget, 2023a).

Stortingets samlede bygningsmasse er i dag ca. 68.400 m², hvorav om lag 4.800 m² leies i Akersgata 18 og Prinsens gate 25. Leielokalene i Akersgata sto klar i 2004 med tilrettelegging for komité- og høringsarbeid og tunnel som binder lokalene sammen med Stortingets øvrige bygningsmasse. Leieavtalene for komitéhuset er inngått med AS Klubbygningen. De utløper i 2029, men kan forlenges.⁸ De leide etasjene består av komitérom, høringsaler og kontorareal for administrasjonen⁹, samt et representativt møterom i 5 etasje.

Figur 2: Kart over Stortingets bygninger og eiendommer. Kilde: Statsbygg.

⁸ Leiekontraktene for Akersgata 18 (25 års avtale fra 16.1.2004) og Prinsens gate 25 (inngått 15.11.2017) utløper 16. januar 2029.

⁹ Omfatter 12 komitérom, 3 høringsaler og rundt 70 kontorplasser. Stortinget leier 2, 4, 5 og 6 etasje i komitéhuset (Akersgata 18), og deler inngang med selskapet i 1 etasje/bakkeplan. I tillegg leies kontorarealer i 4 og 5 etasje i Prinsens gate 25.

Stortinget ligger sentralt i Oslo, i et representativt område preget av æverdige og historisk viktige bygninger. Det er del av byens brede tilfang av handel, tjenester og transporttilbud. Stortinget utgjør en betydningsfull del av bymiljøet og kulturhistorien.

Stortingsbygningene kan av konstitusjonelle grunner ikke fredes etter kulturminneloven, men både stortingsbygningen og tilbygget behandles som fredet. Stortinget har utarbeidet

verneplaner for bygningene. Stortingsbygningen og tilbygget, samt stortingskvartalet med unntak av Nedre Voll gate 18, er også regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven. Vernet omfatter bygningenes fasader, gårdsrom og utomhusareal ved løvebakken.

Figur 3: Stortingets bygninger og uteområder.
Foto: Jørgen Braastad / VG

Stortingets eiendommer ligger under tidligere marin grense og innenfor aktsomhetsområde for kvikkleire. Det er registrert forekomster av alunskifer i grunnen. Tilstandsanalyser av 2022 omtaler at tilbygget har en solid konstruksjon og er fundamentert direkte på berg med plasstøpte betongfundamenter. Generelt er det registrert lite riss og sprekker i bygningsmassen som antyder pågående setninger eller sviktende fundamentering, og bygget fremstår solid fundamentert. Det har siden oppføringen vært kjent at det er alunskifer stedvis i grunnen, men det er foreløpig ingen tegn til at dette skaper problematikk for bygget. En del av ledningsnett og teknisk infrastruktur for tilbygget ligger i veitraseene, og en fjernvarmeledning ligger under deler av tilbygget (Statsbygg, 2023b; Norconsult, 2022a).

2 Problembeskrivelse

OPPSUMMERING: Det er identifisert fire hovedproblemer som i varierende grad gir utfordringer ved dagens og fremtidens bruk av tilbygget mot Akersgata og komité- og høringsarbeidet i komitéhuset.

Når det gjelder tilbygget er først og fremst den tekniske tilstanden utdatert, med svakheter i brannsikkerheten og nært forestående funksjonssvikt for utpekte installasjoner. Luftkvaliteten og temperaturen i bygget påvirkes negativt av dette, og uten oppgraderinger kan det gi risiko for midlertidig avstengning av enkelte arealer. I verste fall kan også tilbyggets bygningsmessige verdier, og dernest omfattende kulturminneverdier med stor nasjonal symbolverdi svekkes.

Figur 4: Deler av Stortingets bygningsmasse. Foto: Cornelius Poppe / NTB Scanpix.

Komitéarbeid og høringer foregår i lokaler som er leid i markedet, og vi vurderer at det kan forekomme en mulig monopolsituasjon ved kontraktens utløp i 2029.

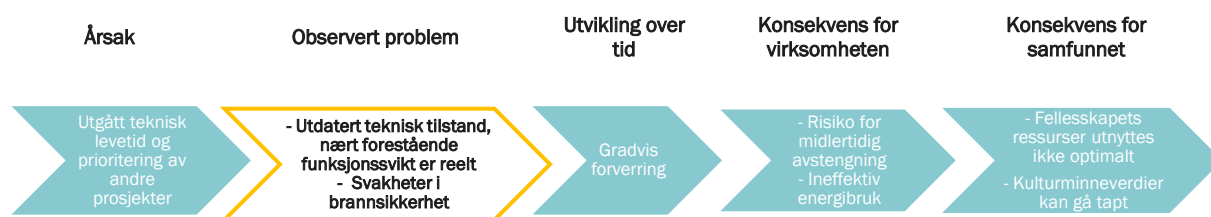
Videre er det identifisert en lav arealeffektivitet i den samlede bygningsmassen og at lokaler til komitéarbeidet står mye tomme, som medfører at Stortingets og samfunnets ressurser ikke brukes på en optimal måte. Problemene ved leieforholdet og arealbruken forventes forverret over tid.

Vi konkluderer med at det er grunnlag for å vurdere tiltak for å begrense eller løse de identifiserte hovedproblemene i tilbygget og for lokalene til komitéarbeid og høringer.

Faktaboks: Problembeskrivelse

Problembeskrivelsen identifiserer det observerte problemet og gjør rede for hvilke utfordringer man ønsker en løsning på, årsak(ene) til dette og den forventede utviklingen over tid. Videre beskriver den hvilke konsekvenser problemet forventes å ha for den berørte virksomheten, samt de samfunnsmessige konsekvensene av dette. Hensikten er å dokumentere hvorvidt problemet er reelt og stort nok til å forsvare offentlige investeringstiltak av større karakter (Finansdepartementet, 2019).

2.1 Problem 1 – Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert

Figur 5: Årsaks-virkningskjede for tilbyggets tekniske tilstand

2.1.1 Hva er det observerte problemet?

Teknisk tilstand på VVS- og elektrisk anlegg er utdatert, og nært forestående funksjonssvikt er reelt

Tilbygget mot Akersgata er av solid konstruksjon og inneholder robuste materialer av høy kvalitet, men har i dag et betydelig vedlikeholdsetterslep. Dette fremgår i en ny og bred tilstandsanalyse av hele Stortingets bygningsmasse som underlag for denne utredningen (Norconsult, 2022a). I rapporten dokumenteres det at den tekniske tilstanden på tilbygget er utdatert innen flere større fagområder, herunder VVS, elkraft og brannsikkerhet. Byggets VVS-anlegg anses som det mest alvorlige problemet vi har observert, ettersom det har prekære svakheter ved tilstand og ikke er dimensjonert i henhold til dagens regelverk for inneklimateknikk. Flere av VVS-installasjonene klassifiseres under tilstandsgrad 3 (TG3)¹⁰ der nært forestående funksjonssvikt vurderes som reelt for rørledninger til sanitær-, varme- og kjøleanlegg og enkelte strekninger med bunnledninger. Vi anser røranlegget som det mest kritiske problemet, da det er i svært dårlig forfatning. Det har nylig blitt oppdaget vannlekkasjer ved to tilfeller i tilbygget, samtidig som risikoen for fremtidige lekkasjer er høy¹¹. Ventilasjonen i bygget er heller ikke tilfredsstillende. Vi vurderer med utgangspunkt i tilstandsrapporten at det er behov for utskiftning av sanitær-, varme-, ventilasjon- og kjøleanlegg innen få år. Inntil videre må Stortinget jevnlig overvåke tilstand og gjøre avbøtende tiltak omgående.

Til tross for jevnlig vedlikehold er også deler av det elektriske anlegget i eldre forfatning, hvor hovedfordelingen og det ene reservekraftaggregatet stammer fra rundt tilbyggets byggeår. Sammen med nødlysanlegget i tilbygget markeres disse under tilstandsgrad 3. Vi vurderer at avvikene i nødlysanlegget er det mest kritiske å utbedre grunnet innvirkning på personsikkerheten, etterfulgt av reservekraftaggregatet¹².

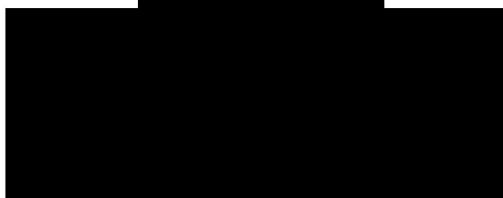
De tekniske manglene underbygges av at brukerne uttrykker lav tilfredshet med luftkvalitet og temperatur. Stortingets administrasjon har mottatt klager på forholdene og i intervjuene som er

¹⁰ Tilstandsgrad 3 betyr store eller alvorlige avvik og beskrives med «Bygningsdelen har total eller nært forestående funksjonssvikt. Det er fare for liv og helse». Vurderingene i tilstandsrapporten kan oppfattes som litt overdrevne med tanke på fare for liv og helse, men nært forestående funksjonssvikt er derimot reelt.

¹¹ Det var vannlekkasje sommeren 2022, som forårsaket utskiftning av et taknedløp (vedlikeholdsetterslep), samt utskiftning av himlinger og gulvbelegg i arealene som ble vannskadet. Ved Statsbyggs befaring i januar 2023 ble det oppdaget en annen vannlekkasje.

¹² Aggregatet er av eldre karakter og vil være svært vanskelig å få servicebistand på ved problemer.

gjort i forbindelse med denne utredningen rapporteres det om svært dårlig luft og varierende temperatur i tilbyggets kontorer og møterom (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021a)¹³.

Figur 6: Politikere i tilbyggets tredje etasje i forbindelse med budsjettforhandlinger, 2018. Foto: NTB Scanpix.

Svakheter i brannsikkerheten

Det påpekes også enkelte utfordringer knyttet til brannsikkerhet i den overnevnte tilstandsrapporten (Norconsult, 2022a). Tilbygget har i utgangspunktet solide bygningsmessige hovedkonstruksjoner som vil redusere risikoen for rask brannspredning, men er ikke utstyrt med automatisk slokkeanlegg. De branntekniske avvikene i enkelte av bygningsdelene inkluderer redusert brannmotstand på originale tredører og trådglass mellom møterom og korridor, manglende røykeluker i trapperom, samt mindre avvik i rømningsveier og -korridorer¹⁴. For å sikre byggets kulturhistoriske verdier er det i tilstandsrapporten anbefalt at svakhetene utbedres for å redusere risiko for skade. Anbefalingene fra Norconsult tyder imidlertid på at det blir vanskelig å lukke alle avvikene uten å installere et automatisk slokkeanlegg. Det er også påpekt at tilbygget og stortingsbygningen deler grunnflate og er en brannseksjon, som vurderes ikke praktisk mulig å skille. Seksjonens totale størrelse utløser krav om slokkeanlegg for både stortingsbygningen og tilbygget. Stortingsbygningen har et vanntåkeanlegg som dekker deler av arealet, og utbedringer av tilbygget må derfor ses i sammenheng med brannsikringen som er i stortingsbygningen¹⁵.

2.1.2 Hva er årsakene til problemet?

Utgått teknisk levetid og prioritering av andre prosjekter

Årsaken til den mangelfulle tekniske tilstanden er at deler av tilbyggets installasjoner har nådd sin angitte levetid. Dette knytter seg spesielt til store deler av VVS-anlegget som stammer fra byggeåret i 1956, og som ikke har kapasitet tilpasset dagens behov for luftmengder for å ivareta et godt inn klima. Nært forestående funksjonssvikt på deler av de nevnte VVS-komponentene, anses som sannsynlig med bakgrunn i manglende vedlikehold over tid. Enkelte deler av det elektrotekniske anlegget er også utgått eller nærmer seg beregnet teknisk levetid. Stortinget har i løpet av de siste årene vært igjennom krevende byggeprosjekter med stor medieoppmerksomhet. Vi ser samtidig at nødvendige oppgraderinger av de overnevnte manglene i tilbygget har blitt nedprioritert og utsatt i flere omganger.

¹³ Tilbakemeldingene på innklimaet baseres på kartleggingen fra 2021 og samtaler gjennomført høsten 2022.

¹⁴ Tilstandsrapporten peker på brennbar kledning i rømningsveier og i brannceller større enn 200m², innredning i rømningskorridorer, kabelføringer i rømningsvei i kjelleretasjen, samt innvendig hjørneproblematikk mot rømningsvei.

¹⁵ Stortingsbygningen har i dag et vanntåkeanlegg som dekker stortingssalen, lagtingssalen med omkringliggende areal samt tekniske rom og føringsveier. Det er vurdert av en tredjepart at dette anlegget er i henhold til gjeldende lovkrav og at nødvendig FDV-dokumentasjon er på plass (Ingenia, 2023).

2.1.3 Hvordan vil problemet utvikle seg over tid?

Gradvis forverring av tilstand

Med tilsvarende bruk av tilbyggets arealer som i dag og i fravær av større utskiftninger eller oppgraderinger, forventes det at tilstanden på VVS-anlegg, elektriske installasjoner og brannsikkerhet gradvis vil forverres over tid. Vi vurderer med bakgrunn i den overnevnte tilstandsrapporten, at det er behov for å utarbeide en vedlikeholdsplan for tilbygget umiddelbart med hensikt å lukke de mest kritiske avvikene.¹⁶

2.1.4 Hvilke konsekvenser kan problemet ha for virksomheten?

Risiko for midlertidig avstenging av arealer og negativ påvirkning på ansattes arbeidsforhold

Funksjonssvikt ved de nevnte rørledningene for sanitær-, varme og kjøleanlegg kan lede til vannlekkasjer, som i verste fall resulterer i at deler av tilbygget må holdes stengt mens lekkasjer repareres og skadene utbedres. Dette vil ha konsekvenser for aktivitetene som foregår i lokalene, og at disse midlertidig kan måtte foregå andre steder. Videre kan funksjonssvikt ved ventilasjonsanlegget forverre luftkvaliteten og temperaturen i bygget. Avvikene vil kunne påvirke brukernes produktivitet og trivsel negativt, og følgelig gå utover oppgavene som utføres. I ytterste konsekvens kan man også nå et punkt der arbeidsmiljøloven for helse og velferd ikke ivaretas. I så måte kan Arbeidstilsynet melde at deler av bygget er uegnet som fast arbeidsplass og pålegge en utbedring av inn klimaet. Dette kan føre til at parlamentarisk ansatte må sitte andre steder og ikke får utført arbeidet sitt på en tilfredsstillende måte.

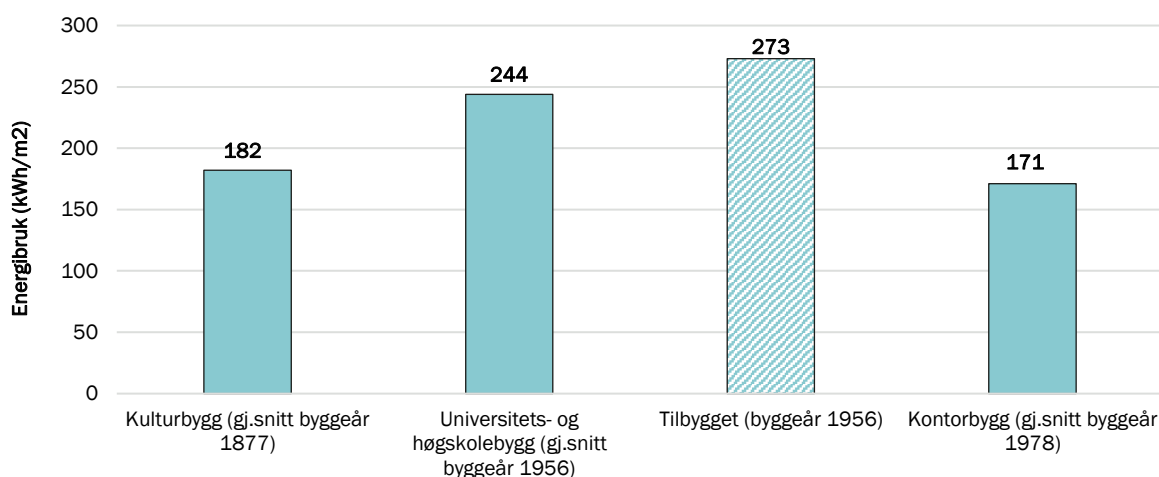
Ineffektiv energibruk

Uten oppgraderinger av tekniske installasjoner vil det samtidig påløpe høyere kostnader til energibruk, samt andre tiltak i eiendomsforvaltningen for å bøte på de mest tidskritiske problemene identifisert ovenfor. I sum er dette vurdert til å gi en mer ineffektiv drift. Stortingets ulike bygninger ble energiklassifisert i 2017, hvor tilbygget (byggeår 1956) ble vurdert som lite energieffektivt med karakter F og et beregnet energibruk på anslagsvis 273 kWh per kvadratmeter (Stortinget, 2017)¹⁷.

---

¹⁶ Stortinget har vurdert tilstandsrapportens anbefalinger, men planlegger ikke tiltak i påvente av en totalrehabilitering av bygget. De uttrykker imidlertid at alle TG3-avvik bør risikovurderes jevnlig, og at avbøtende tiltak kan være nødvendig.

¹⁷ Energimerkingen vurderes i en skala fra A (best) til G (svakest), og gir en samlet vurdering av bygningens energibehov. Sistnevnte måles i antall kilowatt-timer (kWh) som bygningen er beregnet å trenge per kvadratmeter for normal bruk.

Figur 7: Gjennomsnittlig energibruk (kWh) per oppvarmet kvadratmeter bruksareal (m² BRA) i utvalgte bygningstyper. Kilde: (Enova, 2017)

Til sammenligning viser Enovas byggstatistikk fra samme år at et utvalg kulturbygg og universitets- og høyskolebygg (se Figur 7 over) med gjennomsnittsalder på henholdsvis 140 og 61 år, hadde et lavere gjennomsnittlig energibruk enn tilbygget (Enova, 2017)¹⁸. Arealbruk og tilstedeværelse i de ulike bygningstypene er riktignok ulik, men oversikten gir indikasjoner på at tilbygget er lite energieffektivt.

Svekkelse av bygningsmessige verdier og økt sikkerhetsrisiko ved manglende brannvern

Mangel på nødvendige oppgraderinger som gir risiko for vannlekkasjer og påfølgende skader kan også svekke dagens bygningsmessige verdier i tilbygget. En gradvis forverring av den tekniske tilstanden vil i tillegg kunne gå utover brukernes sikkerhet. Sistnevnte gjelder spesielt dersom brannvernet reduseres over tid, og at mangler i brannsikringen kan medføre større brannomfang enn ved mer moderne løsninger. Det utgjør også en ytterligere risiko ved potensielle branntilløp at stortingsbygningen og tilbygget tilhører samme brannseksjon, som ikke er praktisk mulig å seksjonere fra hverandre.

2.1.5 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for samfunnet?

Stortinget utnytter ikke sine ressurser til fellesskapets beste

En utsettelse av nødvendig vedlikehold i tilbygget er dårlig utnyttelse av fellesskapets ressurser, da kostnadene for omfattende skader alltid er høyere enn løpende vedlikeholdskostnader¹⁹. Mulig mistrivsel og redusert produktivitet blant de ansatte, i kombinasjon med ineffektiv drift, gjør i tillegg at man ikke utnytter sine ressurser til det beste for fellesskapet. Midlertidige avstengninger i deler av tilbygget kan også påvirke utøvelsen av den parlamentariske virksomheten. I lys av andre mediasaker som har omhandlet ressursbruk, kan de ovennevnte

¹⁸ Byggstatistikken baserer seg på informasjon om energibruk fra ca. 3.200 bygninger med tilfredsstillende datagrunnlag. Tilbygget inneholder flere kontorer, og derfor er også gjennomsnittlig energibruk for kontorbygg inkludert i figuren. Statistikkens utvalgsstørrelse for kulturbygg, universitets- og høyskolebygg og kontorbygg var på henholdsvis 235, 79 og 416 bygninger.

¹⁹ Dette fordi reparasjonskostnader kommer i tillegg til vedlikeholdskostnader.

konsekvensene av mangelfull teknisk tilstand gi negativt omdømme og svekket tiltro til Stortinget som Norges folkevalgte forsamling.

Risiko for tap av kulturminneverdier

Dernest kan en svekkelse av de bygningsmessige verdiene resultere i at kulturminneverdiene forringes. Lav brannsikkerhet vil i tillegg bidra til å øke risikoen for at de samme verdiene går tapt, herunder tap av en bygning med stor nasjonal symbolverdi som vil påvirke utøvelsen av den parlamentariske funksjonen svært negativt.

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

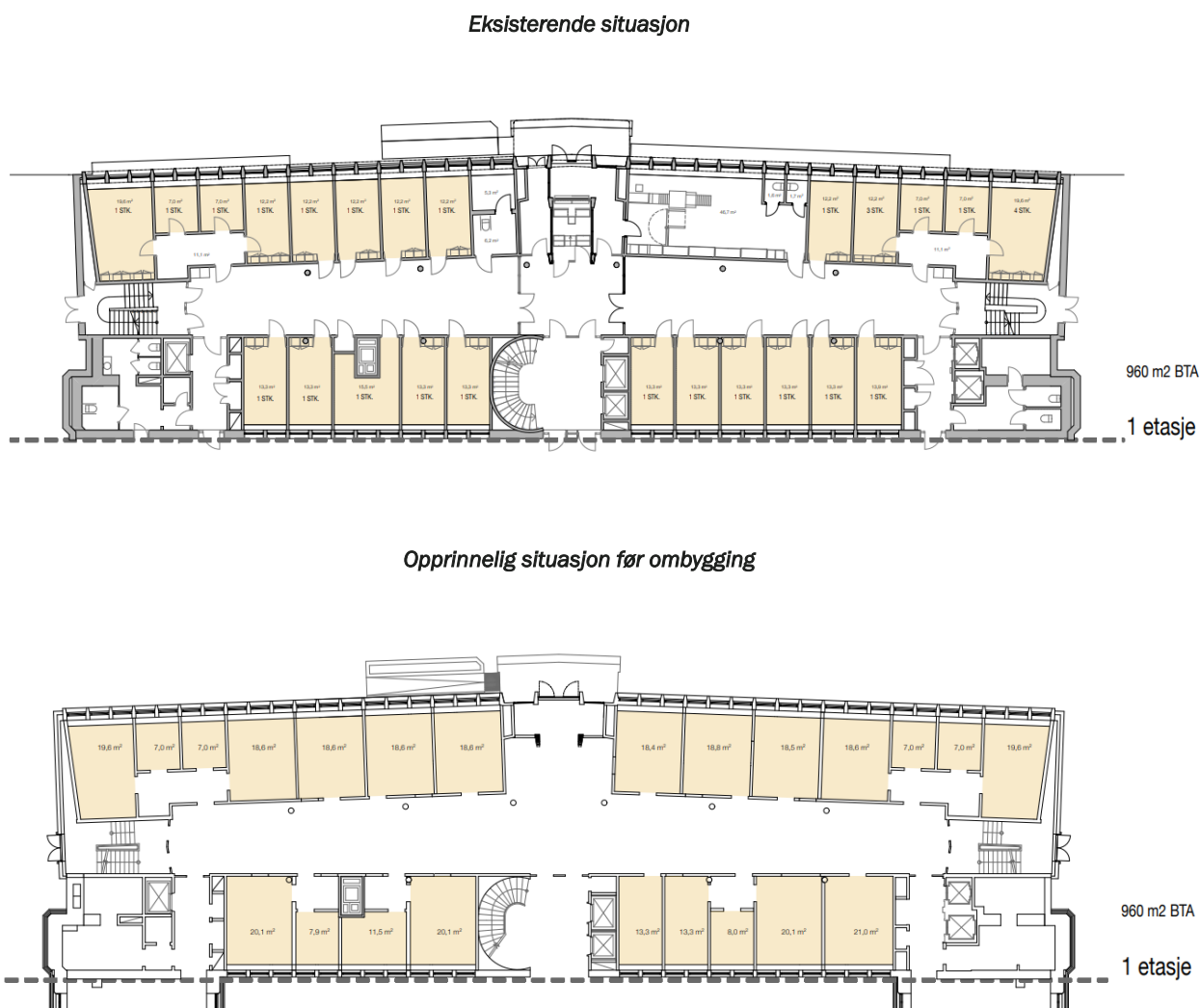
2.2.2 Hva er årsakene til problemet?

Økt trusselnivå og kompleksitet

Stortinget opplever en økning i besøk fra uønskede personer, vurdert som hendelser med lav alvorlighetsgrad. Trusselnivået har samtidig økt i løpet av de siste årene og anses nå som enda mer komplekst og krevende å sikre seg mot enn tidligere. Det stilles strengere krav til at virksomheter må besitte god kompetanse om fysisk sikring, være villige til å dimensjonere for det reelle trusselbildet, samt innføre tiltak raskt nok idet nye sårbarheter inntreffer (NSM, 2022). Stortinget må derfor gjøre strengere prioriteringer av tiltak og ressursbruk knyttet til den fysiske sikringen av sin bygningsmasse, som vil ha betydning for utformingen av tilbyggets inngang og fasade.

Endrede sikkerhetskrav har gått utover arealer for besøksavvikling

Blant årsakene til de kapasitetsutfordringene man opplever er at inngangspartiet i tilbygget ble forsterket som følge av økte sikkerhetskrav etter terrorangrepet i 2011, med etablering av en ny sluse, i tillegg til et nytt rom for sikkerhetsvakt og nye dører vendt ut mot Akersgata. Utbedringene medførte imidlertid at inngangsarealet ble lite og trangt (se midterste og hvitfargede areal rundt vaktpost i Figur 9) og gikk utover opprinnelige fasiliteter til sikkerhetspersonell og besøksavvikling.

Figur 9: Inngangssituasjon i tilbygget mot Akersgata, i dag og opprinnelig før ombygging. Kilde: Stortingets administrasjon

Samtidig er inngangsarealet dimensjonert for et lavere antall brukere enn det som er tilfelle de gangene den brukes i dag. I løpet av disse årene har besøks- og formidlingsseksjonen satsset ytterligere på åpenhet og formidling av Stortingets virksomhetsområder i form av læringsspill og undervisning, men uten at den samlede kapasiteten for gruppebesøk har blitt utvidet²⁴. Siste representative normalår var i 2019, hvor besøks- og formidlingsseksjonen mottok rett i overkant av 27.500 besøkende fordelt på ca. 1.000 grupper. Etter nærmere to år med nedstenging som følge av pandemien rapporterer seksjonen nå om rekordstor pågang på de fysiske tilbudene, med fullbookede besøkslister et halvt år frem i tid og ventelister²⁵.

²⁴ Prinsens gate 26 ble rehabilitert for noen år tilbake med egen sikkerhåndtering, garderobe og undervisningsrom. Inngangen i bygget er tilrettelagt for skoleklasser, men bruk av denne medfører lengre avstander for besøkende og økt tidsbruk for ansatte under åpne omvisninger rundt Stortingets hovedattraksjoner.

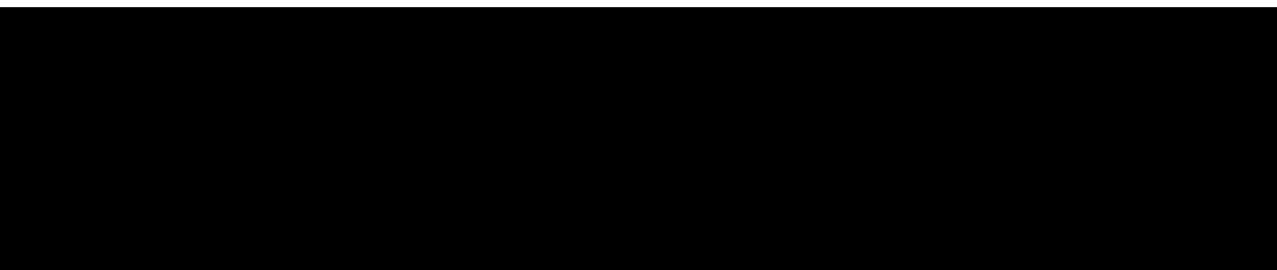
²⁵ Basert på samtale med Stortingets seksjon for besøk og formidling 18.11.2022.

2.2.3 Hvordan vil problemet utvikle seg over tid?

Potensiell forverring som følge av trusselbildet

Den generelle sikkerhetstrusselen har økt det siste året og omfatter både fysisk sikkerhet og informasjonssikkerhet. Virksomheter med avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner må hensynta den tilspissede sikkerhetspolitiske sikkerhetssituasjonen som nå foreligger (NSM, 2023). Politiets sikkerhetstjeneste (PST) oppgir blant annet at etterretningstrusselen nå er høy og at virksomheter knyttet til politikkutforming kan være utsatt for etterretnings- og påvirkningsoperasjoner (PST, 2023). Videre vurderes forsøk på terroraksjoner utøvd av høyreekstreme eller ekstreme islamister som mulig, mens trusselen mot myndighetspersoner anses som lite sannsynlig. Både PST og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) er opptatt av at beslutningstakere og ledere prioriterer å beskytte seg og samfunnet enda bedre i tiden fremover (NSM, 2022). Sikkerhetsrisiko er en dynamisk parameter og en vurdering av hvilken fremtidig risiko tilbyggets inngang og fasade utgjør er derfor krevende. Likevel har trusselnivået en tendens til å øke i trangere økonomiske tider, og i lys av dagens geopolitiske konfliktbilde forventes det ikke at den generelle sikkerhetstrusselen mot Stortinget vil avta i fremtiden. Samtidig har Stortinget ambisjoner om økte besøkstall, men uten utbedrende tiltak vurderer vi at de identifiserte sikkerhets- og kapasitetsutfordringene man opplever ved dagens innganger vil forverres.

2.2.4 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for virksomheten?

Ineffektiv drift og dårlige besøksopplevelser knyttet til besøksfunksjon

Manglende kapasitet ved inngangen i tilbygget påvirker logistikken og tidsbruken når den er i bruk, i tillegg til opplevelsen ved ankomst for de besøkende. Det tar lengre tid å få besøkende gjennom inngangen, og kan i travle perioder føre til kødannelse og venting på gateplan. Dagens henvisning om å benytte inngangen i Prinsens gate 26 til flertallet av gruppebesøk, medfører også ulemper for deler av besøksavviklingen i form av økt tidsbruk. Inngangen er godt tilrettelagt for skoleklasser, men gir lengre avstander for besøkende under de åpne omvisningene som avholdes. Disse skal i utgangspunktet vare halvannen time, men tar nå over 2 timer. I sum gir dagens inngangssituasjon delvis ineffektiv drift for besøksfunksjonen, som også kan ha negativ påvirkning på besøksopplevelsen og dermed en omdømmekonsekvens.

2.2.5 Hvilke konsekvenser kan problemet ha for samfunnet?

Sannsynligheten er lav, men konsekvensen av et angrep kan være svært stor og ramme demokratiet

Dersom aktører har som mål å ramme Stortinget og lykkes med inntrengning i bygningsmassen, kan det gi alvorlige konsekvenser som rammer den parlamentariske virksomheten, og utgjør en fare for politikeres og ansattes liv og helse. Et slikt scenario kan karakteriseres som et angrep på demokratiet, og kan i ytterste konsekvens gi helt eller delvis bortfall av grunnleggende nasjonale funksjoner (GNFer), som vil påvirke statens evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser²⁶. Uønskede hendelser som følge av sårbarhet i den fysiske sikringen vil også resultere i et vesentlig omdømmetap og svekket tiltro til den demokratiske institusjonen. Stortingets virksomhet vil alltid befinne seg i presse og medias søkelys, og dersom det kommer frem lavere villighet til tilstrekkelig sikring av bygningsmassen kan dette påvirke opinionen negativt.

Stortinget kan fremstå som lukket for offentligheten

Demokrati og folkestyre krever et parlament med åpenhet og høy grad av transparens. Lavere kapasitet for å ta imot besøkende og mindre formidlingsaktivitet enn forventet, kan føre til at det dannes en oppfatning om at Stortinget fremstår som noe lukket utad og ikke i tilstrekkelig grad bygger opp om demokratiske prinsipper.

---

²⁶ Stortingets sikkerhetsstab vurderer for tiden GNFer og tilhørende kritiske verdier. I påvente av dette arbeidet vurderes den nevnte risikoen og tiltaksprioriteringen etter «Stortingets parlamentariske prosess».

2.3 Problem 3 – Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet

Figur 10: Årsaks-virkningskjede for leieforholdet av komité- og høringsfunksjoner

2.3.1 Hva er det observerte problemet?

Mulig monopolsituasjon kan gi lite handlingsrom og uforholdsmessig høye leiekostnader

Stortingets komitéarbeid, høringer og støttefunksjoner er samlet i leide lokaler i Akersgata 18. Lokalene inneholder møterom, saler og kontorer, og er spesialtilpasset funksjonelt og [redacted] nngang med sikkerhetskontroll og høringsaler med tolkebokser (Stortingets administrasjon, 2002).

I henhold til Stortingets reglement for bygge- og leiesaker defineres Stortingets lokaler som formålsbygg. Slike lokaler skal normalt dekkes gjennom statlig byggeprosjekt (underforstått statlig eie) når lokalisering eller stor grad av spesialtilpasning begrenser markedstilgangen eller utleier kan komme i en monopolsituasjon ved kontraktens utløp. For Stortinget skal også sikkerhetshensyn og nærhet til Stortingets øvrige bygninger tillegges vekt.

Det er normalt stor etterspørsel etter møterom og konferansesaler sentralt i Oslo, og leiearealene i komitéhuset anses lett omsettelige for utleier. Stortinget har på sin side mer begrensede muligheter for leie av tilsvarende lokaler med samme nærhet til kjernevirksomheten. Vi vurderer at det kan være en ubalansert forhandlingssituasjon ved utløp av kontrakten i 2029.

Det kan vurderes som problematisk at Stortinget leier formålsareal som har et begrenset marked, og slik sett er bundet til et leieforhold og risikerer å ende opp med uforholdsmessig høye leiekostnader.

2.3.2 Hva er årsaker til problemene?

Behov for areal til kontorer og åpne høringer

Leie av Akersgata 18 i komitéhuset var begrunnet i behov for bedre arbeidsvilkår for representantene ved å få på plass flere kontorer nær stortingssalen og egnede lokaler for åpne høringer (Stortingets administrasjon, 2002). Åpne høringer ble testet ut på 1990-tallet og formalisert i 2001. Som en midlertidig løsning foregikk høringene i komiteenes møterom i tilbygget (Jusleksikon, 2012). I 2004 ble komitéarbeid og høringer plassert i komitéhuset med

---

²⁹ Bygg med kritisk infrastruktur etter forskrift om objektsikkerhet regnes som hovedregel som formålsbygg. Forskriften er nylig opphevet, og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har sagt at inntil bygge- og leiesaksinstruksen er revidert må henvisningen til objektsikkerhetsforskriften leses som forskrift om virksomheters arbeid med forebyggende sikkerhet. Departementet opplyser at bygg som har kritiske samfunnsfunksjoner etter virksomhetssikkerhetsforskriften bør være formålsbygg.

³⁰ Parlamentariske kjernevirksomhet er av konstitusjonell avdeling definert slik: «Utøvelsen av de oppgaver som er regulert av Grunnloven og Stortingets forretningsorden.» Administrasjonen vurderer at: Stortingets hovedoppgaver er å være lovgivende, bevilgende og kontrollerende myndighet. Kjerneprosessene må bestå av de leddene som fører fram til at Stortinget kan fatte sine beslutninger/utføre sine hovedoppgaver. Komitemøter og høringer inngår f.eks. i arbeidet med statsbudsjett, dvs. den bevilgende myndigheten, og er dermed del av den parlamentariske kjerneprosessen. Likeledes i arbeidet som lovgivende og kontrollerende myndighet. Og komitearbeid og høringer er omtalt i forretningsorden.

³¹ Innhentet informasjon fra andre europeiske parlamenter via Stortinget høsten 2022.

unntak av utenriks- og forsvarskomiteen, og tilbygget ble ombygd til kontorer. Samling av komité- og høringsfunksjoner omtales som fordelaktig i historisk materiale, men fremstår ikke som en avgjørende eller utløsende faktor for flyttingen.

Noen år før innflytting i Akersgata 18 ble Nedre Voll gate 20 ombygd for åpne høringer. Vi har ikke funnet historiske kilder som begrunner at det var behov for høringssaler begge steder³². Og heller ikke om det ble vurdert andre måter å løse disse lokalbehovene på.

Andre momenter

At arbeidet i komiteene kunne være mer skjermet fra media og presse ble trukket frem som en fordel ved komitéhuset. Møtene holdes bak lukkede dører og som en midlertidig løsning foregikk også høringer med presse og besøkende i komitérommene. Det var ikke en ideell situasjon, og underbygde trolig behovet for å få dekket de åpne høringene i egnede lokaler. Samtidig sier historiske kilder at representantene opplevde livet i bygningene som mindre hektisk og også mindre engasjerende etter at komiteene og høringene flyttet ut (Butenschøn, 2016).

2.3.4 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for virksomheten?

Høye leiekostnader og ressursbruk på bekostning av andre viktige områder

Videreføring av leiekontrakten kan medføre at en uforholdsmessig stor andel av Stortingets midler går til å dekke kostnader ved leieforholdet. Kostnadene utgjør en liten andel av eiendomsforvaltningens budsjett, [REDACTED]

³² Tilbygget tatt i bruk 1956 (komitearbeid) og komitehuset tatt i bruk 2004 (høringer og komitearbeid). Høringssaler i Nedre Vollgate 20 ble ombygd i 2001 (høringer).

Lengre periode uten egnede lokaler dersom reforhandling feiler

Dersom Stortinget ikke skulle oppnå forlenget kontrakt med utleier, risikerer de å stå uten egnede lokaler for komitéarbeid og høringer i en lengre periode. Midlertidige løsninger i en mellomperiode kan være å ha komitémøter i ordinære møterom, endring i møtetidspunkter for å sikre tilgang på møterom, skriftlige og/eller digitale høringer, eller midlertidig leie av høringslokaler.³³

2.3.5 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for samfunnet?

Etterretnings- og påvirkningsaksjoner

Etter vår vurdering vil ekstern leie av kjernefunksjoner, særlig komitéarbeid³⁴, representere en sikkerhetsmessig sårbarhet med risiko for spionasje. For eksempel kan en uærlig utleier la uvedkommende overvåke nettverkssystemer eller lokaler, og videre bruke innsamlet informasjon til aksjoner for å påvirke meningsdannelsen og politikken i Norge eller andre land. Slik sett kan hele befolkningen bli berørt dersom en fremmed makt lykkes i en etterretnings- og påvirkningsaksjon. Det er avdekket få tilfeller av etterretnings- og påvirkningsaksjoner i Norge, men antall nettverksoperasjoner har økt markant, og NSM er opptatt av at beslutningstakere foretar risikoreduserende tiltak (NSM, 2023).

Vi har ingen grunn til å mistenke at utleier av komitéhuset har uærlige hensikter, og leiekontrakten har vilkår om at utleier og vedlikeholdspersonell er sikkerhetsklarert (Stortingets administrasjon, 2002).

Lokalene kan også skifte eier, noe som ikke er regulert i leiekontrakten. Leieobjekter med statlige leietakere har lav risiko og er gunstige å selge. Eierskifte er derfor ikke uvanlig, for eksempel har bygget som Justisdepartementet leier i Nydalen skiftet eier fire ganger etter at de flyttet inn (Statsbygg, 2022).

Omdømmetap og lavere tillit til den demokratiske institusjonen

Befolkningen kan reagere negativt på at Stortinget forblir i et privat leieforhold. Stortinget kan få et omdømmetap dersom dette gjøres kjent eller angrep skulle skje, og i ytterste konsekvens kan det redusere befolkningens tillit til Stortinget og den demokratiske institusjonen. At utleier er en forening for betydningsfulle samfunnsstopper, kan forsterke den negative virkningen. Virkningen kan svekkes ved at det krever en særlig innsikt for å se sammenhengene, og at de må løftes av presse/media eller andre grupper.

³³ Ekstern leie må tilfredsstillende fysiske sikringskrav, så som sikkerhetskontroll.

³⁴ Komitéarbeidet vurderes å i større grad håndtere fortrolig informasjon som ikke er gradert, men kan ha interesse for uvedkommende. Høringer er i hovedsak åpne for offentligheten og slik sett mindre eksponert.

2.4 Problem 4 – Lav arealeffektivitet i bygningsmassen

Figur 11: Årsaks-virkningskjede for arealeffektiviteten i bygningsmassen

2.4.1 Hva er det observerte problemet?

Lav arealutnyttelse i samlet bygningsmasse

Stortingets lokaler framstår godt egnet for den parlamentariske virksomheten og en stor andel av arealene er spesialbygd til formålet, så som stortingssalen, historisk sal, høringsaler med videre. I tillegg kommer arealer for spesialiserte funksjoner som studio, verksted, trykkeri og vaktrom.

Bygningsmassen vurderes å ha en lav arealeffektivitet beregnet i areal per bruker i kontordelen. Stortingets brutto arbeidsplassrelaterte areal er 44 m² for representanter og ansatte i partigruppene, og 33 m² for ansatte i administrasjonen³⁵ (Statsbygg, 2023a)³⁶. Eldre bygningsmasse er som regel mer arealkrevende enn nybygg, men på tross av dette er areal per ansatt/bruker høyt sammenlignet med statens arealnorm på 23 m² for arbeidsplassareal i nybygg.³⁷ Eksisterende kontorareal i staten har i gjennomsnitt om lag 28 m² per ansatt, hvor for eksempel Statsministerens kontor er på ca. 35 m², se Figur 12³⁸ (Statsbygg, 2022)³⁹.

Dersom vi ser særskilt på tilbygget så er dette en bygning av eldre karakter. Det er nesten utelukkende parlamentarisk virksomhet som har arbeidsplasser i tilbygget, i hovedsak med romslige enkeltkontorer, og disse har et brutto arbeidsplassrelatert areal på 41 m² per person. Dette er lavere enn tilsvarende areal på 44 m² per parlamentarisk bruker (representanter og ansatte i partigruppene) i Stortinget som helhet (Statsbygg, 2022).

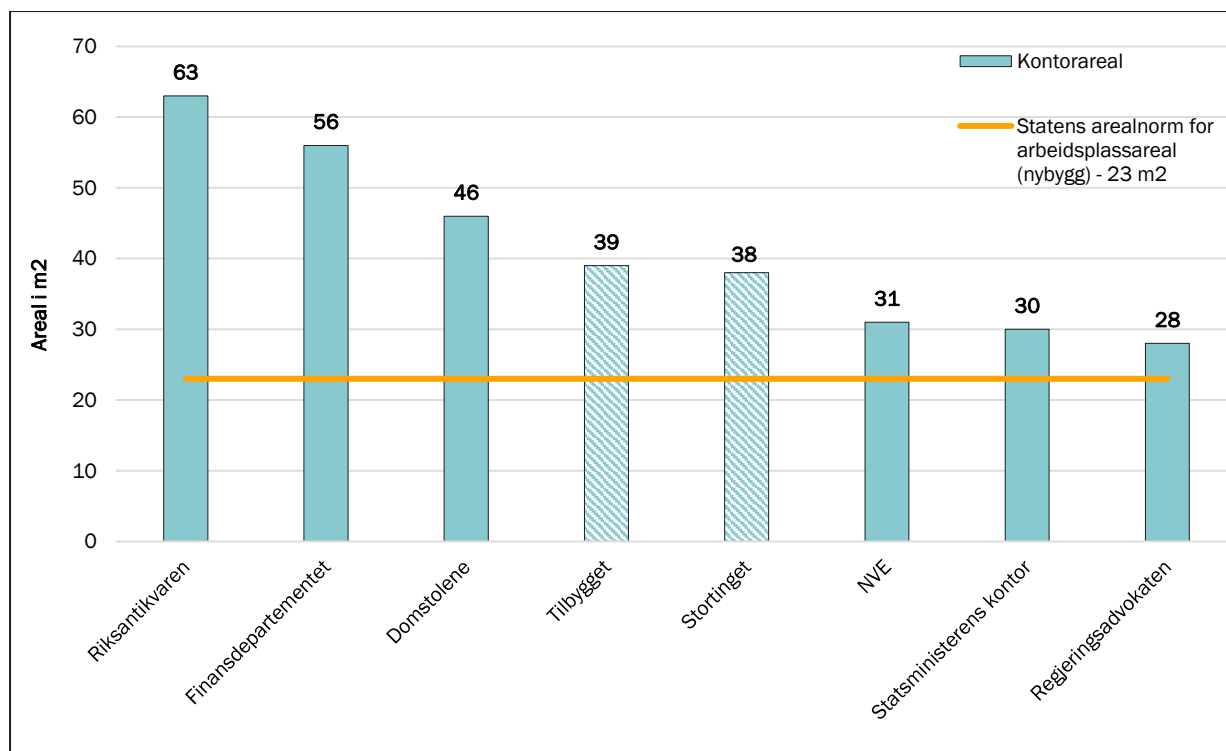
³⁵ 33 m² for ansatte i administrasjonen påvirkes av at en stor andel av Stortingets ansatte ikke har egen arbeidsplass og tallet blir derfor kunstig lavt. Dersom vi hadde justert for dette, ville arealet per ansatt vært enda høyere sammenlignet med statens arealnorm.

³⁶ I våre beregninger inngår kontorarealer som er i bruk, mens 1292 m² netto som står tomme ikke er medregnet. Tall for brukere er totalt 926 personer der 790 er brukere med kontor og 136 uten kontor. Totalen fordeler seg med 404 på parlamentarisk og 386 på administrasjon.

³⁷ Dersom man trekker ut fellesfunksjoner og påslag, og kun ser på rent arbeidsrelatert areal, er areal per bruker 20 m² for representanter og ansatte i partigruppene og 17 m² for ansatte i administrasjonen. Stortinget ligger også høyt på disse «netttotalene» sammenlignet med statens arealnorm hvor rammen for arbeidsrelatert areal er 11-13 m². «Netttotalene» omfatter arbeidsplasser, nærstøttearealer som oppbevaring, sosiale soner og møteplasser, samt internt trafikkareal mellom disse funksjonene. Mens normens «bruttotall» på 23 m² per ansatt i tillegg inkluderer fellesfunksjoner, øvrige kommunikasjonsareal, tekniske rom og konstruksjonsareal.

³⁸ Virksomhetene i utvalget har i dag kontorer i eldre og til dels vernede bygg, og inneholder funksjoner som er sammenlignbare med Stortinget.

³⁹ Det kan være enkelte avvik i hvordan det er beregnet, men tallene gir en overordnet indikasjon.

Figur 12: Kontorareal per ansatt i utvalgte statlige virksomheter, m² BTA (Statsbygg, 2023c)⁴⁰

Komitérommene er regnet som spesielle funksjoner i kartleggingen omtalt over⁴¹. De er en arealtype som beslaglegger store arealer og som står mye tomme. Ifølge Stortingets egenregistrering i 2022 varierer bruken av komitérommene mellom 10 og 40 % i de mest aktive ukene.⁴² Dette er lavt sett opp mot Statsbyggs erfaringstall for bruk av møterom.⁴³

Kapasiteten på kontorplasser i Stortingets samlede bygningsmasse benyttes ikke fullt ut, der om lag 20 % er utnyttet (ca. 1000 kontorplasser brukes av ca. 790 personer). Den ledige kapasiteten er til dels bufferkapasitet til intern forflytning ved rehabiliteringsprosjekter, og dels at ved innplassering av partigruppene etter valg vil noen kontorplasser ikke kunne utnyttes av andre, samt en parlamentarisk praksis der store kontorer og teamrom/møterom benyttes som enkeltkontorer.

Lav arealeffektivitet er ikke nødvendigvis et problem i seg selv, men det er et problem dersom det påvirker samhandling mellom ansatte, effektivitet og kostnader. Det er ikke registrert store problemer ved at bygningsmassen er omfattende med funksjoner fordelt på flere bygninger, men det går noe tid på forflytning ved dagens situasjon. Typisk når representanter må inn i salen på tidspunkt hvor de er i komitémøte eller høring i komitéhuset eller stortingskvartalet. I tillegg går

⁴⁰ For Statsbygg gjelder gjennomsnittstallet Statsbyggs kontorer, og er beregnet ut fra kontoreiendommer og de ansatte registrert på eiendommene. Ser man kun på Statsbyggs hovedkontor i Oslo er tallet 27 m² BTA per ansatt.

⁴¹ Areal til komitérom er kartlagt, men inngår ikke i beregningen av arbeidsplassareal per bruker/ansatt.

⁴² Komitérådene registrerte bruk av komitérom i uke 42-44 (oktober) og 48-50 (desember) i 2022. Registreringene dekker ikke eventuelt ad-hoc bruk av rommene, av de politiske fraksjonene eller enkeltmedlemmer av komiteen. Andelen er beregnet i % av kjernetid mellom 08.00 og 16.00 mandag til fredag. Følgende ni komiteer har vi fått registrering fra: Energi- og miljøkomiteen, Finanskomiteen, Familie- og kulturkomiteen, Helse- og omsorgskomiteen, Utdannings- og forskningskomiteen, Justiskomiteen, Utenriks- og forsvarskomiteen, Kommunal- og forvaltningskomiteen og Næringskomiteen.

⁴³ Tellingene som Statsbygg kjenner fra UH-sektoren, viser gjennomsnittsbukt på 20-60 %. Digitale målinger ved Statsbygg sitt hovedkontor i 2019 viste en gjennomsnittlig møteromsbruk på 44 %, med 55 % for de mest populære møterommene.

det en del administrative ressurser til å betjene aktiviteter i flere bygninger, for eksempel i perioder med høringer flere steder.⁴⁴ Som beskrevet i forrige delkapittel har Stortinget et eksternt leieforhold som utløper i 2029, og dermed mulighet til å innlemme disse funksjonene helt eller delvis i eid bygningsmasse.⁴⁵ Det kan vurderes som et problem dersom Stortinget ikke henter ut betydelige potensialer som kan bidra til en mer bærekraftig arealbruk og lavere miljøfotavtrykk.

2.4.2 Hva er årsaker til problemene?

Manglende alternativvurdering og arealeffektivisering ved tidligere utvidelser

Stortinget har over tid utvidet sine arealer, men trolig i mindre grad sett på alternativer og muligheter for å løse virksomhetens behov på andre måter. Senest i byggeprosjektet for post- og varemottak og totalrehabilitering av Prinsens gate 26, hvor Riksrevisjonen konkluderte med at det ikke var utført konseptutredninger i henhold til statens prosjektmodell og at «mangelfulle utredninger ligger til grunn for kostbare valg» (Riksrevisjonen, 2017)⁴⁶.

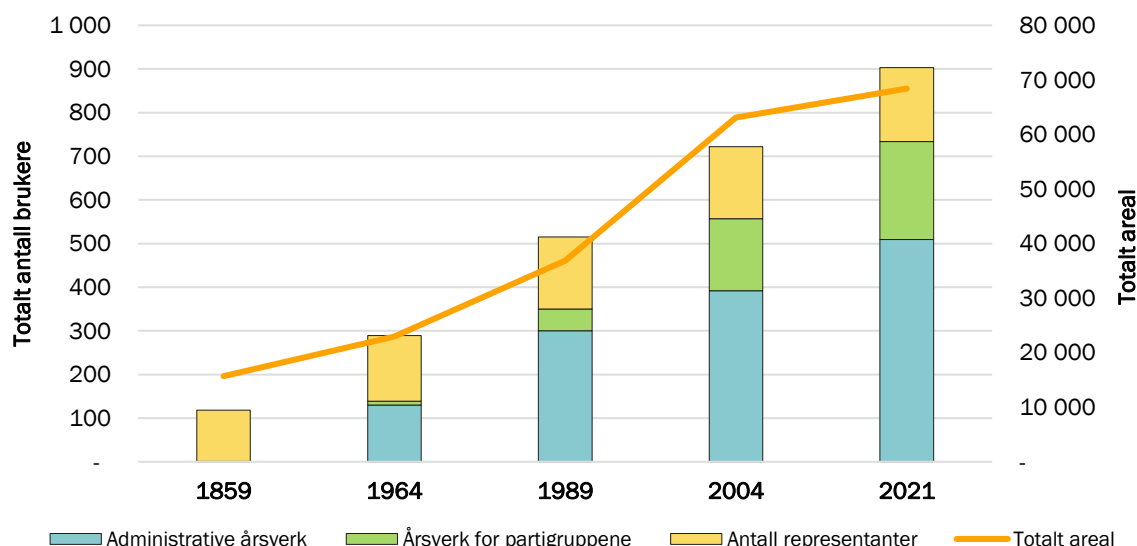
Fra stortingsbygningen sto ferdig og frem til i dag har antall brukere økt betydelig med rundt 80 %. Bygningsmassen er også utvidet med rundt 50.000 m² (nesten 80 %). Større utvidelser kom med utbygging og senere ombygging av tilbygget (1956, 2004), erverv av bygningene i stortingskvartalet (1972-1997) og leie av areal i komitéhuset (tidlig 2000-tallet). En høy arealbruk per bruker er derfor opprettholdt over tid. Selv om Stortinget i senere tid har ombygd deler av bygningsmassen til mer arealeffektive kontorarbeidsplasser er ikke total arealbruk redusert, blant annet fordi ledige kontorlokaler fungerer som en buffer ved nye ombygginger eller interne omrokeringer.

---

⁴⁴ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

⁴⁵ Muligheten er skjematisk vurdert i Statsbygg sin foranalyse/innplassering fra mars 2021.

⁴⁶ Riksrevisjonens rapport sier: «Revisjonen viser at aktiviteter i byggeprosjektet ikke er gjennomført i tråd med prosjektmodellen. Konseptvalgutredninger for hele byggeprosjektet er ikke utarbeidet. Det er heller ikke gjort utredning av konsept for post- og varemottak eller ny garasjeinnkjøring. Videre viser revisjonen at det ikke er foretatt behovsanalyser eller kost-/nyttevurderinger og at det i varierende grad er hentet inn kvalitetssikringsrapporter.»

Figur 13: Utvikling i antall brukere og totalt areal etter større utvidelser i bygningsmassen (Stortingets administrasjon, 2022h)⁴⁷

Stor andel eldre bygningsmasse som ikke er modernisert

Store deler av Stortingets bygningsmasse er av eldre dato og ikke modernisert i nyere tid. Stortingsbygningen og tilbygget er uendret siden tidlig 2000-tallet. I stortingskvartalet er Prinsens gate 26, Akersgata 21 og deler av Tollbugata 31 modernisert med mer arealeffektive kontorløsninger, mens øvrige deler av kvartalet er uendret siden 2000-tallet.

Egenskaper ved den parlamentariske virksomheten

Bruk av Stortingets lokaler påvirkes av egenskaper ved den parlamentariske virksomheten, organiseringen av denne, samt tradisjon og normer. En hektisk og uforutsigbar parlamentarisk hverdag har understøttet en praksis med eksklusiv tilgang på møterom for partigrupper, komiteer og enkelte andre. Visse møterom har lav bruk som følge av dette og komitérommene nevnes spesielt.

Det parlamentariske arbeidet gjennomføres i faste møteformer der møter i salen, komiteene og partigruppene i stor grad skjer på faste tider fra tirsdag til torsdag. Dette gjør at enkelte møteromtyper benyttes på samme tid, som påvirker muligheten for å oppnå en jevnere bruk eller redusert kapasitet. For eksempel foregår komitémøtene i hovedsak i tidsrommet kl. 11-15 på tirsdager⁴⁸ og regjeringsfraksjonene møtes fast på onsdager, mens komitérommene ellers står mye ubrukt.⁴⁹

⁴⁷ Vi har lagt inn et omtrentlig omfang etter større arealutvidelser som følger; 1964: tilbygget, 1989: Akersgata 21 og Stortingsgarasjen, 2004: Nedre Voll gate 18 og 20, Tollbugata 31, Prinsens gate 26, komitéhuset og Wessels plass, 2021: Prinsensgate 26 utvidet/ombygd og post-/varemottak.

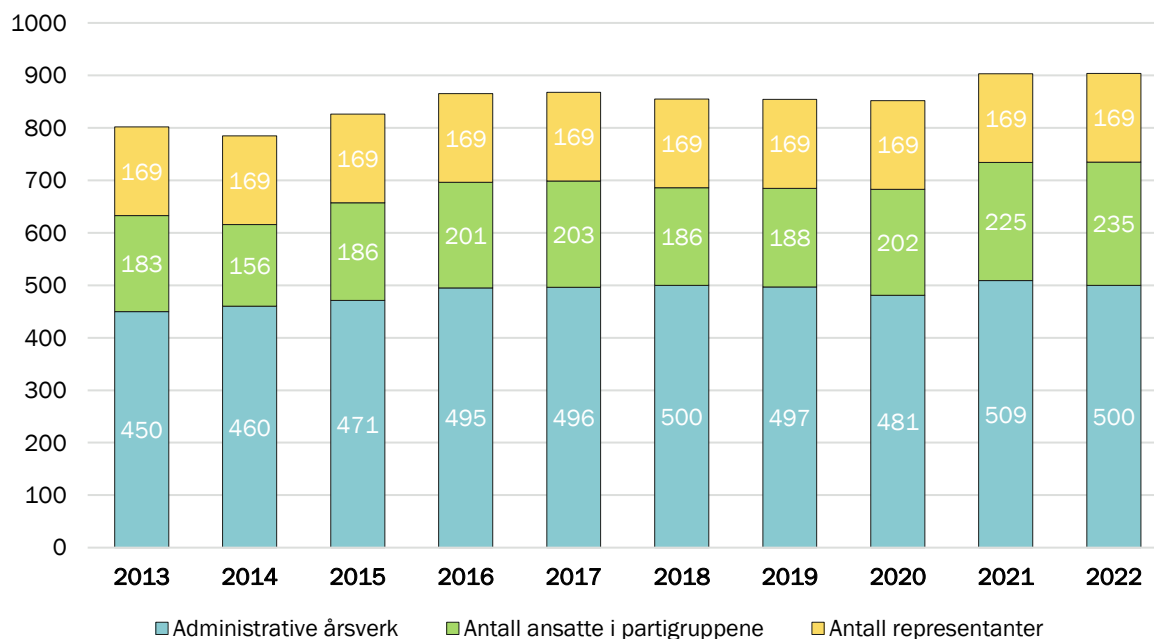
⁴⁸ I dag har én komité faste komitémøter torsdag.

⁴⁹ Komitérådene registrerte bruk av komitérom i uke 42-44 (oktober) og 48-50 (desember) i 2022.

2.4.3 Hvordan vil problemene utvikle seg over tid?

Gradvis forverring som følge av stabilt antall brukere og lavere tilstedeværelse

Antall ansatte i administrasjonen og i partigruppene har økt de siste 10 årene, som vist i figuren under. Antallet var om lag 735 i 2022, mens de var ca. 630 tidlig på 2010-tallet. Oppbygging av sikkerhetsområdet er en sentral årsak, men også vekst i partigruppene de siste årene.

Figur 14: Utvikling i antall representanter og ansatte (administrasjon, partigruppene og representanter) på Stortinget, 2013-2022.⁵⁰ Kilde: Stortingets administrasjon.

De siste årene har ledelsen hatt mål om at administrasjonen ikke skal øke. Det er blant annet igangsatt modernisering- og effektiviseringsprosjekter som på lengre sikt kan medføre nedgang i antall ansatte, som følge av bedre utnyttelse av teknologi. Partigruppene er ikke underlagt samme effektiviseringstiltak som i administrasjonen, men får tildelt kontorplasser etter hvert valg som regulerer hvor mange ansatte de kan huse.⁵¹ (Stortingets administrasjon, 2021b). Etter valget i 2021 var det en solid økning i partigruppene. Det er verdt å nevne at partigruppene opp- og nedbemanner ut fra behov i perioden, og tidvis velger å ha flere rådgivere i lokalene enn tildelt areal/kontorplasser tilsier. Det ligger ikke noe i tiden som tilsier at det vil bli en vesentlig vekst i partigruppene fremover, men det må forventes variasjoner i rådgiverantallet gjennom valgperioder (som figuren over viser). Vi har ikke fått opplysninger som tyder på at det totale antallet brukere vil endres betydelig i fremtiden, og legger til grunn en videreføring av dagens nivå.

⁵⁰ Tall for administrasjonen er oppgitt i årsverk, mens for ansatte i partigruppene er det oppgitt i årsverk fra 2017-2021 og i antall personer (aktive adgangskort) fra 2013-2017 og i 2022.

⁵¹ Praktis er rundt én ansatt per representant med noe justering i henhold til valgresultat, der for eksempel flere partier i opposisjon kan medføre flere ansatte. Arbeidsplassarealet til representanter og partigruppenes ansatte tildeles etter hvert stortingsvalg, og rammene vedtas av presidentskapet.

Under pandemien har Stortingets administrasjon i hovedsak hatt hjemmekontor, med unntak av enkelte operative funksjoner. Mulighet for hjemmekontor er videreført⁵², og det kan forventes at bruken av kontorarealene ved Stortinget vil forbli lavere enn før pandemien (Stortingets administrasjon, 2022c). Det foreligger ikke registreringer av tilstedeværelse i hele bygningsmassen og for ulike brukergrupper, men i januar 2023 ble det foretatt sensorregistreringer i en nylig ombygd etasje i Akersgata 21. Registreringen viser en gjennomsnittlig tilstedeværelse på rundt 20 %.⁵³ Tilstedeværelsen er vesentlig lavere enn kjente tall fra departementene der gjennomsnittlig bruk lå på 55 % i deres lokaler før flytting til nytt regjeringskvartal⁵⁴ (Statsbygg, 2020b). Det må bemerkes at en del ansatte i drift med tilhold i lokalene har en jobbhverdag der de er mye utenfor kontoret.

Dersom vi ser på komitérommene spesielt, så er komiteene tilbake i en fysisk møteform etter pandemien. Vi ser at det er økt tilfang av digital deltagelse, men kun unntaksvis heldigitale komitémøter. Det er usikkert hvordan den videre utviklingen vil bli.

Gitt at antall representanter og ansatte ikke får en større vekst og brukernes tilstedeværelse er stabil eller går ned, bedres ikke utnyttelsen av arealene og arealeffektiviteten forblir lav.

2.4.4 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for virksomheten?

Ressurskrevende drift

Konsekvensen av å fortsette som i dag er at muligheter for bedre arbeidsflyt og ressursbruk ikke utnyttes optimalt. Arealer med stor utstrekning og funksjoner fordelt på flere bygninger kan være en ulempe i ansattes arbeidshverdag og for den administrative driften. For eksempel i de tilfellene hvor høringer foregår i flere bygninger. Komiteene er i hovedsak samlet i et eget bygg, men om de var integrert i sentral bygningsmasse nærmere stortingssalen, kunne det redusert tiden på forflytning for representantene, redusert ressursbruk til servicetjenester og økt tilfanget av møterom i sentral bygningsmasse.

2.4.5 Hvilke konsekvenser forventes problemet å ha for samfunnet?

Stortingets og fellesskapets ressurser utnyttes ikke optimalt

En uendret tilstand medfører at fellesskapets ressurser ikke utnyttes til det beste for samfunnet. Bedre samlet arealbruk kan utløse store effekter dersom leid areal kan avvikles hvis det finnes muligheter i eid bygningsmasse. Stortinget har slik sett potensielt høyere energibruk, ressursbruk og leiekostnader enn nødvendig, som kan gå på bekostning av andre prioriterte områder. Samfunnet kan potensielt få lavere miljøvirkninger, dersom behovet for nybygging reduseres.

---

⁵² Hjemmekontor avtales med leder, og det er ingen felles praksis per i dag. Administrasjonen antar at ca. 1-2 dager er vanlig, og fra samtaler i høst har vi registrert at ansatte i partigruppene også har hjemmekontor enkelte dager.

⁵³ Registreringen er gjort fra 1. desember 2022 til 29. januar 2023. Gjennomsnittlig bruk i 4 etasje viser totalt antall timer hvor kontorplasser er i bruk delt på totalt antall arbeidstimer. Ved maksimal bruk er 50 % av kontorplassene i bruk.

⁵⁴ Tilstedeværelse ble registrert ved fire departementer og Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon under utarbeidelsen av rom- og funksjonsprogram for nytt regjeringskvartal. I en pågående kartlegging av tilstedeværelse i departementene, er det målt en gjennomsnittlig bruk sett over ett år på 64 % oppmøte (status per januar 2023). Departementene har ulik praksis på hjemmekontor, med alt fra ingen til 3 dager i uka.

Omdømmetap og lavere tillit til den demokratiske institusjonen

Videreføring av leiekontrakten for komitéhuset samtidig som det er et potensiale for å innlemme arealene helt eller delvis i eid bygningsmasse, kan skape negative reaksjoner i befolkningen. Det er fare for omdømmetap og i verste fall en lavere oppslutning om politikerne og Stortingets grunnleggende funksjon. Virkningen forsterkes av strammere økonomiske utsikter nasjonalt og økt bevissthet om miljøutfordringer og aktivisme knyttet til dette i samfunnet. Den kan også svekkes i og med at det krever særlig innsikt for å se sammenhengene, og at disse momentene trolig oppfattes mindre problematisk enn sikkerhetsrisikoen omtalt i forrige kapittel.

2.5 Andre observerte forhold

Vi har observert andre forhold i denne utredningen som i seg selv ikke anses prosjektutløsende, men som kan være aktuelle å løse i sammenheng med eventuelle tiltak som planlegges.

2.5.1 Tilbygget

Sammensetning av arealer

I tilbygget er det i dag en noe uhensiktsmessig sammensetning av arealer. Dette anses ikke som hindre for utøvelse av den parlamentariske virksomheten, men likevel forhold det er verdt å belyse. Utfordringer ved arealsammensetningen handler om at det ikke i stor nok grad er lagt til rette for sosiale møteplasser og enkelte møteromstyper (stillerom og små møterom).

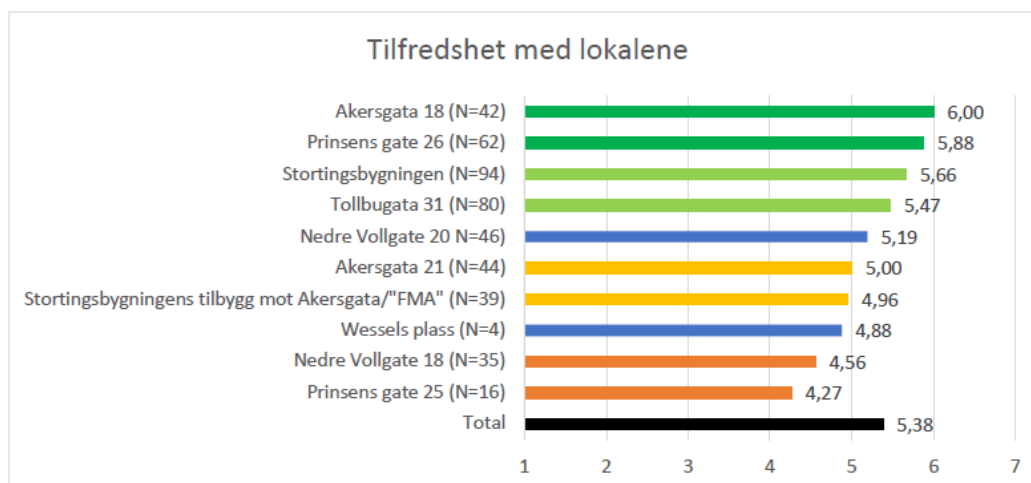
Universell utforming

I tilstandsvurderingene fremkommer det at tilbygget har enkelte begrensninger ved universell utforming (Norconsult, 2022a). Av større mangler er det identifisert begrenset dimensjonering på heiser, mangel på tilrettelagte toaletter i hver etasje, samt dører til kontorer og møterom som ikke er i henhold til gjeldende krav. Tilbygget har i likhet med stortingsbygningen en utfordring med at etasjene ikke korresponderer, som begrenser tilkomsten mellom byggene i de ulike etasjene betraktelig. Flyt og tidsbruk for brukere med bevegelseshemninger påvirkes av dette. Potensielle tiltak i tilbygget må ses i sammenheng med prinsipper for universell utforming og mangelfull oppfyllelse drøftes nærmere i behovsanalysen.

2.5.2 Komitéarbeid og høringer

Funksjonalitet og universell utforming i høringslokalene

Brukerne fremstår svært tilfredse med lokalene for komitéarbeid og høringer i komitéhuset⁵⁵. Dette reflekteres i arbeidsplasskartleggingen fra 2020, der tilfredsheten er størst hos de som holder til i Akersgata 18 (se figur under)⁵⁶ (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021b). I samtaler oppgir de ansatte at det er praktisk at seksjonene sitter samlet og enkelt kan samhandle, at de har nærhet til komitérom og høringsaler, og har romslige kontorlokaler med enkeltkontorer.

Figur 15: Tilfredshet med lokalene, ulike bygninger (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021b)

Til tross for høy tilfredshet er det registrert forhold ved høringslokalene som er utfordrende. Høringsal 3 i komitéhuset er for liten og ikke i bruk til komiteenes høringer. I de mest aktive periodene må høringsalen i Nedre Voll gate 20 tas i bruk, i tillegg til sal 1 og 2 i komitéhuset.⁵⁷ Lokalene i Nedre Voll gate 20 er ikke tilrettelagt for pressen, mangler mottaksareal for besøkende⁵⁸ og er ressurskrevende å drifte, blant annet fordi publikum må tas inn i Prinsens gate 26 og følges til salen. I tillegg må administrasjonen betjene høringslokaler i flere bygninger, som gir mer enn dublering av ressurser. Det er også utfordringer med universell utforming, blant annet at tilkomsten via heissystemet ikke er godt tilrettelagt for rullestolbrukere (Norconsult, 2022b). Ulempene for administrasjonen, pressen og besøkende dempes noe av at Nedre Voll gate 20 i hovedsak brukes i de mest aktive periodene. I 2022 var den i bruk 10 ganger, mens det ble avholdt 52 åpne høringer totalt (Stortingets administrasjon, 2022b).

Høringslokalene i komitéhuset har også enkelte funksjonelle utfordringer. Høringsal 2 har en bjelke som hindrer kontakt mellom publikum/pressen og høringsdeltagerne. Det er i tillegg noen utfordringer ved universell utforming, blant annet lite plass for rullestolbrukere og personer med førerhund rundt bordene⁵⁹.

⁵⁵ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

⁵⁶ Stortinget har ca. 70 kontorplasser i de leide lokalene i komitéhuset, ca. 45 plasser til administrasjon for komitéarbeid i Akersgata 18 og ca. 30 plasser til annen administrasjon i Prinsens gate 25. I arbeidsplasskartleggingen var det lav tilfredshet hos ansatte i Prinsens gate 25, som kan skyldes at lokalene har åpne landskap med høy tetthet og lav tilgang på støtteareal, og en plassering noe avskjermert fra øvrige deler av virksomheten.

⁵⁷ Oversikt over høringer på Stortingets nettsider, og samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

⁵⁸ Stortingets administrasjon oppgir ca. 1800 høringsinstanser og ca. 4500 personer per år delt på ca. 75 høringer, og totalt 14.917 personer er registrert som deltakere i perioden 2018-2022. Publikum kommer i tillegg.

⁵⁹ Stortinget oppgir å ha mottatt flere klager på forholdene, og at de forsøker å løse dette med å oppfordre høringsinstansene til å gi beskjed på forhånd hvis de har behov for særskilt tilrettelegging.

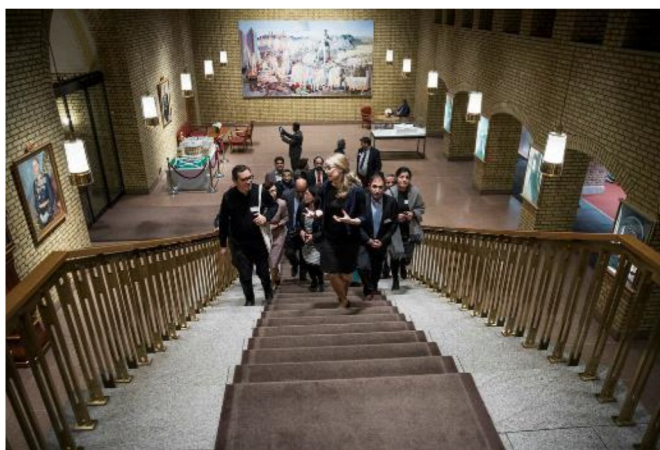
3 Behovsanalyse

OPPSUMMERING: I analysen finner vi at de overordnede samfunnsbehovene for Stortingets virksomhet i tilbygget og lokaler for komitéarbeid og høringer er ivaretatt, men at normative føringer underbygger behovet for tiltak innen enkelte områder, som i stor grad også er løftet i problembeskrivelsen. For tilbygget gjelder dette tiltak som utbedrer arbeidsforholdene for representanter og ansatte, samt ivaretagelsen av kulturhistoriske verdier i bygget og dets sikringsnivå. For komité- og høringsfunksjoner underbygger normative føringer behovet for tiltak som bedrer informasjonssikkerheten og areal- og ressursbruken. Her er brukernes behov i stor grad dekket i dagens situasjon, men det er enkelte forhold som er viktige å ha med seg i videre planlegging. Vi har sett at fremtidig utvikling gir økt behov for at lokaler er tilrettelagt for digitale møter og større tilgang på rom for behandling av gradert informasjon. Dagens kapasitet på komité- og høringslokaler vurderes å være god, men med tidvis lav bruk. Med en utvikling som kan ytterligere redusere bruken, er det behov for å planlegge for bedre utnyttelse av arealer og fleksibilitet for at de kan brukes til andre formål om mulig.

Interessentene er i stor grad samstemt, og blant annet mottas ledelsens fokus på kostnadseffektive og bærekraftige lokaler på en god måte hos brukerne. Vi ser imidlertid at det er mulige motsetninger i en arealeffektivisering sett opp mot dagens bruk av lokaler. I tillegg er det potensielle motsetninger mellom tilrettelegging for økt åpenhet og mulig økt besøk opp mot sikkerhetstiltak. Så også med tilrettelegging for høringsinstanser sett opp mot sikkerhetskrav. Videre finnes det potensielle interessemotsetninger mellom en utbedring og utvikling av bygningsmassen veid opp mot verneinteresser og sikkerhetskrav, samt kjernefunksjoner med sentral beliggenhet sett opp mot enkelte representanters ønske om å ha deler av partigruppen og/eller ledelsen plassert sentralt.

På bakgrunn av problembeskrivelsen og behovsanalysen har vi kommet frem til følgende prosjektutløsende behov for Stortingets tilbygg og komité- og høringsarbeid:

1. Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivareta kulturminneverdier med høy symbolverdi.

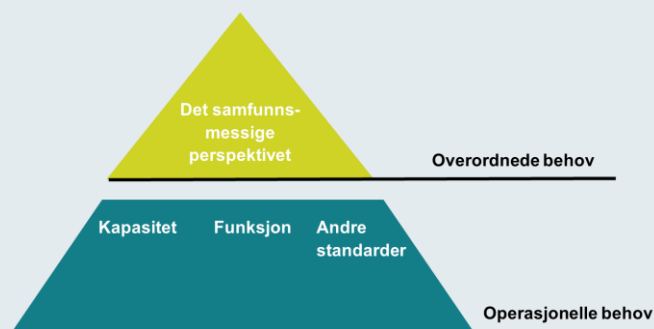
Figur 16: Omvisning i trappehallen på Stortinget.
Kilde: Stortinget.

3. Komité- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet [redacted]
4. Det er lav arealeffektivitet og potensial for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet for lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk.

Vi har også identifisert andre behov som er ønskelig at løses, men som etter utreders vurdering har lavere omfang og kritikalitet. Dette omhandler lokaler som fremmer åpenhet og formidling, samt enkelte utfordringer ved funksjonalitet og universell utforming i lokaler som understøtter den parlamentariske virksomheten.

Faktaboks

Behovsanalysen tar utgangspunkt i problembeskrivelsen, men fokuserer i større grad på hva samfunnet, brukere og andre interessenter trenger for å løse eller begrense problemene. Behovene belyses først fra et samfunnsmessig perspektiv ved å dokumentere fellesskapets *nødvendighet av at de oppgavene Stortinget leverer har tilstrekkelig kvalitet, og hvordan de identifiserte problemene er til hinder* for dette. Videre presenteres behovene fra et operasjonelt ståsted når det gjelder *hvilke ytelser fremtidige løsninger bør inneha for å løse eller redusere problemet og utløse ønskede virkninger*. Sistnevnte legger grunnlaget for det senere arbeidet med mulighetsstudien og alternative konsepter. Arbeidsprosessen er illustrert i figuren under (Statsbygg, 2023e).

Figur 17: Behovsanalyse delt inn i overordnede og operasjonelle behov.

3.1 Overordnede samfunnsbehov

Stortinget må i første rekke tilfredsstillende sentrale lover, forskrifter og andre normative føringer for virksomheten (oversikt i vedlegg 11.2). I dette kapitlet omtaler vi de mest relevante overordnede føringene for Stortinget og vurderer hvor godt de er oppfylt i dagens situasjon.

3.1.1 Understøtte det parlamentariske arbeidet

Stortingets administrasjon arbeider etter føringer i Prop. 1 S (2022-2023) i statsbudsjettet (Finansdepartementet, 2022b) og konkretiseringen i disponeringsbrevet. Samfunnsoppdraget innebærer å organisere og utvikle det parlamentariske arbeidet, og legge til rette for at representantene kan utføre sine verv.⁶⁰ Presidentskapets føringer for 2023 sier at samfunnsoppdraget skal leveres med høy kvalitet og effektivitet. Lokaler og fysisk infrastruktur er et av flere virkemidler. Statens eiendomsstrategi som gjelder staten for øvrig, inneholder lignende formuleringer for offentlige virksomheter og vektlegger at lokaler tjener formålet, er funksjonelle og støtter opp om en effektiv tjenesteproduksjon av høy kvalitet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021).

Det er ikke registrert at representanter og ansatte i partigruppene med arbeidsplass i tilbygget hindres i å utføre det parlamentariske arbeidet, men at enkelte likevel opplever at byggets luftkvalitet og temperatur kan gi krevende arbeidsforhold. Som nevnt i problembeskrivelsen er dette knyttet til at deler av byggets tekniske installasjoner har nådd sin levetid, og gjelder spesielt VVS-anlegget. Det påpekes også svakheter i brannsikkerheten, og uten fremtidige oppgraderinger eller utskiftninger er det ventet at de identifiserte problemene vil tilta i styrke. Påpekte mangler kan i verste fall resultere i at man når et punkt der krav til det fysiske arbeidsmiljøet i arbeidsmiljøloven (2006, § 4-4)⁶¹ ikke ivaretas, og at deler av bygningsmassen må holdes avstengt mens det gjøres utbedringer av forholdene. Dette kan påvirke utøvelsen av de demokratiske kjerneoppgavene.

Vi har ikke registrert at lokalene for komité- og høringsarbeidet er i en forfatning som hindrer eller gir lavere kvalitet på utførelsen av det parlamentariske arbeidet. Komitélederne og representantene vi har møtt er jevnt over tilfreds med komitérommene og høringssalene, og komiteene får avviklet møter og høringer som planlagt. De demokratiske kjernefunksjonene som Stortinget leverer til samfunnet, virker slik sett å ha gode vilkår i dagens lokaler.

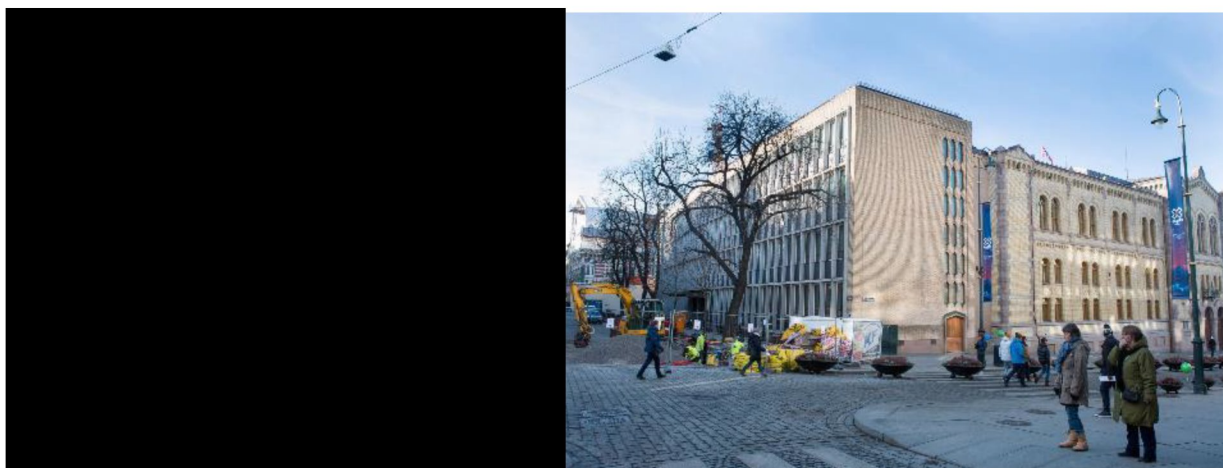
---

⁶⁰ Stortingets eiendomsstrategi har også mål om «Funksjonelle arealer som understøtter den parlamentariske virksomheten.

⁶¹ Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrsmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig ut fra hensynet til arbeidstakernes helse, miljø, sikkerhet og velferd.

3.1.2 Tilstrekkelig fysisk sikring og informasjonssikkerhet

Presidentskapet har gitt føringer til administrasjonen for 2023 om å prioritere sikkerhets- og beredskapsarbeidet.⁶² Stortinget ble underlagt sikkerhetsloven (2018) og tilhørende forskrifter 1.1.2020. Stortinget driver aktivitet som har avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner (opprettholde en demokratisk styreform), og er et skjermingsverdig objekt. Etter loven skal forsvarlig sikkerhetsnivå sikres gjennom risikovurdering og igangsetting av nødvendige fysiske og andre tiltak for å håndtere den. Bestemmelser om lovens anvendelse for Stortingets administrasjon (2020) sier at «ved håndtering av risiko og fastsettelse av et forsvarlig sikkerhetsnivå skal det tas særskilt hensyn til åpenhet om Stortingets parlamentariske virksomhet, slik at allmennhetens og mediernes tilganger ikke innskrenkes mer enn nødvendig». Loven gjelder både fysisk sikring og informasjonssikkerhet. Stortinget må også ha et forsvarlig sikkerhetsnivå for skjermingsverdig informasjon, blant annet så den ikke blir kjent for uvedkommende.

Figur 18: Tilbygget og stortingsbygningen. Foto: NTB.

3.1.3 Bærekraftig areal- og ressursbruk

Presidentskapet har gitt føringer for 2023 om å planlegge for mer kostnadseffektive og bærekraftige lokaler.⁶⁴ Stortingets miljøarbeid er forankret i et utvalg av FNs bærekraftsmål⁶⁵ og vedtatte miljøføringer sier at administrasjonen skal gjennomføre miljøvennlig

⁶² Stortingets eiendomsstrategi inneholder mål om «Sikre trygge arealer som er tilrettelagt for alle brukergrupper».

⁶³ Sikkerhetsloven (2018) sier at «Kostnadene ved et sikkerhetstiltak skal stå i et rimelig forhold til det som kan oppnås ved tiltaket».

⁶⁴ Stortingets eiendomsstrategi har mål om «En bærekraftig, kostnadseffektiv og fleksibel portefølje av eide og leide arealer».

⁶⁵ Nr. 7 Ren energi til alle, nr. 9 Industri, innovasjon og infrastruktur, nr. 11 Bærekraftige byer og lokalsamfunn og nr. 12 Ansvarlig forbruk og produksjon.

eiendomsforvaltning, byggutvikling og eiendomsdrift.⁶⁶ Etter Stortingets reglement for bygge- og leiesaker skal Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) sine normer for lokalenes areal, energi og standard, anvendes så langt de passer for utredning av lokalbehov knyttet til kontorarealer for ansatte i partigruppene og administrasjonen (Stortingets administrasjon, 2019). Når det gjelder energieffektivitet henviser KDD til energikravene i byggt teknisk forskrift (TEK17), som har blitt mer ambisiøse de siste årene. Kravene gjelder i utgangspunktet ved tiltak i eksisterende bygningsmasse, men det er imidlertid ikke alltid slik at kravene lar seg tilpasse eldre og verneverdige bygg. Byggt teknisk forskrift (2017, § 14-1) sier derfor at «oppfyllelse av energikravene skal skje i så stor utstrekning som mulig innenfor hva som er tilrådelig med hensyn til å beholde kulturhistoriske kvaliteter» (Direktoratet for byggkvalitet, 2017). I tillegg er det først ved en hovedombygging at det vil være krav om at hele bygninger oppgraderes etter dagens krav, og slik sett får omfattende løft for eksempel på energieffektivitet.

Statens eiendomsstrategi for bygg i statlig sivil sektor fremhever også bærekraft, effektiv arealbruk og kostnadseffektivitet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021). Den understreker at lokaler skal vurderes i et langsiktig perspektiv, byggeprosjekter skal være kostnadseffektive og dekke behov i samfunnet, og lokaler skal utnyttes mer effektivt. Stortinget er ikke direkte underlagt strategien, men den sier noe om samfunnets forventninger til utvikling av bygningsmassen for offentlige virksomheter i stort. De økonomiske utsiktene tilsier også at statens budsjetter vil bli strammere i årene som kommer. Det stiller ytterligere krav til kritiske vurderinger av statlige virksomheter sine arealbehov og økt fokus på gjenbruk av eksisterende bygningsmasse fremfor nybygg.

Stortinget har potensiale for bedre utnyttelse av sine arealer som omtalt i problembeskrivelsen. En videreføring av dagens situasjon kan medføre at arealressursene ikke utnyttes i tråd med statlige føringer og samfunnets forventninger. Før utløp av leiekontrakter i komitéhuset bør det vurderes om funksjonene kan løses på andre måter enn ved leie i privat marked. Dette ble observert som problematisk prinsipielt og trolig ikke økonomisk fordelaktig for Stortinget.

3.1.4 Visjon om et levende folkestyre

Et levende folkestyre er avhengig av at befolkningen har tillit til, forståelse for, og oppslutning om Stortingets rolle i demokratiet. Stortingets samfunnsoppdrag innebærer å formidle kunnskap om folkestyret og Stortingets virksomhet (Finansdepartementet, 2022b). Presidentskapets føringer for 2023 sier at administrasjonen skal «videreutvikle formidlingsaktivitetene om

Figur 19: Pressekonferanse i Vandrehallen. Kilde: iTromsø.

⁶⁶ Administrasjonen er i gang med strategiarbeid for eiendomsområdet og miljøarbeidet, som vil gi ytterligere føringer for areal- og ressursbruk.

folkestyret gjennom fysisk formidling i lokalene til Stortinget og gjennom digitale formater på ulike plattformer»⁶⁷. Studier viser at nordmenns tillit til det nasjonale demokratiet, inkludert politiske institusjoner og aktører, har vært stabil fra finanskrisen i 2008 og frem til 2020 (Institutt for samfunnsforskning, 2020). Videre utvikling er imidlertid usikker og i en tid med økt uro for om vestlige demokratier står overfor legitimitetsproblemer, er arbeid som styrker de demokratiske funksjonene svært viktig for samfunnet. Åpenhet mot befolkningen, medienes tilgang og aktiviteter som gir kunnskap om folkestyret er slik sett viktige områder å arbeide med for Stortingets administrasjon.

Stortingets administrasjon har som formål å formidle kunnskap om det norske folkestyret og Stortingets virksomhet, og prioriterer aktivitet rettet inn mot utvalgte målgrupper av unge og voksne med lav demokratisk deltakelse. Seksjon for besøk og formidling satser blant annet stort på læringsspill og tilpassede undervisningslokaler for gruppebesøkende som et ledd i dette. Det er blant annet pekt på å øke utnyttelsen i besøkskapasiteten for å nå ut til flere grupper. Dette behovet omtales nærmere under operasjonelle behov og kapasitet.

Presse og media spiller en sentral rolle i det demokratiske systemet ved å overvåke, belyse og dekke Stortingets rolle som Norges lovgivende og folkevalgte forsamling. Deres behov er derfor viktig å ivareta i et samfunnsmessig perspektiv. Stortingets presselosje består av ca. 300 redaksjonelle medarbeidere som jevnlig møter i Stortinget og dekker norsk politikk, med fri adgang til bygningsmassens fellesarealer (Stortinget, 2020a). Fra journalistenes ståsted er god dialog med administrasjon og politikere en forutsetning for å kunne tilby allmenheten nyheter fra Stortinget, mens det for politikerne er viktig å nå ut til sine velgermasser gjennom medienes kanaler. I så måte er det i alles interesse at presse og media tilbys gode arbeidsforhold og fasiliteter på Stortinget.

Komiteenes høringer er del av kontakten som representantene har med de som berøres av beslutningene. Høringene foregår normalt for åpne dører og innbyggerne kan overvære møtene fysisk eller digitalt. Høringslokalene i komitéhuset er godt egnet for høringsinstansene, publikum og mediene, mens lokalene som tidvis benyttes i Nedre Voll gate 20 ikke har egnede pressearealer og mottaksarealer/venteareal for besøkende. Denne problemstillingen, som også er belyst under andre observerte forhold i problembeskrivelsen, er noe forsterket av at åpenhet er et sentralt element i folkestyret. Samtidig utføres avbøtende tiltak for pressen ved at andre arealer midlertidig tilrettelegges for mediedekningen.

3.1.5 Effektivisering, digitalisering og bruk av ny teknologi

I perspektivmeldingen er innovasjon og god utnyttelse av ressursene i offentlig sektor en av regjeringens hovedstrategier for bærekraftige offentlige finanser (Finansdepartementet, 2021b). Den vektlegger blant annet at offentlig sektor henter ut gevinster av digitalisering og bruk av ny teknologi. Regjeringen forventer også at statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive, jfr. avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen.

Stortingets administrasjon arbeider med flere utviklingsprosjekter for økt digitalisering av

---

⁶⁷ Føring mottatt per epost fra Stortingets administrasjon.

arbeidsoppgaver og tjenester⁶⁸. Administrativ ledelse forventer at effektiviseringen kan bidra til et lavere behov for bemanning og mulig også et lavere arealbehov på sikt, som omtalt under problembeskrivelsen. I tillegg gir digitaliseringen behov for at kontorlokaler og møterom fungerer godt for digitale verktøy.

3.1.6 Ivaretagelse av kulturhistoriske verdier

Samfunnet har behov for at Stortinget ivaretar sine kulturhistoriske verdier med stor nasjonal symbolverdi. Stortingets bygningsmasse er underlagt to former for vern; det ene som spesialområde for bevaring etter plan- og bygningsloven, og det andre etter Stortingets egen verneplan. Reguleringen som spesialområde omfatter både stortingsbygningen, tilbygget mot Akersgata og stortingskvartalet (med unntak av Nedre Voll gate 18), markert i oransje i kartutsnittet til høyre (Figur 20).

Vernet innebærer bygningenes fasader, samt gårdsrom og utomhusarealet ved Løvebakken. Stortingets egen verneplan omfatter i tillegg interiører, og for tilbygget er verneomfanget tydelig definert. Stortingets bygningsmasse kan av konstitusjonelle årsaker ikke fredes i henhold til kulturminneloven, men både stortingsbygningen og tilbygget behandles som om de er fredet. Det presiseres i begge de nevnte føringene at eventuelle endringer og tiltak må være i overensstemmelse med Riksantikvaren.

I problembeskrivelsen identifiserte vi en risiko for svekkelse av kulturminneverdiene dersom dagens tilstand på tekniske installasjoner og brannsikkerhet vedvarer. Vi legger til grunn at det må tas hensyn til disse verdiene ved mulige tiltak som skal forsøke å løse de prosjektutløsende behovene.

Figur 20: Kartutsnitt fra Gul liste.
Kilde: Byantikvaren i Oslo

⁶⁸ Program for modernisering og effektivisering. For eksempel skal prosjektet SIDA (samhandling, informasjonskultur og dokumentforvaltning i administrasjonen) bidra til digitalisering av den administrative saksbehandlingen.

3.2 Operasjonelle behov for virksomheten

Funksjon⁶⁹ og kapasitet er sentrale elementer i Stortingets operasjonelle behov. I tillegg er andre standarder⁷⁰ så som universell utforming viktig å oppfylle. Med utgangspunkt i problemene vi har identifisert, vurderer vi hva fremtidige løsninger må svare ut for å dekke sentrale interessenters behov og utviklingen i etterspørsel.

3.2.1 Funksjon

I teksten under gjennomgår vi de viktigste funksjonelle behovene for den parlamentariske virksomheten som utøves i tilbygget, samt for komitéarbeid og høringer.

Parlamentarisk virksomhet i tilbygget

Representantenes og de ansatte i partigruppenes arbeidsoppgaver preges i større grad av krav til fysisk tilstedeværelse enn hva som er tilfelle for deler av administrasjonen, og sammenlignet med ansatte i partigruppene har representantene vesentlig mer reising og aktivitet utenfor kontorlokalene. Foruten dette oppgir representantene tidsbruk på konsentrasjonsarbeid og planlagte fysiske møter, samt en del tid i telefon og digitale samtaler og møt. Videre mottar de en del eksterne besøk, og samhandler mye med sine rådgivere, respektive partigrupper, og komitéfraksjoner. Behovet for å ha kontor i nærheten av disse er derfor reelt, og ved prioritering mener representantene at politikerne må ha kontor plass nær stortingssalen fremfor administrasjonen.

Representantene har på bakgrunn av deres varierte arbeidsfordeling uttrykt et behov for å kunne ha møter og samtaler på eget kontor, blant annet som følge av behovet for å ivareta fortrolig informasjon, men også for hvile og omskifting i en travel hverdag. Dette kan redusere tidsbruken de benytter på forflytning mellom ulike funksjoner. Partigruppenes ansatte, og spesielt politiske rådgivere, oppgir mer individuelt konsentrasjonsarbeid enn representantene, og har en fordeling av arbeidsoppgaver som er lik profilen for de ansatte i administrasjonen. Enkelte oppgir å ha mye konsentrasjonsarbeid og ønsker å sitte skjermet, mens mange ansatte som jobber med samme type oppgave kan ha nytte av å sitte samlet (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021b).

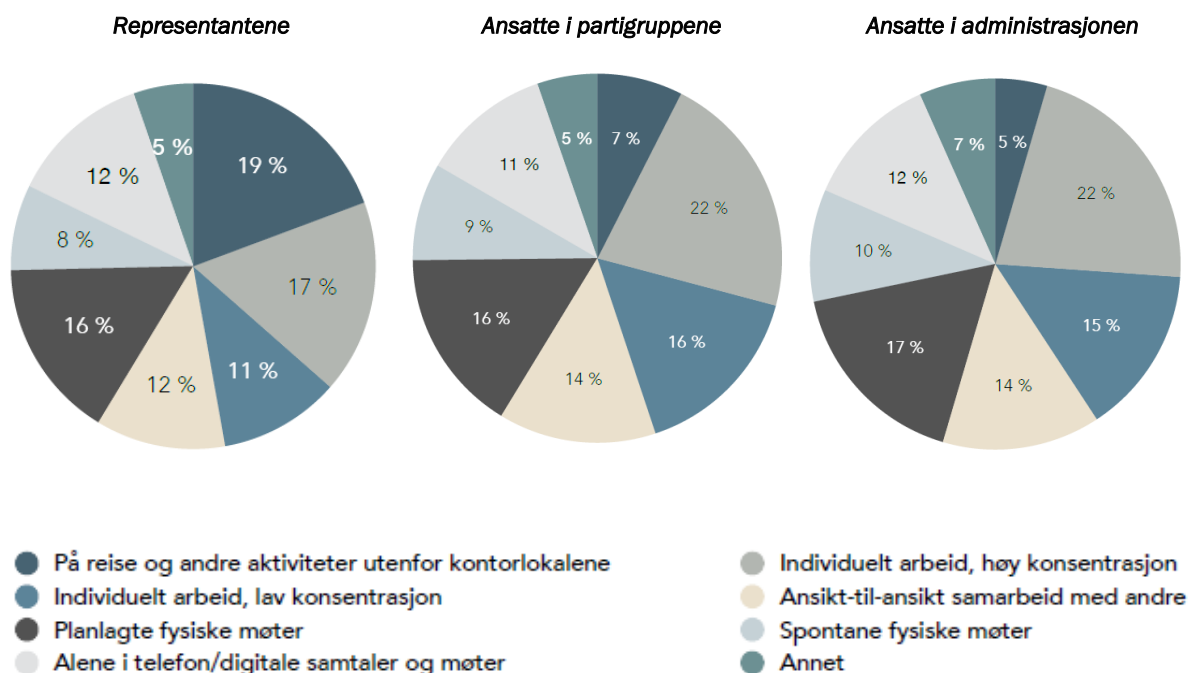
Brukergruppenes tidsbruk på ulike aktiviteter i løpet av en gjennomsnittlig arbeidsuke er illustrert i Figur 21 under⁷¹.

---

⁶⁹ En bygnings funksjonalitet er både et uttrykk for bygningens egenskaper som dekker kjernevirksomhetens behov og dens innretning for en hensiktsmessig teknisk drift. I samme betydning brukes også ordet egnethet. Bygningers egnethet i bruk, altså bygningers brukskvalitet, handler om hvordan bygninger kan hjelpe organisasjoner til å nå sine mål og til å oppfylle brukernes tilfredshet. Egnethet handler derfor om hvorvidt bygninger kan bidra til effektiv drift både for kjernevirksomheten og for støttefunksjonene (Sæbøe, 2017).

⁷⁰ Tekniske og brannsikkerhetsmessige behov er også helt grunnleggende å ivareta, kategorisert som normative føringer i vedlegg 11.2.

⁷¹ Oversikten er ikke avgrenset til kun brukere av tilbygget, men gjelder representanter, ansatte i partigruppene og i administrasjonen på Stortinget som en helhet.

Figur 21: Andel av gjennomsnittlig arbeidsuke fordelt på aktiviteter (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021b)

I kjølvannet av pandemien understreker flere av partigruppene viktigheten av gode møteplasser for sosial og uformell omgang. Enkelte av de som sitter i tilbygget har løst mangelen på sosiale soner ved å ta i bruk kontorer for ansatte eller forværelser til kontorer. I fellesarealer og ganger hvor flere partier deler etasje og anses er det i tillegg mye gjennomgangstrafikk fra både ansatte og besøkende, hvor Stortingets administrasjon har mottatt tydelige tilbakemeldinger på at dette legger en demper på den sosiale interaksjonen og de uformelle politiske samtalerne i partigruppene.

Dagens kapasitet på møterom er generelt god, men det er noe lav tilgang på små og mellomstore møterom i enkelte bygninger, for eksempel i stortingsbygningen og tilbygget (Statsbygg, 2020a) og (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021a)).

Det har ikke fremkommet informasjon i utredningsarbeidet som tilsier at saksmengden og kompleksiteten for representantene og ansatte i partigruppene er under endring eller vil endre seg vesentlig i fremtiden. Fremtidig utvikling er usikker, men de siste 20 årene har saksmengden og antall møter i stortingssalen og de ulike komitéene befunnet seg på relativt stabile nivåer. I intervjuer er det opplyst om at mindretallsregjeringer gir økt behov for samtaler og møter, et element som kan påvirke de funksjonelle behovene i noen eller mindre grad.

Komitéarbeid og høringer

Fremtidige arealer må dekke komiteenes behov for møter⁷² og høringer, og være tilrettelagt for besøkende og media. I tillegg må støttefunksjonene ha egnede arealer. Dagens lokaler dekker i stor grad brukernes behov for funksjonalitet, men med enkelte utfordringer som omtalt i problembeskrivelsen. I dette kapitlet går vi nærmere inn på behovene for funksjonalitet i lokaler til komitéarbeid og høringer.

Komitéarbeid har vært en sentral del av det parlamentariske systemet siden etableringen av Stortinget (Norges Storting, 1964). Komitéhøringer har trolig også forekommet siden begynnelsen, mens åpne høringer har vært en formalisert ordning i om lag 20 år (Stortinget, 1984). Disse måtene å løse oppgavene på har vært stabile over tid, men vi ser endringer i retning av mer digital bruk (Stortinget, 2022c)⁷³. Det medfører behov for at komitérom og høringssaler er utstyrt for digitale møter.

Komitérommene er i praksis ordinære møterom og høringslokalene er større saler. Rommenes utforming tillater at deltagere i komitémøter og høringer kan samles rundt samme bord. I høringssalene er det også sitteplass for deltagere på sidene, og presse og publikum i bakkant av rommet.

Administrasjonen oppgir at enkelte komitérom er utfordrende å møblere på grunn av bjelker og skråtak. I enkelte høringssaler gjør rommets utforming og bordets størrelse at det er trang tilgang på sidene.

Figur 22: Fra møte i Justiskomiteen. Kilde: Stortinget.

Figur 23: Høringer i fagkomité. Kilde: Stortinget.

Høringssalene må ha utstyr og fasiliteter for tv-overføring og tolketjeneste, og tilfredsstillende akustiske forhold. I dag har alle salene en såkalt «tolkeboks», men brukere påpeker at det i fremtiden kan være tilstrekkelig at enkelte saler har dette⁷⁴. Komitérådene opplyser at tolkeutstyret ikke virker på flere av rom i dag.

Administrasjonen er opptatt av at det er bedre tilrettelagt for håndtering av servering og dekketøy i fremtiden, som kan redusere

⁷² I hovedsak komitémøtene, besøk til komiteen og regjeringsfraksjonsmøter (storfraksjon).

⁷³ Forretningsordningen er endret etter pandemien og åpner for mer digital bruk i komité- og høringsarbeidet. Hovedregelen er at komiteens medlemmer deltar fysisk i komitémøter, men at møtene unntaksvis kan avholdes digitalt. Åpne høringer kan helt eller delvis gjennomføres digitalt.

⁷⁴ Komitérådene opplyser om at tolking sjelden benyttes ved høringer, men er et behov ved årlige internasjonale arrangementer som bruker de store salene (varierer over årene, 2-10 ganger). Ved internasjonale besøk benyttes ofte konsekutiv tolking, med tolken rundt bordet.

ressursbruk for internservice til frakt av bevertingen mellom sentralkjøkkenet i stortingsbygningen, komitérom og høringssaler.

Figur 24: Utenriks- og forsvarskomiteen i møte med Finlands president. Kilde: Stortinget.

Utenriks- og forsvarskomiteens møterom i tilbygget benyttes også til offisielle internasjonale besøk til Stortinget. Komiteens leder og komitéråd oppgir at de har mange internasjonale besøk⁷⁵, og behov for å ligge nær inngangen ved Løvebakken hvor gjester ankommer. Rommet har en størrelse og historisk sus som egner seg for internasjonale møter, samt nærhet til Presidentskapet som offisielle besøk også er innom. Det er ønske om at komiteen får beholde rommet også i fremtiden⁷⁶.

Under kontrollhøringer får høringsinstansene⁷⁷ disponere egne rom til bevertning og pauser. Tilgang på møterom nær høringssalen og gjerne på samme plan er en fordel for kontrollhøringene.

I tillegg til gode arealer utenfor høringssalene er pressen opptatt av å ha et fellesareal ved komitérommene. Det er en fordel om arealet gir godt oversyn til komitérommene og er tilrettelagt for å arbeide i venteperioder og ta intervjuer. I komitéhuset fungerer dette tilfredsstillende, men det er noe trangt og uoversiktlig i gangarealene.

Figur 25: Mediakontaktpunkt i komitéhuset. Kilde: Stortinget.

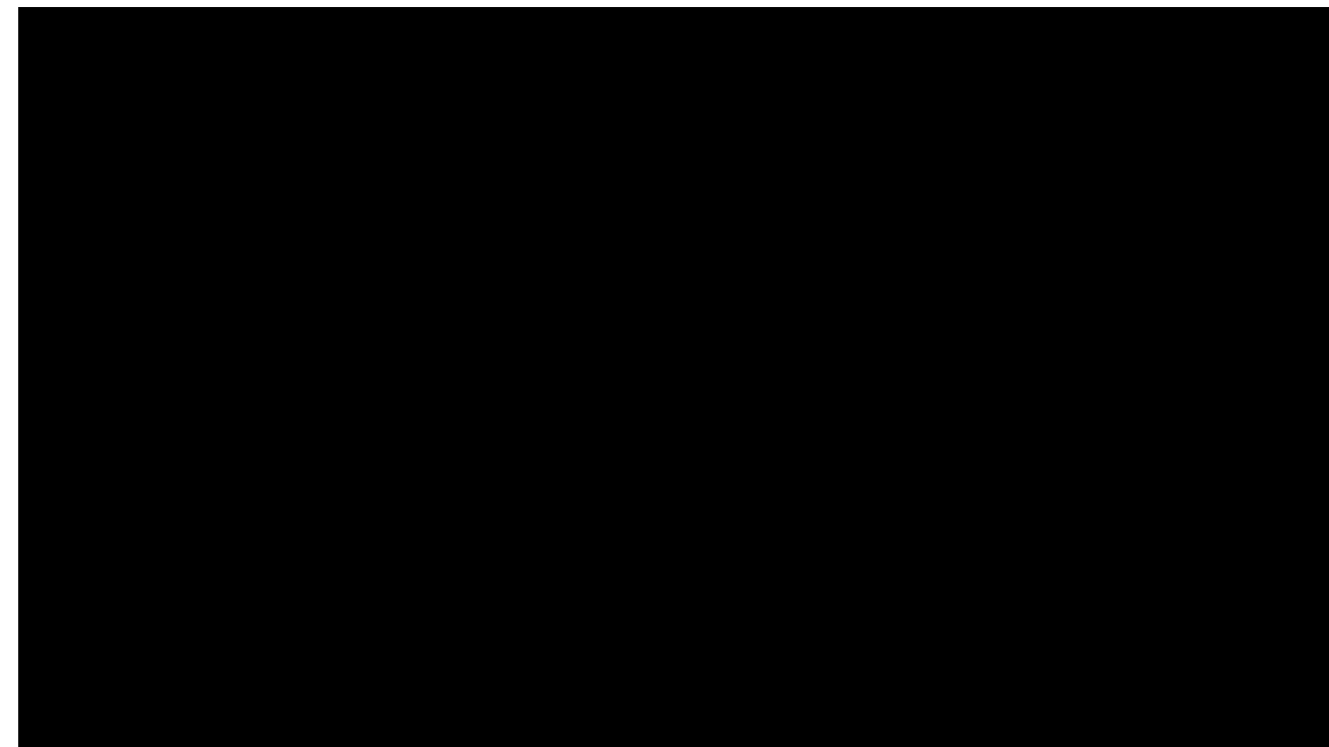
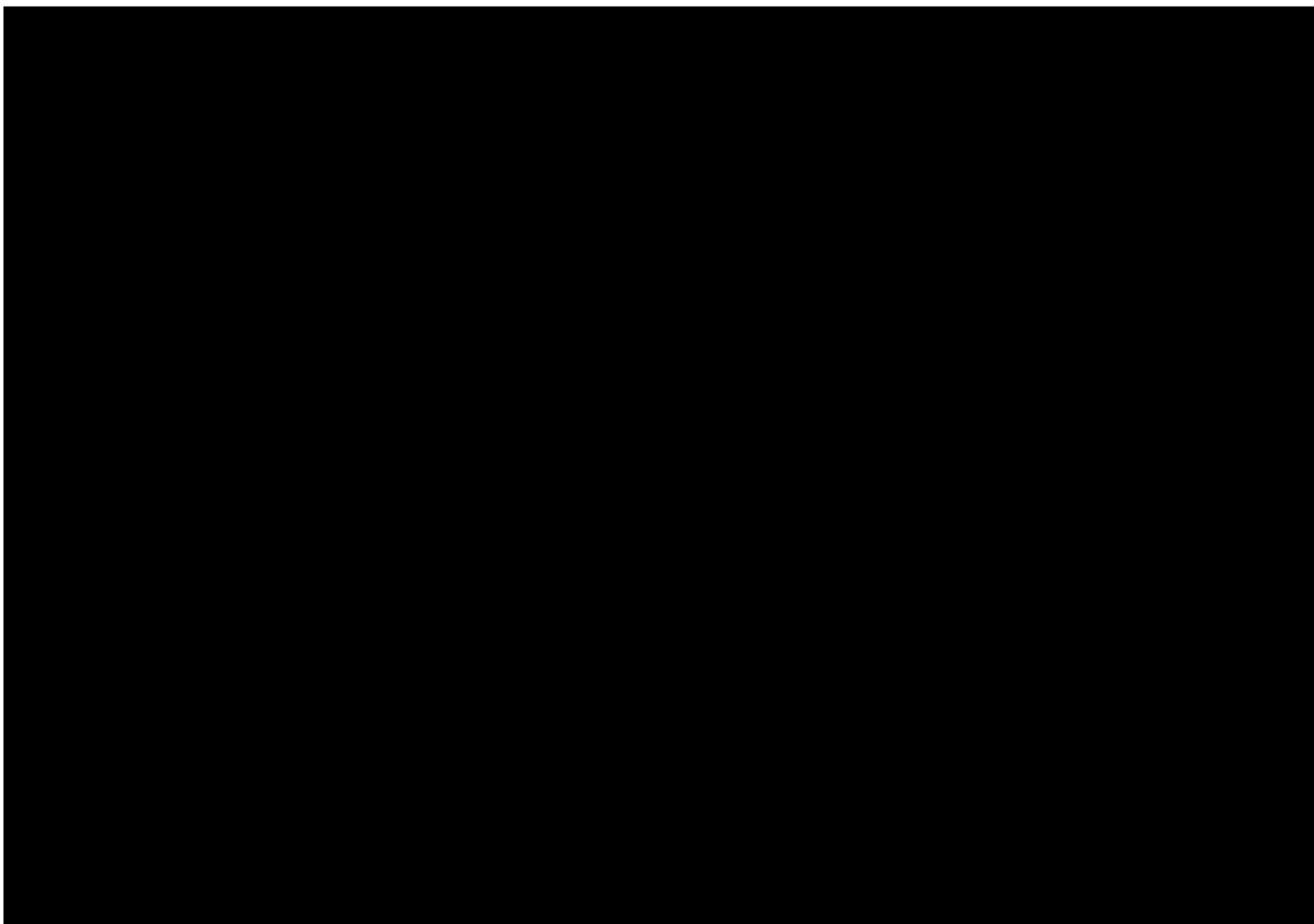
At komitérom og høringssaler i hovedsak er samlet i komitéhuset og at administrasjonen har kontor på samme sted, oppleves som praktisk i arbeidshverdagen. Likevel sier både representanter og administrasjonen at det ikke er nødvendig at komitérom og høringssaler ligger samlet. Det er derimot viktig at de ikke er i samme etasje fordi det kan gi utfordringer for sikkerhet og personflyt/logistikk.⁷⁸ Vi ser også at administrasjonen for utenriks- og forsvarskomiteen ikke er i samme bygning som komiteens rom, og opplever at det også kan fungere godt. Komitérom og høringssaler bør ha en plassering som gjør det mulig for representanter å holde innlegg eller delta i votering i stortingsalen og raskt kunne vende tilbake til komitémøte eller høring.

⁷⁵ Komitéråden registrerte bruk av komitérom i uke 42-50 i 2022, viser 1-5 besøk i uken.

⁷⁶ Samtale med komitéleder for utenriks- og forsvarskomiteen den 26.10.2022 og komitéråd den 7.11.2022

⁷⁷ Høringsinstansene er ofte statsråder, deres departementer og andre underliggende organer.

⁷⁸ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

---

⁷⁹ Samtale med administrasjonens sikkerhetsstab den 19.12.2022.

3.2.2 Kapasitet

Som omtalt i problembeskrivelsen er det ikke mangel på kapasitet som er problemet ved Stortingets lokaler, men at arealer kan brukes bedre og således bidra til en mer effektiv ressursbruk til lokaler, samt noe mindre tidsbesparelse knyttet til forflytning. Vår vurdering av kapasitet rettes derfor mot muligheter for arealeffektivisering og hvordan arealbehovet forventes å utvikle seg fremover i tid. Vi legger til grunn, som vurdert i problembeskrivelsen, at antall årsverk ved Stortinget ikke vil endres i en retning som påvirker arealbehovet vesentlig i fremtiden.

Kontorarealer

Fremtidens lokaler må ha tilstrekkelig kapasitet for brukernes kontorarbeid. Generelt ser vi at Stortinget har overkapasitet på kontorer med en buffer på ca. 120 plasser som til enhver tid står ledig (Stortingets administrasjon, 2023). Det gjelder hele etasjer i deler av stortingskvartalet, som er under rehabilitering eller holdes av som bufferetasje som ingen avdeling/seksjon skal ha fast.⁸¹

Utover dette er det også ledig kontorkapasitet som kommer av parlamentarisk praksis og rokadene etter valg (Stortingets administrasjon, 2021b)⁸². Partigruppene ønsker å sitte samlet i etasjer eller større områder, og ved innplassering blir det kontorplasser til overs som ikke kan benyttes av andre. Tildelingen av areal, representantenes krav på enkeltkontor og praksis i partiene, medfører også at store kontorer eller møterom brukes av en person.

I problembeskrivelsen (kapittel 2.4) ser vi en utvikling ved Stortinget med økt bruk av hjemmekontor og lav tilstedeværelse i kontorarealer. Denne utviklingen, og stor overkapasitet på kontorplasser, tilsier at det bør ses på muligheter for å bruke samlede arealer mer effektivt i fremtiden.

Mer åpne arbeidsplassløsninger muliggjør å hente ut gevinster dersom tilstedeværelsen går ned. Det krever imidlertid at fastplassprinsippet oppheves og at det er underdekning på antall kontorplasser (Mellomrom Arkitekturpsykologi, 2021b). Vi registrerer at Stortinget har innført slike løsninger i nylig ombygde etasjer for administrasjonen i Akersgata 21.

Basert på brukernes arbeidsformer og -hverdag kan dimensjonering av fremtidig arbeidsplassareal tenkes som følger:

- Representantene kan ha et noe høyere areal enn statens arealnorm. Dette begrunnes med viktigheten av å kunne ha møter og samtaler på eget kontor, og mulighet for hvile og omskifting. Det kan redusere tiden de bruker på forflytning i en hektisk hverdag. Størrelsen på kontoret kan potensielt reduseres sammenlignet med det de har i dag, da det er store variasjoner mellom de enkelte kontorene.
- Ansatte i partigruppene og administrasjonen kan ha en arealbruk som tilsvarer statens arealnorm, så lenge det tas høyde for det merarealet som kommer av en aldrende og

---

⁸¹ Per 10.1.2023 står 1 etasje og 2 etasje (unntatt to enkeltkontorer) i Tollbugata 31 tom på grunn av renovering. I tillegg står halve 3 etasje i Tollbugata 31 og 2 etasje i Akersgata 21 tom.

⁸² Partigruppene endrer størrelse ved valg, og det er egne retningslinjer for deres arealdisponering. Partigruppene tildeles areal og kontorarbeidsplasser ut fra samme modell som beregner gruppetilskuddet, der blant annet antall mandater og opposisjon/posisjon hensyntas.

mindre arealeffektiv bygningsmasse. Det er ikke registrert egenskaper ved deres arbeidsform som tilsier at de behøver et større areal enn normen.

Komitéarbeid

Fremtidens arealer må ha kapasitet som dekker komiteenes behov for møtelokaler. De 12 fagkomiteene disponerer hvert sitt møterom eksklusivt og bruker det til komitémøter, fraksjonsmøter⁸³ og besøk til komiteen. Rommene brukes også til administrativ forberedelse og planlegging av komitémøter. De varierer i størrelse, om lag 40-85 m² netto.

Figur 26: Høring i fagkomité, 2020.

Kilde: Stortinget.

Helt tilbake til 1950 har Stortinget i hovedsak hatt 12 fagkomiteer (Wahl, 2013). Antallet ble sist endret da utenrikskomiteen og forsvarskomiteen ble slått sammen i 2009. Komiteene har ulik størrelse, med mellom 11 og 18 medlemmer (Stortingets administrasjon, 2022f)⁸⁴. Antall medlemmer varierer noe mellom valgperiodene, men komiteene har i nyere tid ikke vært større enn 20 medlemmer. Dagens lokaler har en viss fleksibilitet for endringer i antall og størrelse på komiteer, ved at andre møterom i komitéhuset kan tas i bruk og komiteer kan bytte rom seg imellom.

Representanter og ansatte sier at komitéarbeidet går som planlagt og at dagens kapasitet på komitérom dekker behovet.⁸⁵ Vi har ikke sett utviklingstrekk som tilsier behov for økt kapasitet, men heller at arealbehovet kan reduseres dersom Stortinget går i en mer digital retning. Komiteene har som hovedregel fysiske komitémøter, men de fleste åpner for digital deltagelse, siden representantene er mye på reise (Stortingets administrasjon, 2022a). Heldigitale komitémøter benyttes unntaksvis, for eksempel ved ekstramøter eller hastemøter. De fleste representantene vi har møtt forventer at fysiske møter vil være hovedregelen i fremtiden, fordi det er viktig for samspillet og relasjonsbyggingen i komiteen. Det er derfor usikkert hvor omfattende en digital utvikling vil bli.

Som omtalt i problembeskrivelsen er det registrert relativt lav bruk av komitérommene. De mest aktive dagene er tirsdag når de fleste komiteene har faste komitémøte, og onsdag når det er faste regjeringsfraksjonsmøter. Komitémøtene oppgis å ofte vare fra 5 minutter til 1 time, og innimellom 2 timer eller mer. Komitérådene oppgir at komiteens møter kan endre tidspunkt og varighet på kort varsel, for eksempel dersom viktige saker kommer opp. Til regjeringsfraksjonsmøtene varierer tiden som er avsatt fra 1-4 timer i de ulike komiteene, men faktisk tidsbruk er ukjent. De fleste representantene opplever at komitérommene har lav bruk i dag og er åpne for at bruken kan effektiviseres.

⁸³ Det er ulike typer fraksjoner. Komitéfraksjon: representanter som tilhører ett og samme parti, regjeringsfraksjon: medlemmer i komiteen som tilhører regjeringspartiene, storfraksjon: regjeringspartienes medlemmer i komiteen og de aktuelle statsrådene med støttepersonell fra departementets politiske ledelse. Det er også fraksjoner i enkeltpartier sammen med de politiske rådgiverne for fraksjonen.

⁸⁴ I komitémøtene deltar også 2-3 personer fra administrasjonens støttefunksjoner.

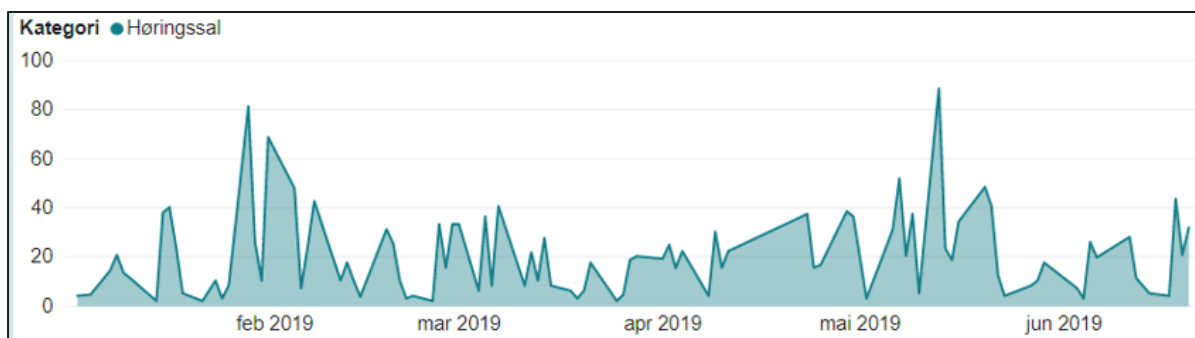
⁸⁵ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

Dagens lave bruk og en mulig utvikling i retning av mer digital møter, tilsier at lokaler til komitéarbeid kan dekkes med et lavere areal i fremtiden. Funnene taler også for å se på muligheter for å åpne rommene mer for andre brukere, særlig i perioder eller dager hvor komiteene har lavere aktivitet. Vi ser at praksis ved andre parlamenter innebærer at komitérom i større grad er en felles ressurs: «With the exception of Estonia and Sweden that have singular use of committee rooms, all the other responders state that the committees share rooms. In six out of eight parliaments, rooms used by the committees are available also for others” (Stortingets administrasjon, 2023).

Høringer

Fremtidens arealer må dekke komiteenes behov for lokaler til høringer. I praksis er det tre saler som benyttes i dag, der to ligger i komitéhuset og en i Nedre Voll gate 20. Rommene varierer i størrelse, om lag 100-115 m² netto.

Komiteene bestemmer når høringer skal avholdes (Stortingets administrasjon, 2022f). Høringene kunngjøres som oftest i god tid før høringen, men administrasjonen må ta høyde for at en høring kan kunngjøres med 24 timers varsel.⁸⁶ Representanter og ansatte oppgir at høringer lar seg gjennomføre som planlagt og at dagens kapasitet på saler dekker behovet⁸⁷. Salene inngår i Stortingets samlede møteromskapasitet, men høringer har prioritet⁸⁸. Høringssalene har periodevis høy belastning med 60-80 % i kjernetiden⁸⁹, men samtidig et potensiale for økt bruk i større deler av året (Statsbygg, 2020a).

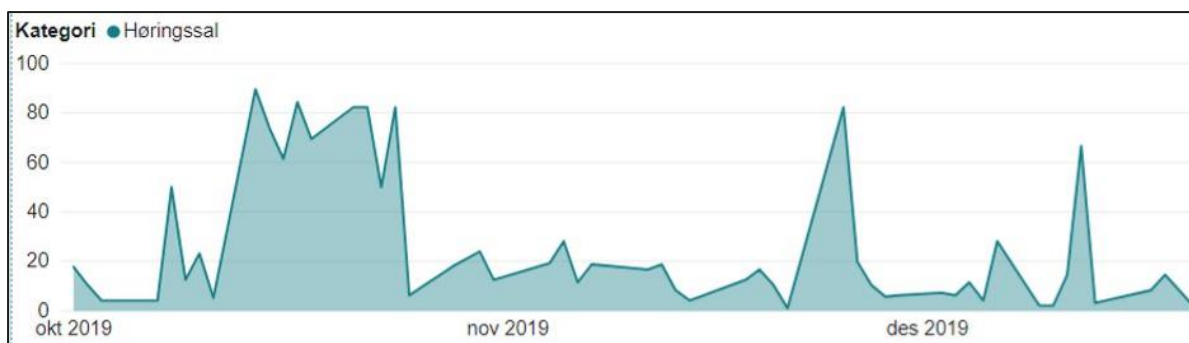
Figur 27: Booking av Stortingets høringssaler, våren 2019. Kilde: Statsbyggs bookinganalyse.

⁸⁶ Dato for budsjettøringene vedtas av Presidentskapet før sommerferien. De publiseres på nettsidene med en «foreløpig» oversikt. Normalt publiseres en høring en til to uker før, med frist for å søke ca. en uke før høringen.

⁸⁷ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

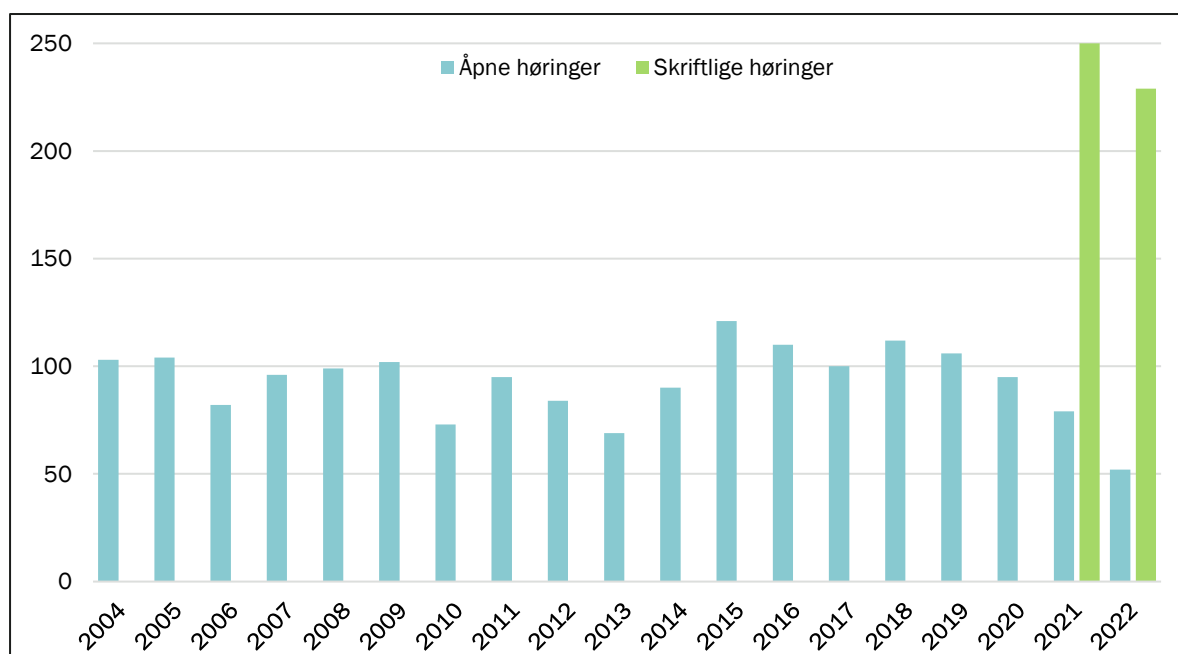
⁸⁸ I høringssal 1 og 2 utgjorde høringer rundt 50 % og 25 % av dagene rommene var i bruk i 2019, mens høringssalen i Nedre Voll gate 20 brukes mest til andre formål.

⁸⁹ Statsbygg (2020a) sin bookinganalyse viser andelen av kjernetiden hvor rommene er booket. Kjernetiden er definert til mellom 08.00 og 16.00 mandag til fredag. Bookinger utenfor dette tidsrommet er filtrert ut. Bookinger som er delvis innenfor kjernetiden er justert i lengde slik at det kun er tid i kjernetiden som medregnes.

Figur 28: Booking av Stortingets høringssaler, høsten 2019. Kilde: Statsbyggs bookinganalyse.

Fra 2004 og frem til i dag har komiteene hatt rundt 80-100 åpne høringer i året (Stortingets administrasjon, 2021d). Det er naturlige variasjoner over årene da antallet i stor grad styres av saksmengden fra regjeringen⁹⁰, men utviklingen er relativt stabil. Skriftlige høringer ble innført i 2021 og benyttes i mindre saker som for eksempel representantforslag.⁹¹ I 2021 og 2022 var det 50-80 åpne høringer årlig, og i tillegg 230-250 skriftlige høringer. Antall kontrollhøringer var 1-9 i året.

Figur 29: Antall åpne og skriftlige høringer i perioden 2004-2022 (Stortinget, 2023d)

De fleste høringer foregår i høringssal 1 (60-70 %), mens resterende fordeles på sal 2 (20-25 %) og N202 i Nedre Voll gate 20 (10-15 %). Alle salene var i bruk samtidig under 10 ganger årlig i 2017-19 og 2022, og da med hovedvekt i oktober. Utover dette var to saler i bruk samtidig under 15 ganger årlig, men spredt over året. Det er flest høringer i oktober, dernest januar og mai. Maksimalt er det registrert rundt 20-30 høringer årlig i oktober som ble avholdt på rundt 10 dager for årene 2018, 2019 og 2022 (Stortinget, 2023d).

⁹⁰ Administrasjonen opplyser at det er variasjoner i hvor mange saker regjeringen oversender, antall representantforslag, og at mindretallsregjering og tidspunkt i valgperioden påvirker aktiviteten.

⁹¹ I enkelte saker gjennomføres både muntlig og skriftlig høring.

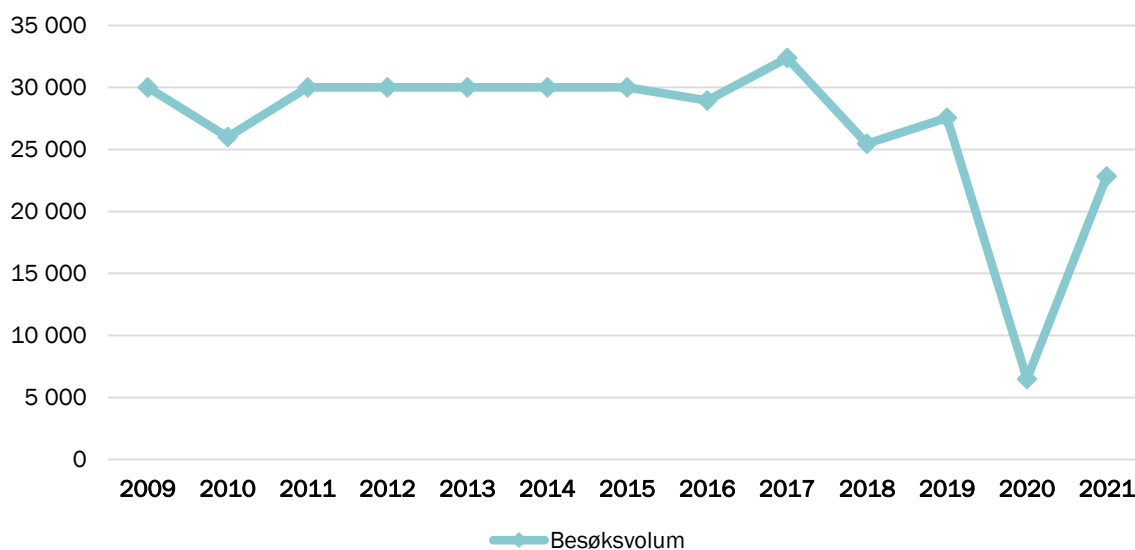
Under pandemien ble de fleste høringer gjennomført digitalt, kun med komiteen og støttefunksjoner til stede i salen. Komiteene er tilbake i fysiske former og kun i særlige tilfeller åpnes det for digital deltagelse. De fleste representanter og rådgivere vi har møtt, forventer at fysisk oppmøte er hovedregelen også i fremtiden. Dette er viktig for nærheten til folket og den spontane kontakten i høringene.

Vi har ikke registrert initiativ til radikale endringer i høringsinstituttet, hverken ved Stortinget eller andre parlamenter som er forespurt. Men vi ser at de fleste av parlamentene opplever en endring i retning av at høringsinstanser og besøkende i økende grad deltar digitalt (Stortingets administrasjon, 2023).

Flere digitale og skriftlige høringer i fremtiden kan redusere behovet for høringssaler, men det er høyst usikkert om Stortinget vil gå i den retningen⁹². Det bør planlegges for at salenes kapasitet utnyttes godt og at de har fleksibilitet for å kunne dekke andre behov i fremtiden.

Besøksvolum og kapasitet i inngang

Antall besøkende til Stortinget har vært på relativt stabile nivåer de siste 10 årene (se figur under)⁹³ For å nå ut til flere målgrupper med kunnskap og formidling om folkestyret har det blitt pekt på å øke utnyttelsen i besøkskapasiteten (Stortingets administrasjon, 2021d).

Figur 30: Antall registrerte besøkende på organiserte visninger, læringsspill og åpne arrangement på Stortinget, 2009-2021.

Stortingets seksjon for besøk og formidling ønsker at inngangen i tilbygget gjenåpnes fullt ut for besøksgrupper, særlig for omvisninger som primært omhandler hovedattraksjonene i stortingsbygningen. Bruken av inngangen i Prinsens gate 26 medfører en avstand som gjør det

⁹² Stortinget besluttet i februar 2020 å etablere en prøveordning for elektronisk deltagelse på komitéhøringer, med mulig oppstart i mai 2020. Koronasituasjonen medførte at ordningen ble iverksatt mye tidligere enn planlagt, og anses ikke lenger som en prøveordning (Stortingets administrasjon, 2020b).

⁹³ Vi har per dags dato ikke mottatt besøkstall for 2022. Det historiske tallgrunnlaget illustrert i figuren anses også som noe svakt i tidligere år, da vi har fått oppgitt eksakt 30.000 besøkende i fem år på rad, fra 2011-2015. De siste årene skal imidlertid de oppgitte tallene være mer presise, i takt med innføringen av et digitalt bookingsystem.

mer ressurskrevende å gjennomføre disse omvisningene.⁹⁴

Dimensjoneringen

bør tilrettelegge for en god avvikling av grupper på størrelse med det som ofte var tilfelle før stenging av inngangen (opp mot 30 personer samtidig). Dette omhandler inngangsparti, sikkerhetskontroll og venteareal, hvor en skjerming av sistnevnte fra kontorarbeidsplassene i bygget også kan være hensiktsmessig. Besøkskapasiteten må balanseres opp mot mulige utbedringer av sikringstiltak, der åpenhet er løftet høyt på den strategiske agendaen.

Stortinget skal behandle en mulig økt besøkssatsing, som kan innebære andre typer besøkskonsepter⁹⁵. En utbedring av inngangen i tilbygget kan støtte opp om en slik satsing, men vi har ikke tatt høyde for dette spesielt da en satsing ennå ikke er besluttet og kan gå utover tiltak i tilbygget.

3.2.3 Andre standarder

Det er behov for å ivareta grunnleggende behov som bygningsmessige krav og tekniske standarder, vernebestemmelser og universell utforming i Stortingets bygninger og infrastruktur (oversikt i vedlegg 11.2). Under har vi trukket frem en føring som er særlig relevant sett opp mot problemer og behov som er identifisert.

Universell utforming

Universell utforming er lovfestet⁹⁶ og innebærer at offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av sine alminnelige funksjoner. Utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen skal kunne benyttes av flest mulig, uavhengig av vedkommende sine funksjonsnedsettelse. Som ansvarlig institusjonsforvalter har Stortinget mål om å praktisere åpenhet, for å bygge tillit til, forståelse for, og oppslutning om Stortingets rolle i demokratiet. Administrasjonen skal sørge for at lokalene er funksjonelle og utformet i tråd med regelverk og standarder, herunder universell utforming.

Tilbyggets inngangsparti har i dag rampe, men har begrensninger innvendig i dimensjonering av heiser, toaletter og dører som påpekt under andre observerte forhold i problembeskrivelsen. I tillegg korresponderer ikke enkelte etasjer med hverandre, som fører til vertikal forflytning og økt tidsbruk for bevegelsehemmede. Kinosalen i 5 etasje som er et stort møterom med regelmessige eksterne besøk, har for eksempel ingen toaletter, og en rullestolbruker må derfor følges ut bakveien i heis nedover etasjene til et HC-toalett. Vi vurderer at samfunnet har et behov for at universell utforming etterstrebes i Norges folkevalgte forsamling. Dette inkluderer ikke kun tilrettelegging for gjester og besøkende, men også ansatte i Stortingets virksomhet. Muligheten

⁹⁴ Inngangen fra Løvebakken vurderes som mindre egnet for økt besøk da den har lavere dimensjonering for grupper og vesentlige vernebegrensninger. Fremtidig bruk av innganger, som også inkluderer inngangen fra Karl Johans gate, sett opp mot en mulig besøkssatsing vil være tema i det fremtidige utredningsarbeidet for stortingsbygningen.

⁹⁵ Stortingets besøks- og formidlingsseksjon ser blant annet hen til besøkstilbudet hos Riksdagen i Sverige og Folketinget i Danmark. Disse parlamentene har et bredere tilbud enn hva som er tilfelle i Norge med muligheter for besøk i helgene, samt mer tilrettede inngangsarealer for å avholde kortere hurtigvisninger tett på hovedattraksjonene. Tallene må riktignok ses i forhold til befolkningsgrunnlaget, men Riksdagen og Folketinget tar imot henholdsvis ca. 70.000 og 88.000 besøkende i løpet av et år. Til sammenligning har Stortingets årlige besøksvolum befunnet seg på mellom 20.000 og 32.500 de siste årene (også før pandemien).

⁹⁶ Likestillings- og diskrimineringsloven (2017, § 17).

for utbedring av universell utforming må sees i sammenheng med vernehensyn, hvor det vurderes som sannsynlig at man vil kunne komme til funksjonelle kompromisser for enkelte forhold.

Som omtalt under andre observerte forhold i problembeskrivelsen er det også enkelte utfordringer ved universell utforming i dagens høringslokaler. Det bør også ses på muligheter for at disse forholdene kan utbedres med samme begrunnelse som for tilbygget omtalt over.

3.3 Interessentanalyse

Det er viktig å ha oversikt over grupper som berøres av tiltak som følge av utredningen. Spesielt for å avdekke hvilke behov gruppene har og mulige interessekonflikter.

Interessentene er inndelt i:

- *Primære interessenter* - som berøres direkte av konsepter/tiltak i kraft av at de har sentrale roller i beslutning om større investeringer (besluttende, finansierende) eller er hovedbrukere av eiendomsmassen.
- *Sekundære interessenter* - som berøres mer indirekte og består av andre brukere av bygningsmassen.
- *Andre interessenter* - omfatter premissgivere konsepter/tiltak og andre som i noen grad berøres av konsepter/tiltak gjennom å være i et leie- eller naboforhold med Stortinget eller er sentrale leverandører til Stortingets virksomhet.

Allmennheten har en generell interesse for hvordan Stortinget bruker og utvikler sin bygningsmasse, og deres oppfatninger er av særlig betydning for omdømmet til Stortinget. De er ikke del av oversikten under, men må inngå i det store bildet. Vi legger til grunn at allmennheten er opptatt av at Stortingets bygningsmasse er godt tilrettelagt for demokratiske prosesser og åpenhet, og at utvikling og drift skjer på en kostnadseffektiv måte.

Tabell 3: Primære interessenter.

Primære interessenter	Rolle	Interesse og behov ved konsepter/tiltak
Stortinget i plenum og Presidentskapet	Eier	Lokaler som er sikre og understøtter det parlamentariske arbeidet, formidling om folkestyret, en mer kostnadseffektive og bærekraftige, samling av parlamentariske kjernefunksjoner i stortingsbygningen og tilbygget ⁹⁷ , og planlegges i tråd med Stortingets reglementet for bygge- og leiesaker, og virksomhetens mål.
Direktør for Stortingets administrasjon og direktørens ledermøte	Virksomhetsledelse	Rasjonell og kostnadseffektiv bruk av arealer og ressurser, og planlegging i tråd med Stortingets reglement for bygge- og leiesaker, og virksomhetens mål.
Stortingets administrasjon ved sikkerhetsstaben	Strategisk sikkerhet	Forsvarlig sikring av Stortingets verdier, inkludert informasjon.
Stortingets administrasjon ved ESS	Forvalter	Lokaler som er godt tilrettelagt for det parlamentariske og administrative arbeidet, som ivaretar en rasjonell og driftseffektiv utøvelse av servicefunksjoner og forsvarlig fysisk sikring.
Storingsrepresentantene	Bruker	Egnede lokaler for det parlamentariske arbeidet, helst kontorplass nær sine rådgivere og komitéfraksjonen, og at kontorplasser nær stortingssalen prioriteres for representantene.
Ansatte i partigruppene	Bruker	Egnede lokaler for politisk og administrativ støtte for partigruppene, helst kontorplass nær representanter og partiansatte som de samarbeider mye med.
Ansatte i administrasjon	Bruker	Egnede lokaler for administrative støttefunksjoner til det parlamentariske arbeidet, ivaretagelse av internasjonale forbindelser, samt for formidling av kunnskap om folkestyret og Stortingets virksomhet. Støttefunksjoner til komitéarbeid og høringer vil helst ha kontorplasser med sine seksjoner/avdeling og i nærhet til komitérom.

Tabell 4: Sekundære interessenter.

Sekundære interessenter	Rolle	Interesse og behov ved konsepter/tiltak
Presse og media	Bruker	Egnede arealer for mediedekning ved høringer, og generelt utstrakt tilgang til Stortingets lokaler.
Regjeringen og departementene	Bruker	Støttearealer for departementene under kontrollhøringer, og generelt egnede lokaler til regjeringsfraksjonsmøter og forhandlinger.
Publikum og høringsinstanser	Bruker	Effektiv sikkerhetskontroll og logistikk til besøksfunksjon og høringsaler, samt gode publikumsarealer ved høringer.

⁹⁷ Det fremgår av mandat for utredningsarbeidet at samling av de parlamentariske kjernefunksjonene i sentrale deler av Stortingets eide bygningsmasse inngår i målbildet definert ut fra presidentskapets føringer for 2022 og 2023.

Tabell 5: Andre interessenter.

Andre interessenter	Rolle	Interesse og behov ved konsepter/tiltak
Riksantikvaren	Kulturminne-myndighet	Kulturhistoriske verdier bevarer.
Nasjonal sikkerhets-myndighet	Sikkerhets-myndighet	Grunnleggende nasjonale funksjoner er tilstrekkelig sikret.
Kommunal- og distriktsdepartementet	Ansvar for bygg- og eiendoms-politikk	Kontaktpunkt for reglement for bygge- og leiesaker i statlig sivil sektor. Eierdepartement for Statsbygg.
Finansdepartementet	Ansvar for økonomisk politikk	Kontaktpunkt for statens prosjektmodell, retningslinjer for utredning og kvalitetssikringsordningen.
Oslo kommune	Lokal myndighet	Bidrar til god byutvikling, bevaring av kulturhistoriske bygninger, brannsikkerhet, og koordineres i tilstrekkelig grad med andre større infrastrukturprosjekter fra kommunens side.
Halvorsens Conditori og Det Norske Selskab	Leietaker og utleier	Stortingets aktivitet fortsetter, leiesituasjon forblir uendret og kort byggeperiode med lite sjenanse for nabolaget.
Naboer	Naboer	Bidrar til god utvikling av byområdet, og har kort byggeperiode med lite inngripen og sjenanse i nabolaget.
Statsbygg	Rådgiver, tjeneste-leverandør	Utredet etter reglement for bygge- og leiesaker og fremtidig byggherre.
Eksterne leverandører og samarbeidsparter	Leverandør	Effektiv logistikk i lokalene.

Det er ikke registrert interessekonflikter av stor betydning mellom interessentene, men det er funnet potensielle motsetninger som videre analyse må se hen til:

- optimalisering, effektivisering og sambruk av arealer, sett opp mot dagens praksis med eksklusiv tilgang på komitérom og romslige kontorarealer, og mot sikkerhetskrav dersom komitérom tilrettelegges for behandling av gradert informasjon,
- tilrettelegging for høringsinstanser og besøkende, sett opp mot sikkerhetskrav,
- utvikling av bygningsmassen, sett opp mot verneinteressene og sikkerhetskrav,
- kjernefunksjoner med en sentral beliggenhet, sett opp mot enkelte representanters ønske om å ha deler av partigruppen og/eller ledelsen plassert sentralt.

Et vesentlig trekk vi har sett hos interessentene er at ledelsens fokus på kostnadseffektive og bærekraftige arealer, har stor forståelse hos representantene hva gjelder mer effektiv bruk av arealer til komitéarbeid og høringer. Representantene er for øvrig opptatt av å fortsatt ha enkeltkontor som er store nok til blant annet å avholde samtaler/møter. Vi ser også at flere av de ansatte i partigruppene og administrasjonen er opptatt av å ha enkeltkontor.⁹⁸

⁹⁸ Samtaler i oktober og november 2022 med komitéledere, andre representanter, ansatte i partigruppene og administrasjonen.

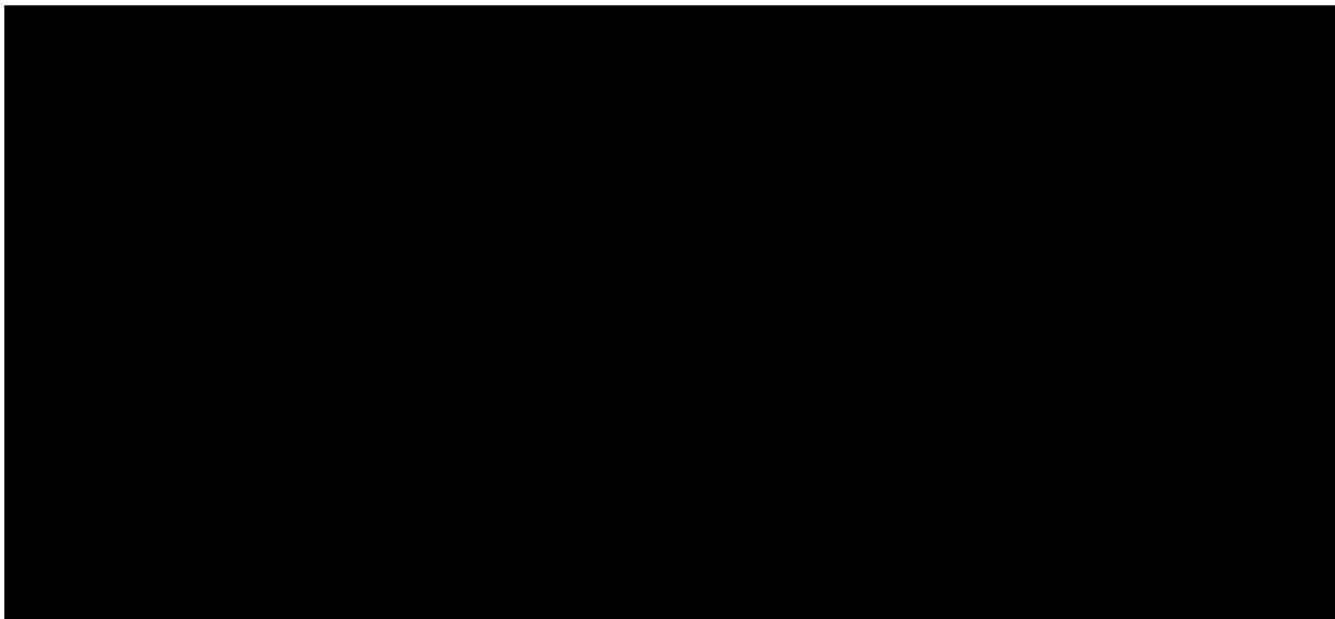
3.4 Samlet vurdering av prosjektutløsende behov

Gjennom problembeskrivelsen og behovsanalysen har vi identifisert utfordrende forhold og behov ved tilbygget og lokalene for komitéarbeid og høringer slik de er løst i dag. Behov som er særlig viktige å løse, og som etter vår vurdering kan utløse et større prosjekt eller investering, er omtalt og begrunnet under.

1. Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivaretagelse av kulturminneverdier med høy symbolverdi

Det er avdekket betydelige avvik i tilbyggets tekniske tilstand og brannsikkerhet, der forfatningen til VVS-anlegget anses som det mest prekære problemet. Anlegget møter ikke dagens standard for inn klima og inneholder komponenter med fare for nært forestående funksjonssvikt. Uten nødvendige oppgraderinger eller utskiftninger forventes det at tilstanden gradvis vil forverres over tid, med konsekvenser for brukernes arbeidsforhold og de bygningsmessige verdiene.

Det er behov for å vurdere utbedrende tiltak i tilbyggets tekniske anlegg som fremmer mer effektiv ressursbruk. Gode arbeidsforhold for utøvelsen av det parlamentariske arbeidet og ivaretagelse av byggets kulturhistoriske verdier bør spesielt hensyntas.

3 Komité- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet, og det er behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet

Komitéarbeid og høringer er del av Stortingets parlamentariske kjernevirksomhet, og tidvis behandler de fortrolig informasjon. Dette gjelder særlig komiteene. [redacted]

[redacted] En utvikling med høyere trusselnivå og økt etterretningsrisiko, tilsier at problemstillingen ikke vil avta med tiden. [redacted]

informasjon. Stortinget bekrefter at lokalene i komitéhuset er tilstrekkelig sikret i dag, slik at normative føringer for sikkerhet er ivaretatt. Men på bakgrunn av utviklingen i trusselnivå og sikkerhetsmyndighetenes generelle anmodning om å prioritere forebyggende sikkerhetstiltak, mener vi det bør ses på muligheter for å løse lokalbehovet for komité- og høringsarbeidet på bedre måter når leiekontraktene i komitéhuset utløper.

4. Det er lav arealeffektivitet og potensial for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet for lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk

Stortinget har lav arealutnyttelse generelt i bygningsmassen og leiekontrakter som utløper for komitéhuset i 2029. Vi vurderer at Stortinget kan befinne seg i en monopollignende situasjon ved utløp av leiekontrakten for komitéhuset, på grunn av sikkerhetsmessige spesialtilpasninger og krav til beliggenhet som begrenser markedstilgangen. Stortinget risikerer å betale uforholdsmessig mye til leie av lokaler i fremtiden dersom leieforholdet forlenges.

Det planlegges ikke for en vekst i antall brukere, noe som tilsier at arealene forblir romslige. I behovsanalysen fant vi at komitérommene benyttes eksklusivt av komiteene og har lav bruk selv i de mest aktive periodene, mens høringssalene har lav bruk i deler av året, men topper hvor alle salene benyttes. Det er usikkert om digital gjennomføring innføres for komitéarbeid og høringer i fremtiden, og medføre at arealbehovet til funksjonene går ned. I behovsanalysen drøftet vi også en utvikling med lavere tilstedeværelse i kontorlokalene for de ansatte i administrasjonen, som igjen kan tilsi et lavere fremtidig arealbehov for slike arealer.

En videreføring av dagens situasjon, der potensialer for å redusere total arealbruk ikke hentes ut, vil ikke være i tråd med normative føringer om bærekraftige lokaler og effektiv arealbruk. Vi vurderer ut fra dette at det er avgjørende å se på muligheter for å løse komitéarbeid og høringer på en mer bærekraftig og kostnadseffektiv måte og med lavere samlet arealbruk når leiekontraktene utløper.

Vi har også identifisert enkelte andre behov som er ønskelig at løses, men som vurderes å ikke ha like stor virkning og kritikalitet som behovene nevnt over.

Lokaler som fremmer åpenhet og formidling av det demokratiske systemet

Økt åpenhet og formidling av det demokratiske systemet er løftet høyt på Stortingets agenda, men en høyere besøksutnyttelse lar seg vanskelig realisere med dagens inngangssituasjon. Det er essensielt at mulige løsninger balanseres opp mot sikkerhetstiltak, men vi er av den oppfatning at en utbedring av tilbyggets inngang bør søkes løst.

Funksjonelle og universelt utformede lokaler som understøtter den parlamentariske virksomheten

Arealene i tilbygget er noe uhensiktsmessig sammensatt, med mangel på enkelte funksjoner som understøtter de parlamentarisk ansattes behov. Vi vurderer med bakgrunn i dette at det bør ses nærmere på løsninger som bidrar til mer funksjonelle lokaler for de parlamentarisk ansatte.

Det er også funnet enkelte funksjonelle utfordringer ved høringssalene, der Nedre Voll gate 20 peker seg ut med lav tilrettelegging for pressen og besøkende, samt en inngangssituasjon som medfører ressurskrevende drift. Det er også ressurskrevende å betjene høringssaler i flere bygninger i periodene med høy aktivitet ved Stortinget. I tillegg er sikkerhetskontrollen i komitéhuset trangt utformet og medfører en uoversiktlig situasjon ved de største høringene, men som løses med økt bemanning.

Både for tilbygget og lokaler for komité- og høringsarbeid er det registrert enkelte avvik knyttet til universell utforming. Ansatte og besøkende kan i all hovedsak bruke hovedløsningen, men vil oppleve enkelte ulemper som bør utbedres med bakgrunn i Stortingets visjon om et levende folkestyre og samfunnets forventning om god tilgjengelighet til en av landets grunnfunksjoner.

4 Strategiske mål

Stortingets administrasjon jobber etter visjonen om «et levende folkestyre». Samfunnsoppdraget innebærer å «organisere og utvikle det parlamentariske arbeidet, legge til rette for at representantene kan ivareta sine verv, formidle kunnskap om folkestyret og Stortingets virksomhet, og ta vare på Stortingets bygninger, historiske verdier og kunst» (Stortinget, 2020b).

Med utgangspunkt i Stortingets strategier⁹⁹, politiske føringer og informasjon fra problembeskrivelsen og behovsanalysen, har Statsbygg sammen med Stortinget utviklet strategiske mål for utredningen.

4.1 Samfunns mål

Samfunns målet beskriver hvilken samfunnsutvikling prosjektet skal bygge opp under, og er knyttet til prosjektets virkning på samfunnet. Samfunns målet skal angi retning og ambisjon for virksomheten (Finansdepartementet, 2019).

Samfunns mål for prosjektet:

Gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av Stortingets ressurser og verdier, skapes sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke.

Faktaboks: Samfunns mål

Samfunns mål skal bygge på samfunnets behov for brukers virksomhet, og er et uttrykk for den nytten eller verdiskapning som et investeringstiltak skal føre til for samfunnet. Samfunns målet skal vise eiers intensjon og ambisjon med tiltaket. Realisering av samfunns målet må til en viss grad kunne tilbakeføres til prosjektet

4.2 Effektmål

Effektmålene skal bygge opp under samfunns målet og definere hvilke virkninger prosjektet skal føre til for brukerne (Finansdepartementet, 2019). Brukere i denne sammenheng er representantene, ansatte i partigruppene og administrasjonen, presse og media, besøkende og eksterne samarbeidsparter. Målene bør derfor si noe om hvordan konseptene skal bidra til at Stortinget gjennom effektiv og bærekraftig ressursbruk, kan tilby sikre og funksjonelle lokaler for

Faktaboks: Effektmål

Effektmål er et uttrykk for den direkte effekten av tiltaket, for eksempel den virkningen/effekten tiltaket skal føre til for brukerne. Effektmålene skal være avledet av samfunns målet/-ene og det prosjektutløsende behovet. Målene skal uttrykke en tilstand, ikke en prosess. Det er viktig at målene er etterprøvbare, slik at man i ettertid kan vurdere om tiltakene har gitt de effektene man ønsket.

⁹⁹ Strategi for Stortingets administrasjon, samt Stortingets eiendomsstrategi (Stortinget, 2023a; Stortinget, 2020b).

det demokratiske virket.

Effektmålene står i prioritert rekkefølge, ut fra hva vi mener er mest vesentlig for at Stortinget skal kunne utøve sitt samfunnsoppdrag og som er viktig for utførelsen av det parlamentariske arbeidet.

Effektmål for prosjektet:

#	Tema	Effektmål «Stortinget skal tilstrebe å ha:»	Hva skal til for å oppnå målet?	Indikatorer (på at målet nås)
E1	Kvalitet	Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket	<ul style="list-style-type: none"> • God funksjonalitet og plassering av arealer for parlamentariske kjerneoppgaver og støttefunksjoner. • God tilstand på bygninger og infrastruktur. • Logistisk tilrettelegging som sikrer god tjenesteflyt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brukertilfredshet
E2	Sikkerhet	Sikre lokaler	<ul style="list-style-type: none"> • Tilstrekkelig trygghet mot uønskede hendelser og målrettede anslag mot bygninger, samt ivaretagelse av informasjonssikkerhet. 	<ul style="list-style-type: none"> • Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse)
E3	Tilgjengelighet og åpenhet	Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet	<ul style="list-style-type: none"> • God flyt i innganger og besøksarealer. • God og effektiv gjennomføring av gruppebesøk. • Universell utforming 	<ul style="list-style-type: none"> • Brukertilfredshet (spørreundersøkelse til besøkende) • Antall besøk / omvisninger
E4	Bærekraft og effektivitet	Effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler	<ul style="list-style-type: none"> • God og effektiv utnyttelse av lokaler og arealer, som bidrar til effektiv forvaltning og drift. • Gjenbruk av bygningsmasse fremfor nybygging. • Bygningsmasse i henhold til norske miljøstandarder. • Fleksible lokaler som møter variasjon i bruk og behov over tid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Samlet arealbruk per bruker • Registrering av tilstedeværelse og bruk • Årlige driftskostnader • Måloppnåelse iht. føringer i Stortingets miljøstrategi • Miljøsertifisering • Rehabilitering iht. valgt miljøstyringsverktøy • Klimagassregnskap

4.3 Identifiserte målkonflikter

Det kan oppstå en målkonflikt mellom å oppnå lokaler som understøtter det parlamentariske arbeidet (E1) og mål om sikre lokaler (E2). Åpenhet om Stortingets arbeid og kontakt med befolkningen som i de åpne høringene og besøksfunksjonen, innebærer også betydelige sikringstiltak. Fra et sikkerhetsperspektiv kunne det vært en fordel med lavere publikumstilfang og flere digitale høringer, men dette vil innebære en annen tenkning om hvordan det åpne demokratiet utøves og representantenes opplevelse av at den fysiske kontakten er viktig. Målene må balanseres slik at Stortinget kan opprettholde en åpenhet mot befolkningen, men samtidig innenfor en forsvarlig sikkerhet. Det kan også oppstå konflikt knyttet til bedre arealutnyttelse gjennom mer deling og sambruk av arealer (E4), sett opp mot mål om sikre lokaler (E2) og sikkerhetskrav dersom komitérom tilrettelegges for behandling av gradert informasjon.

5 Rammebetingelser

5.1 Overordnede rammebetingelser

Et sett med overordnede rammebetingelser som må oppfylles, er hentet fra Presidentskapets føringer for administrasjonens arbeid i årene 2022 og 2023. I tillegg viser vi til vedlegg 11.2 med normative føringer (lover og forskrifter) som prosjektet også må forholde seg til.

Absolutte krav (skal oppfylles)	Beskrivelse
A1: Understøtte det parlamentariske arbeidet.	<p>Konseptene må legge til rette for at representantene kan utføre sitt parlamentariske virke på en god og effektiv måte. Konsepter som i vesentlig grad hindrer dette skal ikke aksepteres.</p> <p>Rammebetingelsen er vesentlig for Stortingets samfunnsoppdrag, og styrkes av at den inngår i beskrivelsen av administrasjonens oppgaver, jfr. normative rammebetingelser (vedlegg 11.2).</p>
A2: Bidra til sikre lokaler.	<p>Stortinget er ansvarlig for å sette sikringskrav som gir et forsvarlig sikringsnivå, og er i gang med et arbeid for å fastsette krav iht. verdivurdering. Utredningsarbeidet må forholde seg til sikkerhetsloven med forskrifter, se kapittel 11.2 og 11.3. I tillegg har Stortinget definert overordnede sikringskrav til denne utredningen som må oppfylles i konseptene¹⁰⁰.</p>
A3: Ivareta verneverdier.	<p>Konseptene må kunne gjennomføres innenfor rammene av Stortingets verneplaner, omtalt i normative rammebetingelser (vedlegg 11.2). Konsepter som i vesentlig grad bryter med dette må forkastes.</p>

Faktaboks: Rammebetingelser

Rammebetingelser er et sett av betingelser eller krav som skal oppfylles for valg av konseptuell løsning og fremtidig drift (Finansdepartementet, 2019). De må være rettet mot effekter og funksjoner på et overordnet nivå. Antallet betingelser må begrenses til de som er spesielt relevante for undersøkelsen av mulighetsrommet og de rammebetingelser som må være oppfylt for at prosjektet skal bli vellykket. Rammebetingelsene må ikke settes slik at de avgrenser mulighetsrommet unødige.

Det er tale om to typer rammebetingelser:

- utledet av samfunns- og effektmålene
- relatert til andre ikke-prosjektspesifikke mål og prinsipielle spørsmål

¹⁰⁰ Kravene fra Stortinget fremgår av vedlegg H Overordnede sikringskrav i utredning- tiltak i konseptene (gradert dokument).

5.2 Prosjektspesifikke rammebetingelser

Betingelser som konseptene må oppfylle for å være gyldige er hentet fra Stortingets administrasjon sitt mandat for utredningen, og fra samfunns- og effektmålene.

Absolutte krav (skal oppfylles)	Beskrivelse
A4: Stortingets lokalisering ligger fast.	Konsepter som innebærer flytting av Stortingets kjernefunksjoner bort fra dagens lokalisering og tilgrensede områder skal forkastes.
A5: Konsepter skal ikke hindre eller på en uakseptabel måte sjenere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen. ¹⁰¹	De mest støyende arbeidene må planlegges utenom møter i stortingsalen som normalt foregår tirsdag til torsdag kl. 10-16, samt legges utenom de mest aktive periodene for representantene (normalt ca. 1 november til 15. desember og 1. mai til 20. juni). I tillegg må støyende arbeider ikke pågå under offisielle besøk, som ofte har kort planleggingshorisont. ¹⁰²
A6: Konsepter skal ikke utelukke eller sterkt begrense muligheten for å senere ta i bruk de indre gårdsrom mellom stortingsbygningen og tilbygget.	Konsepter som helt eller delvis bygger ned arealene i det indre gårdsrommet må forkastes.

Bør oppfylles	Beskrivelse
B1: Sentrale arealer i stortingsbygningen og tilbygget bør tilrettelegges for den parlamentariske kjernevirksomheten og fellesfunksjoner	Kjernefunksjoner omfatter de aktivitetene som er tett knyttet til Stortingets hovedoppgaver som lovgivende, bevilgende og kontrollerende myndighet. Komitémøter og høringer er del av den parlamentariske kjerneprosessen. Konsepter som prioriterer innplassering av andre funksjoner i sentral bygningsmasse, bør forkastes.

¹⁰¹ I mandatet fremgår det at: «Konseptfasen, og det videre prosjektet, må gjennomføres med hensyn til det parlamentariske arbeidet og stortingsårets faser. Det gjelder både for arbeid som direkte berører og inkluderer representantene, og for beslutningsprosessene som involverer Stortingets presidentskap og/eller Stortinget i plenum.»

¹⁰² For eksempel forutsettes det at møtene i salen kan gjennomføres som normalt og uten avbrudd. Hvor terskelen går, vil avhenge både av omfang/intensitet av de støyende arbeidene og av type parlamentarisk aktivitet. Dette innebærer også at det eksempelvis må være mulig å gjennomføre sendinger fra salen uten at støy utenfra forringer kvaliteten på sendingene. Alle aktivitetene i gjennomføringsfasen som enten medfører støy, eller endringer i fremkommelighet/tilgang på infrastruktur etc. må derfor planlegges i nært samarbeid med bruker, og vil i stor grad kreve spesiell tilpasning.

6 Mulighetsstudie

OPPSUMMERING: Det har blitt klart gjennom utredningen at tilbygget har behov for rehabilitering slik at den tekniske og branntekniske tilstanden blir forsvarlig og god. Det er også vektlagt å se grundigere på sikkerhetsløsninger i inngang og fasade for bedre å legge til rette for at Stortinget har en trygg og effektiv mottakelse av personell og besøkende.

For tilbygget er tilstanden prekær og det er derfor nødvendig med et større omfang av tiltak for at dagens drift kan videreføres forsvarlig. Det er forsøkt å utarbeide minst ett konsept som kan løse hovedutfordringer med et lavere omfang av tiltak. Siden nullalternativet har et relativt stort behov for tiltak, blir også øvrige konsepter store i investeringsomfang.

Etter grovsiling tas følgende konsepter med videre til en alternativanalyse:

Konsept	Beskrivelse
Nullalternativ	«Videreføring av dagens situasjon med de mest nødvendige tiltak» Forsvarlig videreføring i henhold til lover og forskrifter.
Konsept 1	«Et teknisk oppgradert, energieffektivt og universelt utformet tilbygg» Rehabilitering av tilbygget.
Konsept 2	«Et funksjonelt tilbygg, integrerte komitéfunksjoner og bedre besøkskapasitet» Rehabilitering og middels ombygging i tilbygget og delvis avviklet leie av komitéhuset.
Konsept 3	A) «Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget, samling av kjernefunksjoner nær stortingssalen og avviklet leie av komitéhuset.
	B) «Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget og kvartalet (Nedre Voll gate 20), kjernefunksjoner i eid bygningsmasse og avviklet leie av komitéhuset.

Hovedprinsipper for dimensjonering er basert på at Stortinget skal ha god funksjonalitet og bedre arealeffektivitet enn dagens situasjon. Prinsippene innebærer noe mer deling av arealer som komitérom og bedre planlegging av møter og høringer. Dette kan muliggjøre at Stortinget kan optimalisere sin bruk i eid bygningsmasse og redusere kostnader forbundet med ekstern leie.

Faktaboks: Mulighetsstudien

I mulighetsstudien identifiserer vi relevante konsepter og vurderer hvilke som skal tas med i alternativanalysen. Åpenbart svake konsepter blir forkastet basert på en overordnet vurdering i denne analysen. Mulighetsrommet defineres av behov, mål og rammebetingelser i tillegg til gitte naturforhold, økonomiske rammer og/eller andre forhold. Det er viktig at tilnærmingen ikke blir for snever, og at ulike tilnærminger, virkemidler og tiltak som alene eller i kombinasjon kan løse problemet (Finansdepartementet, 2019).

6.1 Mulighetsrommet og grovsiling av alternativer

Mulighetsrommet er utforsket ved hjelp av den såkalte «firetrinnsmetodikken», for å sikre at vi vurderer løsninger som 1) gir ulike virkninger, 2) påvirker ulike deler av problemet (årsaken og konsekvensen), og 3) er konseptuelt forskjellige. Kostnads-, omfangs- og ambisjonsnivå øker for hvert trinn. I dette tilfellet er mulighetsrommet innskrenket som følge av at Stortingets lokalisering ligger fast og at oppdraget handler om å løse forhold ved deler av virksomheten.

Vurdering av tiltak:

Farge	Betydning i grovsiling
Rød	Forkastes
Gul	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
Grønn	Tas med videre, og kan løse større deler av problemer og behov

Tiltak sortert etter omfang	Tiltak som er vurdert	Grovsiling: Hvordan tiltaket vurderes videre
Trinn 1: Påvirke etterspørselen etter arealer (informasjons- og påvirknings-tiltak)	Redusere aktiviteten ved å redusere antall ansatte og/eller brukere	<p>Stortinget har lagt til grunn at administrasjonen ikke skal vokse, men heller reduseres noe på sikt. Dette vil trolig være en marginal nedgang og skje over tid. Etter utreders vurdering vil ikke en eventuell marginal reduksjon i antall ansatte bety vesentlig lavere etterspørsel etter areal.</p> <p>Færre høringer eller deltagere i høringer kan redusere arealbehovet, men representantene er opptatt av å møte befolkningen på denne arenaen, samt at det er en viktig møteplass for høringsinstansene. Redusert aktivitet kan bryte med rammebetingelsen om å understøtte det parlamentariske arbeidet.</p>
	Mer hjemmekontor og digitale arbeidsformer	<p>Mer hjemmekontor og digitale arbeidsformer er tatt i bruk ved Stortinget. Lavere tilstedeværelse, fravike fastplassprinsipp og underdekning på kontorplasser for ansatte i partigruppene og administrasjonen kan redusere arealbehovet. Tiltaket kan redusere arealbehov til kontorplasser ved innplassering.</p> <p>Tas videre kombinert med andre tiltak.</p>
		<p>Under pandemien foregikk komitéarbeid og høringer helt eller delvis digitalt. Arbeidet er i stor grad tilbake i tidligere former og representantene vektlegger betydningen av fysiske møter. Heldigitale komitémøter og høringer kan slik sett bryte med rammebetingelsen om å understøtte det parlamentariske arbeidet.</p> <p>Muligheten for at «mindre» saker kan dekkes ved skriftlige høringer benyttes allerede for eksempel ved representantforslag. Det reduserer omfanget av fysiske høringer, men vil trolig ikke redusere maksbelastningen som ofte er ved behandling av statsbudsjettet i oktober.</p>
		<p>Digitale fremfor fysiske omvisninger i stortingsbygningen, kan bidra til lavere arealbehov f.eks. i inngangen til tilbygget. Administrasjonen opplever imidlertid stor etterspørsel etter fysiske tilbud og planlegger</p>

Konseptvalgutredning Stortinget – tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer

		for en økt besøk i fremtiden i tråd med Presidentskapets føringer. Tiltaket kan bryte med rammebetingelsen om å understøtte det parlamentariske arbeidet og mål om et åpent Storting.
	Flytte funksjoner til andre statlige virksomheter med ledig kapasitet	Flytting av parlamentariske kjernefunksjoner til en annen statlig virksomhet sine lokaler kan utfordre rammebetingelser om å understøtte det parlamentariske arbeidet, ha sikre lokaler og at Stortingets lokalisering ligger fast. I tillegg kan det utfordre maktfordelingsprinsippet. Det vil kreve sikringstiltak og tilpasninger. Kontorlokaler til administrasjon kan løses i eksterne lokaler, men det må påregnes leiekostnader som i dag. Slik sett kan nytten av et slikt tiltak være lav. I tillegg er det identifisert et overskudd av kontorplasser i dagens lokaler, som er en fast ekstra kapasitet som buffer ved rehabiliteringsprosjekter e.l.
	Avvikle bruk av bygning	En kunne tenkt seg at avviklet bruk av tilbygget ville gjøre det mulig å utsette eller utelate rehabilitering av prekære forhold ved tilstand, brannsikkerhet og fysisk sikring. Dette vurderes å bryte med en rekke rammebetingelser for utredningen og sentrale lover og forskrifter. Blant annet ivaretagelse av kulturminneverdier og brannsikkerhet, som er knyttet til formålsbruken og brannsikkerhet som henger sammen med stortingsbygningen. Tilbygget huser også rundt 100 kontorarbeidsplasser og er en nødvendig ressurs ved Stortinget.
Trinn 2: Mer effektiv utnyttelse av dagens lokaler (investering i styring, regulering og drift)	Økt åpningstid i form av arbeid på kveldstid og/eller helgene.	Stortingets forretningsorden ble endret for få år siden for blant annet å redusere omfang av kveldsarbeid. Høringer pågår normalt i tidsrommet kl. 09-15. Unntaksvis starter høringer kl. 16.00 eller senere. Kveldsarbeid er allerede en mulighet og av hensyn til representantenes generelle arbeidsbelastning vurderer vi at økt grad av kveldsarbeid bør unngås.
	Bedre planlegging	Under ti ganger i året er tre høringssaler i bruk samtidig, med hovedvekt i oktober. Videre er to saler i bruk samtidig under 15 ganger i året, men spredt over året. Bedre planlegging av høringer, kan gi grunnlag for et lavere antall høringssaler eller lavere bruk av Nedre Voll gate 20, som har funksjonelle utfordringer. Administrasjonen sier at de allerede prøver å planlegge for lav bruk av Nedre Voll gate 20, men opplyser også at komiteene i liten grad koordinerer fastsettelsen av høringstidspunkter seg imellom. Tas videre kombinert med andre tiltak.
	Bedre utnyttelse ved deling av areal	Komitérommene benyttes eksklusivt av komiteene og har lav bruk selv ved maksimal belastning. Dersom flere komiteer deler på komitérom, kan arealbehovet reduseres. Det forutsetter bedre planlegging, særlig på dager med samtidighet i møtetyper (komitémøter og regjeringsfraksjonsmøter). Trolig vil det fortsatt være behov for forrang for komiteene, men rommene bør kunne åpnes for mer generell bruk og inngå i bookingsystemet. Tiltaket kan redusere arealbehovet dersom funksjonene skal innplasseres et annet sted. Tas videre kombinert med andre tiltak.

	Bedre utnyttelse ved å ta i bruk bufferareal	Stortinget opplyser om at rundt 120 kontorplasser til enhver tid står ledig og at dette gjelder hele etasjer i stortingskvartalet. ¹⁰³ Det er per i dag ikke behov for disse plassene, men de benyttes når Stortinget rehabiliterer deler av bygningsmassen. Plassene står tomme og er en arealressurs som kan benyttes. Tas videre kombinert med andre tiltak.
	Fremleie av bufferareal	De ledige kontorplassene omtalt over kan tenkes framleid til andre offentlige eller private aktører. For eksempel første etasje som i dag står tom i Tollbugata 31. Det vil kreve sikringstiltak slik at leietakerne ikke kan bevege seg videre inn i bygningsmassen og evt. også tiltak som hindrer mulighet for avlytting/spionasje. Tiltaket tas ikke med videre, da vi ser en større nytte av å utnytte kontorplassene i konseptene (omtalt i tiltaket over). ¹⁰⁴
	Redusert omfang av eksternt leie	Leiekontraktene for komitéhuset utløper i januar 2029. En delvis eller hel avvikling av kontraktene kan redusere identifiserte problemer ved leieforholdet. Høringer er en funksjon som er åpen for publikum og slik sett kan fortsette å leies eksternt uten stor risiko knyttet til informasjonssikkerhet. Tiltaket er avhengig av ombygging i eid bygningsmasse for innplassering av funksjonene. Tas videre kombinert med andre tiltak.
	Konkurransesutsette leieforhold	Dersom lokalbehovet fortsatt skal leies i markedet, bør ideelt sett leiekontrakten konkurransesettes for å sikre best mulig leievilkår. Rammebetingelsen om lokalisering og nødvendige tilpasninger for komité- og høringsarbeid, særlig for sikkerhet og dersom kulvert er et krav, vil trolig igjen medføre høye leiekostnader og en situasjon der utleier har stor forhandlingsmakt. Problemene knyttet til informasjonssikkerhet ved leie av lokaler til parlamentariske kjernefunksjoner videreføres også. Høringer som omtalt over, kan tenkes løst i markedet, men det kreves sikkerhetsmessige anordninger og vil trolig gi mer tid til forflytning for representantene, samt for andre administrative støttefunksjoner, dersom lokaler ikke ligger i umiddelbar nærhet.
	Kortsiktig leie av konferanselokaler	Kortsiktig leie av konferanselokaler kan avhjelpe maksbelastningen for høringer, men lokalene må som minimum ha en adgangs-/sikkerhetskontroll. Tiltaket anses lite realistisk med tanke på forflytningen nevnt over, samt at behovet for en ekstra sal kan komme på ulike tider i året og ikke bare i oktober som normalt har høyest aktivitet.
	Rehabilitering	Rehabilitering uten arealutvidelser eller funksjonelle forbedringer kan løse problemer ved tilbyggets tilstand, inkl. fysisk sikring, brannsikkerhet og universell utforming. Rehabilitering kan komme i konflikt med rammebetingelsen om å ivareta verneverdier, men trolig i mindre grad og innenfor det som er akseptabelt. Tiltaket tas med videre.

¹⁰³ Som påpekt i problembeskrivelsen er tallet på uutnyttede kontorplasser enda høyere, omtalt i kapittel 2.4.1. Det skyldes innplassering av partigruppene etter valg der noen kontorplasser ikke kan utnyttes av andre, samt en parlamentarisk praksis der store kontorer og teamrom/møterom benyttes som enkeltkontorer. Denne bufferen har vi ikke berørt i konseptene, da den vurderes å være en fleksibilitet som Stortinget trenger ved rokader etter valg.

¹⁰⁴ I konseptene som ikke utnytter dette arealet fullt ut har vi medtatt en kostnad i den samfunnsøkonomiske analysen for å synliggjøre denne båndleggingen av areal. Se nærmere beskrivelse i kapittel 7.3.4.

Trinn 3: Forbedre eksisterende infrastruktur (investering i mindre forbedringstiltak og tilbygg, samt ombygging av eksisterende infrastruktur)	Mindre ombygging	Det er potensiale for å bedre effektiviteten i enkelte arealer gjennom mindre ombygginger. For eksempel i arbeidsplassarealer. Sammen med bruk av hjemmekontor og underdekning på kontorplasser kan arealbehovet reduseres. Tiltaket bidrar ikke i seg selv til et lavere samlet areal da fremleie ikke er aktuelt (se omtale av tiltak lenger opp), men det kan redusere arealbehov til kontorplasser og frigjøre areal til andre funksjoner. Mindre ombygginger kan også bedre sikkerhetssituasjonen i inngangen eller tilrettelegging for økt besøk til tilbygget og stortingsbygningen. Tas videre kombinert med andre tiltak.
	Større rehabilitering	En større rehabilitering kan løse tilbyggets utfordringer på tilstand, men også øke byggets kvalitet på for eksempel energieffektivitet og universell utforming. Rehabilitering kan komme i konflikt med rammebetingelsen om å ivareta verneverdier, men trolig i mindre grad og innenfor det som er akseptabelt. Tiltaket tas med videre.
Trinn 4: Større investeringer i ny eller ombygget infrastruktur	Større ombygging	Det er potensiale for bedre arealutnyttelse i Stortingets bygningsmasse. Ombygging kan gi plass for komitérom og/eller høringssaler, og muliggjøre avvikling av hele eller deler av leiekontrakten for komitéhuset. Ombygging kan komme i konflikt med rammebetingelsen om å ivareta verneverdier. Tilbygget ble bygd for å huse komitéarbeidet og innplassering av komitérom og høringssaler vil representere en tilbakeføring til opprinnelig formål, og slik sett trolig kunne aksepteres. Tiltaket tas med videre.
	Påbygg	Stortinget har lav arealutnyttelse og vi vurderer at det ikke vil være behov for utvidelse av det totale arealet for å løse problemer og behov. Muligens med unntak av mindre inngrep for tekniske løsninger eller sikkerhet.
	Nybygg	Stortinget har lav arealutnyttelse og vi vurderer at det ikke vil være behov for utvidelse av det totale arealet for å løse problemer og behov.
	Erverv	Ved å kjøpe komitéhuset kunne Stortinget fått kontroll på lokalene som de benytter og har spesialtilpasset til komitéarbeid og høringer. Men sett opp mot et større arealoverskudd i eid bygningsmasse og at de trolig måtte kjøpt hele komitéhuset som er mer enn de disponerer i dag, vurderes dette som et tiltak med høy kostnad og lav nytte. Vi er heller ikke kjent med at eier av lokalene ønsker å selge.

Figur 31: Firetrinnsmetodikken og vurdering av tiltak

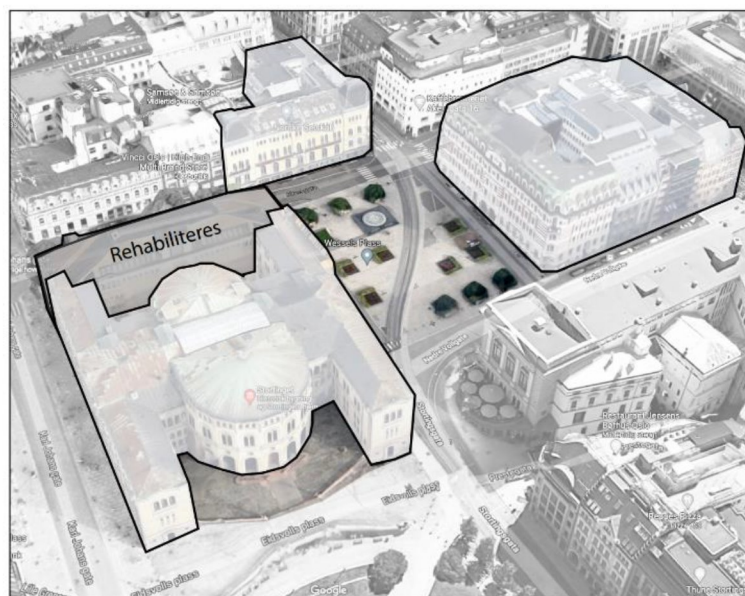
Tiltakene som tas med videre har betydning for dimensjoneringen av arealer og konseptene som presenteres i de neste delkapitlene.

6.2 Presentasjon av konsepter som tas med videre til alternativanalysen

Med utgangspunkt i grovsilingen av tiltak har vi kommet fram til fire relevante konsepter i tillegg til nullalternativet. Konseptene viser overordnede veivalg som vi anser mulige og relevante for å løse problemer og behov. Alternativene har et høyere detaljeringsnivå enn normalt i en konseptvalgutredning. Det har vært nødvendig for å sannsynliggjøre at rehabilitering og ombygging er mulig innenfor komplekse rammebetingelser og uten utvidelse av dagens bygningsmasse. Innplasseringsalternativene viser muligheter for samling av parlamentariske kjernefunksjoner nær stortingssalen og en delt løsning der deler av funksjonene ligger i stortingsskvaartalet. Vi peker på konkrete plasseringer for funksjoner, men i neste prosjektfase må det vurderes hva som er mulig innenfor valgt konsept. Det kan komme opp andre løsninger enn de vi har illustrert og beskrevet. Under følger en presentasjon av konseptene, og konseptene er nærmere beskrevet i vedlegg F Mulighetsstudien.

6.2.1 Nullalternativet – «Videreføring av dagens situasjon med de mest nødvendige tiltak»

Dette alternativet innebærer en forsvarlig videreføring av dagens situasjon i henhold til lover og forskrifter. Alternativet skal være realistisk og valgbart, men kun inkludere helt nødvendige vedlikeholdstiltak for å kunne opprettholde dagens standard og funksjon gjennom analyseperioden. I nullalternativet legger vi inn et minimumsnivå av tiltak og vedlikehold som må til for å opprettholde funksjon over samme levetid som de andre konseptene, men ingen funksjonsendringer. Alternativet viser hvilke kostnader som påløper og nytte som oppnås ved en videreføring som i dag, og er en referansesituasjon som alle resterende konsepter veies opp mot.

Figur 32: Nullalternativet – «Videreføring av dagens situasjon med de mest prekære tiltak»

Tilbygget er i dårlig forfatning og uten større investeringer vil det gå utover driften, arbeidsforholdene, sikkerheten og bygnings- og kulturminneverdiene. Dette fremgår av problembeskrivelsen. Stortingets samfunnsoppdrag og kritiske funksjon tilsier at avvikling, nedskalering eller vesentlig forringelse av tjenestene ikke vil være akseptabelt. I nullalternativet videreføres dagens situasjon med bruk av tilbygget og de leide lokalene i komitéhuset.

Nullalternativet blir omfattende på grunn av førstnevntes prekære tekniske tilstand og lave tilstandsgrad innen områdene VVS og elkraft, samt situasjon på brannsikkerhet, [REDACTED]

og universell utforming. For VVS omfatter de største tiltakene utskiftninger av sanitærinstallasjoner, varme- og ventilasjonsanlegg. Innen elkraft skiftes nødlysanlegg, reservekraftanlegg og hovedtavle, mens det installeres et automatisk slokkeanlegg for å utbedre brannsikkerheten. Videre vil konseptet oppfylle minimumskrav til universell utforming ved at det etableres HC-toaletter i hver etasje utenom 5. etasje.

Nullalternativet inneholder helt nødvendige vedlikeholdstiltak for tilbygget, og i løpet av analyseperioden på 60 år fra byggets idriftsettelse forutsetter vi kontinuerlig utskifting av bygningselementer og teknisk infrastruktur ut fra alder og tilstand (verdibevarende vedlikehold). Komité- og høringsfunksjoner videreføres i leide arealer som i dag, med komitérom, høringssaler og tilhørende kontorarbeidsplasser, og det gjøres ingen funksjonelle utbedringer i det leide arealet.

Faktaboks: Hva er nullalternativet?

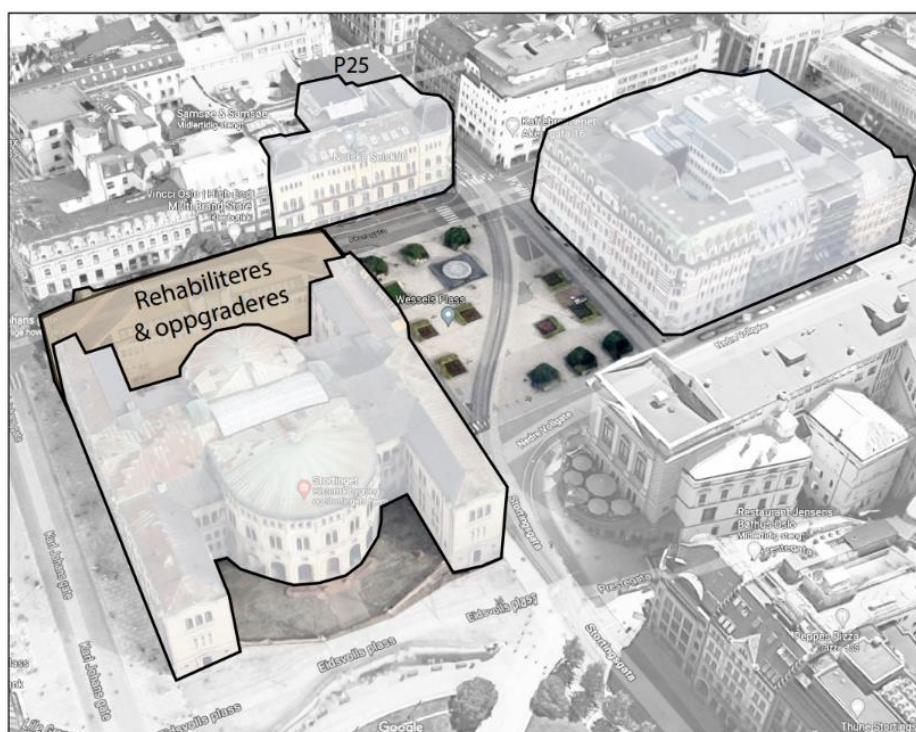
Nullalternativet er referansen som de øvrige tiltakene skal sammenlignes med. Alternativet innebærer en operasjonalisering av problembeskrivelsen, som reflekterer en forsvarlig videreføring av dagens situasjon, uten nye tiltak. Kun vedtatt politikk (eller tiltak som har fått bevilget midler fra Stortinget) skal ligge til grunn for utformingen. For investeringsprosjekter innebærer «forsvarlig videreføring» å legge til grunn et minimum av vedlikehold som er nødvendig for at alternativet er reelt. Alternativet skal kunne vurderes på linje med øvrige alternativer. Det må være tilstrekkelig detaljert til at man kan vurdere virkninger (Finansdepartementet, 2023a).

Kilde: R-109/21 - Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser (Finansdepartementet, 2021c)

6.2.2 Konsept 1 – «Et teknisk oppgradert, energieffektivt og universelt utformet tilbygg»

Konsept 1 innebærer en rehabilitering av tilbygget i henhold til tilstandsanalysen og sikringsanalysen, og en økt ambisjon om energieffektivisering. Leieforholdet i komitéhuset videreføres i likhet med nullalternativet, med unntak av leieforholdet i Prinsens gate 25. I tillegg til tekniske oppgraderinger som i nullalternativet inngår øvrige TG2- og TG3-punkter fra tilstandsanalysen innen de ulike fagområdene¹⁰⁶. Konseptet inneholder også forbedrende tiltak for universell utforming, der det tilpasses og utskiftes en heis sentralt i tilbygget fra 1. til 5. etasje.

Videre løftes tilbyggets energieffektivitet i form av etterisolering og utskiftning av tak og vinduer, mens inngangen gjenåpnes for gruppebesøk og omvisninger ved hjelp av mindre ombygginger i inngangspartiet. Dette konseptet oppgraderer tilbyggets tekniske tilstand, men innebærer ingen tiltak for økt besøk eller endring i funksjonalitet som muliggjør økt arealeffektivitet.

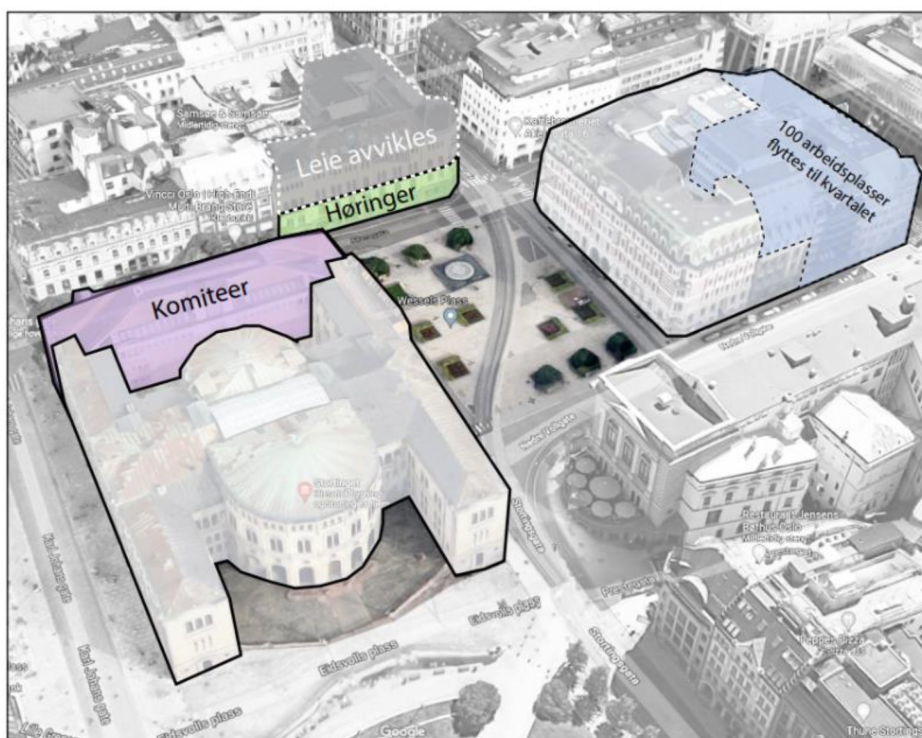

Figur 33: Konsept 1 - Et teknisk oppgradert, energieffektivt og universelt utformet tilbygg

¹⁰⁶ Med unntak av en del punkter som vi forventer at utføres som del av Stortingets løpende drift og vedlikehold.

6.2.3 Konsept 2 – «Et funksjonelt tilbygg, integrerte komitéfunksjoner og bedre besøkskapasitet»

Konsept 2 omfatter en rehabilitering og energieffektivisering av tilbygget på lik linje som i konsept 1. I dette konseptet gjennomføres mindre ombyggingstiltak for å flytte komitérommene tilbake i tilbygget. Antall komitérom reduseres til 8 av ulik størrelse¹⁰⁷, som innebærer en nedgang fra dagens 12 rom. Dette forutsetter en arealeffektivisering og sambruk av rom mellom komitéene. I konseptet tilrettelegges komitérommene og kinosalen for behandling av gradert informasjon, for å dekke et økende behov for informasjonssikkerhet¹⁰⁸. Videre reduseres det eksterne leieforholdet, der kun høringsfunksjonene forblir i komitéhuset¹⁰⁹. Kontorarbeidsplasser som påvirkes må fordeles i øvrig eid bygningsmasse i dette konseptet¹¹⁰. Inngangen i tilbygget bygges om til å kunne ta imot grupper med ca. 30 personer samtidig. Konseptet ivaretar også en mulighet for økt besøk, for eksempel med omvisninger tett på stortingsbygningens hovedattraksjoner. Som følge av at personbelastningen i bygget øker i dette konseptet, vil det være behov for en mer omfattende ventilasjonsløsning enn i nullalternativet og konsept 1.

Figur 34: Konsept 2 – Et funksjonelt tilbygg, integrerte komitéfunksjoner og bedre besøkskapasitet

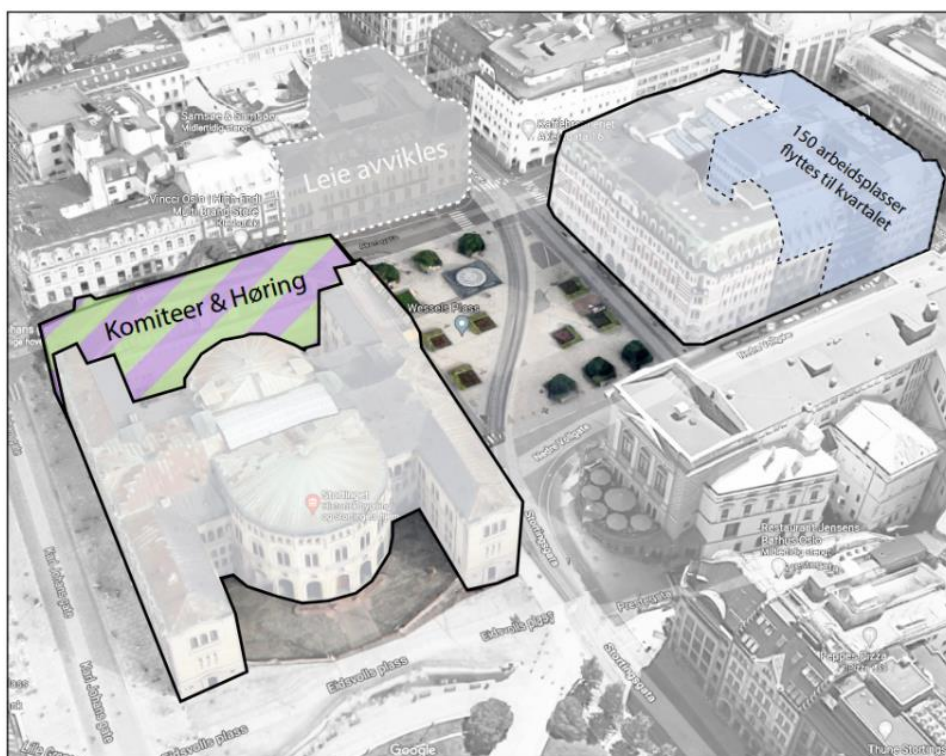
¹⁰⁷ Det innplasseres 7 komitérom, mens Utenriks- og forsvarskomiteens rom videreføres.

¹⁰⁹ Hele høringsetasjen og inngangsarealer i første etasje videreføres, inkludert kontorarealene som i dag huser tekstsenteret.

¹¹⁰ Vi legger til grunn et minimalt behov for ombygging for å erstatte kontorplasser fra komitéhuset og de som fortrenses i tilbygget, ved at hovedmengden dekkes av kontorplasser som står ledig og økt bruk av underdimensjonering. Kontorenes tilgang på nasjonalt begrenset nett (NBN) videreføres.

6.2.4 Konsept 3A – «Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning»

Konsept 3A er også en rehabilitering og energieffektivisering av tilbygget i henhold til det foregående konseptet, men omfatter en større ombygging for innplassering av både komitérom (som i konsept 2) og høringsaler¹¹¹. Dette alternativet medfører at hele leieforholdet for komité- og høringsfunksjoner avvikles, og at parlamentariske kjernefunksjoner dermed er samlet i eid bygningsmasse nær stortingssalen. I tilbygget innplasseres 2 høringsaler med tilhørende støttefunksjoner, mens salen i Nedre Voll gate 20 videreføres som i dag. I likhet med forrige konsept ombygges tilbyggets inngang for bedre besøksavvikling, men forsterkes i dette tilfellet for å også håndtere flere besøkende når det foregår høringer i bygget. Kontorarbeidsplasser som påvirkes må fordeles i øvrig eid bygningsmasse i dette konseptet¹¹².

Figur 35: Konsept 3A – Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning

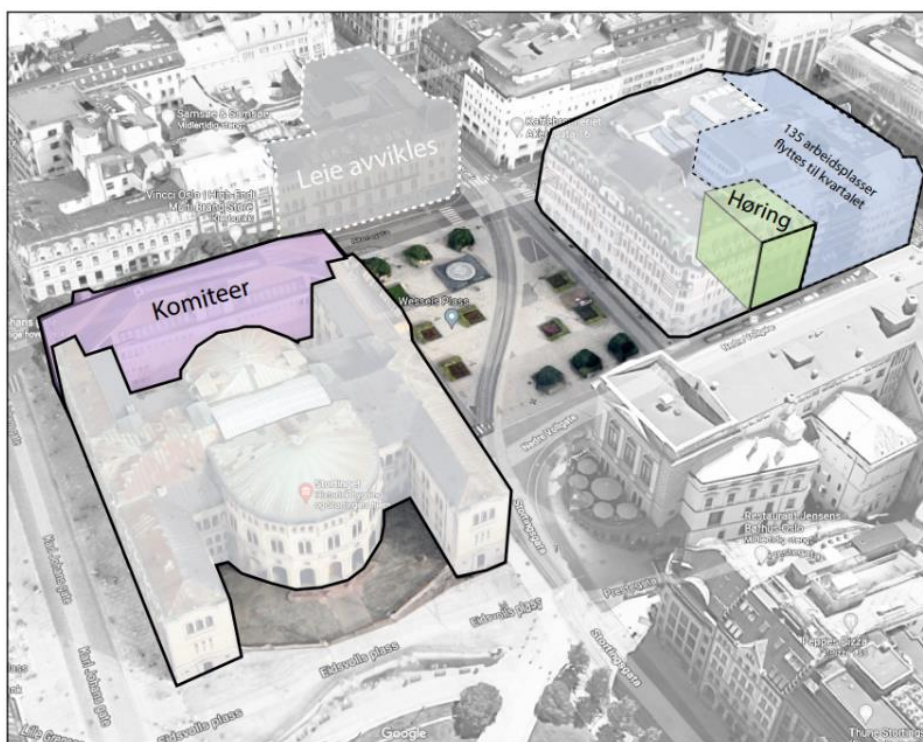
¹¹¹ Eksisterende høringsal i Nedre Voll gate 20 kan fortsatt benyttes, men med bedre planlegging av høringsaktivitetene er det mulig at bruken kan reduseres.

¹¹² Kontorenes tilgang på nasjonalt begrenset nett (NBN) videreføres også her.

6.2.5 Konsept 3B - «Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning»

I konsept 3B rehabiliteres og ombygges tilbygget på lik linje som i konsept 2, herunder tiltak for energieffektivisering, innplassering av tilsvarende antall komitérom, samt en inngang tilrettelagt for bedre besøksavvikling. Den konseptuelle forskjellen sammenlignet med de foregående alternativene er imidlertid at deler av bygningsmassen i Nedre Voll gate 20 i stortingskvartalet bygges om for innplassering av 3 høringsaler med tilhørende støttefunksjoner. Kjernefunksjoner er dermed plassert i eid bygningsmasse slik at det eksterne leieforholdet i komitéhuset kan avvikles.

I de områdene av Nedre Voll gate 20 som berøres av ombygging oppgraderes den tekniske tilstanden i henhold til tilstandsanalysen, hvor utskiftning av vinduer på fasader er et hovedgrep som gjennomføres (Norconsult, 2022b). Økt kapasitet på ventilasjonsanlegget er også nødvendig når høringsfunksjonen innplasseres her. I tillegg utbedres inngangen i bygget for besøk i forbindelse med høringer, samt at inngangen og fasaden oppfyller gjeldende sikringskrav.¹¹³ Som i foregående konsepter må kontorarbeidsplasser som påvirkes i dette konseptet fordeles i øvrig eid bygningsmasse¹¹⁴.

Figur 36: Konsept 3B – Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning

¹¹³ Tiltakene er beskrevet nærmere i vedlegg H Overordnede sikringskrav i utredning- tiltak i konseptene (gradert dokument).

¹¹⁴ Innebærer også en videreføring av tilgang på NBN.

6.3 Hovedgrep i arealprogram for innplassering

6.3.1 Bedre arealutnyttelse

Komitérom

Vi legger opp til at komiteene deler på komitérom og antall komitérom i arealprogrammet er redusert fra 12 til 8. Lavere dimensjonering krever at komiteene må samarbeide om bruken av rommene. Det fordrer at komiteens faste møter og regjeringsfraksjonsmøter, som i stor grad foregår på samme dager, lar seg løse gjennom planlegging og/eller endringer i de faste møteformene.

Høringssaler

I dimensjoneringen legger vi til rette for 3 høringssaler, og slik sett en kapasitet som tilsvarer dagens bruk. I konseptene hvor det fortsatt er høringssaler i flere bygninger, bør virksomheten søke å planlegge slik at bruk av Nedre Voll gate 20 minimeres.

Kontorplasser

I konsepter som innplasserer komitéarbeid og høringer helt eller delvis i eid bygningsmasse, forutsetter vi et minimalt behov for ombygging for å erstatte kontorplasser fra komitéhuset og de som fortreges i tilbygget. Vi legger til grunn at kontorplasser som står ledig og økt bruk av underdimensjonering dekker hovedmengden.

I tillegg til komité- og høringslokalene i Akersgata 18, leier Stortinget et lokale i Prinsens gate 25 i komitéhuset. Vi går ut fra at leiekontrakten for dette lokalet avvikles i 2029 i alle konsepter, med unntak av nullalternativet. De rundt 30 kontorplassene for administrasjonen som er i dette lokalet forutsettes innplassert i ledige kontorarealer som omtalt over.

6.3.2 Digital gjennomføring av komitémøter og høringer er ikke lagt til grunn

Siden komité- og høringsarbeidet er tilbake i fysiske møteformer og det er usikkert hvor stort omfanget av digitale møter vil være i fremtiden, har vi ikke redusert arealer i dimensjoneringen som følge av en digital utvikling. Men vi legger til grunn at komitérommene i større grad åpnes for generell bruk.¹¹⁵

6.3.3 Økt kapasitet i tilbyggets inngang

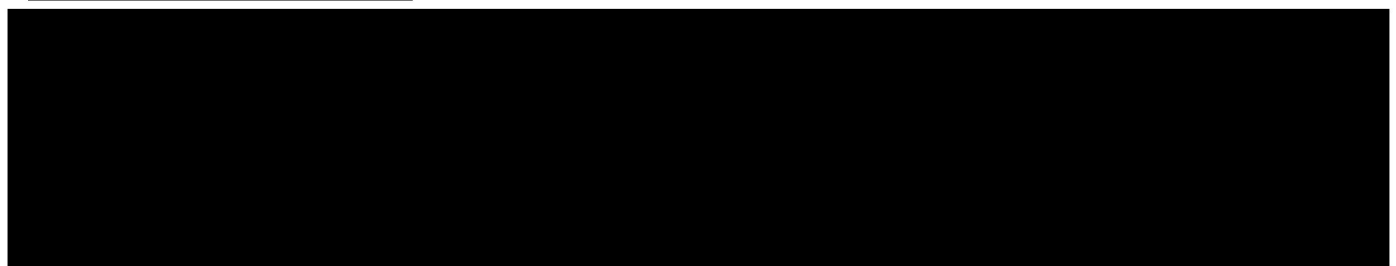
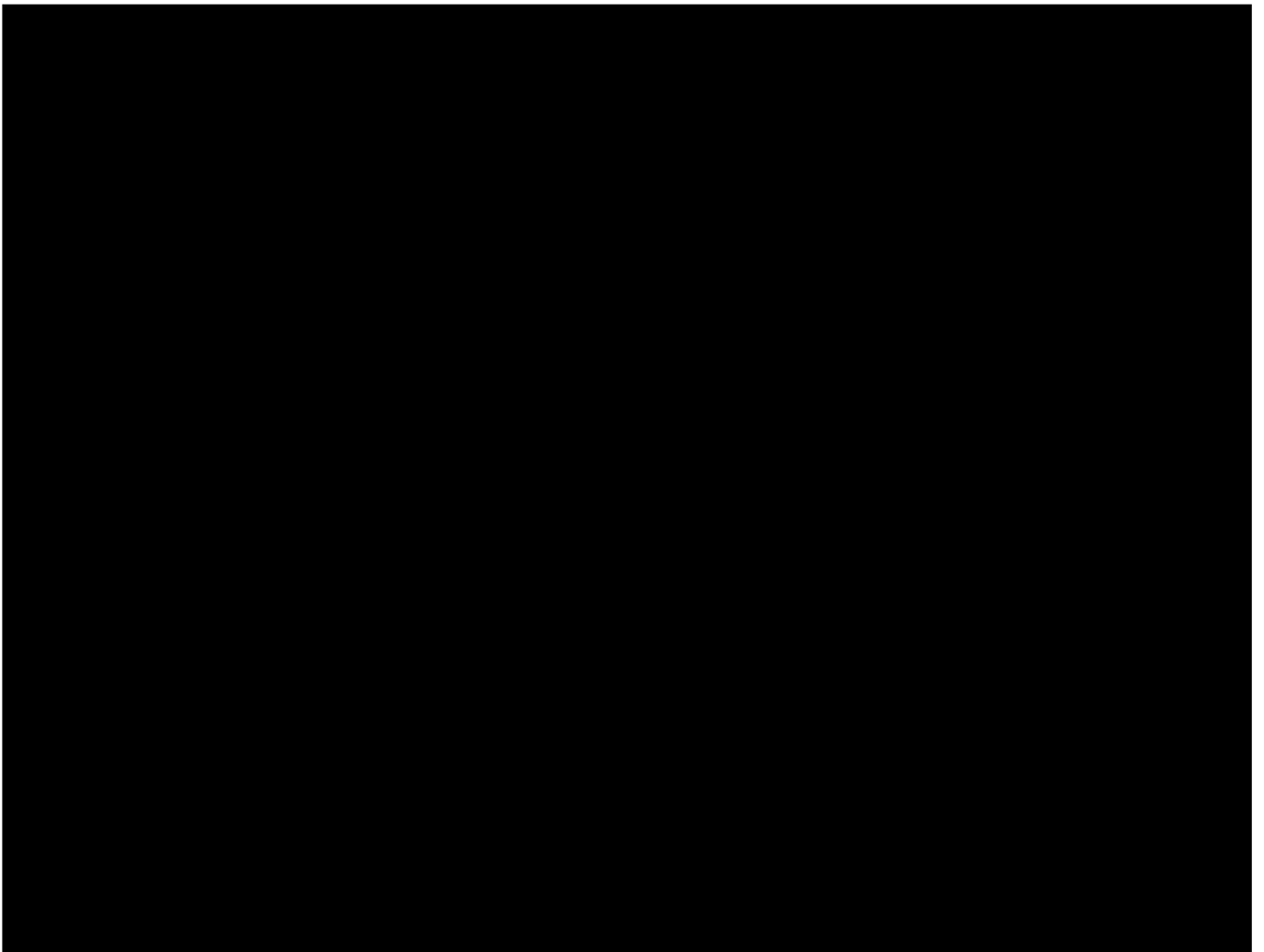
I konsept 1 som er begrenset til rehabilitering utbedres inngangen i tilbygget slik at den kan håndtere gruppebesøk slik situasjonen var før den ble stengt (kapasitet for 10-15 personer samtidig). Øvrige konsepter unntatt nullalternativet legger til rette for en bedre besøksavvikling ved at inngangen til tilbygget dimensjoneres for grupper på ca. 30 personer samtidig.

6.3.4 Større areal for utbedring av sikkerhet

I alle konsepter, med unntak av nullalternativet, avsettes et større areal til utbedring av adgangs- og sikkerhetskontrollen i tilbygget. I konseptet hvor høringer innplasseres i Nedre Voll gate 20, gjenåpnes og utbedres adgangs- og sikkerhetskontrollen til disse lokalene.

---

¹¹⁵ Omfanget av dette må ses opp mot sikringskravene som følge av at komitérommene planlegges tilrettelagt for behandling av gradert informasjon.

7 Alternativanalyse

OPPSUMMERING: Nullalternativet fremstår som et godt og valgbart alternativ, mens konsept 2 og 3A fremstår som mer samfunnsøkonomisk lønnsomme enn øvrige alternativer. De har lavere kostnader enn nullalternativet, og med en positiv nytteside som spesielt øker nivået av informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet. Dette har verdi utover Stortingets brukere og er av allmenn interesse å ivareta. Nyten av økt sikkerhet kan dessuten bli enda høyere i fremtiden dersom sikkerhetstrusselen øker i alvorlighetsgrad. Videre tilrettelegger konseptene for en bedre besøksavvikling og mulighet for flere besøkende i fremtiden. Også her er potensialet stort dersom en fremtidig besøkssatsning blir realisert og gjør at kunnskap om demokratiet når ut til et bredere lag av befolkningen. Basert på en totalvurdering har ikke utreder på nåværende tidspunkt tilstrekkelig faglig grunnlag for å rangere det ene konseptet foran det andre. Prosjektet inneholder flere komplekse elementer som strenge sikkerhetskrav, kulturminner av høy nasjonal symbolverdi, samt krevende forhold for gjennomføring. Usikkerheten i tidligfase er derfor stor. Konsept 3B har størst tiltaksomfang og derav høyest investeringskostnader i analysen, men uten at nyttesiden bedres vesentlig sammenlignet med de to anbefalte konseptene. Alternativet rangeres foran konsept 1 og nullalternativet.

Tabell 6 illustrerer overordnet informasjon om konseptene som behandles i alternativanalysen.

Tabell 6: Overordnet informasjon om konseptene som vurderes i alternativanalysen

	Null- alternativet	K1 Rehabiliter	K2 Rehabiliter og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjo- ner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Berørte arealer i tilbygget (m ² BTA)	6 680	6 680	6 680	6 680	6 680
Berørte arealer i Nedre Voll gate 20 (m ² BTA)	0	0	0	0	1 800
Berørt kontorareal i stortingskvartalet (m ² BTA)	0	0	0	1 000	700
Berørte arealer totalt (m² BTA)¹¹⁹	6 680	6 680	6 680	7 680	9 180
Grad av videreføring og/ eller avvikling av leieforhold i komitéhuset	A18 og P25 videreføres i sin helhet	A18 videreføres og P25 avvikles i sin helhet	Deler av leieforholdet i A18 avvikles mens resten videreføres ¹²⁰ . P25 avvikles i sin helhet	A18 og P25 avvikles i sin helhet	A18 og P25 avvikles i sin helhet
Investeringskostnad P50 (mill. kr. inkl. mva.)	900	1 150	1 400	1 610	1 820
Investeringskostnad P85 (mill. kr. inkl. mva.)	1 240	1 600	1 950	2 300	2 610

¹¹⁹ Oversikten i tabellen omfatter areal som berøres av investeringstiltak. Kostnader for de uberørte arealene som fortsetter å løpe som i dag er medtatt i FDVU-kostnadene i kapittel 7.3.2.

¹²⁰ Omfatter at ca. 65 % av leieforholdet i A18 avvikles (komitéfunksjoner), mens resten videreføres (høringssaler).

Tabellen viser tiltaksomfanget og berørte arealer i tilbygget og øvrig eid og leid bygningsmasse, samt beslutningsrelevant informasjon i form av antatt budsjettvirkning (investeringskostnad i P50- og P85-anslag). Som tabellen viser videreføres og/eller avvikles leieforholdene i Akersgata 18 (A18) og Prinsens gate 25 (P25) i ulik grad.

Tabell 7 sammenstiller de prissatte og ikke-prissatte virkningene i analysen. Den illustrerer at alle konsepter innebærer høye kostnader, der selv nullalternativet har en samlet forventet kostnad på nærmere 1,9 milliarder kroner i nåverdi over analyseperioden. Bakgrunnen har vi dokumentert i problembeskrivelsen, der utgått teknisk standard og et betydelig vedlikeholdsetterslep gjør det svært kostbart å opprettholde en forsvarlig videre drift. I tillegg vil det innebære en vesentlig kostnad å videreføre dagens leieforhold samtidig som arealutnyttelsen i eid bygningsmasse forblir lav.

Målt i prissatte virkninger kommer konsept 2 og 3A best ut, uten at vi har faglig grunnlag til å rangere det ene foran det andre. Her tilbakeføres komitérom i tilbygget, og deler av og hele leieforholdet i komitéhuset avvikles. I konsept 1 rehabiliteres og energieffektiviseres tilbygget som på en side gir lavere FDVU-kostnader, men i likhet med nullalternativet er leieomfanget og arealbruken fortsatt betydelig. Videre innebærer konsept 3B en fullstendig avvikling av leieavtalen som følge av innplassering av komité- og høringsfunksjoner i eid bygningsmasse. Dette fører til mer moderniserte arealer og lavere leie- og FDVU-kostnader, men høyere investeringskostnader grunnet økt tiltaksomfang. Dermed havner den samlede forventede kostnaden på et noe lavere nivå enn nullalternativet og konsept 1, og rangeres derfor foran de to. Nullalternativet og konsept 1 kommer dårligst ut basert på de prissatte virkningene, og samlet sett er de dyrere enn å tilbakeføre komitérom i tilbygget og dermed kvitte seg med deler av eller hele leieforholdet som er tilfellet i konsept 2, 3A og 3B. Konsept 1 kommer marginalt bedre ut enn nullalternativet basert på de prissatte, men utreder har ikke grunnlag til å differensiere ytterligere mellom de da de er heftet med usikkerhet og de relative forskjellene mellom konseptene er små.

Konsept 2, 3A og 3B kommer best ut målt i ikke-prissatte virkninger. I disse konseptene bidrar tryggere og mer funksjonelle lokaler til å heve den samlede sikkerheten (fysisk sikkerhet og informasjonssikkerhet) i et betydelig omfang sammenlignet med nullalternativet. Vi klarer ikke å skille mellom konseptene når det gjelder sikkerhet og informasjonssikkerhet og har derfor vurdert virkningen som middels positiv for alle tre, mens kunnskap om demokratiet vurderes som liten positiv. Relatert til sistnevnte virkning innebærer konseptene ombygging i tilbyggets inngang som tilrettelegger for økt antall besøkende. Bedring av sikkerhetsforhold medfører at fredet areal berøres i noen grad i de tre konseptene, som vurderes å ha en liten negativ påvirkning på kulturminneverdiene. Videre vil det forekomme noen ulemper i byggefasen for brukerne av de berørte byggene og Stortingets omgivelser. Dette gjelder for alle konsepter inkludert nullalternativet. Isolerer vi kun til brukerne av de omtalte byggene vil ulempen være størst i konsept 3A og 3B grunnet større omfang på byggearbeidene. Imidlertid er varigheten i denne fasen kort sammenlignet med hele analyseperioden. Derfor favoriseres ikke konsept 2 fremfor 3A og 3B. Når det gjelder virkningen av effektivitet og kvalitet i arbeidet er den allerede høy i dag (også i nullalternativet). Enkelte av konseptene kan føre til noe lavere tidsbruk (gjelder konsept 2, 3A og 3B), men vår vurdering er at arealeffektivisering og fjerning av dagens eksklusivitet på komitérom utligner noe av denne effekten. Utreder har derfor kommet frem til at ingen av

konseptene øker denne nyttevirkingen i nevneverdig grad. Videre bedømmer vi at nullalternativet kommer marginalt dårligere ut enn konsept 1 basert på de ikke-prissatte virkningene, i all hovedsak som følge av at sikkerheten i fasade og inngang løftes noe mer i sistnevnte konsept. Innenfor de resterende ikke-prissatte virkningene har vi ikke grunnlag for å skille mellom nullalternativet og konsept 1.

Ut ifra en samlet vurdering av de prissatte og ikke-prissatte virkningene rangerer vi nullalternativet lavest i den samfunnsøkonomiske analysen. Det er lite som skiller alternativet fra konsept 1, men vi vurderer at en lavere samfunnsøkonomisk kostnad på anslagsvis 50 mill. kroner i kombinasjon med nytten ved å oppgradere sikkerhet i inngang og fasade gjør at konsept 1 kommer bedre ut samlet sett. Videre har konsept 3B noe lavere kostnadsnivå enn konsept 1 og en nytteside som er vurdert å være vesentlig høyere som følge av økt sikkerhet og mer funksjonelle lokaler. Derfor rangerer vi konsept 3B foran konsept 1. Det er imidlertid verdt å bemerke seg at konsept 3B har størst tiltaksomfang og innebærer de høyeste investeringene, men uten at nyttesiden forbedres sammenlignet med konsept 2 og 3A.

Konsept 2 og 3A er begge samfunnsøkonomisk lønnsomme og det er lite som skiller de. Forventede prissatte virkninger er på tilnærmet samme nivå, mens konsept 2 antas å medføre marginalt mindre ulemper under byggefasen. Grunnet kort varighet på disse ulempene i løpet av hele analyseperioden, samtidig som det generelt er usikkerhet knyttet til virkningene, er det imidlertid ikke faglig grunnlag for å si at det ene er mer lønnsomt enn det andre. Vi rangerer derfor de to konseptene likt. Det er også gjennomført sensitivitetsanalyser av de prissatte og de ikke-prissatte virkningene, og vi kommer frem til at resultatene fra den samfunnsøkonomiske analysen er robuste og rangeringen av konsept 2 og 3A som de mest lønnsomme alternativene fortsatt står seg.

Tabell 7: Sammenstilling av de prissatte og ikke-prissatte virkningene i den samfunnsøkonomiske analysen, nåverdi i mill. 2023-kr eks. mva.

	Null- alternativet	K1 Rehabiliter	K2 Rehabiliter og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Investeringskostnader – bygg og brukerstyr	-560	-710	-870	-1 020	-1 150
FDVU-kostnader	-300	-260	-270	-250	-240
Leiekostnader	-540	-430	-170	-30	-30
Kostnader ved båndlegging av areal	-130	-90	-20	0	0
Midlertidige kostnader	-20	-20	-20	-20	-20
Klimagasskostnader	-10	-10	-10	-10	-10
Skattefinansierings- kostnad	-310	-300	-270	-260	-290
Sum prissatte virkninger	-1 870	-1 820	-1 630	-1 590	-1 740
Endring fra nullalternativet	0	50	240	280	130
Rangering av prissatte virkninger	4	4	1	1	3
Sikkerhet	0	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig
Kunnskap om demokratiet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Ingen/ ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Ulemper i byggefasen	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke- prissatte virkninger	5	4	1	1	1
Samlet rangering	5	4	1	1	3

Faktaboks: Alternativanalysen

Det skal utarbeides en alternativanalyse der nullalternativet og minst to andre konseptuelt ulike alternativer vurderes gjennom en samfunnsøkonomisk analyse. Alternativanalysen skal behandle de mest interessante og realistiske konseptuelle løsningene for det identifiserte samfunnsbehovet innenfor mulighetsrommet.

Konseptene skal detaljeres så langt det er nødvendig (men ikke lengre) for å ta stilling til i hvilken grad de oppnår fastsatte mål og rammebetingelser, og for å gjennomføre en samfunnsøkonomisk analyse med både prissatte og ikke prissatte virkninger.

Resultatet av alternativanalysen skal gi en rangering av alternativene. Anbefalingen bør inneholde en vurdering av om man bør gå videre med ett eller flere alternativer, om det er grunnlag for trinnvis gjennomføring eller inndeling i delprosjekter, og om avhengighet mot andre prosjekter eller realopsjoner knyttet til teknologisk utvikling og mer informasjon tilsier utsettelse.

I tillegg til kostnadsinformasjonen i den samfunnsøkonomiske analysen er det behov for anslag for samlet investeringskostnad som kan benyttes til kostnadsstyring og gi informasjon om anslått budsjettmessig belastning. For alle alternativer skal det derfor utarbeides anslag for samlet ikke-neddiskontert investeringskostnad inkludert merverdiavgift. Usikkerheten om anslaget skal synliggjøres ved å oppgi anslag både for P50 og P85.

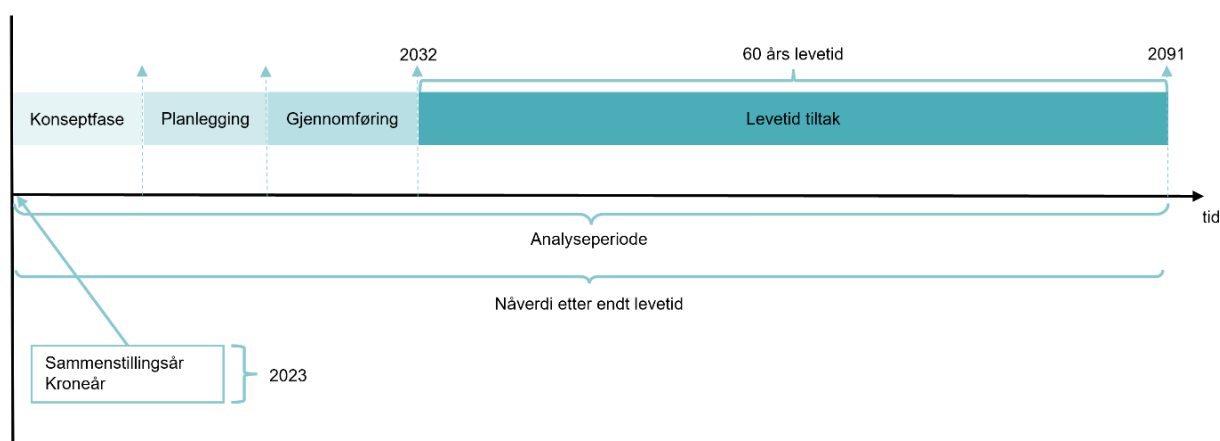
Kilde: Rundskriv R-108/19

7.1 Sentrale forutsetninger og avgrensninger for analysen

7.1.1 Analyseperiode og levetid

Levetiden skal gjenspeile den perioden tiltaket som analyseres vil være i bruk eller yte en samfunnstjeneste. Statsbyggs veileder for samfunnsøkonomiske analyser i byggsektoren anbefaler som hovedregel en forutsetning om 60 års levetid for et vanlig formålsbygg (Statsbygg, 2023e). Vi har valgt tilsvarende levetid i de foreslåtte konseptene for Stortinget, og følgelig lagt inn nødvendige reinvesteringskostnader for å sikre dette. 60 års levetid gjelder også for nullalternativet, hvor det i problembeskrivelsen dokumenteres grundig at tilbygget har et omfattende teknisk vedlikeholdsetterslep, og at en videreføring av dagens situasjon uten nødvendige tiltak kan gi negative driftsmessige konsekvenser og øke risikoen for at byggets kulturminneverdier går tapt. Det er ofte krevende å vurdere hvilket minimumsnivå av tiltak et nullalternativ bør inneholde, men for Stortinget tilsier det ufravikelige samfunnsoppdraget og dets kritiske funksjon at en avvikling, nedskalering eller vesentlig forringelse av tjenestene ikke vil være akseptabelt. Derfor inneholder også nullalternativet tilstrekkelige reinvesteringer for å opprettholde en levetid på lik linje med de øvrige konseptene.

I tillegg til konseptfasen inkluderer analysehorisonten sammenstillingsåret (2023)¹²¹ hvor alle kostnads- og nyttevirksomheter diskonteres til, planleggings- (2025-2028) og gjennomføringsfase (2028-2031), samt ut levetiden til tiltakene. Vi legger derfor til grunn at 2032 er første driftsår for alle konsepter, og med 60 års levetid for alle tiltakene varer derfor den totale analyseperioden fra og med 2023 og ut 2091 (se figur under). Den skisserte fremdriften er heftet med stor usikkerhet og er avhengig av endelig konseptvalg samt tidsbruk på ulike leveranser og beslutninger underveis i tidsløpet, men anses som det mest realistiske anslaget på nåværende tidspunkt. Bakgrunn for vurderingene knyttet til fremdrift og sentrale forutsetninger for den samfunnsøkonomiske analysen og er beskrevet nærmere i vedleggene i kapittel 11.4 og 11.5.

Figur 37: Illustrasjon over sammenhengen mellom faser, levetid og analysehorisont

¹²¹ Alle kroneverdier i den samfunnsøkonomiske analysen er også prisjustert til 2023 (kroneåret).

7.1.2 Midlertidig flytting av funksjoner

Alle konseptene innebærer tiltak i tilbygget, mens arealer i stortingskvartalet berøres i varierende grad i konsept 2, 3A og 3B. Vi forutsetter at tilbygget, samt Nedre Voll gate 20 i konsept 3B, ikke er i drift i byggeperioden. Kontorplasser, kinosalen, utenriks- og forsvarskomitérommet, statsrådssalen, samt andre funksjoner som berøres i byggeperioden, må midlertidig flyttes eller løses i andre deler av bygningsmassen. Stortinget har bekreftet at enkelte av de berørte funksjonene kan løses andre steder internt i den eide bygningsmassen, men ikke alle. Det anslås derfor et behov for å leie ca. 100 kontorarbeidsplasser eksternt i perioden¹²². Vi har gjennomført 1-til-1-øvelser på om samtlige arealer som berøres ved tiltak kan løses internt, men grunnet representantenes og partigruppenes behov for nærhet til hverandre uten sammenblanding på kryss og tvers med andre partigrupper, oppnår man imidlertid ikke maksimal utnyttelse av arealene i byggeperioden.

7.1.3 Brukerutstyr

I beregningene av brukerutstyr er det lagt til grunn informasjon fra Stortinget, som inkluderer en kombinasjon av nytt innkjøp og ombruk av eksisterende utstyr i de ulike konseptene. Nytt innkjøp omfatter i stor grad brukerutstyr for å ivareta sikkerheten i inngangspartiet, mens det blant annet forutsettes at originale møbler gjenbrukes og at en del møbler må repareres eller trekkes om, og hvor det er avsatt av en budsjettsum for dette basert på bruttoarealet for bygningen.

7.1.4 Leie

I nullalternativet, konsept 1 og 2 videreføres dagens leie i komitéhuset helt eller delvis ved utløp av dagens leiekontrakt i 2029¹²³. For konsept 3A og 3B forutsetter vi at leieforpliktelser kun forlenges ut gjennomføringsfasen¹²⁴. Vilkår i dagens leiekontrakter legges til grunn i alternativene og fremskrives i analyseperioden. Leiekostnadene inkluderer både leie- og felleskostnader¹²⁵ I tråd med Finansdepartementets (2021c) rundskriv R109/21 og Statsbygg (2023e) sin veileder for samfunnsøkonomiske analyser benytter vi ingen realprisjustering av leiekostnadene, grunnet manglende teoretisk eller empirisk belegg for at leieprisen vil avvike vesentlig fra utviklingen i den generelle prisveksten (KPI) over tid. I tillegg har vi avdekt et behov for midlertidig leie av 100 kontorplasser eksternt i byggeperioden, hvor det er lagt til grunn leie av lokaler i indre sentrum av Oslo basert på Statsbyggs erfaringstall. Kostnadsomfang av både langsiktig og kortsiktig leie belyses i henholdsvis kapittel 7.3.3 og 7.3.5.

7.1.5 Store eller betydelige TG3-tiltak i tilstandsanalysen

Stortinget har gjort vurderinger av tilstandsrapportens anbefalinger, men planlegger ikke betydelige utbedringer i påvente av en mulig totalrehabilitering av tilbygget i fremtiden. Driftsorganisasjonen gjør imidlertid særskilte risikovurderinger av avvik som kan gi større

---

¹²² Bekreftet i e-poster 20.03.2023 og 06.09.2023. Det forutsettes en omrokking av kontorarbeidsplasser slik at berørte representanter overtar plasser fra deler av administrasjonen, og at sistnevnte dermed flytter ut midlertidig i leide lokaler. Konsept 3B innebærer også tiltak i Nedre Voll gate 20 i tillegg til ombygging for innplassering av komitérom i tilbygget, men vi legger til grunn det samme behovet for ekstern leie av kontorarbeidsplasser også her. Bakgrunnen er at få representanter har arbeidsplass med cellekontor i de berørte arealene.

¹²³ I konsept 2 forlenges leieforpliktelser på lik linje som konsept 1 ut gjennomføringsfasen (2030 og 2031), mens leieforholdet kun videreføres med høringsfunksjoner fra og med 2032.

¹²⁴ Dette gjelder ut 2030 og 2031, hvor leieforpliktelsene i konsept 1 (avvikling av P25, men videreføring av A18) legges til grunn i den samfunnsøkonomiske analysen i de to årene. Disse antakelsene er heftet med usikkerhet, men benyttes som forutsetning i analysen.

¹²⁵ Se vedlegg G.d) Leie for nærmere beskrivelser.

følgeskader eller påvirke det parlamentariske arbeidet negativt. Eksempelvis utføres nødvendige reparasjoner punktvis ved lekkasjer eller lignende, og mindre branntiltak utføres. Dette er imidlertid mindre avbøtende tiltak som ikke er av en størrelsesorden som har påvirkning på investeringskalkylene i kapittel 7.3.1. Vi forutsetter også at enkelte mindre kostbare tiltak i tilstandsanalysen utføres som del av Stortingets løpende vedlikeholdsarbeid, for eksempel taktil merking i tilbygget.

7.1.6 Kostnader til virksomhetsdrift

Virksomhetsdrift omfatter driftskostnader som ikke inngår i FDVU-kostnadene. Dersom tiltaket innebærer vesentlige endringer i driftskostnader sammenliknet med nullalternativet, for eksempel lønn- og personalkostnader, bør det inkluderes i analysen¹²⁶. De ulike alternativene tilrettelegger i ulik grad for bedre besøksavvikling og mulig økt besøksvolum i fremtiden, men en besøkssatsning er imidlertid ikke besluttet enda, og mulige fremtidige besøkskonsepter kan innebære investeringer som går utover tiltak i tilbygget. Det er uansett ønskelig å tilrettelegge for økt besøkskapasitet i tilbygget isolert sett, men siden en større satsning ikke er avklart utelater analysen kostnader til virksomhetsdrift som følge av flere besøkende. Det legges derfor til grunn at mulig økt besøk tas innenfor dagens bemanning. Analysens alternativer som omhandler en gjenåpning av inngangen i tilbygget forutsettes også å bli dekt av dagens bemanning. Alternativene som innebærer en flytting av høringsfunksjoner (konsept 3A og 3B) vurderes heller ikke å gi vesentlige kostnadsutslag på virksomhetsdrift, da vi forutsetter en tilnærmet lik bemanningssituasjon som i komitéhuset i dag. Konsept 3B innebærer en innplassering av høringsaler i Nedre Voll gate 20, som isolert sett fører til en samling av høringsfunksjonene i samme bygg, men vi vurderer likevel at konseptet ikke vil være mindre ressurskrevende ettersom de ansatte fordeles på ulike etasjer¹²⁷.

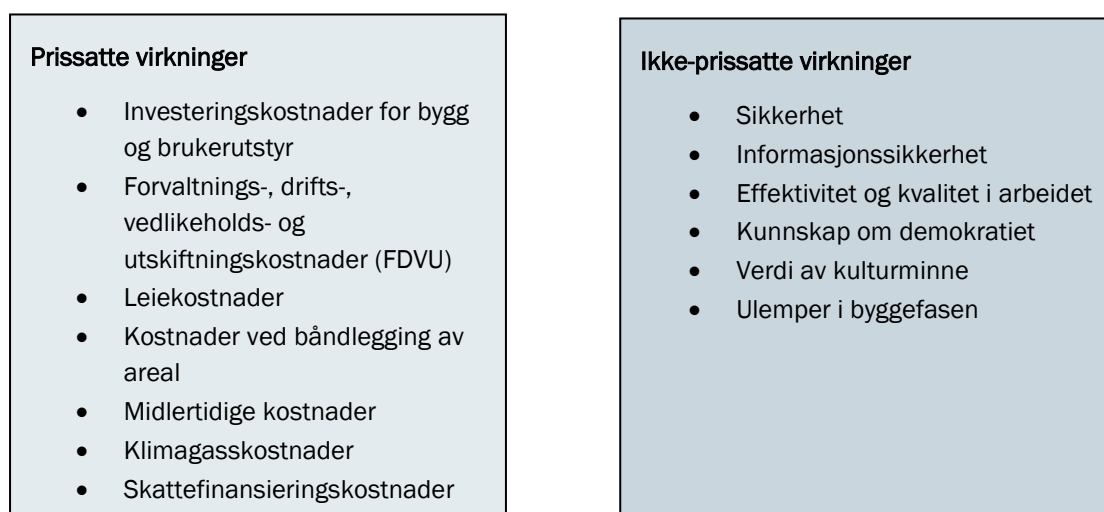
---

¹²⁶ Personalkostnader knyttet til forvaltning og teknisk drift av Stortingets bygningsmasse er inkludert i FDVU-estimatene for alle alternativene oppsummert i kapittel 7.3.2.

¹²⁷ Om tiltakene fører til økte kostnader til virksomhetsdrift sammenliknet med dagens situasjon skal de prissettes og inkluderes i analysen, men dersom de omfatter en intern reallokering av Stortingets ressurser fra et sted til et annet er det ikke å betrakte som en samfunnsøkonomisk virkning. Investeringer i bygg kan i flere tilfeller også omfatte å utløse effektiviseringsgevinster (som også er en samfunnsøkonomisk virkning), men vi vurderer heller ikke dette som realistisk for Stortingets tilfelle.

7.2 Identifisering av konseptenes samfunnsøkonomiske virkninger

Konseptene som behandles i alternativanalysen kan i ulik grad bidra til å løse hele eller deler av de utfordringene Stortinget har ved tilbygget og komité- og høringsarbeidet i dag. Basert på tiltak, hvilke grupper som berøres og omfanget av dette har vi identifisert samfunnsøkonomiske virkninger av de ulike konseptene, fordelt på prissatte og ikke-prissatte virkninger¹²⁸ i figuren under. Årsaks-virkningskjeden fra tiltak og konsept til samfunnsøkonomisk virkninger er illustrert i vedlegget i kapittel 11.6. Eksempelvis er ikke bedre tilstand på teknisk infrastruktur og brannsikring en samfunnsøkonomisk virkning i seg selv, men heller det som utløser, eller driver senere samfunnsøkonomiske virkninger. Sistnevnte er selve endringene i samfunnets ressursbruk eller endringen i samfunnets velferd eller nytte.

Figur 38: Identifiserte prissatte- og ikke-prissatte samfunnsøkonomiske virkninger av de ulike konseptene

¹²⁸ Trivsel for brukere og ansatte er ofte inkludert som en ikke-prissatt virkning i samfunnsøkonomiske analyser, og knyttes ofte i all hovedsak opp mot i hvilken grad konseptet inneholder økt andel sosiale soner, fellesarealer eller samhandlingsareal. Da konseptene for Stortinget ikke innebærer en endring i de ovennevnte arealkategoriene sammenlignet med dagens situasjon, er trivsel utelatt som ikke-prissatt virkning i vår analyse. En kan argumentere for at økt teknisk standard fører til bedre trivsel, men vi vurderer den samfunnsøkonomiske virkningen som ubetydelig ettersom det gjennomføres tekniske oppgraderinger i alle konseptene (inkludert nullalternativet).

7.3 Prissatte virkninger

I dette kapitlet beskrives alle relevante prissatte virkninger. Investeringskostnaden er den største virkningen og består av byggekostnader og kostnader til brukerutstyr. I tillegg utgjør forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utskiftningskostnader (FDVU) og leiekostnader en vesentlig andel av de prissatte virkningene. Analysen inkluderer også kostnader ved båndlegging av areal, midlertidige kostnader i byggefasen, samt klimagasskostnader. Skattefinansieringskostnadene utgjør 20 prosent av alle kostnader som har budsjettmessige virkninger. Nyttensiden lar seg ikke prissette på en hensiktsmessig måte og er behandlet kvalitativt i kapittel 7.4.

Faktaboks: Prissatte virkninger

Nytte- og kostnadsvirkninger av konseptene skal verdsettes i kroner så langt det er hensiktsmessig. Prissatte virkninger er virkninger av tiltakene som kan verdsettes i kroner og øre, der alle priser skal reflektere forventningsverdier¹. I samfunnsøkonomiske analyser skal prisen som benyttes som underlag reflektere verdien av godet i den beste alternative anvendelsen. Der vi har markedspriser innebærer det å benytte den prisen godet ville vært omsatt for i markedet. Sagt på en enkel måte, skal man legge til grunn den prisen kjøperen av godet står overfor. For eksempel verdsettes arbeidskraft til lønn inklusiv arbeidsgiveravgift, sosiale kostnader og skatt, mens varer og tjenester verdsettes til pris ekskludert merverdiavgift (eks. mva.) og toll.

Nytte- og kostnadsvirkningene av et tiltak inntreffer sjelden på samme tidspunkt. For å kunne sammenligne virkninger som påløper på ulike tidspunkt, benyttes nåverdimetoden. Det innebærer at alle fremtidige kostnader og nyttevirkninger neddiskonteres med en kalkulasjonsrente, slik at alle størrelsene uttrykkes i samme verdi, også kalt nåverdien. Utgangspunktet for neddiskonteringen er at nytte og kostnader som påløper nå, har større verdi enn nytte og kostnader som påløper i fremtiden. Jo lengre frem i tid kostnader og nyttevirkninger påløper, desto lavere nåverdi vil kostnadene og nyttevirkningene ha. Kalkulasjonsrenten skal reflektere hva det ut fra et samfunnsøkonomisk perspektiv koster å binde opp kapital i beste alternative anvendelse.

Kilde: Statsbyggs veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter (2023f)

¹ Forventningsverdier er tyngdepunktet i en sannsynlighetsfordeling. Den er summen av alle tenkelige utfall, hvor hvert av utfallene er vektet med sine respektive sannsynligheter.

7.3.1 Investeringskostnader for bygg og brukerutstyr

Investeringskostnaden for bygg og brukerutstyr¹²⁹ utgjør den største prissatte virkningen i den samfunnsøkonomiske analysen, og består i Stortingets tilfelle av kostnaden for utskiftning av tekniske anlegg (innen VVS, elkraft, tele og automatisering), innvendig rehabilitering og ombygging, samt kostnader til prosjektering, administrasjon og tilhørende aktiviteter. I tillegg

¹²⁹ Investeringskostnader omfatter i de fleste konseptvalgutredninger også kostnad for tomt i tillegg til bygg og brukerutstyr, men i Stortingets tilfelle er både bygningsmasse og lokalisering fastsatt, og konseptene innebærer derfor ingen forskjellig anvendelse av tomt. Dermed er ikke dette å betrakte som en samfunnsøkonomisk virkning, og tomtkostnad utelates fra analysen.

gjenbrukes og kjøpes det inn nytt brukerstyr i ulik grad, blant annet for å ivareta sikkerhet.

Bakgrunnen for det generelt høye kostnadsnivået illustrert i Tabell 8 under er høye sikkerhetskrav (gjelder både byggeplassadministrasjon og fysiske tiltak), et mer begrenset tidsrom for gjennomføring av støyende arbeider på Stortinget, utfordrende rigg- og driftsforhold midt i Oslo sentrum, samt tilbyggets vern- og fredningsstatus. De sistnevnte bestemmelsene legger føringer for bevaring av opprinnelige bygningsdeler, og samtidig med krav til nye tekniske anlegg vil dette utløse betydelige kostnader til restaurering og tilpassing for nye komponenter og bygningsdeler. Forventningsverdien, samt usikkerhetsspennet i form av et optimistisk (P10) og pessimistisk (P90) scenario, er også oppgitt i tabellen¹³⁰. Førstnevnte benyttes som inngangsverdi i den samfunnsøkonomiske analysen, mens de to ytterpunktene i usikkerhetsspennet tas i bruk i sensitivitetsanalysen senere i dette kapitlet.

Tabell 8: Investeringskostnad for bygg og brukerstyr, mill. 2023-kr eks. mva. Forventningsverdien benyttes som underlag til samfunnsøkonomisk analyse

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
P10	430	550	660	740	820
Forventning	740	940	1 150	1 340	1 510
P90	1 070	1 380	1 680	1 980	2 270
<i>Relativt standardavvik</i>	34 %	34 %	34 %	36 %	37 %

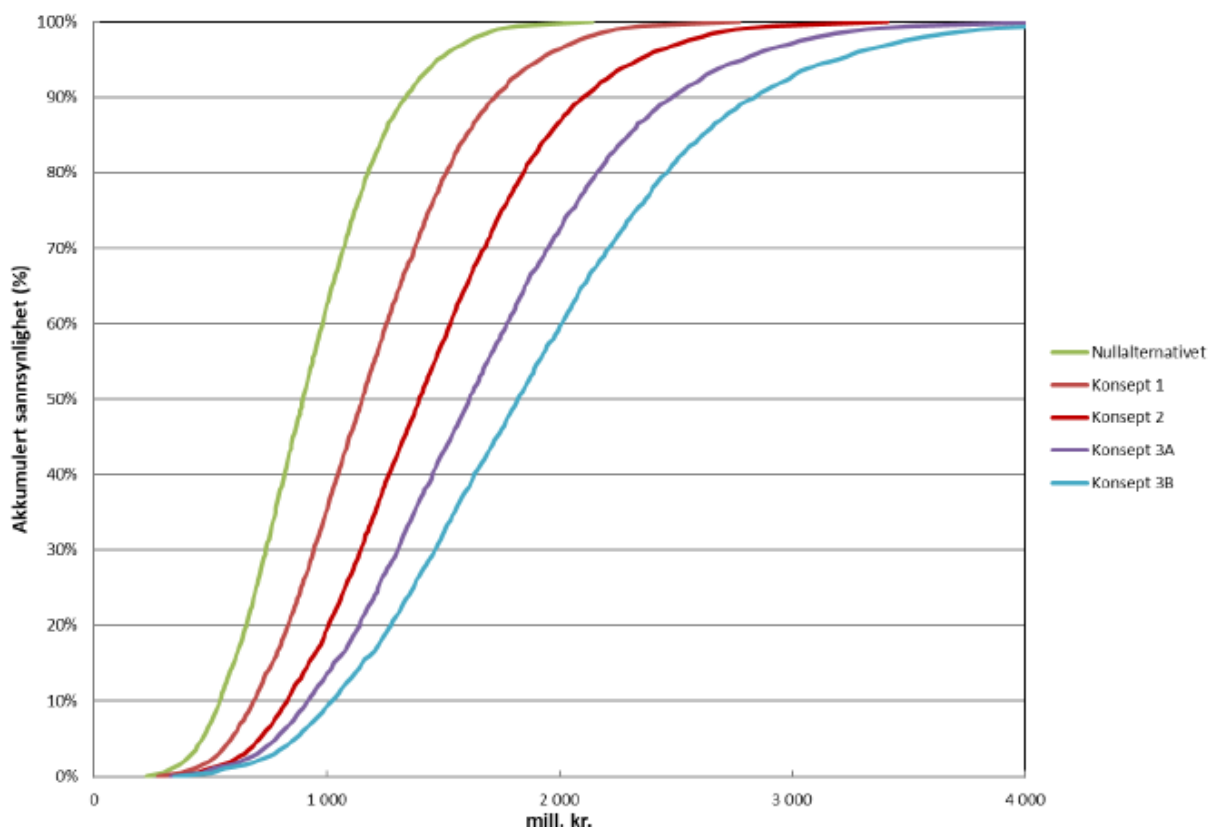
Vi ser av Tabell 8 at den forventede kostnaden for nullalternativet er av betydelig karakter. Bakgrunnen er et utskiftningsbehov av tilnærmet alle tekniske anlegg for å opprettholde dagens funksjon, noe som medfører omfattende bygningsmessige arbeider samtidig som de nevnte verneverdige arealene må ivaretas. I de øvrige konseptene øker investeringskostnadene i takt med omfanget av ytterligere tekniske oppgraderinger, tiltak for energieffektivisering og mer omfattende bygningsmessige arbeider. Det relative standardavviket¹³¹ følger også et lignende mønster, fra 34 % i nullalternativet, konsept 1 og 2, og til 36 og 37 % i henholdsvis konsept 3A og 3B. Det kommer frem av usikkerhetsanalysen at dette er innenfor tilsvarende spenn som andre store rehabiliteringsprosjekter av offentlige bygg i tidligfase (Atkins, 2023).

Den samfunnsøkonomiske analysen benytter forventningsverdier for kostnader, men det er viktig å belyse at usikkerheten er stor i tidlige faser av prosjektutviklingen. Et fremtidig prosjekt skisseres i underkant av ti år frem i tid, og Stortinget skiller seg ut med ovennevnte sikkerhetskrav, fredningsomfang og sentral lokalisering midt i Oslo. Det er derfor knyttet en

¹³⁰ Vi vurderer at det er 10 % sannsynlighet for at kostnadene blir lavere enn eller lik P10-verdien og 10 % sannsynlighet for at kostnadene blir høyere enn eller lik P90-verdien i tabellen. Med andre ord er det 80 % sannsynlighet for at kostnadene havner mellom disse verdiene.

¹³¹ Det relative standardavviket angir hvor stor spredningen (variasjonen) er i forhold til forventningsverdien, og er et ofte benyttet mål på usikkerheten.

betydelig estimatusikkerhet til disse tre hovedmomentene. Videre fremkommer det av usikkerhetsanalysen at de viktigste driverne som trekker opp forventede kostnader fra basisestimatet er markedsusikkerhet, lokale forhold og prosjektmodning, samt fremdrift og kompleksitet i gjennomføring¹³². Figur 39 viser usikkerhetsspennet i de ulike konseptene når det gjelder investeringskostnader for bygg og brukerstyr, hensyntatt både estimatusikkerhet og usikkerhetsdrivere¹³³.

Figur 39: Utfallsrom for investeringskostnad for bygg og brukerstyr, mill. 2023-kr inkl. mva.

7.3.2 Forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utskiftningskostnader (FDVU)

FDVU-kostnader omfatter kostnader forbundet med å forvalte, drifte, vedlikeholde og gjøre nødvendige utskiftninger av bygningsdeler, tekniske anlegg og brukerstyr. Forsynings- og renholdskostnader er også en del av dette. Formålet er å opprettholde planlagt funksjon gjennom byggets levetid, samt sikre oppfyllelse av lov- og forskriftskrav. Som dokumentert i problembeskrivelsen er tilbyggets tekniske tilstand utdatert, og i alle konsepter (inkludert nullalternativet) er det derfor forutsatt utskiftningskostnader av tilnærmet samtlige tekniske anlegg i byggeperioden. Dermed er disse utskiftningskostnadene hensyntatt i investeringskostnadene og ikke i

¹³² Markedsusikkerhet vurderes som den største enkelvis driveren, der tilgjengelig kapasitet i entreprenør-, rådgiver-, råvare- og utstyrsmarkedet for kontrakter som skal inngås er en stor usikkerhet. I tillegg kan spesielle sikkerhetsforhold potensielt påvirke interessen. Se usikkerhetsanalysen for mer detaljerte beskrivelser (Atkins, 2023).

¹³³ Det illustrerte usikkerhetsspennet hensyntar summen av estimatusikkerhet og usikkerhetsdrivere, og er vist ved såkalte S-kurver, hvor sistnevnte angir akkumulert sannsynlighet i prosent (y-aksen) for at den endelige total kostnaden er lik eller lavere enn tilhørende verdi på x-aksen (mill. kr) (Atkins, 2023).

FDVU-estimatene. Tabell 99 presenterer FDVU som en årskostnad¹³⁴, der kostnadene til vedlikehold må ses i sammenheng med tilhørende investeringskostnad og omfang for de ulike konseptene (Statsbygg, 2023d). Det er medtatt FDVU-kostnader for både de berørte arealene som inngår investeringsprosjektet og hvor det gjøres byggearbeider, men også for uberørt areal som fortsetter å løpe med dagens bruk uten investeringstiltak. Vi ser av tabellen at årskostnadene per m² reduseres mer eller mindre med alternativene, hvor årsaken er at en større andel av bygningsmassen blir å betrakte som ny. Det forventes dermed lavere vedlikeholds- og utskiftningskostnader her enn for eksisterende arealer som videreføres og ikke berøres¹³⁵.

Tabell 9: Årlige FDVU-kostnader, mill. 2023-kr eks. mva. Forventningsverdien benyttes som underlag til samfunnsøkonomisk analyse

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
P10	12,4	11,0	11,3	10,6	10,1
Forventning	17,4 <i>(1 830 kr pr. m²)</i>	15,4 <i>(1 630 kr pr. m²)</i>	15,6 <i>(1 650 kr pr. m²)</i>	14,8 <i>(1 560 kr pr. m²)</i>	14,0 <i>(1 470 kr pr. m²)</i>
P90	22,5	19,9	20,1	19,0	17,9

Nullalternativet forventes å ha høyest årlige kostnader og høyest kostnad per m². Alternativet omfatter kun de mest nødvendige tiltakene for å opprettholde dagens funksjon, og fører derfor i liten grad til mer effektiv drift av bygningsmassen. Sammen med modernisering av bygningsmasse bidrar blant annet tiltak for energieffektivisering til at FDVU-kostnadene reduseres i de øvrige alternativene. Valg av utforming, arealer, løsninger, miljø, materialer etc. vil ha både direkte og indirekte påvirkning på de fremtidige FDVU-kostnadene, men er valg som tas i senere faser av prosjektutviklingen og reflekteres i usikkerhetsspennet (P10 og P90) i tabellen¹³⁶.

7.3.3 Leiekostnader

Stortinget leier i dag tilleggsarealer i Akersgata 18 og Prinsens gate 25 (begge i komitéhuset). Vi forutsetter en helhetlig videreføring av disse leieforholdene i nullalternativet, mens de øvrige konseptene viderefører og avvikler leieforholdene i ulik grad og synliggjør potensialet for arealeffektivisering. I tillegg til leiekostnader inkluderes også felleskostnader og en liten andel vedlikeholdsplikter for Stortinget som leietaker. De totale leieforpliktelsene er presentert som en årlig forventningskostnad i tabellen under.

¹³⁴ Dette representerer nåverdien av FDVU-kostnadene gjennom en definert analyseperiode, uttrykt som en annuitet. De leide arealene i komitéhuset er ikke inkludert i FDVU-beregningene, der kostnader til sistnevnte fremgår av leiekostnadene (kapittel 7.3.3).

¹³⁵ Fordeling av vedlikeholds- og utskiftningsstiltak over analyseperioden er illustrert i FDVU-dokumentet (Statsbygg, 2023d).

¹³⁶ Stortinget har gjort egne interne vurderinger av renholdskostnader, og mener at disse reelt sett ligger høyere per m² enn i den oppgitte forventningsverdien. Statsbyggs vurdering er at usikkerhetsspennet reflekterer dette.

7.3.4 Kostnader ved båndlegging av areal

Foregående kapitler har dokumentert at Stortinget har et bufferareal i stortingskvartalet som til enhver tid står ledig. Våre kartlegginger av hele den eide bygningsmassen viser at dette arealet utgjør anslagsvis 2.100 m² (Statsbygg, 2023a). Konseptene som innebærer ombygging i tilbygget vil ta i bruk dette tilgjengelige arealet i delvis eller full grad, mens vi i nullalternativet forutsetter at dagens disponering videreføres¹³⁷. Eiendom er et knapt gode og denne arealbruken representerer en båndlegging av areal og dermed en samfunnsøkonomisk kostnad. Referansetall for leiekostnader i markedet i det relevante området er en god indikator for samfunnets verdi på båndlegging av dette arealet, og i tabellen under har vi derfor lagt leiekostnader i markedet til grunn for å synliggjøre alternativkostnaden av at det ledige arealet frigjøres til annen bruk¹³⁸.

Tabell 11: Årlige forventede kostnader ved båndlegging av areal, mill. 2023-kr eks. mva. Forventningsverdien benyttes som underlag til samfunnsøkonomisk analyse

	Null- alternativet	K1 Rehabilitert	K2 Rehabilitert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Forventning	7,4	5,2	1,2	0	0

7.3.5 Midlertidige kostnader

En samfunnsøkonomisk analyse skal også hensynta kostnader av midlertidige karakter som påløper i analyseperioden, der flyttekostnader og kostnader til leie av midlertidige lokaler i byggefasen er de mest vanlige. Det er anslått et behov for å leie arbeidsplasser for ca. 100 administrasjonsansatte eksternt¹³⁹ mens det gjennomføres utskiftninger, ombygging og/eller

¹³⁷ I konsept 1 gjør avviklingen av leieforholdet i Prinsens gate 25 og en fortregning av et fåtall kontorer i tilbygget at totalt 35 kontor plasser i bufferarealet kan tas i bruk. Kostnaden ved båndlegging omfatter dermed de 85 resterende kontor plassene som fortsatt ikke tas i bruk i stortingskvartalet. I likhet med konsept 3A og 3B tar også konsept 2 i bruk det tilgjengelige arealet i stortingskvartalet, men ikke fullt ut. Det resterende arealet er derfor også inkludert som en kostnad ved båndlegging.

¹³⁸ Vi forutsetter da at kontorarealene kan leies av en annen statlig virksomhet uten store tilpasninger, og har da lagt til grunn en leiepris på 3.500 kr per m² for kontorer med «god standard» i indre sentrum av Oslo (DNB Næringsmegling, 2023).

¹³⁹ Se kapittel 7.1.2 for nærmere beskrivelse.

rehabilitering i Stortingets bygningsmasse. Ettersom leieomfanget er vurdert til å være det samme i alle konsepter er det derfor ikke forskjeller i forventede leiekostnader i byggeperioden, hvor vi har basert oss på erfaringstall fra Statens innleie for leie av lokaler i det private markedet. Beregningene tar utgangspunkt i områdepriser i indre sentrum av Oslo og erfaringer fra andre prosjekter med tilsvarende kort kontraktstid på tre år, uten behov for tilpasninger før innflytting¹⁴⁰. Det er verdt å bemerke at det eksisterer en betydelig usikkerhet knyttet til endelig arealbehov, tilgjengelighet, kvalitetskrav og generelt omfang av midlertidig leie. I tillegg til midlertidige leiekostnader vil det påløpe en flyttekostnad før og etter byggeperioden, der konseptene som berører tilbygget og Nedre Voll gate 20 fordrer en tømning av byggene i denne perioden. Forventede flyttekostnader er også basert på erfaringstall og heftet med noe usikkerhet¹⁴¹. De midlertidige kostnadspostene er illustrert i Tabell 12 under.

Tabell 12: Årlige forventede leie- og flyttekostnader (midlertidig i byggeperioden) som underlag til samfunnsøkonomisk analyse, mill. 2023-kr eks. mva.

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Leiekostnader i byggeperioden	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3
Flyttekostnader	2,6	2,9	3,1	4,8	5,5
Sum forventede midlertidige kostnader	8,9	9,2	9,4	11,1	11,8

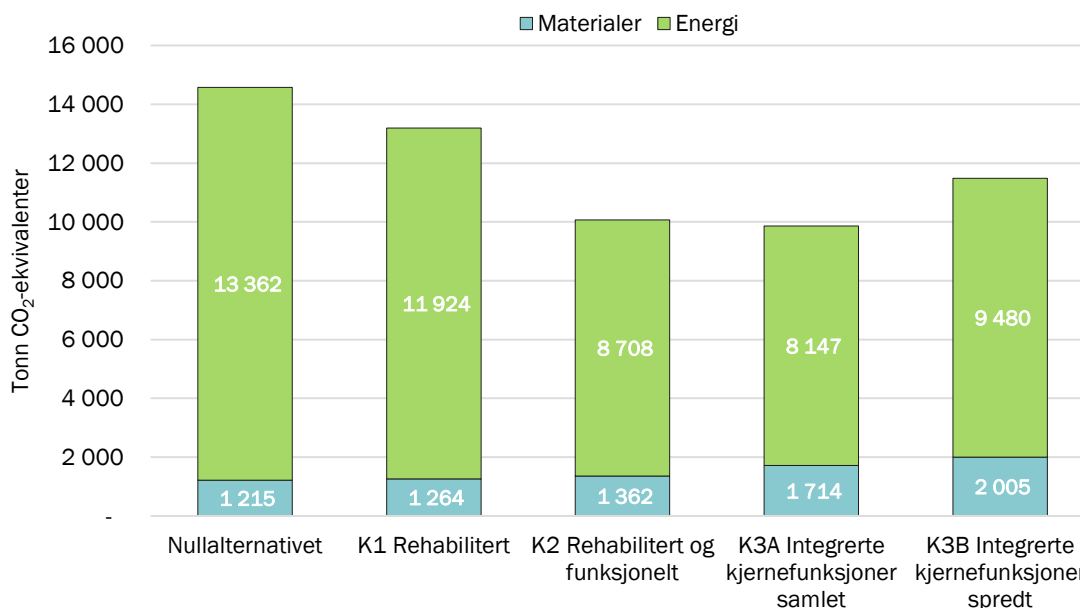
7.3.6 Klimagasskostnader

Forventede klimagassutslipp er beregnet for de ulike konseptene. Figur 40 illustrerer klimagassutslippene målt i tonn CO₂-ekvivalenter over tiltakenes levetid på 60 år, der utslippskildene består i all hovedsak av materialbruk i byggeperioden, samt fra energiforbruk ved Stortinget under drift¹⁴². Utslippene er høyest i nullalternativet, og energiforbruket utgjør majoriteten. Bakgrunnen er at konseptet har størst arealomfang (både tilbygget og en full videreføring av dagens leieforhold i komitéhuset), i tillegg til at det kun inneholder minimumstiltak for å opprettholde dagens funksjon. Utover det som oppnås med utskiftning til moderne anlegg inneholder konseptet heller ingen tiltak for energieffektivisering slik konsept 1 og de påfølgende konseptene gjør. Utslippene er noe høyere i konsept 3B enn i konsept 2 og 3A, som følger av at det berørte arealet er større.

¹⁴⁰ Basert på erfaringer fra Statsbyggs leie av ledige lokaler i markedet legges det til grunn et areal på 20 m² per ansatt, der 100 kontorplasser med en underdekning på 30 % vil utgjøre et midlertidig behov for å leie totalt 1.400 m². Kortere kontraktstid tilsier en høyere leiepris, og basert på erfaringstall med tre års kontraktstid i indre sentrum av Oslo legges det til grunn en kvadratmeterpris på 4.500 kr per m², som totalt utgjør en leiekostnad på 6,3 mill. kr per år.

¹⁴¹ Kostnader til flytting er basert på erfaringstall fra Relocator der det er lagt til grunn en kostnad på 10 000 kr eks. mva. per ansatt for hver flytting. Antall flyttinger for de ulike berørte brukerne av byggene er også hensyntatt i beregningen.

¹⁴² Klimagassutslipp fra transport beregnes også ofte som underlag til samfunnsøkonomiske analyser, da konseptvalgutredninger ofte inneholder et eller flere konsepter med endret lokalisering. I denne KVUen er imidlertid lokaliseringen fast for alle alternativer, som innebærer at ingen av alternativene vil påvirke reisemønsteret til brukerne av Stortinget. Det er derfor ikke beregnet klimagassutslipp fra transport i dette tilfellet.

Figur 40: Forventede klimagassutslipp i de ulike konseptene over tiltakenes levetid på 60 år, fordelt i hovedutslippskilder i tonn CO₂-ekvivalenter

Som figuren over viser vil konseptene føre til utslipp fra materialbruk, men klimapåvirkningen fra materialer er allerede ivaretatt i markedsprisen som inngår i investeringskostnadene (kapittel 7.3.1). For å unngå dobbelttelling er derfor utslipp forbundet med materialbruk ekskludert fra den isolerte beregningen av klimagasskostnader i den samfunnsøkonomiske analysen. Videre er karbonprisbaner for ikke-kvotepiktig sektor gitt av Finansdepartementet (2022a) benyttet for å beregne kostnaden av klimagassutslippene fra energi¹⁴³. Tabell 1313 viser de totale utslippene fra materialer og energi, samt nåverdien av klimagasskostnader i et livsløpsperspektiv på 60 år.

Tabell 13: Forventede klimagassutslipp og nåverdi av klimagasskostnader i de ulike konseptene over tiltakenes levetid på 60 år

	Null-alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integreerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integreerte kjernefunksjoner spredt
Totalt tonn CO ₂ -ekvivalenter over livsløpet (materialer og energi)	14 600	13 200	10 100	9 900	11 500
Klimagasskostnad, nåverdi i mill. 2023-kr ¹⁴⁴	11	10	7	7	8

¹⁴³ DFØ (2023) sin veileder for samfunnsøkonomiske analyser viser til Miljødirektoratets oversikt over kvotepiktige og ikke-kvotepiktige utslipp når det gjelder selve prissettingen av klimagasser. Miljødirektoratet (2023) angir at oppvarming av bygg (som gjelder Stortingets utslipp knyttet til energi i form av strøm og fjernvarme) er helt utenfor kvotesystemet. De direkte klimagassutslippene fra oppvarming av bygg i Norge utgjorde 1,3 prosent av de totale utslippene av klimagasser i 2022, og utslippene kommer i hovedsak fra oppvarming med gass. I tillegg gir vedfyring utslipp av metan og lystgass.

¹⁴⁴ Som nevnt er klimagasskostnaden i kolonnen ekskludert materialutslipp.

7.3.7 Skattefinansieringskostnader

Fremtidige tiltak ved Stortinget skal finansieres gjennom offentlige bevilgninger, som igjen er finansiert av statens inntekter fra skatter og avgifter. Skattefinansiering medfører administrative kostnader ved å innbringe og reallokere skatter og avgifter og gir et effektivitetstap som følge av skattevridningseffekter. Effektivitetstapet oppstår som følge av at økte skatter stiller konsumenter og produsenter overfor ulike priser, som igjen påvirker produksjons- og konsumbeslutningene i økonomien. Ifølge Finansdepartementets rundskriv R-109/21 skal det beregnes en skattefinansieringskostnad på 20 prosent av anslåtte endringer i offentlige inntekter og utgifter (tiltakets nettovirkning for offentlige budsjetter)¹⁴⁵.

7.4 Ikke-prissatte virkninger

Identifiserte samfunnsøkonomiske virkninger det ikke er mulig eller hensiktsmessig å sette en kroneverdi på, er behandlet i en kvalitativ analyse som ikke-prissatte virkninger. Disse skal analyseres og hensyntas i vurderingen av konseptenes samfunnsøkonomiske lønnsomhet på linje med de prissatte virkningene. Som vanlig i byggsektoren består de ikke-prissatte virkningene av vesentlige nyttevirkinger. Se faktaboks under for metodisk fremgangsmåte. Det er ikke funnet relevante verdsettingsstudier for noen av virkningene, og for flere av virkningene er det også en utfordrende øvelse å vurdere hvor mange som blir berørt. Vi har derfor valgt en mer overordnet tilnærming, der stegene er forsøkt belyst og sammenstilt i en tabell dersom de er relevante for hver enkelt virkning.

Foregående kapitler har vist at tilbyggets betydelige vedlikeholdsetterslep fører til et omfattende og kostbart nullalternativ¹⁴⁶. Dette alternativet, som benyttes som referanse og de andre konseptene måles opp mot, inneholder derfor en rekke investeringstiltak som det også vil være nyttevirkinger av. Det overordnede bildet i vurderingen av de ikke-prissatte virkningene illustrerer derfor små relative forskjeller mellom de ulike konseptene, som gjør rangeringen mer utfordrende.

---

¹⁴⁵ Klimagassutslippene fra energibruk ved Stortinget er priset med Finansdepartementets prisbaner for ikke-kvotepliktig sektor. Utslipp i ikke-kvotepliktig sektor er ikke noe man betaler en utgift på over statens budsjett, og i så måte ikke noe som krever skatteinntekter for å finansiere. Det er derfor beregnet skattefinansieringskostnader av alle prissatte-virkninger utenom klimagasskostnadene.

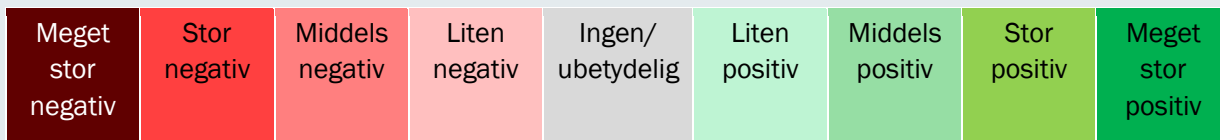
¹⁴⁶ Se nærmere begrunnelser av alternativets utforming i kapittel 7.1.1.

Faktaboks: Ikke-prissatte virkninger

Arbeid med ikke-prissatte virkninger har vist seg å være krevende i samfunnsøkonomiske analyser i byggsektoren. Metoden for vurdering av ikke-prissatte virkninger følger i hovedsak anbefalingene fra Statsbygg (2023e) og DFØ (2023) sine veiledere i samfunnsøkonomiske analyser. I veilederne er det lagt opp til at hver av de ikke-prissatte samfunnsøkonomiske virkningene vurderes i fem følgende steg:

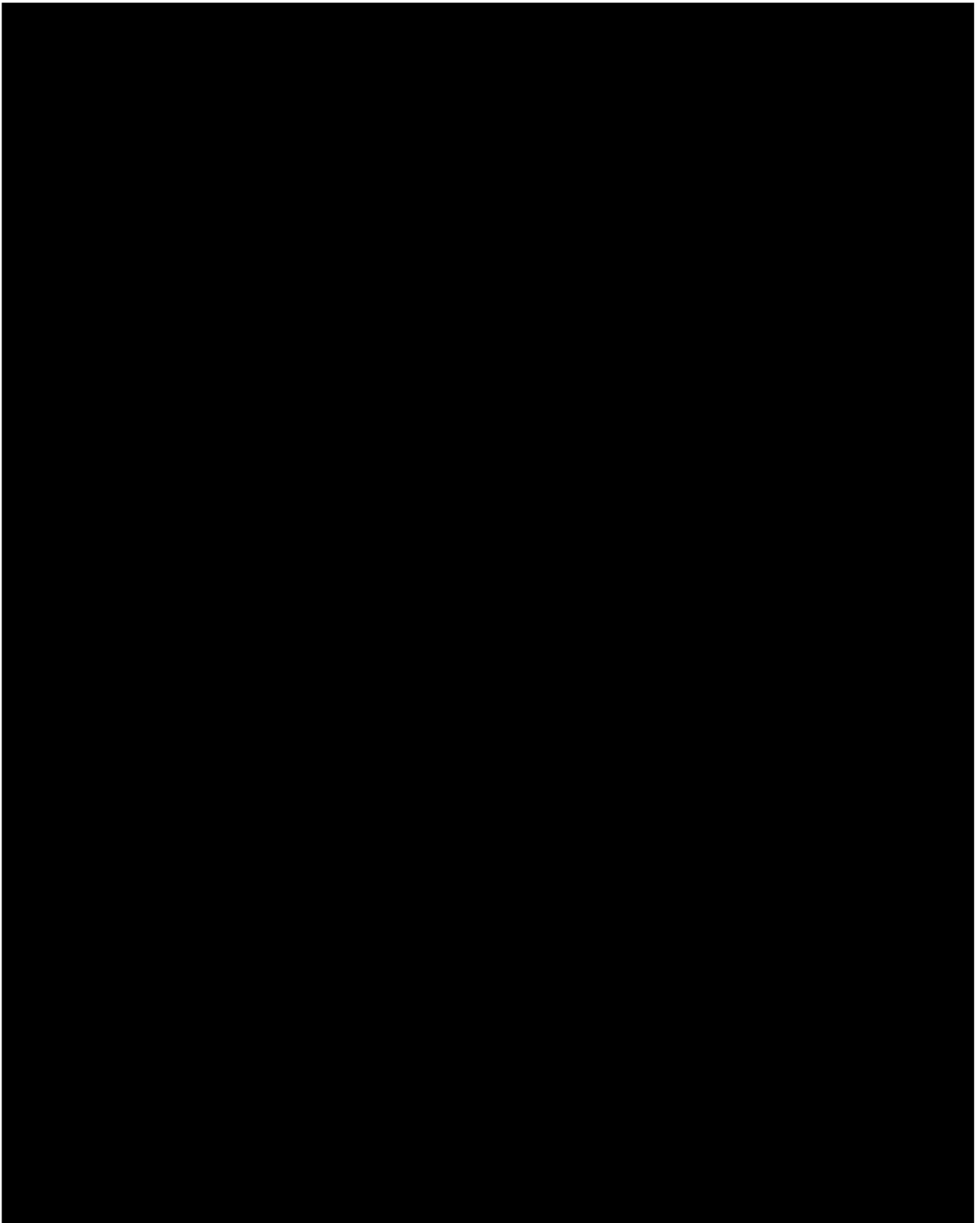
1. Hvor mange personer blir berørt
2. Hvor mye hver enkelt blir berørt
3. Hvor stor enhetsnytte hver enkelt berørt vil ha
4. Hvordan virkningen utvikler seg over tid
5. Usikkerhet

De tre første stegene er i praksis et forsøk på å kvantifisere den ikke-prissatte virkningen. Metoden innebærer også vurderinger av hvordan den ikke-prissatte virkningen forventes å utvikle seg over tid, samt usikkerheten knyttet til virkningen. Vurderingene er gjennomført kvalitativt, og det vil derfor eksistere en usikkerhet knyttet til hvorvidt virkningen er positiv eller negativ, om antall berørte, om grad av påvirkning, samt usikkerhet i rangering av konseptene. Den samfunnsøkonomiske verdien av virkningene vurderes på en nipunkts skala som vist under, vurdert opp mot nullalternativet.

Figur 41: Skala for vurdering av størrelse på de ikke-prissatte virkningene

Kilde: Statsbyggs veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter (2023) og DFØ sin sektorovergripende veileder i samfunnsøkonomiske analyser

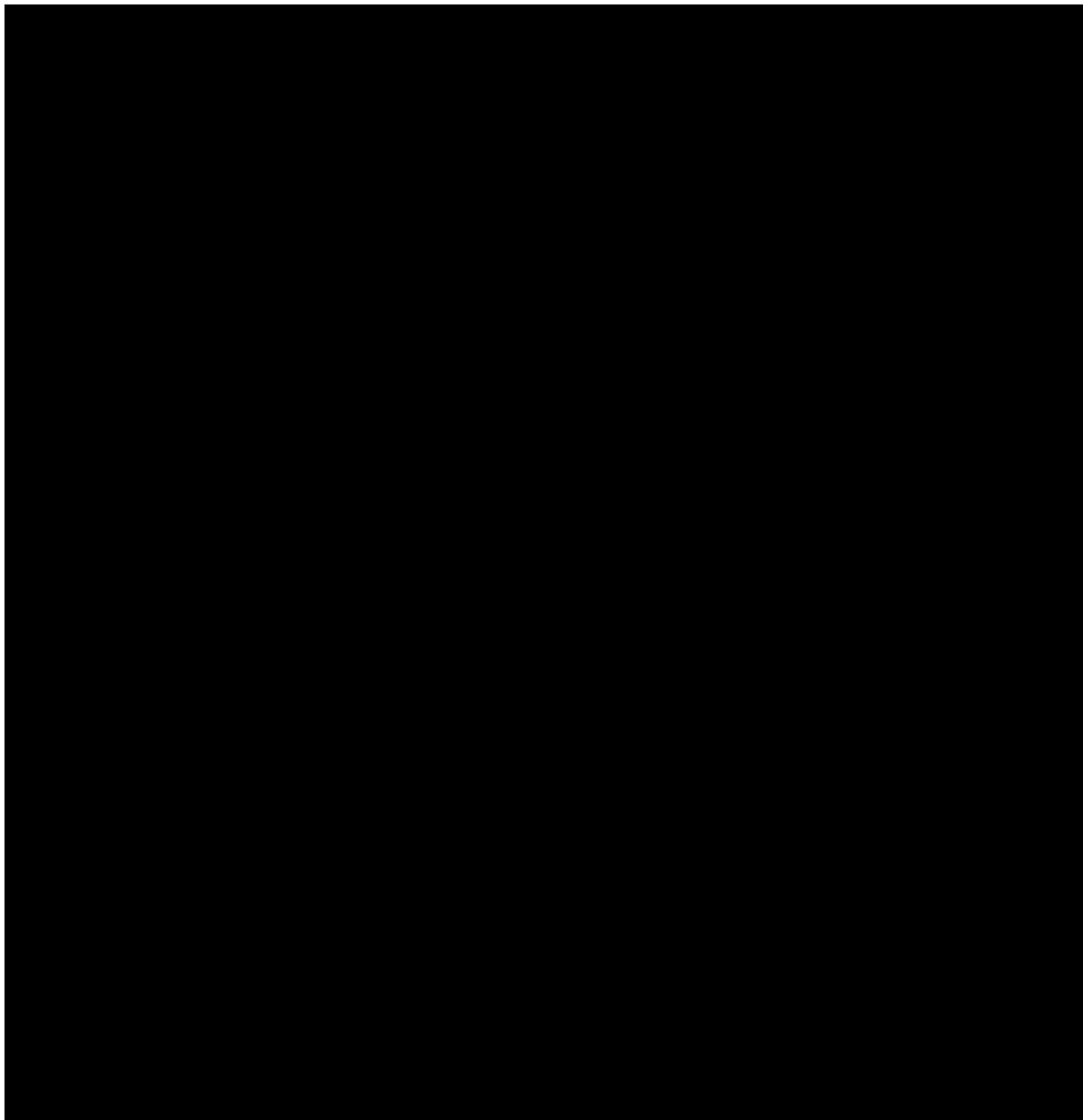
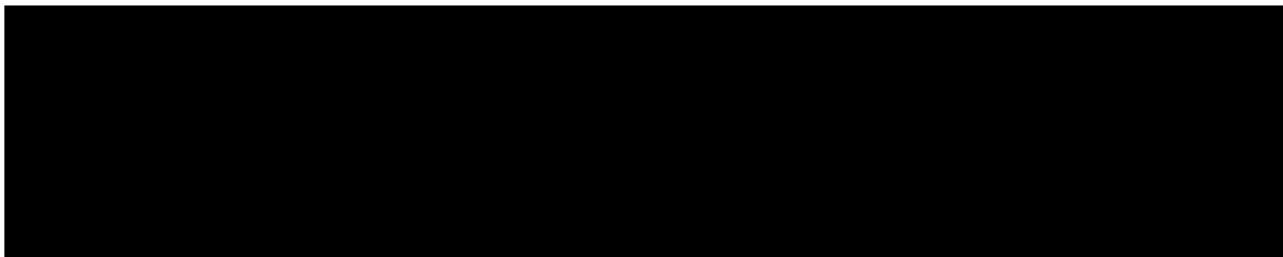

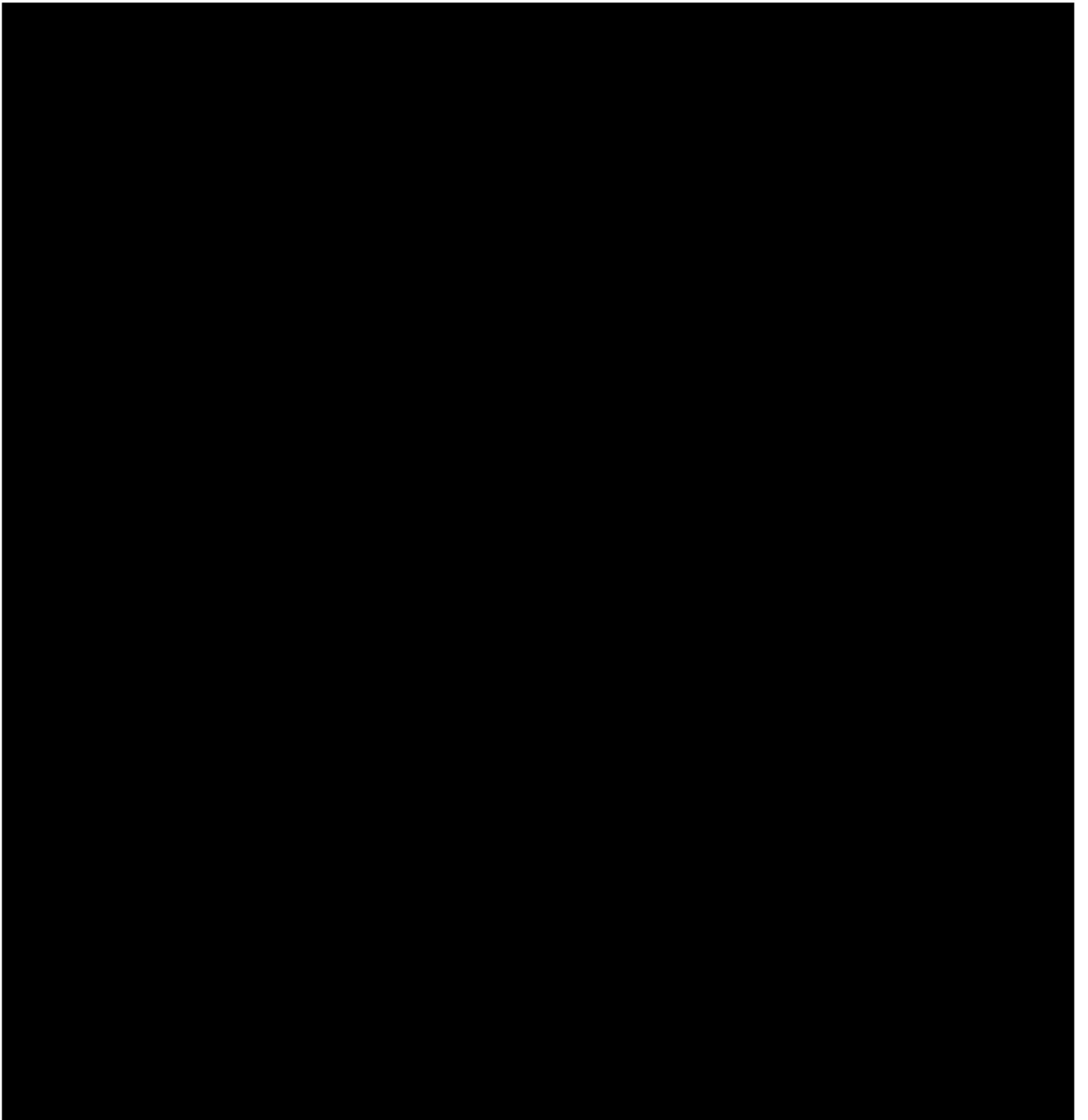
¹⁴⁷ Til tross for at inngangen kun unntaksvis åpnes for grupper.

¹⁴⁸ Se omtale i andre observerte forhold for komitéhuset i kapittel 2.5.2.

---

¹⁴⁹ Antall berørte grupper og omfang er noe større for konsept 3B enn de øvrige konseptene, ettersom konseptet også innebærer ombyggingstiltak i inngangen i Nedre Voll gate 20 (i tillegg til tilbygget). Det vil primært være høringsinstanser og publikum som da vil benytte seg av den nye inngangen, men vi vurderer ikke at dette er av et omfang med betydelig påvirkning på nytten sammenlignet med nullalternativet.

7.4.3 Effektivitet og kvalitet i arbeidet

I utredningsarbeidet har vi funnet enkelte svakheter ved arbeidsforhold, plassering av funksjoner og funksjonaliteten i lokaler. Uten nødvendige tiltak forventes det at utdaterte tekniske anlegg kan gi økt hyppighet og varighet på driftsstopp fremover, samt at luftkvalitet og temperatur stadig blir dårligere i lokalene. Forskning og eksisterende undersøkelser tyder på at dårlig inneklime kan ha negative konsekvenser for prestasjon, som igjen kan føre til produktivitetstap og høyere sykefravær¹⁵⁰. Dette kan påvirke effektiviteten og kvaliteten i arbeidet som utføres. Vi er ikke kjent med at representanter og ansatte har meldt inn helseplager som følge av tilstanden, men tilfredsheten med disse forholdene er lav i tilbygget. Vi forventer at utbedring av tekniske anlegg sikrer at Stortingets parlamentariske arbeid fortsatt kan utføres effektivt og med god kvalitet.

Parlamentariske kjernefunksjoner er fordelt på flere bygninger, som medfører noe tidsbruk til forflytning for representantene og ansatte. I størst grad gjelder dette når representantene må til og fra salen for å holde innlegg og lignende, samtidig som de er i komitémøter eller høringer i komitéhuset eller stortingskvartalet. Mange representanter oppgir at det ville vært en fordel om komitérommene var nær stortingssalen, mens enkelte mener de er vant til forflytning i en utstrakt bygningsmasse og at dette ikke har stor betydning. En samling av parlamentariske kjernefunksjoner vurderes å kunne ha noe virkning på effektiviteten i representantenes arbeid.

Vi har også sett at høringslokalene fungerer, men at en sal er for liten (ikke i bruk) og en kunne hatt en bedre utforming i komitéhuset, og at salene som tidvis benyttes i Nedre Voll gate 20 mangler støttearealer for presse og besøkende. Bedre utforming av saler og støtteareal kan bidra til en bedre flyt i høringsavviklingen, samt at lokalene i større grad oppfyller universell utforming. Virkningen vurderes å være lav, siden funksjonaliteten allerede er relativt god i dag.

I alle konseptene, inkludert nullalternativet, bedres arbeidsforholdene i form av ventilasjon og temperatur for representanter og ansatte ved utskifting av teknisk infrastruktur. I konsept 3B som tar i bruk Nedre Voll gate 20, utbedres også VVS- og elektroinstallasjoner i tillegg til de i tilbygget¹⁵¹. Med unntak av noen små forbedringer av sanitære anlegg i alle konsepter unntatt nullalternativet, er det ikke forskjell på omfang av teknisk oppgradering som forbedrer inneklimate mer i enkelte konsepter enn andre.

I konsept 2, 3A og 3B legges komitérommene nærmere stortingssalen, som vi forventer kan gi et noe mer effektivt arbeid som følge av noe redusert tidsbruk. I konsept 3A er også høringer flyttet inn i tilbygget, men det er uvisst om dette gir effektivisering da høringer er en sjeldnere aktivitet enn komitéarbeid. I de ovennevnte konseptene får også høringslokalene noe bedre funksjonalitet.

---

¹⁵⁰ Ifølge Allen et al. (2016) presterte en gruppe respondenter betydelig bedre på kognitive tester med anbefalt CO₂-mengde i lufta, sammenlignet med når luftkvaliteten var dårlig. Respons Analyse gjennomførte i 2023 en bred undersøkelse i et representativt utvalg på ca. 3.200 respondenter hvor man kartla inneklimate på skandinaviske arbeidsplasser. Funnene understøtter en lignende sammenheng, der 44 % av de som opplevde dårlig inneklime på jobb oppga at de ble mindre produktive som en konsekvens (GK, 2023).

¹⁵¹ Vi vurderer ikke at nytten av disse tiltakene i seg selv er store nok til å påvirke effektiviteten og kvaliteten i arbeidet for konsept 3B ytterligere, sammenlignet med de andre alternativene.

Imidlertid kan det tenkes at en arealeffektivisering slik det legges opp til i konsept 2, 3A og 3B, samt det at kontorplasser fortrenkes i ulik grad i tilbygget, kan ha noe negativ påvirkning på de ansattes arbeidsforhold (og følgelig kvalitet i arbeidet). Komitéene og deres støttefunksjoner mister dagens praksis med eksklusiv romtilgang og en reduksjon av komitérom gjør at de i større grad må dele på rommene samtidig som ansatte i tillegg må sitte tettere. Effekten av noe redusert tidsbruk vurderes som minimal ettersom det ikke berører en gruppe av betydelig størrelse og utlignes i så måte av at dagens eksklusivitet og romslighet i arealene ikke videreføres¹⁵². Samlet sett vurderer vi derfor at nytten for samfunnet ved mer effektivt og økt kvalitet i arbeidet er ingen eller ubetydelig for alle konsepter relativt til nullalternativet.

Tabell 16: Vurdering av nytten ved mer effektivt og økt kvalitet i arbeidet, sammenlignet med nullalternativet

	K1 Rehabiliter	K2 Rehabiliter og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig
Tilpasninger i arealer og plassering som påvirker effektiviteten og kvaliteten i det parlamentariske arbeidet	Utbedring av teknisk tilstand i tilbygget, minimalt høyere grad enn i nullalternativet.	Utbedring av teknisk tilstand i tilbygget, minimalt høyere grad enn i nullalternativet. Samling av kjernefunksjoner med komitérom nær stortingssalen.	Utbedring av teknisk tilstand i tilbygget, minimalt høyere grad enn i nullalternativet. Samling av kjernefunksjoner med komitérom og høringer nær stortingssalen. Økt funksjonalitet i lokaler for høringer, men tidvis fortsatt bruk av mindre funksjonelle arealer i Nedre Voll gate 20.	Utbedring av teknisk tilstand i tilbygget, minimalt høyere grad enn i nullalternativet. Teknisk tilstand av berørte arealer i Nedre Voll gate 20 utbedres også. Samling av kjernefunksjoner med komitérom nær stortingssalen. Økt funksjonalitet i lokaler for høringer, men fordeling i flere etasjer som ikke effektiviserer arbeidet for tilhørende støttefunksjoner mer enn i nullalternativet.
Berørte grupper og omfang	Representanter og ansatte med opphold i tilbygget og som deltar i komitéarbeid og høringer (inkludert enkelte støttefunksjoner av disse), berøres av forbedret teknisk tilstand og mer samlede kjernefunksjoner. Grovt anslått utgjør dette et sted mellom 200 og 300 mennesker, der ansatte med fast arbeidsplass i tilbygget drar mest nytte av forbedrede arbeidsforhold (inneklime) og bedre forutsetninger for kvalitet i arbeidet, mens samlingen av kjernefunksjoner i all hovedsak angår politikere med rådgivere som beveger seg mellom komiteer og stortingssalen. I noen grad berøres også presse, høringsinstanser og besøkende til høringer, samt indirekte samfunnet som helhet. Effekten forventes i hele analyseperioden, men svekkes noe med levetiden på teknisk infrastruktur før den skiftes ut på nytt.			
Effekt	Forventer minimal økt effektivitet og	Tilsvarende vurdering som i	Tilsvarende vurdering som i konsept 1 for arbeidsforhold.	Forbedret teknisk tilstand i Nedre Voll gate 20 sammenlignet med

Konseptvalgutredning Stortinget – tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer

	kvalitet i arbeidet, da store utskiftninger også tas i nullalternativet.	konsept 1 for arbeidsforhold. Forventer ingen eller ubetydelig effektivitet og kvalitet i arbeidet, mest som følge av at samling av funksjoner nær stortingssalen utlignes av at dagens eksklusivitet og romslighet ikke videreføres.	Forventer ingen eller ubetydelig effektivitet og kvalitet i arbeidet, mest som følge av at samling av funksjoner nær stortingssalen utlignes av at dagens eksklusivitet og romslighet ikke videreføres.	nullalternativet (hvor disse arealene ikke berøres), men styrken på effektivitet utlignes noe av at høringssaler er fordelt i flere etasjer. Tilsvarende vurdering som i konsept 1 for arbeidsforhold. Forventer ingen eller ubetydelig effektivitet og kvalitet i arbeidet, mest som følge av at samling av funksjoner nær stortingssalen utlignes av at dagens eksklusivitet og romslighet ikke videreføres.
Usikkerhet	Det er stor usikkerhet om forholdet mellom de fysiske tiltakenes virkning på effektivitet og kvalitet i arbeidet. Forskning og undersøkelser understøtter en positiv sammenheng mellom godt inneklima og arbeidsforhold, men nullalternativet innebærer store tekniske utbedringer som minimerer forskjellen og den samfunnsøkonomiske virkningen mellom konseptene. Enkelte konsepter innebærer arealeffektivisering og omplassering av funksjoner, men hvorvidt dette har innvirkning på kvalitet og effektivitet er usikker.			

7.4.4 Kunnskap om demokratiet

I utredningsarbeidet har vi funnet utfordringer ved avviklingen av gruppebesøk til tilbygget og stortingsbygningen. Blant annet omhandler dette at inngangen i tilbygget er stengt grunnet sikkerhet, og at den heller ikke er dimensjonert for større grupper. Disse forholdene påvirker besøkendes opplevelse og gjør blant annet at gruppebesøk for omvisninger for tiden har et lavere omfang og at et økt besøksvolum vanskelig lar seg gjennomføre. Vi vurderer derfor at potensialet for at et bredere lag av befolkningen får opplevelse av og kunnskap om Stortinget ikke utnyttes fullt ut. Utbedringer av inngangen i tilbygget muliggjør økt besøk, som igjen kan bidra til økt kunnskap og tillit til demokratiet, der god valgdeltagelse og et stabilt folkestyre er endelige virkninger for samfunnet. Stortinget har et bredt tilbud for skoleklasser, mens det er ønske om også å nå andre aldersgrupper. Det vil da være snakk om en supplering og utvidelse av et eksisterende tilbud, men omfanget av fremtidig besøkskapasitet er ikke besluttet hos Stortinget enda, og antall berørte personer og påvirkning på disse er derfor veldig usikkert. Virkningene av tiltakene i konseptene vurderes derfor som lave, men med en potensielt stor oppside dersom en økt besøkssatsning lar seg realisere i fremtiden. I utgangspunktet er presse og media også en gruppe som når ut til et bredere lag av befolkningen og dermed bidrar til økt kunnskap om demokratiet. Sammenlignet med nullalternativet inneholder imidlertid ikke konseptene en utbedring av dagens fasiliteter i et omfang som gjør at samfunnets nytte ved økt kunnskap om demokratiet kan vurderes høyere.

Alle konseptene med unntak av nullalternativet tilrettelegger i større grad for besøk av grupper, men i varierende omfang. I konsept 1 utbedres inngangspartiet for gruppebesøk, men kapasiteten utvides ikke i et omfang som muliggjør økt antall besøkende i fremtiden. Nytten for

samfunnet ved økt kunnskap om demokratiet er derfor vurdert som ingen eller ubetydelig. Når komitérommene tilbakeføres til tilbygget i konsept 2, 3A og 3B foretas det ytterligere ombyggingsarbeid i inngangen, som i større grad tilrettelegger for økt antall besøkende i fremtiden. Komitéene mottar også en del besøk i løpet av året, spesielt utenriks- og forsvarskomiteén. Gjenåpning og ombygging av inngangspartiet kombinert med reetablering av komitérom i tilbygget, kan bidra til at besøkende kommer tettere på stortingsbygningen og den politiske aktiviteten, og i så måte øker deres kunnskap om det norske demokratiet. For disse konseptene er derfor nyttevirkningen vurdert som liten positiv.

Vi avdekte i foregående kapitler at både tilbygget og høringslokalene har enkelte utfordringer innen universell utforming. Konseptene inneholder derfor tiltak for universell utforming som øker tilgjengeligheten og åpenheten for alle brukere og besøkende av tilbygget. Dette kan i neste ledd øke kunnskapen om demokratiet innen flere grupper. Relativt til nullalternativet inneholder imidlertid ikke konseptene et veldig ulikt tiltaksomfang innen universell utforming og vi har derfor ikke grunnlag til å anslå en høyere nytte for enkelte av dem.

Tabell 17: Vurdering av nytten ved økt kunnskap om demokratiet, sammenlignet med nullalternativet

	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Forhold ved tiltakene som påvirker kunnskap om demokratiet	Inngangen i tilbygget bygges om og tilrettelegger for gruppebesøk (114 m ²), men uten økt kapasitet.	Inngangen i tilbygget bygges om og tilrettelegger for økt antall besøkende (260 m ²).	Inngangen i tilbygget bygges om og tilrettelegger for økt antall besøkende (320 m ²).	Inngangene i tilbygget (260 m ²) og i Nedre Voll gate 20 (132 m ²) bygges om og tilrettelegger for økt antall besøkende.
Berørte grupper og omfang	Deltagere i gruppebesøk for omvisning ved Stortinget, andre besøkende til komitéer o.l. I tillegg berøres indirekte samfunnet som helhet. Virkningen er forventet å gjelde for hele analyseperioden, men kan tilta i styrke dersom en fremtidig besøkssatsning realiseres. Tiltak for universell utforming berører ikke direkte en gruppe av betydelig størrelse, men et åpent Storting med god tilgjengelighet for alle er et omdømme- og tillitssignal blant et bredere lag av befolkningen. Presse og media er også en gruppe som bidrar til kunnskap om demokratiet ved å nå ut til en stor andel av befolkningen, med deres fasiliteter bedres ikke vesentlig i de ulike konseptene relativt til nullalternativet.			
Effekt	Forbedring sammenlignet med nullalternativet, som gjør det mulig å gjennomføre gruppebesøk slik det var før inngangen ble stengt. Tiltaket bidrar i liten grad til økt omfang av	Økt kunnskap om Stortinget til en større del av befolkningen, som kan gi økt politisk tillit, valgdeltagelse og stabil styreform.	Økt kunnskap om Stortinget til en større del av befolkningen, som kan gi økt politisk tillit, valgdeltagelse og stabil styreform.	Økt kunnskap om Stortinget til en større del av befolkningen, som kan gi økt politisk tillit, valgdeltagelse og stabil styreform.

	besøk, men heller en bedre opplevelse.			
Usikkerhet	Det vil være mulig å benytte/utbedre andre innganger for et økt antall besøkende i fremtiden, men vi vurderer at inngangen i tilbygget kan være et godt alternativ for omvisninger som kun skal se stortingsbygningen. Dette bekreftes også av Stortingets besøksseksjon. Fremtidig besøkskapasitet er ikke vedtatt enda og det er derfor heftet med stor usikkerhet, men oppsiden vurderes som høyere i konsept 2, 3A og 3B sammenlignet med konsept 1 når det gjelder økt kunnskap om demokratiet.			

7.4.5 Verdi av kulturminner

Tilbygget behandles som fredet, selv om det av konstitusjonelle grunner ikke kan fredes formelt. Stortinget har utarbeidet en forvaltningsplan som fastsetter at bygningen skal behandles som om den var fredet, med involvering av Riksantikvaren ved endringer og ombygginger. Bygningen har stor kulturhistorisk verdi, både utvendig og innvendig, med mye av det originale bevart. Gjeldende føringer er å endre så lite som mulig og bevare mest mulig av det opprinnelige. Dagens vern tilsier at kulturminnet har en verdi for samfunnet ved å forbli som det er i dagens form og at det er tilgjengelig for samfunnet.

Samfunnsøkonomisk analyse og NIKU (2019) har avdekt at vurderinger knyttet til nytten av å bevare kulturminner i statlige formålsbygg ofte er mangelfulle i samfunnsøkonomiske analyser og andre beslutningsgrunnlag. Vi har derfor vurdert tilbyggets kulturminneverdier innenfor flere kategorier og egenskaper. Tilbygget er et kulturminne med verdier innenfor flere dimensjoner, deriblant i form av en arkitektur- og kunsthistorisk verdi. Bygget tilhører den poetiske modernismen og fremstår som et godt eksempel på etterkrigstidens demokratiske arkitekturidealer. I tillegg ble det i sin tid sett på som en krevende oppgave å bygge på og modernisere stortingsbygningen innenfor Stortingets historiske rammer, og tilbygget er i så måte et godt eksempel på svært vellykket tilpasningsarkitektur. Videre fungerer bygningsmassen som et utstillingsvindu for norsk møbeldesign og inventar fra 1950-tallet, med en rekke spesialdesignede møbler. Tilbyggets opprinnelige bygningsstruktur er tilpasset komitéarbeid, men store deler er senere bygget om til mindre kontorer. Konseptene som innebærer en reetablering av komitérom, kan på denne måten styrke bygningens historiefortellende verdi og bidra til økt kunnskap om det opprinnelige anlegget. Videre ligger det også en økt opplevelsesverdi i bygget i kraft av at bygningen utvikles som sosial arena med politiske interaksjoner i komitérom fremfor mer isolerte kontorer som i dag. Helhetlig sett vurderer vi at tilbakeføring til komitérom, som var de opprinnelige funksjonene i tilbygget, er i tråd med hensynet bak vernet. En slik ombygging forventes å kunne utføres på en måte som ivaretar kulturminneverdiene, men forutsetter god prosess med kulturmyndighetene. I tillegg gjenbraker alle konseptene brukerutstyret i form av dagens møbler.

I vurderingen av hvorvidt konseptene påvirker verdien av kulturminner er det to hovedelementer som er sentrale. Det ene er at kulturminnet sikres for fremtiden ved utbedret teknisk tilstand og brannsikkerhet. I problembeskrivelsen dokumenterte vi et vedlikeholdsetterslep av betydelig karakter, og at kulturminneverdiene kan forringes eller gå tapt dersom dagens situasjon vedvarer uten nødvendige oppgraderinger. Alle konsepter inkludert nullalternativet løfter derfor den tekniske tilstanden innen aktuelle fagområder, og vi vurderer påvirkningen dette har på verdien av kulturminner for samfunnet til å være lik mellom alle konsepter.

Det andre elementet vi vurderer er hvordan kulturminneverdiene berøres ved renovering og ombygging. I alle konseptene inkludert nullalternativet, forutsetter vi at verneverdiene bevares så langt mulig når tilbygget blir rehabilitert. I de prissatte virkningene er det også tatt høyde for at arbeider utføres på en antikvarisk forsvarlig måte, som synliggjøres ved høye investeringskostnader. Innplassering av komitérom og høringslokaler, samt utvidelse av inngangsparti, er forsøkt løst så skånsomt som mulig for kulturminneverdiene. Som følge av sikkerhetstiltak berøres imidlertid fredede elementer innendørs i noen grad ved ombygging av inngangspartiet i konsept 2, 3A og 3B. I tillegg berøres også fredet areal ved innplasseringer av komitérom, men i liten grad. I konsept 3A berører man i tillegg deler av tilbyggets vernede areal ved innplassering av høringssaler, samtidig som ombyggingsgraden i inngangen legger mer press på fredet areal enn i konsept 2 og 3B. Vi har likevel ikke grunnlag til å vurdere den negative virkningen for kulturminner som høyere i dette konseptet.

Videre kan en reetablering av komitérom i konsept 2, 3A og 3B påvirke den ovennevnte historiefortellende og opplevelsesbaserte verdien i positiv forstand. Det er nok tilfelle, men man både vinner og taper noe på tiltakene som iverksettes. Vi vurderer at det materielle tapet av opprinnelige bygningsdeler er større enn gevinsten man oppnår ved å reetablere opprinnelige funksjoner (ikke-materiell gevinst), og at den negative effekten av å komme i kontakt med verneverdige arealer følgelig ikke utlignes til noe positivt¹⁵³. Relativt til nullalternativet settes derfor virkningen for samfunnet ved bevaring av kulturminner som liten negativ for konsept 2, 3A og 3B. I og med at ombyggingen i konsept 1 ikke berører fredet areal direkte, vurderes virkningen her som ingen sammenlignet med nullalternativet.

Tabell 18: Vurdering av nytten ved bevaring av kulturminner, sammenlignet med nullalternativet

	K1 Rehabilert	K2 Rehabilert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Forhold ved tiltakene som påvirker verdien av kulturminner	Teknisk tilstand og brann sikkerhet utbedres i likhet med nullalternativet.	Teknisk tilstand og brann sikkerhet utbedres i likhet med nullalternativet.	Teknisk tilstand og brann sikkerhet utbedres i likhet med nullalternativet.	Teknisk tilstand og brann sikkerhet utbedres i likhet med nullalternativet.
	Fredede og verneverdige arealer bevares og behandles antikvarisk riktig i rehabiliteringen, som i nullalternativet.	Fredede og verneverdige arealer bevares og behandles antikvarisk riktig i rehabiliteringen, som i nullalternativet.	Fredede og verneverdige arealer bevares og behandles antikvarisk riktig i rehabiliteringen, som i nullalternativet.	Fredede og verneverdige arealer bevares og behandles antikvarisk riktig i rehabiliteringen, som i nullalternativet.
	Mindre utbedring av sikkerhet i kinosalen	Ombygging til komitérom inkl.	Ombygging til komitérom inkl.	Ombygging til komitérom inkl.

¹⁵³ I dette prosjektet løses alle konseptene i eksisterende kompleks, og ingen av alternativene innebærer å fraflytte et fredet formålsbygd anlegg. Kunnskaps- og opplevelsesverdiene hadde hatt mye større påvirkning i et scenario der nybygg hadde blitt foreslått som et aktuelt alternativ for Stortinget.

	og i inngangspartiet kommer i liten grad i kontakt med fredet areal (114 m ²).	kinosalen berører i liten grad fredet areal. Større ombygging av inngangspartiet for besøkssatsing endrer noe på fredet areal (260 m ²).	kinosalen berører i liten grad fredet areal, mens høringer berører i liten grad vernet areal. Enda større ombygging av inngangspartiet for besøkssatsing og høringer endrer noe mer på fredet areal (320 m ²).	kinosalen berører i liten grad fredet areal. Større ombygging av inngangspartiet for besøkssatsing endrer noe på fredet areal (260 m ²).
Berørte grupper og omfang	Direkte brukere av tilbygget og stortingsbygningen, herunder representanter, ansatte, øvrige brukere og besøkende. I tillegg en indirekte verdi for en større del av befolkningen ved å vite at kulturminnet ivaretas og kunne oppleve det med opprinnelig karakter. Effekten forventes å gjelde i hele analyseperioden.			
Effekt	Verdien av kulturminnet ivaretas for samfunnet på samme nivå som i nullalternativet.	Verdien av kulturminnet for samfunnet berøres i noen grad, men kan fortsatt oppleves i sin helhet, og med opprinnelige funksjoner.	Verdien av kulturminnet for samfunnet berøres i noen grad, men kan fortsatt oppleves i sin helhet og med opprinnelige funksjoner.	Verdien av kulturminnet for samfunnet berøres i noen grad, men kan fortsatt oppleves i sin helhet, og med opprinnelige funksjoner.
Usikkerhet	Tiltakene som berører kulturminnet må avklares med Riksantikvaren og det er slik sett en usikkerhet i gjennomføringen, men som vurderes som lav. Usikkerheten er noe større i konsept 3A, ettersom tiltakene berører fredet og vernet areal i større grad enn de øvrige konseptene. Det er også usikkert om virkningen av tilbakeføring fra kontorareal til komitéfunksjoner ikke vil ha noe å si på den samlede vurderingen (utligner de negative virkningene som følge av ombygging).			

7.4.6 Ulemper i byggefasen

Enkelte ulemper ved midlertidige løsninger, så som leiekostnader og flyttekostnader, er hensyntatt som prissatte virkninger i 7.3.5. I tillegg har vi vurdert virkninger av ulemper i byggefasen som en ikke-prissatt virkning¹⁵⁴, men som har en begrenset periode på om lag 3 år. I vurderingen har vi sett nærmere på ulemper for representanter, ansatte, andre brukere og besøkende av tilbygget og Nedre Voll gate 20 under anleggsperioden ved flytting til midlertidige lokaler i eid bygningsmasse. I tillegg gjelder ulemper for de samme brukerne, samt for nærmiljøet ved støy, anleggstrafikk, riggplass og forstyrrelser under anleggsperioden.

Alle konseptene inkludert nullalternativet innebærer omfattende rehabilitering av tilbygget, som gjør at all aktivitet i bygningen midlertidig må flytte til andre deler av bygningsmassen og i midlertidig leide lokaler. Adkomsten til stortingsbygningen blir også noe begrenset med stengt

¹⁵⁴ Ulemper i byggefasen vil i tillegg til de direkte virkningene på ansatte, representanter og omgivelsene rundt også indirekte kunne påvirke effektiviteten og kvaliteten i arbeidet. Etter vår vurdering er imidlertid virkningene marginale for konseptene som analyseres her og virkningen blir dermed ikke gjenstand for videre analyse.

inngang fra tilbygget. I konsept 3B må i tillegg aktiviteten i Nedre Voll gate 20 løses andre steder internt. De mest omfattende konseptene 3A og 3B medfører også at deler av kontorarealene i stortingskvartalet berøres. Virkningen av midlertidige lokaler vurderes derfor noe større i konsept 3A og 3B. Ombygging av inngangen i Nedre Voll gate 20 i konsept 3B kan også skape enkelte utfordringer for trafikkavviklingen¹⁵⁵ utenfor, men vi vurderer ikke at dette gjør ulempen større sammenlignet med konsept 3A. Selve flytteprosessen inn og ut av bygningsmassen vurderer vi ikke som veldig belastende i noen av konseptene, i og med at representanter og ansatte er godt vant til flytterokader ved stortingsvalgene hvert fjerde år.

Effekten av støy og forstyrrelser antas å i størst grad opptre ved tyngre bygge- og anleggsarbeider. I prissatte virkninger er det tatt hensyn til at støyende byggearbeider må ha opphold under møter i stortingssalen, offisielle besøk og andre viktige hendelser. Effekten av støy og forstyrrelser vurderes relativt lik for konseptene, men med noe større ulemper i konseptene 3A og 3B som berører flere bygninger, og der 3B vurderes å ha størst omfang. Som følge av at virkningen kun gjelder i tre år av analyseperioden finner vi ikke grunnlag til å skille mellom de to alternativene.

Tabell 19: Vurdering av nyttetap/kostnad ved ulemper i byggefasen, sammenlignet med nullalternativet

	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
Forhold ved tiltakene som påvirker ulemper i byggefasen	Aktiviteten i tilbygget må flyttes ut, som i nullalternativet.	Aktiviteten i tilbygget må flyttes ut, som i nullalternativet. Leie for komitéarbeid videreføres til ombygging er ferdig.	Aktiviteten i tilbygget må flyttes ut, som i nullalternativet. Leie for komitéarbeid og høringer videreføres til ombygging er ferdig. Enkelte kontorarealer i stortingskvartalet berøres. Byggearbeider i to bygninger.	Aktiviteten i tilbygget må flyttes ut, som i nullalternativet. Leie for komitéarbeid og høringer videreføres til ombygging er ferdig. Aktivitet i Nedre Voll gate 20 må flyttes internt, gjelder også enkelte kontorareal i stortingskvartalet. Ombygging av inngangen i Nedre Voll gate 20 kan påvirke trafikken utenfor i noen grad. Byggearbeider i to-tre bygninger.
Berørte grupper og omfang	Representanter, ansatte, andre brukere og besøkende berøres av at tilbygget, samt Nedre Voll gate 20 for konsept 3B, ikke kan brukes i byggeperioden. Enkelte funksjoner må flyttes internt i eid bygningsmasse, i tillegg til noe bruk av midlertidige lokaler. I størst grad berøres			

¹⁵⁵ Det er blant annet plassert en bussholdeplass utenfor inngangen i dag, men denne kan eventuelt flyttes på ved ombyggingsarbeider i Nedre Voll gate.

Konseptvalgutredning Stortinget – tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer

	<p>representanter og ansatte med kontorplass i og nær tilbygget og Nedre Voll gate 20, samt utenriks- og forsvarskomiteen, brukere av kinosalen, statsrådssalen og høringssaler/konferanserom. Representanter og ansatte er for øvrig vant til flytterokader etter hvert valg. I dagens situasjon tas besøkende unntaksvis inn inngangen i tilbygget og berøres i mindre grad av at innganger i tilbygget stenges. Representanter og ansatte får kun én adkomst til stortingsbygningen via tunnelsystemet.</p> <p>Representanter, ansatte, andre brukere og besøkende og naboer/brukere av nærmiljøet påvirkes negativt av støy og andre forstyrrelser i byggefasen. I byområdet vil det jevnlig være pågående anleggsarbeider, og forholdet tillegges derfor liten vekt. Det eksisterer ikke egne verdsettelsesfaktorer for støy fra anleggsarbeid til bruk i samfunnsøkonomiske analyser. Byggeperioden er anslått til rundt 3 år med de mest støyende arbeidene utenfor Stortingets mest aktive perioder¹⁵⁶, og virkningen har i sum derfor en mer begrenset varighet enn øvrige virkninger.</p>			
Effekt	<p>Ingen virkning sett opp mot nullalternativet for representanter og ansatte i byggefasen. Tilbygget tømmes også i nullalternativet, støyende arbeider legges utenom de viktigste aktivitetene ved Stortinget, men noe lavere funksjonalitet kan forventes for enkelte funksjoner som flyttes internt.</p> <p>Liten eller ingen virkning sett opp mot nullalternativet, for nærmiljøet i byggefasen. I nullalternativet påvirkes også nærmiljøet av støy, anleggstrafikk og redusert fremkommelighet ved tilbygget.</p>	Ingen virkning, i likhet med vurderinger av konsept 1.	<p>Liten negativ virkning for de som må flyttes fra kontorareal som ombygges i kvartalet.</p> <p>Liten negativ virkning for representanter, ansatte og nærmiljøet knyttet til støy, anleggstrafikk og forstyrrelser når byggearbeider foregår i flere bygninger.</p>	<p>Liten negativ virkning for representanter og ansatte når også aktiviteten i Nedre Voll gate 20 må flyttes internt.</p> <p>Liten negativ virkning for de som må flyttes fra kontorareal som ombygges i kvartalet.</p> <p>Liten negativ virkning for representanter, ansatte og nærmiljøet knyttet til støy, anleggstrafikk og forstyrrelser når byggearbeider foregår i flere bygninger.</p>
Usikkerhet	<p>Usikkerhet i hvordan funksjonalitet og kapasitet vil være når enkelte aktiviteter midlertidig må skje i andre deler av bygningsmassen, særlig for tilgang på større møterom/saler. Videre er det usikkert i hvor stor grad ulempene vil påvirke det parlamentariske arbeidet.</p>			

¹⁵⁶ Se kapittel 11.4 (vedlegg) om forutsetninger for gjennomføringstid.

7.5 Sensitivetsanalyse

Samfunnsøkonomiske analyser bygger på forutsetninger som det er knyttet en viss usikkerhet til. Det kan det være utfordrende å identifisere samtlige kostnadsdrivende elementer i tidligfase, og som regel hersker det usikkerhet rundt hvilke virkninger som vil bli realisert som følge av tiltaket. Vi har derfor gjennomført sensitivetsanalyser for å vurdere robustheten i resultatene og hvorvidt rangeringen mellom konseptene forandrer seg dersom forutsetningene for analysen endres. Usikkerheten omhandler både de prissatte og de ikke-prissatte virkningene og gjelder både i nullalternativet og de analyserte konseptene.

Hovedanalysen vurderes å være robust på den måten at rangeringen av de mest lønnsomme konseptene ikke påvirkes ved endringer i forutsetningene. Konsept 3A kommer bedre ut enn konsept 2 dersom investeringskostnadene blir lavere enn forventet (P10-estimat), mens konsept 2 kommer marginalt bedre ut i et pessimistisk scenario (P90-estimat). Videre trekker konsept 2 og 3A i hver sin retning når det gjelder usikkerhet i de ikke-prissatte virkningene, men vi mener fortsatt at nyttevirkningene for begge konseptene er robuste. Sikkerhetstiltakene i konseptene er vurdert i et fremtidig perspektiv i et forsøk på å ivareta disse forholdene. Konsept 3B får betydelig bedre lønnsomhet i et optimistisk scenario for investeringskostnadene (P10-estimat), men er det konseptet med flest tiltak og høyest usikkerhet (størst spredning fra forventningsverdien). Uten at de ikke-prissatte virkningene bedres sammenlignet med konsept 2 og 3A vil derfor et eventuelt valg av konseptet innebære et mer risikabelt prosjekt.

7.5.1 Usikkerhet i prissatte virkninger

Investeringskostnadene har som regel stor innvirkning på tiltakenes lønnsomhet. Grunnet prosjektets komplekse elementer, herunder kulturminnevern, strenge sikkerhetskrav, sesongbasert gjennomføringstid og riggplass i Oslo sentrum, vurderes investeringskostnaden som den største usikkerheten. Vi benytter optimistiske (P10) og pessimistiske (P90) kostnadsanslag som inngangsverdier for å vurdere usikkerheten i de prissatte virkningene. Tilsvarende parametere er også benyttet for å vurdere om FDVU-kostnadene påvirker rangeringen av konseptene fra hovedanalysen (forventning)¹⁵⁷. For leiekostnader og kostnader ved båndlegging av areal har vi testet hvorvidt rangeringen påvirkes av en økning i leieprisen.

Usikkerhet i investeringskostnader

Ved å legge et optimistisk kostnadsanslag (P10) for investeringskostnader til grunn bedrer alle konsepter seg mot nullalternativet. Tabell 20 viser at konsept 2 og 3A fortsatt står stødig som to robuste alternativ, der konsept 3A fremstår som det mest lønnsomme alternativet basert på de prissatte virkningene. Ved å benytte et pessimistisk kostnadsanslag (P90) som inngangsverdi står imidlertid konsept 2 seg som et marginalt mer lønnsomt alternativ basert på de prissatte virkningene, mens konsept 3A svekker seg mer mot nullalternativet.

Videre blir konsept 3B vesentlig mer attraktivt målt i prissatt netto nytte i et positivt scenario

---

¹⁵⁷ Finansdepartementet (2021a) anbefaler også å gjennomføre følsomhetsanalyser ved hjelp av lave og høye karbonprisbaner i tilfeller der klimaeffekten er sentral for vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Dette er ikke relevant i analysen for Stortinget hvor klimagasskostnadene utgjør en mindre andel av de totale prissatte virkningene og de relative forskjellene er små mellom konseptene.

(P10) for investeringskostnadene, mens den prissatte netto nytten er lavest for samme konsept i et negativt scenario (P90). Sensitiviteten i dette konseptet kommer av at usikkerheten er størst, som må ses i sammenheng med et stort tiltaksomfang og parallelle bygningsarbeider i to bygg (tilbygget og Nedre Voll gate 20 i stortingskvartalet)¹⁵⁸.

Tabell 20: Netto nytte relativt til nullalternativet ved endring i investeringskostnader, nåverdi i mill. 2023-kr

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Forventning	0	50	240	280	130
P10	0	120	410	550	490
P90	0	-60	50	-10	-260

Usikkerhet i FDVU-kostnader

Tabell 2121 viser påvirkningen på nåverdianalysen for de prissatte virkningene relativt til nullalternativet, dersom estimer for FDVU-kostnadene endres fra forventningsverdien i hovedanalysen. Rangeringen endres ikke i dette tilfellet, der konsept 2 og 3A fortsatt kommer best ut i både et optimistisk (P10) og et pessimistisk (P90) scenario, etterfulgt av konsept 3B. I likhet med hovedanalysen har vi heller ikke her vesentlig grunnlag til å skille i rangeringen mellom de øvrige alternativene som kommer dårligere ut (nullalternativet og konsept 1).

Tabell 21: Netto nytte relativt til nullalternativet ved endring i FDVU-kostnader, nåverdi i mill. 2023-kr

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Forventning	0	50	240	280	130
P10	0	20	230	250	110
P90	0	40	250	280	150

Usikkerhet i leiekostnader og kostnader ved båndlegging av areal

Det hersker også en stor usikkerhet knyttet til om det er mulig med ulike forlengelsesvarianter av dagens leiekontrakt. Dette dreier seg spesielt om det er mulig å avvikle deler av leieforholdet og dermed videreføre høringsfunksjonene i komitéhuset i konsept 2, i tillegg til hvorvidt leiekontrakten kun kan forlenges ut gjennomføringsfasen i konsept 3A og 3B. En potensiell konsekvens av dette er økte leiekostnader og vi har derfor vurdert hvorvidt resultatene i analysen av de prissatte virkningene endrer seg dersom de totale leiekostnadene øker med 20 prosent¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Se usikkerhetsanalysen for nærmere beskrivelse av konsept 3B (Atkins, 2023).

¹⁵⁹ Innebærer en leiekostnad i spennet 4.000-4.800 kr per m², samt felleskostnader fra anslagsvis 1.200 til 1.500 kr per m².

I et slik tilfelle kommer fortsatt konsept 2 og 3A best ut i rangeringen, som følge av at deler av eller hele leieforholdet avvikles ved forventet idriftsettelse i 2032. I et slikt scenario styrker også konsept 3B (avvikling av fullstendig leieforhold) seg vesentlig målt i prissatt netto nytte sammenlignet med nullalternativet.

Tabell 22: Netto nytte relativt til nullalternativet ved endring i leiekostnader, nåverdi i mill. 2023-kr

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Forventning	0	50	240	280	130
Høyere leiekostnader (+20 %)	0	70	320	380	240

Videre har vi også gjort tilsvarende øvelse for alternativkostnaden vi legger til grunn for båndlegging av det ubrukte bufferarealet i stortingskvartalet. Konsept 2 og 3A vil fortsatt rangeres høyest dersom samfunnets verdsetting av dette arealet øker med 20 prosent. Det er naturlig ettersom det tilgjengelige arealet utnyttes mer eller mindre fullt ut i disse konseptene. I likhet med følsomheten i leiekostnadene vil også konsept 3B styrke seg relativt til nullalternativet.

Tabell 23: Netto nytte relativt til nullalternativer ved endring i kostnader ved båndlegging av areal, nåverdi i mill. 2023-kr

	Null- alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Forventning	0	50	240	280	130
Økt verdsetting av ubrukt areal (+20 %)	0	40	250	300	150

7.5.2 Usikkerhet i ikke-prissatte virkninger

Avvik fra forventet nytte i form av de ikke-prissatte virkningene kan også påvirke rangering mellom konseptene. Det er ikke identifisert endrede forutsetninger for vurdering av nytten som vil få stor betydning for rangeringen av alternativene. Under beskrives likevel noen av de viktigste usikkerhetene knyttet til de største ikke-prissatte virkningene¹⁶⁰. Disse omfatter både sikkerhet og informasjonssikkerhet, da trusselbildet er dynamisk og stadig er under endring.

Usikkerhet i nytten av sikkerhet

¹⁶⁰ Usikkerhet for hver ikke-prissatte virkning er nevnt nederst i hver tilhørende tabell. De viktigste usikkerhetene trekkes frem i dette kapittelet.

Vi har lagt til grunn at økte tiltak i tilbyggets inngang og fasade vil føre til økt opplevd sikkerhet for Stortingets brukere. Utreder vurderer denne nyttevirkingen som robust, men det er større usikkerhet knyttet til i hvilken grad tiltakene vil bidra til å redusere uønskede hendelser. Stortinget har ikke rapportert om alvorlige uønskede hendelser og det eksisterer heller ikke et statistikkgrunnlag over omfanget, men tidligere hendelser både nasjonalt og internasjonalt har vist at det eksisterer en viss sannsynlighet for fysiske angrep på bygninger med politisk aktivitet. Videre kan det tenkes at et økt omfang av besøksgrupper i konsept 3A (besøkende, komitémedlemmer, høringsinstanser og -publikum) gjør at presset på tilbyggets inngang blir større enn i de øvrige konseptene og at sikkerhetsrisikoen øker ved konsentrasjonen av aktivitet tettere på stortingsbygningen. Dersom dette er tilfellet vil konsept 3A svekke seg noe mot nullalternativet, og konsept 2 komme bedre ut.

Usikkerhet i nytten av informasjonssikkerhet

Leieforholdet i komitéhuset er foreslått helt eller delvis avviklet i konsept 2, 3A og [REDACTED]

[REDACTED] Det eksisterer likevel en usikkerhet til konsept 2 hvor høringsaktiviteten fortsatt forblir i det leide arealet, til tross for at den ikke behandler fortrolig informasjon på lik linje som i komitéene i dette arealet. Risiko for hendelser som utfordrer informasjonssikkerheten kan i så måte svekke alternativet mot nullalternativet og konsept 3A.

7.5.3 Break-even-analyse av leiekostnader

Break-even-analyser går ut på å regne seg frem til hvilke verdier enkelte inngangsparametre i den samfunnsøkonomiske analysen må være for at tiltaket skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt, eller for å endre rangeringen vesentlig. I Stortingets tilfelle gjelder sistnevnte, og vi har derfor forsøkt oss med et scenario for leiekostnader hvor en reduksjon på ca. 35-40 prosent av de forventede leiekostnadene vil medføre at nullalternativet og konsept 1 kommer vesentlig likere ut konsept 2 og 3A på prissatte virkninger i nåverdi. Grunnlaget for å rangere de ulikt blir svekket i et slikt scenario, men reduksjonen i leiekostnadene vil imidlertid innebære en kvadratmeterpris i et spenn på 2.000 til 2.600 kroner. Dette fremstår som svært urealistisk i Oslo, gitt behovet for tilpasninger til komité- og høringsarbeid, sikkerhetskrav, samt behovet for kort avstand til stortingssalen og andre sentrale funksjoner.

7.6 Realopsjoner

Når det er usikkerhet om fremtidige kostnader og nytteverdier kan fleksibilitet i valg og utforming av et tiltak gi merverdi. For tiltak i byggsektoren gjelder dette ofte muligheten for å utsette deler av investeringene eller vurdere modeller for trinnvis gjennomføring. De ulike konseptenes realopsjonsverdi, altså deres fleksibilitet, har derfor blitt vurdert ytterligere. Etter en overordnet vurdering av mulighetene for utsatt investering, redusert ambisjonsnivå eller fleksibilitet for utvidelser har vi ikke funnet vesentlige forskjeller mellom konseptene som vil ha utslagsgivende effekt for lønnsomheten.

Vi finner at det ikke er lønnsomt å utsette investeringene i form av teknisk oppgradering i tilbygget. Alle konseptene inkludert nullalternativet legger opp til omfattende teknisk

rehabilitering, og som dokumentert i problembeskrivelsen er det tidskrittisk å gjennomføre tiltak for å unngå potensiell driftsstans og forringelse av kulturminneverdiene i bygget. Vi ser også at det er uhensiktsmessig med en trinnvis gjennomføringsmodell i konseptene hvor komité- og/eller høringsfunksjoner innplasseres i tilbygget. Tekniske oppgraderinger foretas i alle konsepter, og vår vurdering er at det vil være svært kostbart å utføre ytterligere ombyggingsarbeid i etterkant av at deler av det verneverdige inventaret i tilbygget åpnes opp for føringsveier til tekniske installasjoner og lignende. I tillegg vil det oppstå flere ulemper i byggefasen ved en slik gjennomføring (lengre totalvarighet). Ergo bør man ved valg av konsept 2, 3A og 3B innplassere funksjonene i samme byggeperiode som den tekniske oppgraderingen foretas.

Stortingets behov for egnede fysiske lokaler til komité- og høringsarbeid betraktes som sikkert også i fremtiden. Aktiviteten ble holdt helt eller delvis digitalt under pandemien, men man er nå tilbake til en praksis der fysisk oppmøte er hovedregelen. Dette er viktig for politisk interaksjon og nærhet til folket¹⁶¹. I dag gjennomføres skriftlige og digitale former for høringsarbeid i større grad enn tidligere, og dersom denne formen digitaliseres ytterligere innehar i så måte nullalternativet, konsept 1 og 2 en høyere realopsjonsverdi enn øvrige konsepter i form av at leieforholdet for høringsarbeidet enklere kan avvikles og/eller tilpasses behovet for lokaler. Dette vil kunne medføre lavere leiekostnader, samtidig som nyttesiden ikke påvirkes negativt. Høringsinstituttet har imidlertid adressert verdien av fysisk oppmøte og interaksjon mellom de ulike høringsinstansene, og vi har ingen indikasjoner på nåværende tidspunkt om at utviklingen går i en heldigital retning.

---

¹⁶¹ Dette er nærmere belyst i kapittel 3.2.2 i behovsanalysen.

8 Andre beslutningsrelevante forhold

OPPSUMMERING: I den samfunnsøkonomiske analysen har vi ut fra konseptenes kostnader og nytte for samfunnet over analyseperioden kommet til at to alternativer rangeres likt. Vi har i dette kapitlet vurdert andre forhold som kan være relevante for beslutningstaker, så som konseptenes måloppnåelse og fordelingsvirkninger. Effektmålene er i stor grad sammenfallende med virkninger i den samfunnsøkonomiske analysen, og vi vurderer at konseptenes måloppnåelse ikke endrer rangeringen. Videre vil investeringsprosjektene finansieres av norske skattebetalere via offentlige budsjetter og nytten direkte påvirke Stortingets brukere og ansatte, men samtidig vil verdien av økt informasjonssikkerhet og kunnskap om demokratiet tilfalle hele det norske samfunnet. Det er derfor ikke funnet fordelingsvirkninger av stor betydning for konseptene. Enkelte strategiske føringer kan ha en mulig betydning for konseptvalget. Dette knytter seg til ambisjoner om kostnadseffektive og bærekraftige lokaler, samt ivaretagelse av informasjonssikkerhet. Både konsept 2 og 3A svarer ut sistnevnte, men dersom økt arealutnyttelse og mer effektiv ressursbruk er det dominerende hensynet for beslutningstaker, kan konsept 3A være å foretrekke. Vi vurderer likevel at funnene i dette kapitlet ikke endrer rangeringen fra den samfunnsøkonomiske analysen der konsept 2 og 3A kommer best ut.

I dette kapitlet legger vi frem forhold utover den samfunnsøkonomiske analysen, som kan påvirke hvilket konsept som anbefales.

8.1 Konseptenes måloppnåelse

Tabellen under viser grad av måloppnåelse i de ulike konseptene for effektmålene som ble beskrevet i kapittel 4.2. Tiltakenes bidrag til måloppnåelsen er i stor grad sammenfallende med virkninger i den samfunnsøkonomiske analysen. I omtalen av måloppnåelse henviser vi til disse og omtaler enkelte tilleggsmomenter. Metodisk vurderer vi måloppnåelsen for alle alternativene inkludert nullalternativet, som er forskjellig fra den samfunnsøkonomiske analysen der konseptene vurderes relativt til nullalternativet.

Effektmålene for Stortinget skal bidra til at virksomheten oppnår bedre forhold innen funksjonalitet (tilstand, plassering av funksjoner og tjenesteflyt), sikkerhet (fysisk, informasjon og brann), tilgjengelighet og åpenhet (besøksavvikling, universell utforming) og bærekraft (arealutnyttelse, gjenbruk av bygg, følge miljøstandarder og fleksibilitet). Samlet sett vurderer vi at konsept 2, 3A og 3B best ivaretar effektmålene for prosjektet, men der 3A og 3B er marginalt bedre enn 2 som følge av bedre arealutnyttelse. Vi vurderer at dette i noen grad styrker konsept 3B opp mot 2 og 3A, men at det likevel ikke endrer rangeringen i den samfunnsøkonomiske analysen.

Tabell 24: Grad av måloppnåelse i konseptene. Fargekoder: rød = lav, gul = delvis, lys grønn = middels og mørk grønn = høy.

Effektmål / Konsept	Null-alternativet	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integreerte kjerne-funksjoner samlet	K3B Integreerte kjerne-funksjoner spredt
E1 Kvalitet Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket	Høy	Høy	Høy	Høy	Høy
E2 Sikkerhet Sikre lokaler	Delvis	Middels	Høy	Høy	Høy
E3 Tilgjengelighet og åpenhet Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet	Delvis	Middels	Høy	Høy	Høy
E4 Bærekraft og effektivitet Effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler	Lav	Delvis	Middels	Høy	Høy

8.1.1 Effektmål 1 - Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket

Måloppnåelse på dette området knyttes til tiltak som bedrer tilstanden og dermed arbeidsforholdene, samt samling av kjernefunksjoner i sentral bygningsmasse som kan påvirke effektivitet i arbeidshverdagen. Vurderingen av oppnåelse for dette målet samsvarer med den ikke-prissatte virkningen «Effektivitet og kvalitet i arbeidet», og vi henviser til omtalen av denne. Samlet sett vurderer vi at konseptene kommer likt ut på effektmålet.

8.1.2 Effektmål 2 – Sikre lokaler

De største bidragene til sikre lokaler er tiltak innen fysisk sikkerhet, informasjonssikkerhet og brannsikkerhet. Vurderingen av måloppnåelse på dette effektmålet samsvarer med de ikke-prissatte virkningene «Sikkerhet» og «Informasjonssikkerhet», og vi henviser til omtalen gitt der. Under måloppnåelse ser vi disse forholdene samlet, og vurderer at konsept 2, 3A og 3B i størst grad legger til rette for sikre lokaler. Brannsikkerhet er også innenfor dette temaet, men alle alternativene legger opp til utbedring med automatisk slokkeanlegg i tilbygget, som er det største tiltaket på dette området.

8.1.3 Effektmål 3 – Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet

I alle konseptene unntatt nullalternativet utbedres inngangen i tilbygget for gruppebesøk, mens den får et vesentlig større areal og potensielt bedre flyt og besøksopplevelse i K2, 3A og B. I K3A skal mange brukergrupper inn samme inngang og selv om det tilrettelegges for god flyt kan det bli krevende. I nullalternativet, konsept 1 og 2 opprettholdes inngangen til komitéhuset, som har presset kapasitet under de største høringene, men som kun skjer et fåtall ganger i året. Mens konsept 3A i noen grad og konsept B fullt ut avlaster inngangen i Prinsens gate 26 under høringer i Nedre Voll gate 20. Tiltak som bedrer universell utforming og også avviklingen av besøk, inngår i konseptene, men kun med de mest prekære tiltak i nullalternativet. I likhet med

vurderingen i den ikke-prissatte virkningen «Kunnskap om demokratiet», vurderer vi at konsept 2, 3A og B i størst grad legger til rette for tilgjengelige lokaler som gir god avvikling av besøk. Det er størst utsikkerhet knyttet til avviklingen i konsept 3A.

8.1.4 Effektmål 4 - Effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler

Samtlige konsepter innebærer fortsatt bruk av eksisterende eid bygningsmasse, mens leid areal avvikles i økende grad fra konsept 1 til 3. Betydningen av redusert samlet areal gjennom mer effektiv utnyttelse reflekteres også i de prissatte virkningene for FDVU-, leie- og klimagasskostnader. I tillegg er potensielle virkninger av en mer samlet og arealeffektiv bygningsmasse omtalt i den ikke-prissatte virkningen «Effektivitet og kvalitet i arbeidet».

Komitérommene utnyttes mer effektivt i K2, 3A og B, ved at komiteene deler på et lavere antall rom og rommene potensielt kan åpnes for mer generell bruk¹⁶². I de samme konseptene tas de ca. 120 ledige kontorene i stortingskvartalet i bruk. I fremtiden må dermed rokade som følge av større vedlikeholdsprosjekter måtte dekkes ved leie i markedet. Flexibiliteten i lokalene vil nok oppleves lavere enn i dag i K2, 3A og B, selv om for eksempel komiterommene kan åpnes for mer generell bruk.

Alle konseptene utenom nullalternativet inneholder energieffektiviseringstiltak utover teknisk forskrift og legger til rette for mer miljøvennlige driftsløsninger. Klimagassberegningen omtalt tidligere viser at nullalternativet har høyest estimert utslipp, tett fulgt av konsept 1, der utslipp til energibruk er dominerende. Øvrige alternativer har lavere utslipp, til tross for høyere andel utslipp til materialer i byggeperioden. Dette kan forklares med at leid areal avvikles og energibruken slik sett går vesentlig ned. Disse momentene inngår også i de prissatte virkningene «Klimagasskostnader» og «FDVU-kostnader».

Samlet sett vurderer vi at konsept 3A og B i størst grad legger til rette for bærekraft og effektivitet på grunn av avvikling av leieforholdene i komitéhuset som reduserer samlet arealbruk og energibruk. Mens måloppnåelsen er noe lavere for K2 hvor deler av leieforholdet videreføres. Konsept 1 har flere tiltak innen energieffektivisering enn nullalternativet, men med videreføring av leie til komité- og høringsarbeid kommer det dårligere ut på arealutnyttelse enn 2, 3A og B.

8.2 Strategiske føringer – mulig betydning for konseptvalg

Dersom kostnadseffektive og bærekraftige lokaler i kombinasjon med ivaretagelse av informasjonssikkerhet er det dominerende hensynet for beslutningstaker, kan konsept 3A være å foretrekke. I dette konseptet, som er et av to konsepter vi anbefaler, utbedrer man ikke bare tilbyggets tilstand i likhet med øvrige alternativer, men reduserer dagens arealbruk vesentlig ved å avvikle alle leieforpliktelser og følgelig innplassere funksjoner for både komité- og høringsarbeid i tilbygget. En fullstendig avvikling av leieforholdet i komitéhuset ivaretar i tillegg informasjonssikkerheten ved at samtlige parlamentariske kjernefunksjoner kommer under Stortingets eierskapsmessige kontroll. Disse to hovedgrepene er i tråd med overordnede

---

¹⁶² Omfanget av dette må ses opp mot sikringskravene som følge av at komitérommene planlegges tilrettelagt for behandling av gradert informasjon.

strategiske føringer for Stortingets bygningsmasse¹⁶³ og kommer blant annet frem i mandatet for dette utredningsarbeidet om å planlegge for mer kostnadseffektive og bærekraftige lokaler, samt i presidentskapets føringer for 2023. I dette målbildet inngår også en samling av parlamentariske kjernefunksjoner i sentrale deler av bygningsmassen. Både statens instruks og Stortingets eget reglement, begge for bygge- og leiesaker, tilsier i tillegg at lokalene Stortinget disponerer bør defineres som formålsbygg. Derfor bør disse arealene ideelt sett være i statlig eie som følge av sikkerhetskrav og risiko for ubalanserte leiekontrakter som følge av spesialtilpasning av lokalene og Stortingets bindinger til det konkrete leieforholdet.

I det andre anbefalte alternativet fra den samfunnsøkonomiske analysen - konsept 2, gjør man lignende grep som bedrer forholdene for informasjonssikkerhet i form av å tilbakeføre komitérommene til tilbygget.

Dette gjør at man bedrer forholdene for informasjonssikkerhet også her, men konseptet tilrettelegger ikke i like stor grad for kostnadseffektive lokaler som i konsept 3A.

8.3 Fordelingsvirkninger

Fordelingsvirkninger forteller noe om hvordan nytte- og kostnadsvirkninger fordeler seg mellom ulike grupper i samfunnet. Selv om den samfunnsøkonomiske analysen viser at tiltaket totalt sett er lønnsomt, kan enkelte grupper komme dårligere eller bedre ut som følge av tiltaket. Vi vurderer at det ikke er store fordelingsmessige virkninger av betydning i denne analysen, men har omtalt én under.

Investeringsprosjektet bevilges over offentlige budsjetter, som igjen er finansiert av norske skattebetalere. Samtidig vil deler av nytten fra konseptene tilfalle direkte brukere og ansatte på Stortinget, men som omtalt under vurderingene av de ikke-prissatte virkningene vil det også være virkninger som berører flere grupper langt utover dette. Dette omhandler blant annet nytten av økt informasjonssikkerhet og kunnskap om demokratiet i flere av konseptene, hvor verdien vil være gjeldende for det norske samfunnet som helhet.

---

¹⁶³ Strategi for Stortingets administrasjon (Stortinget, 2020b), samt Stortingets eiendomsstrategi (Stortinget, 2023a).

9 Føringer for neste fase

Etter Finansdepartementet (2023b) sitt rundskriv R108/23 om statens prosjektmodell¹⁶⁴ skal «Føringer for forprosjektfasen» inngå i konseptvalgutredninger og så langt som mulig ta for seg «premisser for styringa av forprosjektfasen», «kontraktstrategi» og «plan for arbeid med å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet». Her er de to første lagt inn i kapittel om «Sentrale oppfølgingspunkter i videre prosjektutvikling», mens det siste ligger under «Muligheter for å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet».

Hensikten med kapitlet er å beskrive forhold som er avdekket i utredningen som har vesentlig betydning for en vellykket gjennomføring. Det vil si, hva prosjektet bør legge vekt på å avklare og detaljere ut, og hva som skal til for å redusere kostnader og optimalisere nytte i senere faser. Både i avklaringsfasen hvor prosjektet modnes og overordnet rom- og funksjonsprogram utarbeides, og i forprosjektfasen hvor entreprisform avklares og byggeprogram utvikles.

Kapitlet henvender seg først og fremst til oppdragsgiver som skal forberede et eventuelt byggeprosjekt, men også byggherreorganisasjonen som tar over prosjektet i senere fase av prosjektutviklingen.

Figur 42: Viktige forhold i prosjektavklaringsfasen sett i sammenheng med statens prosjektmodell.

¹⁶⁴ I henhold til Stortingets regelverk for bygge- og leiesaker skal KDD sin veileder for styring av store statlige byggeprosjekter i tidligfase følges så langt det passer. I veilederen fremgår det at KVU skal inneholde føringer for neste fase og for å realisere effekter av tiltaket (Stortingets administrasjon, 2019; Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2017b).

9.1 Sentrale oppfølgingspunkter i videre prosjektutvikling

9.1.1 Gjennomføringstid

Estimert gjennomføringstid for prosjektet er skissert i figuren under. Fremdriften legger opp til at konseptvalget tas i løpet av 2024 etter gjennomført ekstern kvalitetssikring (KS1), mens tidsbruk i planleggings- (2025-2028, inkludert KS2) og gjennomføringsfasen (2028-2031) henger sammen med prosjektets komplekse elementer som strenge sikkerhetskrav, kulturminnevern og lokalisering av riggplass midt i Oslo sentrum. En sesongbasert tilnærming der støyende arbeider gjennomføres utenfor den parlamentariske kjerneaktiviteten legger også føringer for fremdrift i byggeperioden. Utreder har forutsatt at den skisserte fremdriften gjelder alle konsepter, men at gjennomføringstiden om mulig kan forseres i alternativene med lavere tiltaksomfang (nullalternativet og konsept 1). Se vedlegg i kapittel 11.4 for nærmere beskrivelser av forutsetninger for gjennomføringstid.

Figur 43: Estimert gjennomføringstid for Stortingets tilbygg og komité- og høringsarbeid

9.1.2 Tidspunkt for beslutning om konseptvalg

Utreder sidestiller og anbefaler to konsepter på bakgrunn av den samfunnsøkonomiske analysen. Den skisserte fremdriftsplanen for gjennomføringstid (Figur 43) legger opp til at beslutningstaker fatter et konseptvalg før planleggingsfasen igangsettes i starten av 2025. Vi vurderer likevel at det er en mulighet å utsette beslutningen om konsept til enten underveis eller avslutningsvis i avklaringsfasen (OFP). Bakgrunnen er at begge konseptene inneholder usikre elementer og at det kan gi en merverdi å redusere disse og øke prosjektmodenheten før man tar et endelig konseptvalg.

Både i konsept 2 og 3A innplasseres komitérom i tilbygget, men begge inneholder en viss gjennomføringsrisiko. For konsept 2 knytter usikkerheten seg i hovedsak til om det er mulig å delvis videreføre leieforholdet kun for høringsfunksjoner, mens det for konsept 3A omhandler ivaretagelse av fysisk sikkerhet når flere ulike besøksgrupper vil benytte tilbyggets inngang samtidig. Omfanget av Stortingets fremtidige besøkskapasitet kan også påvirke sistnevnte konsept, men dette er et forhold som ikke er besluttet enda. Senere i avklaringsfasen vil man imidlertid ha et bredere beslutningsgrunnlag hva angår fremtidige besøksformer¹⁶⁵.

Dersom Stortinget beslutter å videreføre konsept 2 og 3A til avklaringsfasen, må det presiseres

¹⁶⁵ Den kommende konseptvalgutredningen for stortingsbygningen utforsker dette bredere, som følgelig vil understøtte en beslutning om fremtidig besøks-satsning.

at arbeidet vil være mer omfattende enn hvis kun ett konsept modnes fram til en prosjektstyringsbasis uten parallell prosjektutvikling og alternativvurderinger. Vi gir ikke en klar anbefaling for Stortingets beslutningssituasjon fordi det kan være fordeler og ulemper ved begge beslutningsstrategier. Dersom Stortinget er sikre på valg av konsept, vil det være ressursbesparende å ta nettopp dette konseptvalget etter KVU/KS1. Vår vurdering av tidspunkt for beslutning om konseptvalg for de anbefalte konseptene tar forbehold om at funn og anbefalinger fra ekstern kvalitetssikring (KS1) ikke avviker vesentlig fra konklusjonene i denne utredningen.

9.1.3 Håndtering av usikkerhet

Alle konseptene innebærer et middels til stort rehabiliteringsprosjekt, og varierende men høy kompleksitet. De største usikkerhetsmomentene som kan påvirke prosjektomfang og kostnader ble behandlet i usikkerhetsanalysen, se vedlegg G.a). Under følger en omtale av forhold som bør følges opp i videre prosjektutvikling.

Prosjektmodenhet

Sikkerhetskrav

Overordnede sikkerhetskrav i konseptene er definert av Stortinget i vedlegg H. For det valgte konseptet må det utarbeides en risikoanalyse for sikkerhet. Dette bør igangsettes i neste fase og i nødvendig grad med involvering av NSM som rådgivende myndighet. Stortinget arbeider med å definere grunnleggende funksjoner og verdier med tilhørende sikringskrav, som må ses i sammenheng med modningen av konseptet som videreføres. Eventuelle større endringer i sikkerhetskrav må avklares så tidlig som mulig, da det kan øke kostnadene utover det usikkerhetsspennet har tatt høyde for og representere en premisendring for prosjektet.

I enkelte konsepter er det tilrettelagt for at gradert informasjon kan behandles i komitérom og kinosalen jfr. kapittel 6.3.5, men i neste faser må Stortinget ta stilling til dette.

Arealomfang

En av de viktigste forutsetningene for kostnadsestimatene er at behovene løses innenfor avsatt areal eller mindre. I konsept 2, 3A og B er det lagt inn en arealeffektivisering som kan vise seg å være for optimistisk, for eksempel dersom komiteer ønsker å opprettholde en eksklusiv rett på komitérom. I neste fase må arealomfanget i det valgte konseptet undersøkes nærmere.

Innplassering av arbeidsplassareal

Alternativene er relativt godt modnet og tiltak er grovt innplassert i bygningsmassen, med unntak av ombygging for arbeidsplasser i stortingskvartalet. I neste fase bør det avklares i hvilke deler av bygningene disse tiltakene skal gjennomføres. Omfanget er heller ikke avklart, se omtale i kapittel 9.2.

Krav til hovedombygging

Det er forutsatt at prosjektet ikke utløser krav til hovedombygging. Dette forholdet bør sjekkes ut med Oslo kommunes planmyndighet i neste fase.

Lokale forhold

Grunnforhold

Det er forutsatt at tiltakene i konseptene ikke medfører grunn- og fundamenteringsarbeider. I neste fase må det undersøkes om prosjektet påvirker grunnen på en måte som krever større tiltak. Undersøkelse av geotekniske forhold (områdestabilitet, fundamentering og bygningssikring) og eventuelle supplerende grunnundersøkelser, må vurderes. Avvik fra forutsetningene i utredningen, som for eksempel behov for refundamentering eller tiltak for å hindre svelling av alunskifer, må søkes avklart så tidlig som mulig. Se også punkt om grensesnitt med stortingsbygningen.

Vern

Det er forutsatt at tiltak som berører fredede og vernede deler av tilbygget kan godkjennes av Riksantikvaren. Forholdene må undersøkes nærmere i dialog med kulturminnemyndigheter i neste fase. Ombygging av inngangspartiet i tilbygget er særlig utfordrende og stiller store krav til god prosess med myndigheter og til prosjekteringen.

Bygningsmessig tilstand

Omfang av bygningstekniske tiltak er basert på tilstandsanalyser fra 2022 og supplerende informasjon fra Stortinget. I neste fase må hovedløsninger for rehabiliteringen konkretiseres, i særlig grad for elkraft, VVS og brannsikkerhet. Det er tatt høyde for at enkelte elementer har asbest, men en kartlegging av miljøskadelige stoffer må skje i videre prosjektløp. Det er forutsatt at ekstern infrastruktur ikke må utbedres som følge av tiltakene, men i neste fase bør forholdet avklares med infrastruktureiere.

Byggeplass

Det er lagt til grunn at riggplass kan etableres i nærområdet, samt at bussholdeplass i Nedre Voll gate 20 kan flyttes ved valg av konsept 3B. Disse forholdene må undersøkes i dialog med offentlige myndigheter innen samferdsel.

Grensesnitt mot stortingsbygningen

Stortingsbygningen og tilbygget har grensesnitt i den tekniske infrastrukturen som er søkt ivaretatt i tiltakene og usikkerhetsspenn blant annet for det elektriske anlegget og ventilasjon. Stortingsbygningen skal også utredes blant annet som følge av utdatert teknisk tilstand. I det videre prosjektløpet må disse grensesnittene gjennomgås nærmere, samt at det må søkes å finne løsninger som hensyntar at tiltak i stortingsbygningen vil komme i etterkant av tilbygget og at bygningene bør kunne fungere uavhengig av hverandre. I tillegg er det vesentlig at også stortingsbygningen utbedres med automatisk slokkeanlegg, da den er del av samme brannseksjon som tilbygget.

Utredningen av stortingsbygningen skal også se på behov og muligheter for en besøkssatsing og et mer levende demokrati. Det er tilrettelagt for bedre kapasitet for gruppebesøk i konsept 2, 3A og B i denne utredningen. Valg av konsept for stortingsbygningen kan få konsekvenser for løsninger i inngangen i tilbygget, og kunne medføre et større omfang av tiltak enn forutsatt dersom nullalternativet eller konsept 1 er valgt.

Tiltak for utbedring av stortingsbygningen kan berøre eller måtte løse utfordringer i grunnen. Siden bygningen henger sammen med tilbygget kan det medføre tiltak som omfatter begge.

Usikkerhetsspennet for tilbygget tar høyde for enkle/mindre tiltak i grunnen, men i det videre prosjektløpet må dette forholdet undersøkes nærmere (se også omtale av grunnforhold over).

Forlengelse og avvikling av leieforhold

I den skisserte fremdriften for prosjektet er det forutsatt at dagens leieavtale for Akersgata 18 og Prinsens gate 25 kan reforhandles ved utløp i 2029, samt forlenges ut gjennomføringsfasen.

Følgende gjelder for konseptene:

- Nullalternativet: P25 og A18 forlenges fra 2029 til 2091.
- K1: P25 avvikles fra 2029, A18 forlenges fra 2029 til 2091.
- K2: P25 avvikles fra 2029, A18 forlenges fra 2029-2031, og fra 2032-2091 for komiteer.
- K3A og K3B: P25 avvikles fra 2029, A18 forlenges fra 2029 til 2031, og avvikles fra 2032-2091.

Leiekontraktene åpner for forlengelse med 10 år av gangen, men det er usikkert om leie i en kortere periode eller langvarig kontrakt for en mindre del av leiearealet er mulig innenfor akseptable vilkår. Denne usikkerheten bør lukkes i avklaringsfasen.

Prosjektorganisering og kompetanse

Prosjektet vil være krevende å følge opp i gjennomføringen på grunn av stort omfang av rehabilitering, antikvariske verdier, krevende riggforhold, mulige tidsbegrensinger på byggearbeid og spesielle sikkerhetsforhold. God planlegging og prosjektledelse, grundige løsningsforslag, tilstrekkelig og stabil kapasitet og bemanning i prosjektet, er noen av forutsetningene for en god prosess der fremdrift og kostnader overholdes.

Prosjektet skal gå over en lang periode med estimert ferdigstillelse i 2031, som kan gi utfordringer med kontinuitet i prosjektorganisasjonen. Prosjektorganisasjon i de enkelte faser bør sikre god erfaringsoverføring mellom hvert beslutningspunkt, for eksempel ha grundige overføringsmøter og kontinuitet på bemanningsiden.

Å bygge på erfaringer fra tilsvarende prosjekter, for eksempel regjeringsskvartalet og rehabiliteringsprosjekter ved andre parlamenter, vil kunne bidra til god gjennomføring. I tillegg må prosjektet innhente spesialkompetanse innen sikkerhet, kulturminne og komplekse rehabiliteringsprosjekter.

Eierstyring, brukerprosesser og interessenthåndtering

Stortinget har tidligere drevet større byggeprosjekter i egen regi, men skal i fremtidige prosjekter benytte Statsbygg som byggherre. Eierstyringen er ikke avklart, og det må etableres rammer for ansvar og myndighet mellom eier og utfører, samt en rasjonell brukermedvirkning innenfor prosjektets definerte omfang. Stortinget må etablere et mottaksprosjekt som samarbeider tett med byggherreorganisasjonen.

God planlegging og gjennomføring av brukerprosesser er avgjørende. Interessentbildet er sammensatt og potensielt krevende ved at representantene har en fristilt rolle og at politiske skifter kan spille inn. Det er avgjørende at brukerne involveres i utformingen av rom- og funksjonsprogram for det valgte konseptet, for å finne gode løsninger, muligheter for

arealoptimalisering og sikre forankring. I tillegg bør Stortinget modne organisasjonen på endringer som følger av valgt konsept. Videre vil kontakt med viktige interessenter så som Riksantikvar, Byantikvar, Oslo kommune (BYM og VAV, samt PBE), Eidsiva, Hafslund, NSM (rådgivende), Norske Selskap, og presse/media, gi prosjektet gode forutsetninger for å lykkes.

Grensesnitt mot andre prosjekter

Offentlige infrastrukturprosjekter i nærområdet

I avklaringsfasen bør muligheten for å samkjøre enkelte tiltak med andre offentlige infrastrukturprosjekter undersøkes.

Interne utviklingsprosjekter

Modningen av valgt konsept må skje i henhold til føringer fra relevante pågående utviklingsprosjekter ved Stortinget.

Omdømme

Tidligere prosjekterfaringer og andre pågående profilerte saker, tilsier at prosjektet vil ha stor offentlig interesse. Stortinget må sørge for en god mediehåndtering i tett samarbeid med Statsbyggs kommunikasjonsavdeling.

9.1.4 Kontraksstrategi

Valg av kontraktstrategi tas i avklaringsfasen eller tidlig i forprosjektfasen. Generelt bør kontraksstrategi velges ut fra hvor komplekst og uavklart prosjektet er, og sikre en effektiv konkurranse og godt tilfang av tilbydere. Forventet kontrahering for Stortinget er i 2027-28, og det er stor markedsusikkerhet så langt frem i tid, samt at særlige forhold som sikkerhetskrav, arbeidstidsbegrensninger og vern kan spille inn. Aktuelle kontraktstrategier for Stortingets rehabiliteringsprosjekt, som ivaretar forholdene nevnt over, kan være totalentreprise med samspill eller prekvalifisering av tilbydere.

9.1.5 Interne rokader i gjennomføringsfasen

I byggeperioden er det forutsatt at tilbygget og Nedre Voll gate 20 er tømt, som fordrer at funksjonene midlertidig flyttes til andre deler av bygningsmassen og en andel kontorplasser for ansatte leies i nærområdet. I samråd med Stortinget bør det utarbeides en plan for disse rokadene i videre prosjektfaser.

9.2 Muligheter for å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet

9.2.1 Gevinstrealiseringsplan

Prosjektet må utarbeide en gevinstrealiseringsplan i starten av avklaringsfasen. Stortinget eier planen, og Statsbygg kan bidra i utarbeidelsen. Gevinstrealiseringsplanen skal sikre at det valgte konseptet gir forventet nytte for brukerne og samfunnet, identifisert i den samfunnsøkonomiske analysen og i samfunns- og effektmålene. Faktorer utover de fysiske tiltakene spiller inn, som for eksempel at komiteene samarbeider om bruk av komitérom i enkelte konsepter og at Stortinget gjør enkelte organisatoriske grep. Vi anbefaler at effektmålene vurderes og eventuelt justeres i henhold til det valgte konseptet.

9.2.2 Anbefalte tiltak for å realisere nyttesiden

I utarbeidelsen av rom- og funksjonsprogram, tekniske og sikkerhetsmessige tiltak i senere faser, bør følgende forhold vektlegges for å realiseres nytten i prosjektet:

- Se hen til prioriteringen av prosjektutløsende behov, der tiltak som bedrer tilstand, sikkerhet, informasjonssikkerhet og arealutnyttelse prioriteres høyest.
- Vektlegge arealstørrelser og utforming som gir god funksjonalitet i inngangssituasjonen, og for komitéarbeid og høringer¹⁶⁶.
- Virksomheten jobber med å optimalisere bruken av arealer gjennom mer organisatoriske virkemidler, som identifisert i mulighetsstudien.

9.2.3 Klima- og miljøambisjon

Prosjektets samfunns- og effektivitetsmål om bærekraft og effektivitet vektlegger en god utnyttelse av arealer, gjenbruk fremfor nybygging, norske miljøstandarder og fleksible lokaler som legger til rette for endringer i behov. I kostnadsestimatene er dagens tekniske forskrift (TEK17) lagt til grunn, med enkelte energieffektiviseringstiltak i alle konseptene unntatt nullalternativet. I neste fase skal det utarbeides en prosjektspesifikk miljøambisjon. I fasen vurderes hvilke energitiltak som er kostnadseffektive i byggenes livsløp som underlag for å fastsette en energiambisjon. Det må også gjennomføres en ombrukskartlegging for bygningsdeler og annet inventar, spesielt med tanke på fredede og vernede elementer. Betydelig økte miljøambisjoner vil kunne representere en premissendring for prosjektet som bør avklares så tidlig som mulig.

9.2.4 Mulige forenklinger og reduksjoner i konseptene

Dimensjoneringen i konseptene er basert på vurderinger av dagens arealbruk, relevante erfaringer og føringer fra statens arealnorm. Potensialer for å redusere arealomfanget i konseptene er omtalt under.

Antall komitérom og høringssaler

Det er lagt til grunn 8 komitérom i konseptene som innplasserer komitéfunksjoner, men det kan være mulig å redusere antallet mer, for eksempel til 6 rom der to komiteer deler på bruken av et rom. Dette må undersøkes i arbeidet med rom- og funksjonsprogram i neste fase. Det må vurderes om det er behov for den nye høringssalen i konsept 3B eller om de to eksisterende salene kan dekke behovet.

Kontorarealer og arealnorm

Arbeidsplasser som må erstattes ved avvikling av leieforhold og innplassering av hørings- og komitéarbeid, forutsettes dekket av arbeidsplasser som står ledig i stortingskvartalet, samt noe ombygging og underdekning for administrasjonen. Statens arealnorm på maksimalt 23 m² per ansatt er forutsatt i dimensjoneringen for 50 og 35 arbeidsplasser i konsept 3A og B. I videre modning av løsninger bør dimensjonerende antall ses opp mot registrert og forventet fremtidig tilstedeværelse i lokalene. Det bør undersøkes om det er mulig med et lavere omfang ombygging enn forutsatt, for eksempel ved bruk av åpne kontorløsninger, fravik av faste plasser og lavere dekningsgrad.

---

¹⁶⁶ Romvolumene til høringssaler i tilbygget vurderes overordnet å kunne gi tilfredsstillende lyd og akustikkforhold, men dette er et av momentene som må undersøkes videre.

Avikle leie av Prinsens gate 25 i nullalternativet

Leid areal i Prinsens gate 25 er forutsatt avviklet i konseptene, men ikke i nullalternativet der dagens situasjon videreføres uten endringer. Det vil for øvrig også være mulig å avvikle dette leieforholdet dersom nullalternativet velges, ved å ta i bruk de ledige kontor plassene i stortingskvartalet som omtalt over.

9.2.5 Nytte- og kostnadsvurderinger i prosjektløpet

Det er anbefalt å foreta løpende nytte-kostnadsvurderinger gjennom prosjektutviklingen, for å sikre at konseptvalget står seg ved eventuelle endringer i omfang eller andre forutsetninger som er lagt til grunn for konseptet.

10 Kildeliste

- Allen, J. G., MacNaughton, P., Satish, U., Santanam, S., Vallarino, J., & Spengler, J. (2016, Juni). Associations of Cognitive Function Scores with Carbon Dioxide, Ventilation, and Volatile Organic Compound Exposures in Office Workers: A Controlled Exposure Study of Green and Conventional Office Environments. *Environmental Health Perspective* 124 (6).
- Arbeidsmiljøloven. (2005). *Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.* (LOV-2005-06-17-62). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62>.
- Atkins. (2023). *Vedlegg A Usikkerhetsanalyse KVV Stortinget tilbygget.*
- Brann- og eksplosjonsvernloven. (2022). *Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver.* (LOV-2002-06-14-20). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2002-06-14-20>.
- Butenschøn, P. (2016). *Stortinget - huset på Løvebakken gjennom 150 år.* Press.
- Byggteknisk forskrift (TEK17). (2017). *Forskrift om tekniske krav til byggverk.* (FOR-2017-06-19-840). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-06-19-840>.
- DFØ. (2023). *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser.*
- Direktoratet for byggkvalitet. (2017). *Veiledning om tekniske krav til byggverk.*
- DNB Næringsmegling. (2023). *DNB Næringsmegling.* Hentet fra Markedsrapport - Kontorleiemarkedet i Oslo.
- Enova. (2017). *Enovas byggstatistikk 2017.*
- Finansdepartementet. (2016). *Utredningsinstruksen.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/instruks-om-utredning-av-statlige-tiltak-utredningsinstruksen/id2476518/>
- Finansdepartementet. (2019). *Statens prosjektmodell - krav til utredning, planlegging og kvalitetssikring av store investeringsprosjekter i staten.*
- Finansdepartementet. (2021a). *Hvordan ta hensyn til klimagassutslipp i samfunnsøkonomiske analyser.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/statlig-okonomistyring/hvordan-ta-hensyn-til-klimagassutslipp-i-samfunnsokonomiske-analyser/id2863676/>
- Finansdepartementet. (2021b). *Meld. St. 14 (2020-2021). Perspektivmeldingen 2021.*
- Finansdepartementet. (2021c). *R-109/21 Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser.*
- Finansdepartementet. (2022a). *Karbonprisbaner for bruk i samfunnsøkonomiske analyser.* Hentet fra regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/statlig-okonomistyring/karbonprisbaner-for-bruk-i-samfunnsokonomiske-analyser/id2878113/>
- Finansdepartementet. (2022b). *Prop. 1 S (2022-2023).* Hentet fra Prop. 1 S (2022-2023).
- Finansdepartementet. (2023a). *KVV-veileder.*

- Finansdepartementet. (2023b). *R-108/23 Statens prosjektmodell – Krav til utredning, planlegging og kvalitetssikring av store investeringsprosjekter i staten.*
- Forskningsrådet. (2021, desember 14). *Midler til forskningsinfrastruktur av nasjonal viktighet.* Hentet fra forskningsradet.no: <https://www.forskningsradet.no/utlysninger/2020/midler-til-forskningsinfrastruktur-av-nasjonal-viktighet/#results>
- Forsvarsbygg. (2022). *Sikringshåndboka.* Forsvarsbygg ved Nasjonalt kompetansesenter for sikring av bygg (NKSJ).
- GK. (2023). *Inneklima på arbeidsplassen 2023.* Respons Analyse.
- Ingenia. (2023). *Stortinget - vurdering av vanntåkeanlegg.*
- Institutt for samfunnsforskning. (2020). *Politisk tillit, lokaldemokrati og legitimitet. Kunnskapsstatus og utviklingstrekk.* Hentet fra Politisk tillit, lokaldemokrati og legitimitet. Kunnskapsstatus og utviklingstrekk.
- Jusleksikon. (2012). *Jusleksikon.* Hentet fra Åpen høring: https://jusleksikon.no/wiki/%C3%85pen_h%C3%B8ring
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2021). *Regjeringen.no.* Hentet fra Ei berekraftig, kostnadseffektiv og samordna bygg- og egedomsforvaltning: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ei-berekraftig-kostnadseffektiv-og-samordna-bygg-og-eigedomforvaltning/id2875986/?ch=1>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2015). *Rundskriv.* Hentet fra Rundskriv om normer for energi- og arealbruk for statlige bygg: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-om-normer-for-energi-og-arealbruk-for-statlige-bygg/id2474498/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2017a). Instruks om håndtering av bygge- og leiesaker i statlig sivil sektor.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2017b). *Veileder for styring av store statlige byggeprosjekter i tidligfase.*
- Kulturminneloven. (1978). *Lov om kulturminner.* (LOV-1978-06-09-50). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering.* (LOV-2017-06-16-51). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>.
- Mellomrom Arkitekturpsykologi. (2021a). *Arbeidsplasskartlegging.*
- Mellomrom Arkitekturpsykologi. (2021b). *Kartleggingsrapport Stortinget. Resultater fra spørreundersøkelse og samtaler.*
- Miljødirektoratet. (2023, September 28). *Miljøstatus.* Hentet fra Kvotepliktige og ikke-kvotepliktige klimagassutslipp: <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/klima/norske-utslipp-av-klimagasser/klimagassutslipp-og-kvoteplikt/>
- Norconsult. (2022a). *Tilstandsanalyse 2021. Vedlegg 2 - Tilbygg mot Akersgata.*
- Norconsult. (2022b). *Tilstandsanalyse 2021. Vedlegg 6 - Nedre Vollgate 20.*

- Norges Storting. (1964). *Nasjonalbiblioteket*. Hentet fra Det Norske Storting gjennom 150 år. Fra Riksforsamlingen til 1869.:
<https://www.nb.no/items/508a9cde6ab26a4c986ea953b7e00fe6?page=5&searchText=komiteer>
- NSM. (2020). *Veileder i fysisk sikkerhet*.
- NSM. (2022). *Nasjonal trusselvurdering 2022*.
- NSM. (2023). *Risiko 2023*.
- Plan- og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. (LOV-2008-06-27-71). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>.
- PST. (2023). *Nasjonal trusselvurdering 2023*.
- Riksrevisjonen. (2017). *Riksrevisjonens undersøkelse av Stortingets byggeprosjekt; Prinsens gate 26, nytt post- og varemottak og innkjøringstunnel*.
- Samfunnsøkonomisk analyse og NIKU. (2019). *Fredede og vernede bygg i KVVU og KS1*.
- Sikkerhetsloven. (2018). *Lov om nasjonal sikkerhet*. (LOV-2018-06-01-24). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-01-24>.
- Sikkerhetslovens anvendelse for Stortingets administrasjon. (2020). *Bestemmelser om sikkerhetslovens anvendelse for Stortingets administrasjon*. (FOR-2018-12-19-2151). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/STV/forskrift/2018-12-19-2151>.
- Statsbygg. (2020a). *Bookinganalyse*.
- Statsbygg. (2020b). *Norge mot 2025, sensitivitetsanalyse på byggeprosjekter og leieportefølje*.
- Statsbygg. (2022). *Statens lokaler*.
- Statsbygg. (2023a). *Arealkartlegging av Stortingets bygningsmasse*.
- Statsbygg. (2023b). *Planvurdering KVVU Stortinget. Stortingsbygningen, stortingskvartalet og komitéhuset, Oslo*.
- Statsbygg. (2023c). *Statens lokaler*.
- Statsbygg. (2023d). *Vedlegg C - 1187401 KVVU Stortinget, tilbygget - FDVVU-estimat*.
- Statsbygg. (2023e). *Veileder for konseptvalgutredninger i byggsektoren*.
- Statsbygg. (2023f). *Veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter*.
- Store norske leksikon. (2021). *Norsk politikk og offentlig forvaltning - Myndigheter i Norge - Stortinget*. Hentet fra Stortingskomiteer: <https://snl.no/stortingskomiteer>
- Stortinget. (1984). *Stortinget.no*. Hentet fra Inns.S. 98 (1984-85) om endringer i Stortingets forretningsorden: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1984-85&paid=6&wid=al&psid=DIVL1122&pgid=al_0321
- Stortinget. (2017). *Energimerking Stortingets kontorbygninger*.

- Stortinget. (2020a). *Regler for pressens adgang til Stortinget*. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Presse/regler-for-pressens-adgang-til-stortinget/>
- Stortinget. (2020b). *Strategi for Stortingets administrasjon*.
- Stortinget. (2022a). *Om Stortinget - Organisering: Fagkomiteene*. Hentet fra Fagkomiteene: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/Komiteene/>
- Stortinget. (2022b). *Sikringsstatus 21' og prioritering av tiltak*. Stortingets administrasjon.
- Stortinget. (2022c). *Stortinget.no*. Hentet fra Stortingets forretningsorden: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Lover-og-instrukser/forretningsorden/?all=true>
- Stortinget. (2023a). *Grunnlagsdokument for Stortingets eiendomsstrategi*.
- Stortinget. (2023b). *Om Stortinget - Stortingets historie*. Hentet fra Verdens styggeste parlamentsbygning: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/stortingsbygningen/anekdoter-fra-stortingsbygningens-historie/verdens-styggeste-parlamentsbygning/>
- Stortinget. (2023c). *Sikringsstatus 22' og prioritering av tiltak*.
- Stortinget. (2023d). *Stortinget.no*. Hentet fra Høringer og skriftlige innspill: <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/>
- Stortingets administrasjon. (2002). *Vedlegg 1 Kravspesifikasjon av lokaler i Akersgata 18*.
- Stortingets administrasjon. (2019). *Reglement for Stortingets bygge- og leiesaker*.
- Stortingets administrasjon. (2020a). *Verneplan for Stortinget. Katalog 2 - Tilbygget*.
- Stortingets administrasjon. (2020b). *Årsrapport 2020*.
- Stortingets administrasjon. (2021a). *Stortingets lokaler fra 1814 til i dag*. Hentet fra Stortinget: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/stortingsbygningen/om-stortingsbygningen/Stortingsbygningen-fra-1866-til-i-dag/>
- Stortingets administrasjon. (2021b). *Valg 2021 - arealdisponering - rammer og prosess*.
- Stortingets administrasjon. (2021c). *Verneplan for Stortinget. Katalog 1 - Stortingsbygningen*. Seksjon for eiendomsforvaltning.
- Stortingets administrasjon. (2021d). *Årsrapport 2021*.
- Stortingets administrasjon. (2022a). *Oversikt over antall komitémøter i den enkelte komité fra 2017 til 2022*.
- Stortingets administrasjon. (2022b). *Oversikt over høringer i 2022*.
- Stortingets administrasjon. (2022c). *Prinsipper for fremtidige arbeidsformer for Stortingets administrasjon*.
- Stortingets administrasjon. (2022d). *Prosjektmodell for eiendomsprosjekter i Stortingets administrasjon*.
- Stortingets administrasjon. (2022e). *Sikringsstatus og prioriteringer av tiltak*.

Stortingets administrasjon. (2022f). *Stortinget.no*. Hentet fra Fagkomitéene:

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/Komiteene/>

Stortingets administrasjon. (2022g). *Trusselvurdering Stortinget 2022*.

Stortingets administrasjon. (2022h). *Utvikling i antall brukere og totalt areal etter større utvidelser i bygningsmassen*.

Stortingets administrasjon. (2022i). *Årsrapport 2022*.

Stortingets administrasjon. (2023). *Survey into the size and use of national parliaments' buildings*.

Stortingets administrasjon, seksjon for eiendomsforvaltning. (2017). *Mulighetsstudie. Ventilasjon i stortingsbygningen*. .

Sæbøe, B. R.-V. (2017). *Byggordboka*. Hentet fra Funksjonalitet:

<https://www.byggordboka.no/artikkel/les/funksjonalitet>

Wahl, P. (2013). *Endringer i Stortingets forretningsorden 1945-2013*. Stortingets utredningsseksjon.

11 Vedlegg

11.1 Vedlegg 1 Oversikt over møter med brukere

Møter med ansatte i administrasjonen og presse/media.

Nr.	Dato	Tema	Deltagere
1	27.9.2022	Sikkerhetskrav	Sikkerhetsseksjonen – Pål Munck
2	6.10.2022	Komite- og høringsarbeid	Konstitusjonell avdeling – Tore Fossum (for Mona Botner), Marit Halleraker og Siv Ragnhild Gram
3	6.10.2022	Presse/media	Presse og samfunnskontakt – Gunnar Syverud
4	6.10.2022	Service- og støttefunksjoner	Robert Lian, Sissel Kværnes og Andreas Dalsegg (kafeteria), Pål Munck, Sten Syversen og Bjarne Grøttland (sikkerhet), Kjetil Fløyli, Thomas Johnsen, Yngvar Sørnum og Signe Hillestad Skjønhaug (intern service)
5	24.10.2022	Sikkerhetskrav	Sikkerhetsseksjonen – Pål Munck
6	26.10.2022	Komite- og høringsarbeid	Befaring komitérom og høringer – Marit Halleraker
7	7.11.2022	Komite- og høringsarbeid	Internasjonal avd. – Vibeke Rysst-Jensen
8	8. 11.2022	Besøk og formidling	Besøk og formidling – Ida Berntsen, Janne Jønsson, Line L. Svendsen
9	9. 11.2022	Presse/media	Presselosjen – Mats Rønning, NRK
10	18. 11.2022	Service- og støttefunksjoner	Resepsjonstjenesten – Ingar Gullteig og Thomas Johnsen
11	18. 11.2022	Besøk og formidling	Besøk og formidling – Janne Jønsson, Line L. Svendsen
12	18. 11.2022	Presse/media	Befaring presselosjen – Mats Rønning, NRK
13	18. 11.2022	Komite- og høringsarbeid	Komitéråd kontroll og konstitusjon – Hanne Koll Larssen, Thomas Dam og Anita Sofie Midtsand (rådgiver komitésekretariatet)
14	29.11.2022	Sikkerhetskrav	Sikkerhetsseksjonen – Pål Munck
15	5.12.2022	Arealbruk	Kontorkapasitet – Aina Dybdahl (eiendomsforvaltningen)
16	12.12.2022	Sikkerhetskrav	Sikkerhetsseksjonen – Pål Munck
17	19.12.2022	Sikkerhetskrav	Sikkerhetsstaben – Tove Heidi Silseth
18	4.1.2023	Arealbruk	Kontorkapasitet – Aina Dybdahl (eiendomsforvaltningen)
19	1.3.2023	Arealbruk	Arealkartlegging – Monika Tyvold, Idunn Kvalø, Aina Dybdahl (eiendomsforvaltningen)
20	8.3.2023	Sikkerhetskrav	Pål Munck (sikkerhetsseksjonen), Kjetil Hauge og Helge Susegg (sikkerhetsstaben), Monika Tyvold, Idunn Kvalø (eiendomsforvaltningen)

Konseptvalgutredning Stortinget – tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer

21	31.3.2023	Innspill til konsepter - sikkerhet	Pål Munck (sikkerhetsseksjonen), Kjetil Hauge og Helge Susegg (sikkerhetsstaben), Idunn Kvalø (eiendomsforvaltningen)
22	18.4.2023	Innspill til konsepter – service- og støttefunksjoner	Sissel Kværnes (kafeteria), Thomas Andresen (IT drift), Yngvar Sørnum, Signe Hillestad Skjønhaug og Ingar Gullteig (intern service), Janne Berg Jønsson og Line Løkken Svendsen (besøk og formidling)
23	19.4.2023	Innspill til konsepter – konstitusjonell avd.	Hege Solvang (tekstsenteret), Marit Halleraker (seksjonsleder komitérådene), Tore Fossum (komitésekretariatet, hovedansvar høringer), Hanne Koll-Larsen (komitéråder for kontroll- og konstitusjonskomiteen) og Unni Feiring (komiteråd finanskomiteen)

Møter med representanter og ansatte i partigruppene.

Nr.	Dato	Tema	Deltagere
1	11.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Partigrupperådgiver – Paal Kvasheim (V)
2	11.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Komitéleder – Peter Frølich (kontroll- og konstitusjonskomiteen, H)
3	13.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Partigrupperådgivere – Erna Marie Vestre (Ap), Oliver Husøy (H) og Kristin Gjerv Myrvang (MGD)
4	14.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Gruppesekretariatsleder – Fredrik Sand (Rødt)
5	20.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Representant – Maria Aasen-Svensrud (nestleder justiskomiteen, Ap)
6	21.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Representant – Tuva Moflag (andre nestleder arbeids- og sosialkomiteen, Ap)
7	26.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Komitéleder – Ine Eriksen Søreide (utenriks- og forsvarskomiteen, Ap)
8	27.10.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Komitéleder med råd – Erling Sande (transport- og kommunikasjonskomiteen, Sp), Anne Berit Stavseth (råd)
9	10.11.2022	Dagens situasjon, problemer og behov	Komitéleder – Willfred Nordlund (næring, Sp)
10	20.4.2023	Dagens situasjon, problemer og behov	Representant – Kjell Ingolf Ropstad (finans, energi- og miljøkomiteen KrF)
11	21.4.2023	Innspill til konsepter	Representanter – Ine Eriksen Søreide (utenriks- og forsvarskomiteen, Ap), Erling Sande (transport- og kommunikasjonskomiteen, Sp) og Peter Frølich (kontroll- og konstitusjonskomiteen, H)
12	21.4.2023	Innspill til konsepter	Partigrupperådgivere – Paal Kvasheim (V), Oliver Husøy (H) og Kristin Gjerv Myrvang (MGD)

11.2 Vedlegg 2 Normative føringer - lover og forskrifter mv.

Tittel	Relevans
Arbeidsmiljøloven (2005)	<p>Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig ut fra hensynet til arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet og velferd. Arbeidstilsynet kan gi pålegg og dersom disse ikke oppfylles innen gitt frist helt eller delvis stanse virksomhetens aktiviteter inntil pålegget er oppfylt.</p> <p>Konseptene skal oppfylle krav til arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet.</p>
<p>Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) (2018) med forskrifter (virksomhetsikkerhetsforskriften og forskrift om informasjons-sikkerhet), og bestemmelser om sikkerhetslovens anvendelse for Stortingets administrasjon (2020)</p>	<p>Sikkerhetslovens kap. 4. Generelle krav til forebyggende sikkerhetsarbeid Forsvarlig sikkerhetsnivå skal ivaretas gjennom vurdert risiko og igangsetting av nødvendige fysiske og andre forebyggende tiltak for å håndtere den. Virksomheten skal også sørge for et forsvarlig sikkerhetsnivå for skjermingsverdig informasjon.</p> <p>Sikkerhetsloven kap. 7 Objekt- og infrastrukturens sikkerhet Skjermingsverdige objekter og infrastruktur skal klassifiseres ut fra en skadevurdering, og iverksette nødvendige sikkerhetstiltak for å opprettholde et forsvarlig sikkerhetsnivå. Sikkerhetstiltakene kan være (enkeltvis eller i kombinasjon):</p> <ul style="list-style-type: none"> • fysiske, elektroniske, menneskelige eller organisatoriske barrierer, • systemer som skal oppdage og varsle om aktivitet eller hendelser, • systemer og rutiner for avklaring vedrørende aktiviteter og hendelser og bakgrunnen for dem, • oppfølging av uønskede aktiviteter og uønskede hendelser eller <p>Sikkerhetsloven kap. 5 Informasjonssikkerhet Informasjon er skjermingsverdig dersom det kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser at informasjonen blir kjent for uvedkommende, går tapt, blir endret eller blir utilgjengelig. Virksomheten skal sørge for et forsvarlig sikkerhetsnivå for skjermingsverdig informasjon slik at informasjonen ikke blir kjent for uvedkommende, ikke går tapt eller blir endret og er tilgjengelig ved tjenstlig behov.</p> <p>Sikkerhetslovens kap. 8 Personellsikkerhet Personer som skal få tilgang til sikkerhetsgradert informasjon, skal autoriseres i samsvar med § 8-9. Det samme gjelder personer som skal ha adgang til skjermingsverdige objekter og infrastruktur som det er fattet vedtak om etter § 8-3. Personer som skal autoriseres for tilgang til informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere, må ha gyldig sikkerhetsklarering. Personer som skal autoriseres for tilgang til skjermingsverdige objekter og infrastruktur som det er fattet vedtak om etter § 8-3, må ha gyldig adgangsklarering.</p> <p>Sikkerhetslovens kap. 9 Sikkerhetsklarerte anskaffelser mv. Sikkerhetsgraderte anskaffelser, der leverandør kan få tilgang til eller tilvirker sikkerhetsgradert informasjon eller får tilgang til et skjermingsverdig objekt eller infrastruktur krever sikkerhetsavtale med</p>

	<p>leverandøren og erklæring på gyldig klarering for angitt sikkerhetsgrad ved konfidensielt eller høyere.</p> <p>Bestemmelser om sikkerhetslovens anvendelse for Stortingets administrasjon</p> <p>Sikkerhetsloven gjelder for Stortinget og Stortingets organer så langt Stortinget bestemmer. Bestemmelsene som er gitt i og i medhold av kapittel 8 (personellsikkerhet), gjelder ikke for stortingsrepresentanter.</p> <p>Stortingets administrasjon har unntak fra bestemmelser i sikkerhetsloven:</p> <p><u>§ 2 Unntak fra sikkerhetsloven</u></p> <p>Følgende bestemmelser i sikkerhetsloven gjelder ikke for Stortingets administrasjon: §§ 1-3 (vedtak om at loven skal gjelde for andre virksomheter), 2-1, 2-2 og 2-5 (sikkerhetsmyndighetens ansvar for forebyggende sikkerhetsarbeid), kapittel 3 (tilsyn), § 5-5 (informasjonssikkerhet – tekniske sikkerhetsundersøkelser), § 7-1 andre til sjettede ledd, § 7-5 (skjermingsverdige objekter og infrastruktur), § 8-6 første ledd andre punktum (personellsikkerhet - bruk av vilkår ved klarering), § 8-9 tredje ledd (personellsikkerhet - autorisasjon), § 9-4 andre til femte ledd (varslingsplikt og myndighet til å fatte vedtak ved anskaffelser til skjermingsverdig informasjonssystem, objekt og infrastruktur), kapittel 10 (eierskapskontroll) og §§ 11-1, 11-2 og 11-3 (særskilte kontroll- og tilsynsordninger).</p> <p><u>§ 3 Skjermingsverdige objekter og infrastruktur</u></p> <p>Stortingets administrasjon skal innenfor sitt ansvarsområde utpeke, klassifisere og holde oversikt over skjermingsverdige objekter og infrastruktur. Alle utpekte og klassifiserte objekter skal meldes inn til sikkerhetsmyndigheten med angivelse av klassifiseringsgrad.</p> <p><u>§ 4 Adgangsklarering</u></p> <p>Stortingets administrasjon kan innenfor sitt ansvarsområde fatte vedtak om krav til adgangsklarering, for tilgang til hele eller deler av skjermingsverdige objekter eller infrastruktur og vedtak om at personer med sikkerhetsklarering for et bestemt nivå også er klarert for adgang til et bestemt skjermingsverdig objekt eller en bestemt skjermingsverdig infrastruktur, jf. sikkerhetsloven § 8-3.</p> <p><u>§ 5 Klareringsmyndighet og klageinstans for klareringsmyndighetens vedtak</u></p> <p>Stortingets administrasjon er klareringsmyndighet for Stortinget. Stortingets presidentskap er klageinstans for vedtak truffet av Stortingets administrasjon.</p> <p>Ved anvendelse av sikkerhetsloven for Stortinget skal det legges særskilt vekt på krav til åpenhet: «Ved håndtering av risiko og fastsettelse av et forsvarlig sikkerhetsnivå skal det tas særskilt hensyn til åpenhet om Stortingets parlamentariske virksomhet, slik at allmennhetens og medienes tilgang ikke innskrenkes mer enn</p>
--	---

	<p>nødvendig».</p> <p>Soneinndeling og krav til sikring av rom</p> <p>Alle virksomheter som tilvirker eller oppbevarer informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere, plikter å dele inn sine lokaler i fysiske soner, og da alltid en kontrollert og beskyttet sone. Hensikten med soneinndelingen er en lagvis beskyttelse der sikkerhetstiltakene øker for hver sone, i samsvar med krav til beskyttelse av informasjonens sikkerhetsgrad. Sonene skal defineres som henholdsvis kontrollert, beskyttet og sperret – hvorav kontrollert er det minst vitale, og sperret er mest sensitivt. (NSMs veileder til virksomhetsforskriften).</p> <p><u>Kontrollert område</u></p> <p>Område som normalt omgir beskyttet eller sperret område. Kan være ute- eller inneområde som virksomheten eier, bruker eller på annen måte kontrollerer, herunder deler av bygning eller et område rundt virksomheten. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-4).</p> <p>Et kontrollert område skal etableres slik at virksomheten kan kontrollere aktiviteten og bortvise uvedkommende. Dersom det ut i fra en risikovurdering anses å være høy sikkerhetsrisiko for virksomheten, skal kontroll med adgang og ferdsel foretas med fysisk avgrensning av området. Risikovurderingen skal utarbeides i samsvar med forskrift om sikkerhetsadministrasjon. Kontrollen skal sikre at bare personer med tjenstlig behov får adgang. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-7).</p> <p><u>Beskyttet område</u></p> <p>Beskyttet område er et område hvor det behandles eller oppbevares sikkerhetsgradert informasjon eller sikkerhetsgodkjente informasjonssystemer. Beskyttet område kan f.eks. være rom, bygning eller del av bygning. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-5).</p> <p>Beskyttet område skal ha en fysisk avgrensning. Det skal etableres kontroll med adgangen til beskyttet område for å hindre personer uten tjenstlig behov adgang. Dersom det er KONFIDENSIELT eller høyere i området, skal det føres tilsyn med området. Sikringstiltakene skal utformes slik at uvedkommende ikke får tilgang til området uten at det kan oppdages. Personell som gis permanent adgang, herunder vakter, vedlikeholdspersonell og rengjøringspersonell, være sikkerhetsklarert for minimum KONFIDENSIELT. Besøkende skal legitimere seg og registreres i protokoll eller lignende. Besøkende skal ledsages av personell med permanent adgang. Virksomhetens leder kan likevel i det enkelte tilfelle godkjenne besøk uten ledsagelse, dersom den besøkende er sikkerhetsklarert. Adgangskort og besøkskort skal benyttes, med mindre virksomheten er så liten at alle med permanent adgang kjenner hverandre av utseende. Adgangskort og besøkskort skal bæres synlig. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-8).</p>
--	--

	<p><u>Sperret område</u>¹⁶⁷</p> <p>Sperret område er et område hvor adgang gir direkte tilgang til sikkerhetsgradert informasjon. Sperret område kan f.eks. være arkiv, operasjonsrom, kommunikasjonsrom eller serverrom. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-4).</p> <p>En sperret sone skal være tydelig merket med det høyeste tillatte graderingsnivået og sikres i samsvar med dette graderingsnivået. Personer som skal gis permanent adgang til en sperret sone, skal være sikkerhetsklarert og autorisert for informasjonen i området. Dersom andre personer skal gis adgang, skal adgangen registreres, og personene følges av personell som har permanent adgang. Det skal være kontroll med adgangen til en sperret sone, og det skal være synlig hvem som har permanent adgang til sonen.</p> <p>(Virksomhetsforskriften §41)</p> <p>Det skal etableres kontroll med adgangen til sperret område. Personell som gis adgang skal være autorisert for informasjonen i området. Det skal foreligge en liste over personell som har permanent adgang. Beslutning om å gi permanent adgang skal tas av virksomhetens leder. Personell uten autorisasjon kan få adgang dersom de legitimerer seg, registreres i protokoll eller lignende, ledsages av personell med permanent adgang, og sikkerhetsgradert informasjon låses ned eller tildekkes. Vakter, vedlikeholdspersonell eller rengjøringspersonell skal ikke gis permanent adgang. Dersom det bare er BEGRENSET i området er det tilstrekkelig at området er avlåst. Dersom det er store mengder BEGRENSET, herunder lagringsmedier knyttet til sentralutrustning i et informasjonssystem, skal området sikres tilsvarende som for KONFIDENSIELT, jf. femte ledd. Dersom det er KONFIDENSIELT eller høyere i området skal området sikres slik at uvedkommende ikke får adgang til området uten å etterlate spor. Dører og vinduer skal være forsterket mot innbrudd og avlåst med godkjent låsenhet. Vegger, gulv og tak skal være av solide materialer. Bygningsteknisk konstruksjon med lavere styrkegrad kan likevel benyttes dersom det føres tilsyn med området, f.eks. i form av elektronisk sikringsanlegg som nevnt i syvende ledd. (Forskrift om informasjonssikkerhet §6-9).</p> <p>Forsvarlig sikkerhetsnivå for skjermingsverdig informasjon (virksomhetsforskriften §22).</p> <p>Når en virksomhet håndterer en risiko knyttet til ugradert skjermingsverdig informasjon etter § 13, skal tiltakene som et minimum sørge for at informasjonen ikke kan gå tapt, endres eller gjøres utilgjengelig med enkle midler. Dersom risikoen tilsier det, skal informasjonen også beskyttes mot avanserte angrepsmetoder. Når virksomheten håndterer en risiko knyttet til informasjon gradert BEGRENSET, er kravet til et forsvarlig sikkerhetsnivå oppfylt dersom informasjonen ikke med enkle midler kan bli kjent for uautoriserte personer. Ved valg av sikkerhetstiltak skal virksomheten se behovet</p>
--	---

¹⁶⁷ NSM sin veileder sier «Typiske sperrede soner vil være arkiver og dokumenthvelv, operasjonsrom, kommunikasjons- og serverrom eller lokaler der det lages sikkerhetsgraderte produkter. Dette er altså spesialrom hvor sikkerhetsgradert informasjon er åpent eller lett tilgjengelig for den som har adgang.

	<p>for å beskytte informasjonens konfidensialitet, integritet og tilgjengelighet i sammenheng og veie hensynene mot hverandre.</p> <p>Soneinndeling for informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere (virksomhetsforskriften §38). Virksomheter som har informasjon som er gradert KONFIDENSIELT eller høyere, skal etablere en kontrollert og beskyttet sone for å beskytte den sikkerhetsgraderte informasjonen. Dersom virksomheten har et område med direkte tilgang til informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere, skal det etableres en sperret sone rundt området.</p> <p>Beskyttelse av rom og lokaler for tale som oppfyller krav for å bli gradert KONFIDENSIELT eller høyere (virksomhetsforskriften §46). Tale som inneholder informasjon som oppfyller vilkårene for å være gradert KONFIDENSIELT eller høyere dersom den nedtegnes eller tas opp, skal skje i sikrede rom og lokaler, slik at informasjonen ikke blir kjent for uautoriserte personer. En virksomhet skal føre oversikt over hvilke personer som har selvstendig tilgang til et rom eller lokale som nevnt i første ledd, og det skal føres en oversikt over hvem som har besøkt rommet eller lokalet.</p> <p>Konseptene skal oppfylle krav i lowverket og overordnede sikringskrav som Stortinget har konkretisert i Vedlegg H Overordnede sikringskrav i utredning – tiltak i konseptene (gradert dokument).</p>
<p>Lov om planlegging og byggesaksbehandling (2008)</p>	<p>Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og fremtidige generasjoner.</p> <p>Samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver. Byggesaker blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak. Sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Hensyn til universell utforming, barn og unges oppvekstsvilkår, estetisk utforming av omgivelsene.</p> <p>Ved hovedombygginger kan krav i byggteknisk forskrift tre inn for hele bygninger.</p> <p>Åpner for unntak fra krav i byggteknisk forskrift for kulturhistoriske bygninger.</p> <p>Se omtale under byggteknisk forskrift under.</p>
<p>Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggeteknisk forskrift, TEK17)</p>	<p>Tiltak på byggverk fremmer bærekraftig utvikling til beste for den enkelte og samfunnet, planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi.</p> <p>Konseptene skal oppfylle tekniske kravene som utløses av tiltakene så langt mulig innenfor krav til sikkerhet og kulturminneverdier.</p>
<p>Kulturminneloven (1978)</p>	<p>Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.</p> <p>Se omtale under verneplaner under.</p>

<p>Stortingets verneplaner for stortingsbygningen og tilbygget Stortingets administrasjon (og (2021c))</p>	<p>Stortingets bygninger er underlagt to former for vern; etter plan- og bygningsloven (omtalt under) og etter Stortingets egne verneplaner for stortingsbygningen og tilbygget. Reguleringen omfatter bygningenes fasader, samt gårdsrom og utomhusarealet ved Løvebakken. Stortingets verneplaner omfatter også interiører. Føringerne innebærer å endre så lite som mulig og bevare mest mulig av opprinnelige deler. Byggetiltak må avklares med Riksantikvaren.</p> <p>Stortingsbygningen inkludert tilbygget er regulert til formål offentlig bygning og bevaring. Stortingskvartalet er avsatt til bebyggelse og anlegg i kommuneplanen, og bygningene med unntak av Nedre Vollgate 18, er regulert til bevaring. Utearealene på terreng er regulert til offentlige samferdselsformål og friområde. Gjeldende reguleringsplan tillater renovering, innvendig ombygging og enkelte tiltak i fasade, tak og inngangsparti.</p> <p>Konseptene skal så langt mulig bevare verneverdier omfattet av verneplanene.</p>
<p>Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (2017)</p>	<p>Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten, dvs. utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.</p> <p>Likestillings- og diskrimineringsloven, arbeidsmiljøloven og arbeidsplassforskriften stiller også konkrete krav til lokalenes utforming. Plan- og bygningsloven med byggtekniske forskrifter er viktige virkemidler for staten i å fremme universell utforming og tilgjengelighet. Krav om universell utforming er gitt i formålsparagrafene. Det stilles konkrete krav til universell utforming av publikums- og arbeidsbygninger og til bebygde omgivelser som atkomst, parkeringsareal, uteoppholdsareal i tilknytning til byggverk og uteoppholdsareal for allmennheten. Plikten gjelder ikke utforming eller tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for virksomheten.</p> <p>Konseptene skal så langt mulig oppfylle prinsipper om universell utforming.</p>
<p>Rundskriv om normer for energi- og arealbruk for statlige bygg (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015)</p>	<p>Tiltaket ivaretar hensynet til effektiv arealutnyttelse og energieffektive løsninger.</p> <p>Se omtale om Stortingets forhold til normene i eget reglement lenger ned.</p>
<p>Prop 1 S (2022-2023) i statsbudsjettet, konkretisert i disponeringsbrev</p>	<p>Visjon om et levende folkestyre. Samfunnsoppdrag for Stortingets administrasjon: organisere og utvikle det parlamentariske arbeidet, legge til rette for at representantene kan utføre sine verv, formidle kunnskap om folkestyret og virksomheten, ta vare på bygninger, historiske verdier og kunst. Utføre arbeidet effektivt og med god kvalitet, slik at det sikrer omdømmet.</p> <p>Konseptene skal legge til rette for at det parlamentariske arbeidet og formidling om folkestyret og virksomheten kan utføres.</p>

Konseptvalgutredning Stortinget – tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer

<p>Reglement for Stortingets bygge- og leiesaker (Stortingets administrasjon, 2019)</p>	<p>Utredning av alternativer ved bygge- og leiesaker, som redegjør for effektiv areal- og ressursbruk, og omfatter analyse av arealbehov, kostnads- og usikkerhetsanalyse og vurdering av leie i markedet. Kommunal- og distriktsdepartementets normer for areal, energi og standard skal anvendes så langt det passer for utredning av lokalbehov for arbeidsplasser til ansatte i partigruppene og administrasjonen.</p> <p>Konseptene bør bidra til en effektiv areal- og ressursbruk.</p>
<p>Brann- og eksplosjonsvernloven (2022), og forskrift om brannforebygging</p>	<p>Stortingets bygningsmasse skal tilfredsstillende brannsikkerhetskrav til eksisterende bygg i drift i henhold til forskrift om brannforebygging § 8, med hensyn til rømningsikkerhet og sikring av kulturhistoriske verdier. Brannvesenet skal gjennomføre brannforebyggende tilsyn. Tilsynsmyndigheten kan gi pålegg, og dersom disse ikke oppfylles innen gitt frist, kan driften stanses. Ved overhengende fare kan tilsynsmyndigheten stanse virksomheten selv om pålegg ikke er gitt.</p> <p>Konseptene skal oppfylle krav til brannsikkerhet.</p>

11.3 Vedlegg 3 Krav til sikre rom

Skjermingsnivå 1	Benyttes normalt dersom det i noen grad kan medfølge skade om informasjonen blir kjent for uvedkommende
	For virksomheter underlagt sikkerhetsloven vil dette nivået typisk gjelde for permanente lokaler i Norge, hvor det skal formidles gradert informasjon i kategorien BEGRENSET
	Generelt gjelder normal byggteknisk utførelse, med noen ekstra krav til bruk
Forutsetninger	
Plassering	Rommet skal plasseres i minimum KONTROLLERT område
Organisering	Det kan etableres både koblede rom og hele soner for denne type bruk
Bruk	Den enkelte bruker er ansvarlig for at informasjonen ikke kommer på avveie Rommet kan benyttes til andre formål dersom dette ikke anses å svekke sikkerheten
Fysiske tiltak	
Lydreduksjon	37 dB Lokalet skal være alminnelig fagmessig utført mtp tetting, slik at lyd ikke trenger ut gjennom åpninger ifm. kabelgjennomføringer, systemvegger etc.
Innsyn	Mulighet for innsynsskjerming
Rør, kanaler og kabler	Normal byggteknisk standard
Elektronisk utstyr	Ingen spesifikke bygningsmessige krav
Overflater	Ingen spesifikke krav
Fysisk sikring	Låsbar dør
Administrative tiltak	
Godkjenning	Den enkelte bruker kan godkjenne disse lokalene
Personell	Ingen spesifikke krav
Inventar	Ingen spesifikke krav
Rutiner	Ved BEGRENSET eller tilsvarende sensitiv tale skal dører og vinduer lukkes. Ved bruk av skjerm, lerret eller tilsvarende skal det gjøres tiltak mot innsyn Det må vurderes i det enkelte tilfelle om utstyr med sender og mottagere bør legges ut av rommet

Skjermingsnivå 2	Benyttes normalt dersom det kan medfølge skade, dersom informasjonen blir kjent for uvedkommende
	For virksomheter underlagt sikkerhetsloven vil dette nivået typisk gjelde for permanente lokaler i Norge, hvor det skal formidles gradert informasjon i kategorien KONFIDENSIELT
	Generelt gjelder god byggeteknisk utførelse, med tilleggskrav til tekniske installasjoner, og bruk
Forutsetninger	
Plassering	Rommet skal plasseres i BESKYTTET område, men kan ha grense til KONTROLLERT område Rommet kan også plasseres mot yttervegg, men da skal arealer utenfor være kontrollerbare, og eventuelle vinduer må sikres særskilt, med tanke på lyd-gjennomgang og innsyn
Organisering	Det kan etableres både koblede rom og hele soner for denne type bruk
Bruk	Den enkelte bruker er alltid ansvarlig for at informasjonen ikke kommer på avveie Rommet kan benyttes til andre formål dersom dette ikke anses å svekke sikkerheten
Fysiske tiltak	
Lydreduksjon	44 dB Lokalet skal være godt fagmessig utført mtp tetting, slik at lyd ikke trenger ut gjennom åpninger ifm. kabelgjennomføringer etc.
Innsyn	Skal være mulighet for innsynsskjerming ved formidling av sensitiv informasjon
Rør	Rør kan føres iht. øvrige funksjoner, med enkle utbedringer. Radiatorer, kjøling, sprinkling etc. er OK, forutsatt at det gjennomføres med metalliske brudd i forbindelse med romavgrensingen.
Kanaler	Kanaler kan føres iht. bygningens øvrige funksjoner, men det må etableres galvaniske skiller ved gjennomføring til rommet, samt lyd-feller iht dempningskrav (42 dB)
Kabler	Rør kan føres iht. øvrige funksjoner, med enkle utbedringer. Radiatorer, kjøling, sprinkling etc. er OK, forutsatt at det gjennomføres med metalliske brudd i forbindelse med romavgrensingen.
Elektronisk utstyr	Lokal skjerming av utstyr og avstand til mulige ledere som kabling, rør og kanaler, bør planlegges iht. elektronisk informasjon som kan komme på avveie
Overflater	Alle faste overflater skal være utført på en slik måte at det vil etterlate spor dersom noen har forsøkt å løsne eller på en annen måte bearbeide disse
Fysisk sikring	Låsbar dør

Administrative tiltak	
Godkjenning	Lokalet skal godkjennes av lokal sikkerhetsansvarlig før bruk. Det stilles ikke krav til lydmåling. Nye lokaler som er prosjektert etter TEK-10 og har fulgt pre-akseptert ytelsesnivå iht. NS 8175 kl. C for møterom anses som OK. Ved etablering av funksjon i eksisterende lokaler med ukjent oppbygging må det gjøres en kvalifisert byggeteknisk vurdering med tanke på lydegenskapene.
Personell	Kun særskilt utpekt personell skal ha tilgang til rommet uten følge
Inventar	Det skal kun være nødvendig inventar/utstyr i rommet, og det skal være enkelt å holde oversikt
Rutiner	Rommet skal holdes avlåst Det skal foreligge en rutinebeskrivelse tilgjengelig for ansvarlige brukere Utstyr med sender og mottagere skal ikke bringes med inn i rommet dersom det skal formidles sensitiv informasjon

Kilde: Sikringshåndboka (Forsvarsbygg, 2022)

11.4 Vedlegg 4 Forutsetninger for gjennomføringstid

Forventet fremdrift i prosjektutviklingen er skissert i figuren under, som har tatt utgangspunkt i Statsbyggs prosjektmodell for prosjekter over terskelverdien for Statens prosjektmodell på 1 mrd. kroner. Det vises til veilederen for styring i store statlige byggeprosjekter i tidligfase, som anvendes så langt den passer for Stortinget (Stortingets administrasjon, 2020).

Figur 44: Estimert fremdrift i prosjektutvikling for Stortingets tilbygg og komité og høringsarbeid

Konseptvalgutredningen (KVU) for Stortingets tilbygg og komité- og høringsarbeid planlegges ferdigstilt og godkjent i utgangen av 2023, før den går til ekstern kvalitetssikring (KS1). Basert på erfaringer fra tidligere prosjekter med lignende kompleksitet anbefaler vi at det settes av tilstrekkelig med tid i denne fasen for å beslutte konsept, og legger derfor til grunn at det vil fattes et konseptvalg hos Stortinget i løpet av 2024. Konseptfasen danner grunnlaget for videre prosjektforløp.

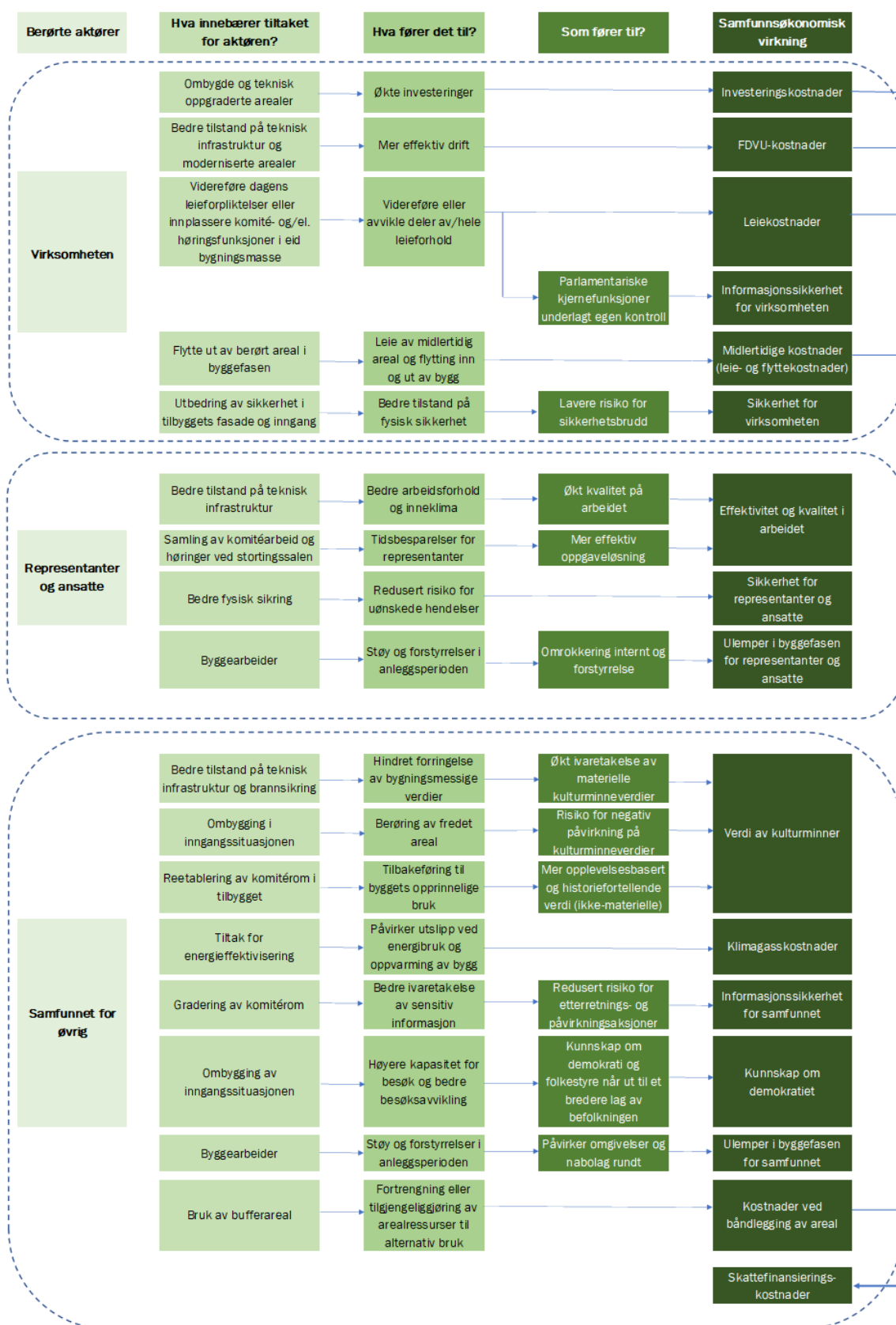
Planleggingsfasen, som består av milepælene oppstart forprosjekt (OFP), samt selve forprosjektet, estimeres gjennomført i tidsperioden 2025-2028. Inkludert i dette er en ny ekstern kvalitetssikring (KS2) av forprosjektet. Videre anslås det en byggetid fra prosjektet får startbevilgning til ferdigstillelse på 3 år (2028-2031). I analysen legger vi derfor til grunn idriftsettelse i 2032 for alle konsepter.

Det er stor usikkerhet om hvor raskt beslutninger foreligger underveis i prosjektforløpet, og bakgrunnen for estimert fremdrift i planleggings- og gjennomføringsfasen (3 + 3 år) er kompleksiteten i prosjektet, herunder eksisterende bygnings kulturminneverdier, sikkerhetskrav og lokalisering midt i Oslo sentrum. I tillegg legger rammebetingelsen om å ikke hindre eller på en uakseptabel måte sjenere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen sterke føringer. Foruten at tilbygget må tømmes under bygging må de mest støyende arbeidene planlegges utenfor møter i stortingssalen som normalt foregår tirsdag til torsdag kl. 10-16, samt legges utenfor de mest aktive periodene for representantene (normalt ca. 1. november til 15. desember og 1. mai til 20. juni). I tillegg må støyende arbeider ikke pågå under offisielle besøk, som ofte har kort planleggingshorisont. Alle disse momentene vil påvirke fremdriften, og erfaringer fra lignende prosjekter med sesongbasert byggeaktivitet tilsier at minimum 3 års byggetid bør legges til grunn. Nullalternativet og konsept 1 innebærer imidlertid et lavere tiltaksomfang enn de øvrige konseptene, som gjør at en forsert gjennomføringstid kan være realistisk. Den skisserte fremdriften i prosjektet forutsetter i tillegg at dagens leieavtale for komitéhuset kan reforhandles (gjelder nullalternativet, konsept 1 og konsept 2) når den utløper i 2029, samt forlenges ut gjennomføringsfasen (gjelder konsept 3A og konsept 3B).

11.5 Vedlegg 5 Forutsetninger for samfunnsøkonomisk analyse

Forutsetning	Verdi
Levetid for konsepter	60 år
Sammenstillingsår	2023
Idriftsettelsesår	2032
Analyseperiode	2023-2091
Diskonteringsrente	0-40 år: 4 % 40-75 år: 3 %
Realprisjustering (årlig)	0,8 %
Skattefinansieringskostnad	20 %
Prisjustering	15.05.2023

11.6 Vedlegg 6 Årsaks-virkningskjeder for samfunnsøkonomiske virkninger

Figur 45: Årsaks-virkningsdiagram for samfunnsøkonomiske virkninger

11.7 Egne vedleggsdokumenter

- A. Planvurdering, 21.4.2023
- B. Tilstandsanalyse, Norconsult, 27.5.2022, samlet versjon og vedlegg 1 for tilbygget mot Akersgata.
- C. Arealkartlegging, 29.1.2023, stortingsbygningen og stortingskvartalet
- D. Arbeidsplasskartlegging, Mellomrom Arkitekturpsykologi, 11.2.2021
- E. Bookinganalyse, 2.11.2020
- F. Mulighetsstudie, 9.5.2023
- G. Governotat, 22.11.2023 - dokumentene er u.off. §23 første ledd.
  - a. Usikkerhetsanalyse, Atkins, 14.8.2023
  - b. Kalkyledokument basisestimat, 22.8.2023
  - c. FDVU-beregninger, 22.11.2023
  - d. Leie, 22.8.2023
- H. Overordnede sikringskrav i utredning- tiltak i konseptene, 2.5.2023 (gradert nivå BEGRENSET, gjort tilgjengelig for Stortinget)

RAPPORT

KVALITETSSIKRING (KS1) AV «KVU TILBYGGET MOT AKERSGATA OG LOKALBEHOV FOR KOMITÉARBEID OG HØRINGER»

Forord

På oppdrag for Stortinget har Menon Economics og Holte Consulting gjennomført kvalitetssikring (KS1) av «KVU Tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer». Hensikten med KS1 er å støtte oppdragsgivers kontrollbehov med den faglige kvaliteten på de underliggende dokumentene i beslutningsgrunnlaget, før forslag til forprosjekt forelegges beslutningstaker. Arbeidet er gjennomført i henhold til rammeavtalen med Stortinget av oktober 2023 og avrop på rammeavtalen av november 2024. Dette er i tråd med arbeidet som gjennomføres på Finansdepartementets rammeavtale, etter rundskrivene R108 – Statens prosjektmodell og R 109 – Prinsipper og krav for samfunnsøkonomiske analyser.

Kvalitetssikringen har vært ledet av Heidi Ulstein (Menon Economics), med Morten Hagen, Margrethe Stølen Skår, Thomas Gillgren (Holte Consulting), Lars Martin Haugland og Tonje Glenne Arnesen (Menon Economics) som prosjektmedarbeidere.

Notat 1 ble levert oppdragsgiver 15. desember 2023. Presentasjon ble avholdt 1. mars 2024, foreløpig rapport ble levert 21. mars og endelig rapport levert 2. april 2024.

Vi takker Stortinget for et interessant oppdrag. Vi takker også Stortinget og Statsbygg for en svært god og åpen dialog underveis i kvalitetssikringen.

April 2024

Heidi Ulstein
Oppdragsleder
Menon Economics

Generelle opplysninger		
KVU	Navn: Konseptvalgutredning for tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer.	Dato: November 2023
Kvalitetssikring	Kvalitetssikrer: Menon Economics, Holte Consulting og A-2 Norge	Dato: 2. april 2024
Basis for analysen	Prosjektfase: Konseptvalgfase	Prisnivå (måned og år): Mai 2023
Tema/Sak		
Problem som skal løses	KVUen omtaler fire problemområder: 1. Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert 2. Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangspartiet 3. Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet 4. Lav arealeffektivitet i bygningsmassen	Merknad fra kvalitetssikrer: Problemanalysen i KVUen er grundig og god. Analysen dokumenterer godt både dagens problem og forventet fremtidig utvikling ved blant annet omfattende tilstandsanalyser utført av tredjepart. Konsekvenser både for virksomheten og samfunnet er godt beskrevet.
Behovsanalyse	KVUens fire prosjektutløsende behov: 1. Behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivareta kulturminneverdier med høy symbolverdi. 2. Behov for å utbedre sikkerheten for å oppnå trygge lokaler som ivaretar dagens og fremtidens trusselnivå. 3. Behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet. 4. Behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk.	Merknad fra kvalitetssikrer: Behovsanalysen i KVUen er gjennomarbeidet og detaljert. Det er gjennomført en omfattende interessentanalyse og en bred kartlegging av behov. Det er også gjennomført en hensiktsmessig prioritering av hvilke behov som er av størst betydning og som dermed legges til grunn for den videre utredningen. Vi er enig i at det ikke er interessekonflikter av større betydning. Vi har noen mindre merknader knyttet til presisering av behovene.
Samfunns mål	KVU: Gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av Stortingets ressurser og verdier, skapes sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke.	Merknad fra kvalitetssikrer: Det fastsatte samfunns målet er etter vår vurdering definert på en hensiktsmessig måte.
Effekt mål	KVU: Effekt mål 1: Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket Effekt mål 2: Sikre lokaler Effekt mål 3: Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet Effekt mål 4: Effektivitet og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible løsninger	Merknad fra kvalitetssikrer: Effekten som søkes oppnådd for brukerne av tiltaket er godt beskrevet i effektmålene. Målkonflikter er identifisert og drøftet. Vi har noen mindre merknader knyttet til målet om tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet.
Konseptvalg		
	KVU	KS1
Oversikt over konsepter og samfunnsøkonomisk lønnsomhet ¹		KS1 Null Forventet investering: 0 Prissatte virkninger NNV: - 1 030 mill. kroner
	KVU Null Forventet investering: 560 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 870 mill. kroner	KVU Null Forventet investering: 522 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 540 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Verdi av kulturminner og omdømme
	Konsept 1 Rehabiliter Forventet investering: 710 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 820 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Sikkerhet	Konsept 1 Rehabiliter Forventet investering: 680 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 690 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Verdi av kulturminner og omdømme
	Konsept 2 Rehabiliter funksjonelt Forventet investering: 870 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 630 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Sikkerhet og informasjonssikkerhet	Konsept 2 Rehabiliter funksjonelt Forventet investering: 774 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 490 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Verdi av kulturminner og omdømme

¹ Forventet investering er samfunnsøkonomisk investeringskostnad (neddiskontert forventet kostnad, ekskl. mva.)

	<p>Konsept 3A Integrert samlet Forventet investering: 1020 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 590 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Sikkerhet og informasjonssikkerhet</p>	<p>Konsept 3A Integrert samlet Forventet investering: 875 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 440 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Verdi av kulturminner og omdømme</p>
	<p>Konsept 3B Integrert spredt Forventet investering: 1150 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 740 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Sikkerhet og informasjonssikkerhet</p>	<p>Konsept 3B Integrert spredt Forventet investering: 1017 mill. kroner Prissatte virkninger NNV: - 1 590 mill. kroner Viktigste ikke-prissatte virkninger: Verdi av kulturminner og omdømme</p>
	<p>Usikkerhet om konseptene Flere av usikkerhetsfaktorene som er benyttet i usikkerhetsanalysen i KVUen er kraftig høyreskjeve og har en positiv verdi i «Mest sannsynlig»-kostnad. Denne metodikken bidrar til å trekke opp analyseresultatene, og spesielt P50, i stor grad.</p>	<p>Usikkerhet om konseptene Vår analyse gir gjennomgående lavere estimater for forventet tillegg og usikkerhetsavsetning. Dette skyldes i all hovedsak at KVUen har vurdert at flere av usikkerhetsfaktorene mest sannsynlig vil øke prosjektkostnaden. Vi er enige i at usikkerheten er til stede, men mener at det ikke er grunnlag for å fastslå at de vil øke prosjektkostnaden.</p>
	<p>Anbefalt konsept KVU: KVUen anbefalte å ta to konsepter med videre til neste fase: K2 Rehabiliterert funksjonelt og K3A Integrert samlet.</p>	<p>Anbefalt konsept KS1: Vi anbefaler å ta ett konsept med videre til neste fase: Konsept 3A Integrert samlet. Anbefalingen hviler i stor grad på hvordan vi har vurdert konseptets påvirkning på kulturminner og omdømme/tillit til Stortinget. Følsomhetsanalysen vår viser at anbefalingen er robust, men ikke dersom investeringskostnadene øker opp til P85-nivåene</p>
Føringer for forprosjekt		
Anbefalinger om føringer for neste fase.	Vi vil særlig trekke fram viktigheten av å arbeide videre i prosjektet med reduksjon av kostnader. I dette ligger god håndtering av eierstyring og brukerinvolvering, unngå omfangsøkning, få sikkerhet tidlig nok inn i arbeidet, lete etter mer kostnadseffektive måter å gjennomføre arbeidet på, redusere byggetiden, få til mer effektiv plassering av funksjoner og et nytte/kostnads-fokus i arbeidet med å ivareta kulturminneverdiene.	
Anbefalt styringsmål ²	Vi anbefaler et styringsmål tilsvarende P50 for K3A på 1 390 mill. inkl. mva., i mai 2023-kroner.	

Alle beløp er angitt i millioner kroner.

² P50-estimatet for investeringskostnadene til anbefalt konsept og det oppgis inkl. mva. med angitt prisnivå

Innhold

SUPERSIDE	3
SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	11
1.1 Beskrivelse av KVUen	11
1.2 Om kvalitetssikringen	13
1.3 Viktige grensesnitt til prosjektet	14
2 PROBLEMBESKRIVELSE	15
2.1 Problembeskrivelse i KVUen	15
2.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens problembeskrivelse	17
3 BEHOVSANALYSE	18
3.1 Behovsanalysen i KVUen	18
3.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens behovsanalyse	19
4 STRATEGISKE MÅL	20
4.1 Strategiske mål i KVUen	20
4.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens strategiske mål	21
5 RAMMEBETINGELSER FOR KONSEPTVALG	23
5.1 Rammebetingelseskapittel i KVUen	23
5.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens rammebetingelser	24
6 MULIGHETSSTUDIE	25
6.1 Mulighetsstudien i KVUen	25
6.2 Tilleggsinformasjon vi har mottatt i løpet av kvalitetssikringen	30
6.3 Kvalitetssikrers vurdering av mulighetsstudien i KVUen	31
7 INVESTERINGSKOSTNADER OG USIKKERHETSANALYSE	33
7.1 KVUens kostnadsestimat og usikkerhetsanalyse	33
7.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens kostnadsestimat og usikkerhetsanalyse	34
7.3 Kvalitetssikrers usikkerhetsanalyse	34
7.4 Sammenligning med KVUens usikkerhetsanalyse	44
8 SAMFUNNSØKONOMISK ANALYSE	46
8.1 Samfunnsøkonomisk analyse i KVUen	46
8.2 Kvalitetssikrers samfunnsøkonomiske analyse	50
8.3 Sammenligning med KVUens samfunnsøkonomiske analyse	80
9 SAMLET VURDERING OG ANBEFALING	84
9.1 Kvalitetssikrers anbefaling om konseptvalg	84
9.2 Sammenligning med tilrådning i KVU	84
9.3 Anbefaling av styringsmål for investeringskostnader	84
10 FØRINGER FOR NESTE FASE	85
10.1 Føringer for neste fase	85
10.2 Kontraktstrategi	87
10.3 Optimalisering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet	88
11 FORSLAG OG TILRÅDNINGER SAMLET	89
11.1 Råd til Stortinget som prosjekteier	89

11.2 Råd til prosjektorganisasjonen	89
12 REFERANSER	91
	93
	94
	117

Sammendrag

Vi anbefaler konsept 3A – Integrrert samlet. Konseptet har den laveste prissatte kostnadsdifferansen fra nullalternativet og er blant de to konseptene som kommer best ut på ikke-prissatte virkninger. Konseptet er etter vår vurdering samfunnsøkonomisk lønnsomt å gjennomføre. Lønnsomhetsvurderingen hviler i stor grad på hvordan vi har vurdert konseptets påvirkning på ivaretagelse av kulturminner og omdømmet/tillit til Stortinget. Følsomhetsanalysene våre viser at anbefalingen er robust, men ikke dersom investeringskostnadene øker opp til P85-nivåene. Vi vil derfor særlig trekke fram viktigheten av å arbeide videre i prosjektet med reduksjon av kostnader.

Vurdering av grunnleggende forutsetninger

Konseptvalgutredningen (KVU) har hatt som oppdrag å vurdere konsepter for Stortingets tilbygg mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer.

Problemanalysen i KVUen dokumenterer godt både dagens problem og forventet fremtidig utvikling ved blant annet omfattende tilstandsanalyser utført av tredjepart. Konsekvenser både for virksomheten og samfunnet er også godt beskrevet. De fire hovedproblemene er: 1) Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert, 2) Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangspartiet, 3) Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet, 4) Lav arealeffektivitet i bygningsmassen.

Behovsanalysen i KVUen er i stor grad dekkende, og vi vurderer at relevante interessenter er inkludert i arbeidet. Det er gjennomført en omfattende interessentanalyse og en bred kartlegging av behov. Det er også gjennomført en hensiktsmessig prioritering av hvilke behov som er av størst betydning og som dermed legges til grunn for den videre utredningen. Vi er enig i at det ikke er interessekonflikter av større betydning. Vi har noen mindre merknader knyttet til presisering av behovene.

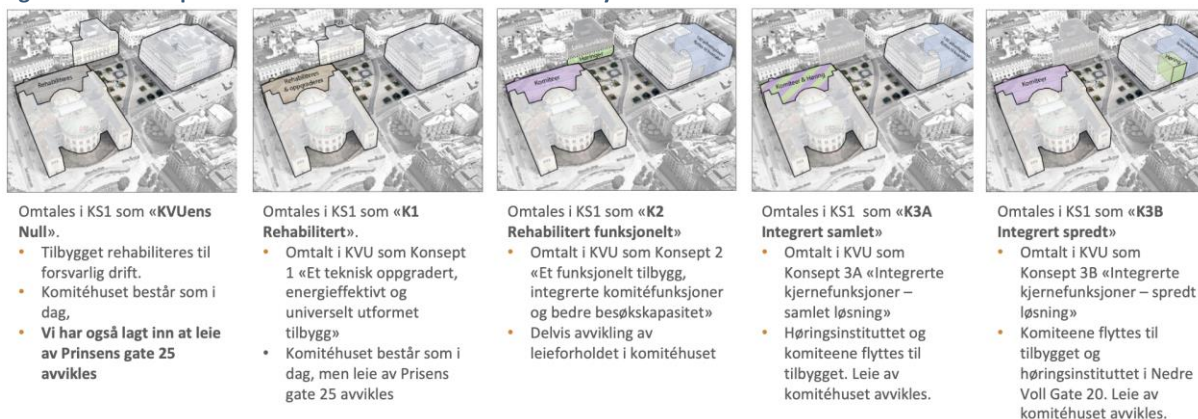
Målkapitlet i KVUen er grundig og godt. Samfunnsålet om sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke er etter vår vurdering definert på en hensiktsmessig måte. Effekten som søkes oppnådd for brukerne av tiltaket er beskrevet i fire effektmål knyttet til kvalitet, sikkerhet, tilgjengelighet/åpenhet og bærekraft/effektivitet. Det er også inkludert en god beskrivelse av hva som skal til for å oppnå målene og tilknyttede indikatorer. Målkonflikter er identifisert og drøftet. Vi har noen merknader knyttet til målet om tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet.

KVUen har identifisert en rekke overordnede og prosjektspesifikke **rammebetingelser**. Etter vår vurdering kunne disse med fordel vært spesifisert mer i tråd med rammebetingelsene vi ville benyttet i andre offentlige byggeprosjekter, selv om Stortinget står i en særstilling som statsmakt. Overordnet er det bare en av rammebetingelsene vi ikke stiller oss bak, og det gjelder ønsket om å ikke påvirke indre gårdsrom vesentlig. Våre kommentarer til rammebetingelsene i KVUen har etter vår vurdering ikke fått noen vesentlige konsekvenser for det videre arbeidet.

Videre vurderer vi at **mulighetsstudien** i KVUen grundig og god. Tiltaksalternativene som trekkes videre til alternativanalysen fanger opp de konseptuelle aspektene som anses mest interessante og realistiske innenfor det identifiserte mulighetsrommet: rehabilitering av tilbygget (K1) og rehabilitering og ombygging sett i sammenheng med tilgrensende arealer (K2, K3A og K3B). KVUen har lagt inn et stort omfang av tiltak i nullalternativet for å sikre videre forsvarlig drift. Dette fører blant annet til at problemene som er dokumentert i problemanalysen i liten grad synliggjøres i alternativanalysen. Vi løser dette i vår alternativanalyse ved å utarbeide et svært nedskalert nullalternativ. Vi beholder KVU Null (med en mindre justering) som et tiltak med

lavere grad av behovsdekning enn de andre tiltakene, i tråd med veiledningsmaterialet. Overordnet tar vi dermed med alle konseptene fra KVUen videre i vår alternativanalyse, i tillegg til vårt nye nullalternativ.

Figur S-0-1: Konseptene som er inkludert i vår alternativanalyse

Investeringskostnader og usikkerhetsanalyse

Prosjektet har et godt og gjennomarbeidet basisestimat for de ulike konseptene i KVUen, og har et høyere detaljeringsnivå enn hva som vanligvis foreligger i en KVU. Detaljeringsnivået får godt frem forskjellene i konseptene og reflekteres i kostnadsestimatene. Vi vurderer at det ligger til grunn beste praksis i estimeringen med både bruk av erfaringstall og påslagsfaktorer når det er vurdert at erfaringstallene ikke i tilstrekkelig grad tar høyde for prosjektets særegenheter og kompleksitet. Vår analyse gir gjennomgående lavere estimater for forventet tillegg og usikkerhetsavsetning. Dette skyldes i all hovedsak at KVUen har vurdert at flere av usikkerhetsfaktorene mest sannsynlig vil øke prosjektkostnaden, som øker kostnadsnivåene. Vi er enig i at usikkerheten er til stede, men mener at det på nåværende tidspunkt ikke er grunnlag for å fastslå at de vil øke prosjektkostnaden. Våre vurderinger reflekteres i spennene. Tabellen under viser oversikt over analyseresultater fra KS1 og KVU. Det er forventningsverdiene våre som er input i den samfunnsøkonomiske analysen.

Tabell S-1: Sammenstilling av KVUens analyseresultater og KS1 analyseresultater. Alle tall oppgitt i mai-2023 mill. kroner inkl. mva. Forventningsverdier er oppgitt ekskl. mva.

		KVU Null		K1		K2		K3A		K3B	
KVU	Basisestimat	736		945		1 104		1 196		1 331	
	Forventet tillegg	165	22 %	205	22 %	296	27 %	414	35 %	486	37 %
	P50	900		1 150		1 400		1 610		1 820	
	Usikkerhetsavsetning	340	38 %	450	38 %	550	39 %	690	43 %	790	43 %
	P85	1 240		1 600		1 950		2 300		2 610	
	Relativt standardavvik		35 %		35 %		34 %		23 %		23 %
	Forventningsverdi [ekskl. mva.]	740		940		1 150		1 340		1 510	
KS1	Basisestimat	736		945		1 060		1 156		1 284	
	Forventet tillegg	95	13 %	135	14 %	160	15 %	234	20 %	316	25 %
	P50	830		1 080		1 220		1 390		1 600	
	Usikkerhetsavsetning	250	30 %	320	30 %	390	32 %	480	35 %	560	35 %
	P85	1 080		1 400		1 610		1 870		2 160	
	Relativt standardavvik		25 %		26 %		27 %		29 %		30 %
	Forventningsverdi [ekskl. mva.]	687		894		1 018		1 151		1 338	

Samfunnsøkonomisk analyse

Vår samfunnsøkonomiske analyse viser at konsept 3A – Integrert samlet er det mest lønnsomme konseptet. Konseptet har de laveste prissatte kostnadene relativt til nullalternativet og sammen med K3B de største ikke-prissatte virkningene. For at konsept K3A skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt må de ikke-prissatte nyttevirkingen være verdt minst 410 millioner kroner i nåverdi over levetiden til konseptet. Dette vurderes som sannsynlig. Vi vurderer at alle konsept trolig er samfunnsøkonomisk lønnsomme og har derfor rangert nullalternativet nederst. Usikkerheten er imidlertid stor. Vurderingen av samfunnsøkonomisk lønnsomhet hviler i stor grad på at virkningene knyttet til verdi av kulturminner og omdømme er i den størrelsesorden som vi har antatt. Rangeringen av K3A på førsteplass er relativt robust.

KVUen har enkelte mangler som vi har justert for i vår analyse, både knyttet til prissatte- og ikke prissatte virkninger. Dette gjør at vi, til forskjell fra KVUen, kan skille K3A fra K2 – og anbefale K3A som det beste alternativet. Resultantene fra vår samfunnsøkonomiske analyse er oppsummert i tabellen nedenfor.

Tabell S-2: Samletabell over prissatte og ikke-prissatte virkninger med rangering. Prissatte virkninger er neddiskontert over analyseperioden, målt som forventningsverdier eks. mva, millioner 2023-kroner (avrundet)

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Prissatte virkninger						
Investeringskostnader – bygg og brukerstyr	0	- 522	- 680	- 774	- 875	- 1 017
FDVU-kostnader	- 380	- 296	- 262	- 265	- 252	- 238
Leiekostnader	- 482	- 445	- 445	- 188	- 53	- 53
Midlertidige kostnader (leie- og flyttekostnad)	0	- 16	-17	- 17	-18	- 19
Skattefinansieringskostnad	- 172	- 256	- 281	- 249	- 239	- 265
Sum prissatte virkninger	- 1 030	- 1 540	- 1 690	- 1 490	- 1 440	- 1 590
Prissatt netto nytte - endring fra nullalternativet	0	- 510	- 660	- 460	- 410	- 560
Rangering av prissatte virkninger	1	4	6	3	2	5
Ikke-prissatte virkninger						
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Ulemper i byggefasen	0	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	1	1
Samlet rangering	6	4	4	2	1	2

Basert på aktørgruppene er det stor grad av sammenfall mellom hvem som bærer kostnadene og hvem som mottar nyttevirkningene. Det er imidlertid noen fordelingsvirkninger knyttet til når de ulike virkningene inntreffer, særlig for representantene og ansatte på Stortinget. Både ulempene i byggefasen og omdømmerisikoen tilfaller i stor grad sittende Storting ved byggeperiode, mens nyttevirkningene tilfaller representantene og ansatte i etterfølgende stortingsperioder. Denne fordelingsvirkningen kan ha viktige implikasjoner for politisk vilje til å gjennomføre tiltak

Anbefaling

I likhet med KVUen anbefaler vi at det gjennomføres tiltak. **Vi anbefaler konsept 3A – Integrrert samlet.** Konseptet kommer best ut på ikke-prissatte virkninger (i likhet med konsept 3B) og har den laveste prissatte kostnadsdifferansen fra nullalternativet. Konseptet er etter vår vurdering samfunnsøkonomisk lønnsomt å gjennomføre. Lønnsomhetsvurderingen hviler i stor grad på hvordan vi har vurdert konseptets påvirkning på ivaretagelse av kulturminner og omdømmet/tillit til Stortinget. Følsomhetsanalysene våre viser at anbefalingen er robust, men ikke dersom investeringskostnadene øker opp til P85-nivåene.

Føringer for neste fase

Føringer for neste fase er grundig gjennomarbeidet og godt redegjort for i KVUen. Vi vil særlig trekke fram viktigheten av å arbeide videre i prosjektet med reduksjon av kostnader. I dette ligger god håndtering av eierstyring og brukerinvolvering, unngå omfangsøkning, få sikkerhet tidlig nok inn i arbeidet, lete etter mer kostnadseffektive måter å gjennomføre arbeidet på, redusere byggetiden, få til mer effektiv plassering av funksjoner og et nytte/kostnads-fokus i arbeidet med å ivareta kulturminneverdiene.

Optimalisering etter samfunnsøkonomisk lønnsomhet bør stå sentralt i videre planlegging. Det er nødvendig at man i arbeidet strukturert med å få ned kostnadene i prosjektet og øke nytten. Dette er viktig i alle offentlige tiltak, men det er særlig viktig her for å dempe omdømmerisikoen av selve byggeprosjektet. Det er også viktig at man realiserer kostnadsbesparelsene i det anbefalte konseptet. Det vil blant annet si at leieforholdet avvikles og at arealeffektiviteten optimaliseres.

1 Innledning

Konseptvalgutredningen (KVU) har hatt som oppdrag å vurdere konsepter for Stortingets tilbygg mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer. Fire konsepter er analysert og KVUen konkluderer med at det bør gjennomføres tiltak for å løse identifiserte problemer og behov. Konsept 2 og 3A er vurdert som de mest samfunnsøkonomisk lønnsomme alternativene, og KVUen anbefaler at begge disse konseptene tas med til neste fase. Det er identifisert flere viktige grensesnitt til prosjektet, blant annet arbeidet med sikkerhetskrav (GNF) og en utredning av tekniske behov i Stortingsbygningen.

1.1 Beskrivelse av KVUen³

Bakgrunn og utredningshistorikk

Utredningens omfang skulle i utgangspunktet omhandle tilbygget mot Akersgata, men ble senere utvidet til å også vurdere konsepter som følge av at leiekontraktene for komitéhuset (Akersgata 18) som utløper i 2029.

Mandat

Utredningen skal tilrettelegge for at parlamentariske hovedfunksjoner i tilbygget kan videreføres i tråd med nye arbeidsformer, heve bygningsmessig og teknisk tilstand, bidra til mer effektiv drift og forvaltning, samt ivareta verneverdiene.

Konseptfasen skal gjennomføres i tråd med presidentskapets føringer om kostnadseffektive og bærekraftige lokaler og samling av parlamentariske kjernefunksjoner sentralt i bygningsmassen.

Organisering og gjennomføring

Utredningen er gjennomført i tett samarbeid mellom Statsbygg og Stortingets administrasjon, med egne prosjektstyrer både hos Statsbygg og Stortinget. Det er gjennomført bred informasjonsinnhenting.

Problem, behov, mål og rammebetingelser

Det er identifisert fire hovedproblemer som i varierende grad gir utfordringer ved dagens og fremtidens bruk av tilbygget mot Akersgata og komité- og høringsarbeidet i komitéhuset. Det gir følgende prosjektutløsende behov:

- Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivaretagelse av kulturminneverdier med høy symbolverdi.
- Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter i fasade og inngang, og det er behov for å utbedre sikkerheten for å oppnå trygge lokaler som ivaretar dagens og fremtidens trusselnivå.
- Komité- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som leies i markedet, og det er behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet.
- Lav arealeffektivitet og potensiale for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet i lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk.

Samfunns mål: Gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av Stortingets ressurser og verdier, skapes sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke.

Effektmål:

- E1 Kvalitet: Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket.

---

³ All informasjon i kapittel er hentet fra KVUen utarbeidet av Statsbygg (november, 2023)

- E2 Sikkerhet: Sikre lokaler.
- E3 Tilgjengelighet og åpenhet: Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet.
- E4 Bærekraft og effektivitet: Effektiv og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible lokaler.

Overordnede rammebetingelser (absolutte):

- A1 Understøtte det parlamentariske arbeidet
- A2 Bidra til sikre lokaler
- A3 Ivareta verneverdier

Prosjektspesifikke rammebetingelser (absolutte):

- A4 Stortingets lokalisering ligger fast
- A5 Konsepter skal ikke hindre eller på uakseptabel måte senere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen
- A6 Konsepter skal ikke utelukke eller sterkt begrense muligheten for å senere ta i bruk de indre gårdsrom mellom stortingsbygningen og tilbygget

Prosjektspesifikke rammebetingelser (bør oppfylles):

- B1 Sentrale arealer i stortingsbygningen og tilbygget bør tilrettelegges for den parlamentariske kjernevirksomheten og fellesfunksjoner.

Mulighetsstudien

Mulighetsrommet er utforsket ved hjelp av firetrinnsmetodikken, for å sikre vurdering av løsninger som gir 1) ulike virkninger, 2) påvirker ulike deler av problemet (årsaken og konsekvensen), og 3) er konseptuelt forskjellige. Dette er gjennomført med følgende trinn:

- Trinn 1: Påvirke etterspørselen etter arealbehov
- Trinn 2: Mer effektiv utnyttelse av dagens lokaler
- Trinn 3: Forbedre eksisterende infrastruktur
- Trinn 4: Større investeringer i ny eller ombygget infrastruktur

Følgende konsepter er tatt med videre til alternativanalysen:

- Nullalternativet: «Videreføring av dagens situasjon med de mest nødvendige tiltak.» Forsvarlig videreføring ihht lover og forskrifter.
- Konsept 1: «Et teknisk oppgradert, energieffektivt og universelt utformet tilbygg». Rehabilitering av tilbygget.
- Konsept 2: «Et funksjonelt tilbygg, integrerte komitéfunksjoner og bedre besøkskapasitet.» Rehabilitering og middels ombygging i tilbygget og delvis avviklet leie av komitéhuset.
- Konsept 3A: «Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning.» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget, samling av kjernefunksjoner nær stortingssalen og avviklet leie av komitéhuset.
- Konsept 3B: «Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning.» Rehabilitering og større ombygging i tilbygget og kvartalet (Nedre Voll gate 20), kjernefunksjoner i eid bygningsmasse og avviklet leie av komitéhuset.

Anbefaling og føringer for neste fase

Utredning anbefaler at det utføres tiltak for å løse identifiserte problemer og behov. Konsept 2 og 3a er vurdert som de mest samfunnsøkonomisk lønnsomme alternativene:

- Lavest kostnader

- Vesentlige nyttevirkninger fra spesielt informasjonssikkerhet og fysisk sikkerhet
- Ikke faglig grunnlag for å skille mellom de to

Utvalgte oppfølgingspunkt for neste fase:

- Gjennomføringstid og tidspunkt for beslutning om konseptvalg
- Håndtering av usikkerhet innenfor bla
  - o prosjektmodenhet (sikkerhetskrav og arealomfang),
  - o lokale forhold (grunnforhold, vern, grensesnitt mot stortingsbygningen, leieforholdet)
  - o Prosjektorganisering og kompetanse
  - o Eierstyring, brukerprosesser og interessenthåndtering
  - o Omdømme
- Optimalisering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet: potensiale for å redusere arealomfanget

1.2 Om kvalitetssikringen

Denne analysen er en kvalitetssikring (KS1) av Konseptvalgutredningen for Stortinget «Tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer» (Statsbygg, 2023). Hensikten med KS1 er å støtte oppdragsgivers kontrollbehov med den faglige kvaliteten på de underliggende dokumentene i beslutningsgrunnlaget, før anbefaling om konseptvalg forelegges beslutningstaker. Det er Presidentskapet i Stortinget som beslutter dette konseptvalget. Kvalitetssikringsarbeidet er gjennomført i henhold til rammeavtalen med Stortinget av oktober 2023 og avrop på rammeavtalen av november 2024.

Ifølge avtalen skal kvalitetssikrer kontrollerer KVUen med hensyn på konsistens i og mellom kapitler, og om de angitte alternativene er relevante og gyldige med hensyn til problem, behov, mål, rammebetingelser og utnyttelse av mulighetsrommet. Kvalitetssikrer skal videre gjennomføre en egen usikkerhetsanalyse og samfunnsøkonomiske analyse, samt gi sin tilrådning om beslutningsstrategi. Dette er i tråd med arbeidet som gjennomføres på Finansdepartementets rammeavtale, etter rundskrivene R108 – Statens prosjektmodell og R 109 – Prinsipper og krav for samfunnsøkonomiske analyser. En vurdering av det dokumenterte behovet for å gjennomføre tiltak og hva som er den samfunnsøkonomisk beste løsningen står sentralt.

Kvalitetssikringen startet opp siste uken i november 2023, Notat 1 ble levert 15. desember, hovedkonklusjonene ble presentert 1. mars, foreløpig rapport 21. mars og endelig rapport 2. april 2024. Underveis har vi hatt god dialog med Statsbygg og Stortingets administrasjon, som har gitt gode svar på våre spørsmål og sendt over etterspurt materiale raskt. Vi har også vært på befaring i de berørte arealene. Vi har gjort noen oppdateringer i etterkant av presentasjonen, i hovedsak i alternativanalysen.

I denne kvalitetssikringsrapporten har vi benyttet tabeller med fargekoder for å gi rask og god oversikt til leser over våre vurderinger av innholdet i KVUen, basert på vårt oppdrag som kvalitetssikrer. Vi har også benyttet tilsvarende tabeller i kapitler der vi gjennomfører vår egen analyse, men da benyttes fargekodene for å tydeliggjøre hvor det er avvik fra KVUen.

Vurdering	Fargeskala		
Kvalitetssikrer er negativ til det som er gjort i KVUen og avviket er vesentlig			
Kvalitetssikrer er i hovedsak positiv til det som er gjort i KVUen, men har vesentlige merknader/justeringer			
Kvalitetssikrer er positiv til det som er gjort i KVUen, men kan ha noen mindre merknader/justeringer			

1.3 Viktige grensesnitt til prosjektet

1.3.1 Viktige grensesnitt til prosjektet i KVUen

KVUen har listet opp de viktigste pågående arbeidene som et mulig fremtidig byggeprosjekt må ta hensyn til:

- **Verdivurdering og sikkerhetskrav:** Stortinget er et skjermingsverdig objekt og det pågår arbeid med å definere Stortingets grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) og tilhørende kritiske verdier. Stortinget skal definere sikringskrav i henhold til verdivurderingen, som må legges til grunn for et valgt konsept.
- **Utredning for stortingsbygningen:** Stortinget er i oppstart av en utredning med utgangspunkt i tekniske behov i stortingsbygningen. Tilbygget og stortingsbygningen er fysisk koblet sammen og har grensesnitt knyttet til blant annet besøkstilrettelegging, fysisk sikkerhet, tekniske systemer, brannsikring og grunnforhold. KVUen omhandler mulige tiltak for tilbygget, men avhengigheter mellom bygningene må være del av videre utrednings- og prosjektarbeid.
- **Program for modernisering og effektivisering:** Interne utviklingsprosesser som har pågått siden 2019, blant annet arbeid med digitalisering av den parlamentariske saksbehandlingen. Eventuelle større endringer som følge av programmet må ivaretas i det valgte konseptet som tas videre etter denne utredningen.
- **Andre byggeprosjekter og planer:** Ruter AS og Bane NOR planlegger nye banetunneler i nærheten av Stortinget, og Oslo kommune ved Bymiljøetaten planlegger oppgradering av Akersgata (oppstart 2024-25). Stortinget diskuterer også en omlegging av inntak for fjernvarme med eier. Tiltak for tilbygget som følge av denne utredningen bør ses i sammenheng med prosjektene i nærområdet.

1.3.2 Kvalitetssikrers vurdering

Vi støtter KVUens vurdering av at de opplistede grensesnittene til andre prosjekter er viktige og må håndteres godt i neste fase. Ingen av grensesnittene har hatt påvirkning på konseptene som er vurdert i KVUen og i KS1 rapporten. Eventuelle kostnader som påløper som følge av de tilgrensende prosjektene er forutsatt inkludert i de gjeldende prosjektene.

Underveis i kvalitetssikringsarbeidet har vi ikke avdekket andre viktige grensesnitt.

2 Problembeskrivelse

Problemanalysen i KVUen er grundig og god. Analysen dokumenterer godt både dagens problem og forventet fremtidig utvikling ved blant annet omfattende tilstandsanalyser utført av tredjepart. Konsekvenser både for virksomheten og samfunnet er også godt beskrevet. De fire hovedproblemene er: 1) Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert, 2) Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangspartiet, 3) Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet, 4) Lav arealeffektivitet i bygningsmassen.

Vår vurdering av problembeskrivelsen i forhold til kravene i rammeavtalen er oppsummert i tabellen under.

Element	Vår vurdering
Tilstrekkelig grundig og klargjørende drøfting	
Reelle problemer, og ikke bare formulert som fravær av en eller flere bestemte løsninger	
Problemenes omfang, alvorlighet og hvem som blir berørt fremkommer	
Dagens problemer og fremtidig utvikling er inkludert. Hva som er årsaken til at problemene har oppstått er inkludert	

2.1 Problembeskrivelse i KVUen

I KVUen er det identifisert fire hovedproblemer som i varierende grad gir utfordringer ved dagens og fremtidens bruk av tilbygget mot Akersgata og komité- og høringsarbeidet i komitéhuset. KVUen anser disse fire problemene som prosjektutløsende. De fire hovedproblemene er:

1. Problem 1: Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert
2. Problem 2: Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangspartiet
3. Problem 3: Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet
4. Problem 4: Lav arealeffektivitet i bygningsmassen

I tabellen under har vi oppsummert de fire hovedproblemene som er drøftet i KVUen.

Tabell 2-1: Gjennomgang av de fire hovedproblemene i KVUens problembeskrivelse

	Problem 1 <i>Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert.</i>	Problem 2 <i>Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangen</i>	Problem 3 <i>Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet</i>	Problem 4 <i>Lav arealeffektivitet i bygningsmassen</i>
Observert problem	Utdatert teknisk tilstand på VVS- og elektrisk anlegg med nært forstående funksjonssvikt på flere elementer. Det er også større svakheter i brannsikkerheten.		Stortinget er et formålsbygg, men de leier spesialtilpasset lokaler på 4353 m ² BTA i Akersgata 18 for parlamentariske kjernefunksjoner. Leieavtalen utløper i 2029, og utleier vil stå i en monopolsituasjon ved ev. reforhandling av kontrakt. Leieforholdet utgjør også en sikkerhets- og	Bygningsmassen vurderes å ha en lav arealeffektivitet per bruker i kontordelen. Stortingets brutto arbeidsplassrelaterte areal er 44 m ² for representanter og ansatte i partigruppene, og 33 m ² for administrasjonen. Dette er langt høyere enn normtallet i staten. Kjernefunksjonene er spredt på flere bygg, og det er lav

	Problem 1 <i>Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert.</i>	Problem 2 <i>Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangen</i>	Problem 3 <i>Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet</i>	Problem 4 <i>Lav arealeffektivitet i bygningsmassen</i>
			etterretningsutfordring i form av mangel på statlig kontroll.	dekningsgrad på komitérom og kontorplasser. Lav arealeffektivitet og -utnyttelse gir høye FDVU-kostnader og høye båndleggingskostnader.
Årsak	Deler av tilbyggets installasjoner har nådd sin angitte levetid som følge av manglende vedlikehold over tid, samtidig som investeringer har vært nedprioritert og utsatt i flere omganger i påvente av et større rehabiliteringsprosjekt.	Trusselnivå og besøk fra uønskede personer har økt de siste årene, samtidig som sikkerhetskravene blir mer komplekse og omfattende. I etterkant av terrorangrepet i 2011 ble det gjort justeringer i inngangspartiet som førte til at det oppleves trangt og lite for besøksavvikling. Samtidig har antallet besøkende økt over tid.	Leie inngått i 2004 var begrunnet i behov for bedre arbeidsvilkår for representantene gjennom flere kontorer nær stortingssalen og egnede lokaler for åpne høringer. Det er usikkert hva som var den utløsende årsaken til flytting av funksjoner.	Stortinget har over tid utvidet sine arealer som respons på behov. Konseptvalgutredninger har ikke vært gjennomført i tråd med statens prosjektmodell, og det har vært mangelfulle vurderinger av arealeffektivisering. Det er også egenskaper ved Stortinget drift, organisering og tradisjoner som underbygger behovet for lav arealeffektivitet.
Utvikling over tid	Det forventes at tilstand på VVS-anlegg, elektriske installasjoner og brannsikkerhet gradvis vil forverres over tid. Omfang og antall TG3-punkter i tilstandsanalysen indikerer et behov for snarlig oppgradering.	Det forventes ikke at den generelle sikkerhetstrusselen mot Stortinget vil avta fremover. Ambisjoner om økte besøkstall vil legge ytterligere press på sikkerhetsrisikoen på inngangspartiet i tilbygget.	Utleiers monopolsituasjon vil trolig medføre økte leie-kostnader, og sårbarheter ved sikkerheten vil fortsatt utgjøre et problem så lenge bygget ikke eies av Stortinget.	Administrativ ledelse har et mål om stagnering i antall ansatte. Det ble åpnet for hjemmekontor under pandemien, og dette har blitt videreført. I tillegg er det lav dekningsgrad på ulike typer rom, og registreringer av tilstedeværelse blant indikerer gj.snittlig tilstedeværelse på rundt 20 prosent. Areal effektiviteten forventes å være lav.
Konsekvenser for virksomheten	Funksjonssvikt eller forverring av tilstand på VVS-elementer kan lede til vannlekkasjer, dårligere luftkvalitet og temperaturregulering i tilbygget. Mangel på brannsikring og forverring av brannvern øker hhv. potensial på brannomfang og sannsynlighet for branntilløp. Brudd på lover og forskrifter kan føre til midlertidig/permanent stenging. Produktivitet til brukere kan påvirkes negativt og Stortinget har høye FDVU-kostnader.	Stortinget har midlertidig stengt besøksinngangen i tilbygget for gruppebesøk. Dette gir økt press på inngangen i Prinsens gate 26, og fører til økt tidsbruk og vakthold på omvisningene. Inngangen i tilbygget er lite effektiv og i travle perioder kan dette føre til kødannelse på gateplan. Delvis ineffektiv drift av besøksfunksjonen kan ha negativ innvirkning på besøksopplevelsen og gi en negativ omdømmekonsekvens.	Monopolsituasjonen vil føre til økte utgifter for Stortinget, som er midler som kunne vært brukt til andre og mer produktive formål. Dersom Stortinget ikke skulle oppnå forlenget kontrakt med utleier, risikerer de å stå uten egnede lokaler for komitéarbeid og høringer i en lengre periode.	Muligheter for bedre arbeidsflyt og ressursbruk utnyttes ikke optimalt i dag, ved at Stortinget besitter arealer med stor utstrekning og funksjoner fordelt på flere bygninger, med relativt lav dekningsgrad/tilstedeværelse.
Konsekvenser for samfunnet	Ineffektiv drift gjør at fellesskapets ressurser ikke utnyttes optimalt. Potensiell redusert produktivitet blant brukere kan påvirke utøvelsen av den parlamentariske virksomheten. Lav brannsikkerhet og svekkelse	Uønskede hendelser eller angrep på demokratiet gjennom inntrenging i bygningsmassen, kan utgjøre en fare for liv og helse og i ytterste konsekvens gi bortfall av grunnleggende nasjonale funksjoner. Det vil også	Ekstern leie av kjernefunksjoner utgjør en sikkerhetsmessig sårbarhet med risiko for spionasje og påvirkningsoperasjoner og derigjennom påføre skade på demokratiet. Dette kan resultere i omdømmetap og svekke befolkningens tillit til	Fellesskapets ressurser utnyttes ikke optimalt som følge av lav arealeffektivitet, høye FDVU- og leiekostnader. Dette går på bekostning av andre prioriterte områder. Videreføring av leiekontrakten kan gi et

	Problem 1 <i>Tilbyggets tekniske tilstand er utdatert.</i>	Problem 2 <i>Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter og kapasitetsutfordringer i inngangen</i>	Problem 3 <i>Parlamentariske kjernefunksjoner leies i markedet</i>	Problem 4 <i>Lav arealeffektivitet i bygningsmassen</i>
	av bygningsmessige verdier kan resultere i at kulturminneverdier forringes og at omdømmet og tiltroen til Stortinget som Norges folkevalgte forsamling svekkes.	kunne gi vesentlig omdømmetap og svekket tiltro til den demokratiske institusjonen. Lav besøkskapasitet kan føre til at Stortinget fremstår mer lukket enn ønskelig.	Stortinget og den demokratiske institusjonen. Leieforholdet og kunnskap om hvem utleier er, kan i seg selv gi et omdømmetap og svekke tilliten.	omdømmetap som følge av den høye alternativverdien som ligger i å ikke øke arealeffektiviteten.

I tillegg til de fire hovedproblemene som er belyst i tabellen over, trekker KVUen frem andre forhold som i seg selv ikke vurderes som prosjektutløsende, men som kan være aktuelle å løse i sammenheng med investeringstiltak som planlegges.

I tilbygget retter dette seg mot utfordringer ved arealsammensetningen ved at det ikke i stor nok grad er lagt til rette for sosiale møteplasser, enkelte stillerom og små møterom. Av større mangler er det identifisert begrenset dimensjonering på heiser, mangel på tilrettelagte toaletter i hver etasje, samt dører til kontorer og møterom som ikke er i henhold til gjeldende krav for universell utforming.

Det er også enkelte svakheter ved høringsalene, rettet mot utforming av rommene, tilrettelegging for pressen, universell utforming samt høy ressursbruk i administrasjonen under hektiske høringsperioder.

2.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens problembeskrivelse

Vi vurderer problemanalysen i KVUen til å være grundig og god. Det fremgår hva som er problemenes omfang, hvor alvorlig de er og hvem som er eller blir berørt. Analysen dokumenterer godt både dagens situasjon og forventet fremtidig utvikling, og hva som er årsakene til at de har oppstått ved blant annet omfattende tilstandsanalyser utført av tredjepart⁴. Det kommer tydelig frem at problemene fører til negative konsekvenser for samfunnet.

⁴ Norconsult 2022. Tilstandsanalyse 2021

3 Behovsanalyse

Behovsanalysen i KVUen er gjennomarbeidet og detaljert. Det er gjennomført en omfattende interessentanalyse og en bred kartlegging av behov. Det er også gjennomført en hensiktsmessig prioritering av hvilke behov som er av størst betydning og som dermed legges til grunn for den videre utredningen. Vi er enig i at det ikke er interessekonflikter av større betydning. Vi har noen mindre merknader knyttet til presisering av behovene.

Vår vurdering av behovsanalysen i forhold til kravene i rammeavtalen er oppsummert i tabellen under.

Element	Vår vurdering
Tilfredsstillende beskrivelse av interessenter og aktører	
Konsistens i behovsanalysens oppbygging og konsistens mot problembeskrivelsen	
Analysen inneholder en vurdering av styrken i de ulike identifiserte behovene og det fremkommer hvilket behov som skal legges til grunn for den videre utredningen	

3.1 Behovsanalysen i KVUen

Det er gjennomført en bred behovsanalyse i KVUen. Behovsanalysen trekker frem fire prosjektutløsende behov, som er nært tilknyttet problembeskrivelsen. Disse er:

1. Tilbygget har utdatert teknisk tilstand, og det er behov for å utbedre tilstanden for å oppnå gode arbeidsforhold og ivareta kulturminneverdier med høy symbolverdi.
2. Tilbygget har sikkerhetsmessige svakheter i fasade og inngang, og det er behov for å utbedre sikkerheten for å oppnå trygge lokaler som ivaretar dagens og fremtidens trusselnivå.
3. Komité- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet, og det er behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet.
4. Det er lav arealeffektivitet og potensial for bedre utnyttelse i samlet bygningsmasse, blant annet for lokaler til komitéarbeid, og det er behov for lokaler som bidrar til en bærekraftig og kostnadseffektiv ressursbruk.

Behovene er vurdert i et samfunnsperspektiv, og det gjøres en vurdering av overordnede og operasjonelle behov – i tråd med R-108/23. Det trekkes frem en rekke føringer Stortinget må forholde seg til, herunder føringer i Prop. 1 S (2022-2023), Presidentskapets føringer, Statens eiendomsstrategi, sikkerhetsloven, perspektivloven, TEK17 m.fl. Disse legger rammene for de overordnede behovene. De overordnede behovene er:

- understøtte det parlamentariske arbeidet
- tilstrekkelig fysisk sikring og informasjonssikkerhet
- bærekraftig areal- og ressursbruk
- visjon om et levende folkestyre
- effektivisering, digitalisering og bruk av ny teknologi
- ivaretagelse av kulturhistoriske verdier

Under operasjonelle behov tar KVUen både for seg funksjon, kapasitet og andre standarder (universell utforming). De viktigste funksjonelle behovene er tilknyttet parlamentarisk virksomhet i tilbygget, komitéarbeid og høringer, fysisk sikring og informasjonssikkerhet. Når det gjelder kapasitet er det ikke mangel på kapasitet,

men snarere et behov for mer effektiv arealutnyttelse. Her kartlegges både kontorarealene, komitéarbeid, høringer og besøksvolum og kapasitet i inngangen.

Til sist er det gjennomført en omfattende interessentanalyse, av både primære-, sekundære- og andre interessenter. Det er ikke registrert interessekonflikter av stor betydning.

3.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens behovsanalyse

Behovsanalysen i KVUen er i stor grad dekkende, og vi vurderer at relevante interessenter er inkludert i arbeidet. Behovsanalysen tar utgangspunkt i problembeskrivelsen og kartlegger overordnede samfunnsbehov og operasjonelle behov bredt, før det til slutt dokumenteres hvilke behov for skal legges til grunn for den videre utredningen. Vi er enige med utreder i at det ikke er interessekonflikter av stor betydning. Vi vurderer det også som positivt at det vises til parlamentarisk praksis i andre land knyttet til komitérom som en felles ressurs. Dette viser at deling av arealer er praktisk gjennomførbart og at potensiale for bedre arealutnyttelse er reelt.

Vi har en anmerkning til behovsanalysen tilknyttet behov 3. I behov 3 står det skrevet at «Komité- og høringsarbeid er parlamentariske kjernefunksjoner som i dag leies i markedet, og det er behov for lokaler som reduserer risiko knyttet til informasjonssikkerhet». Slik vi leser KVUen er behovene som gjelder leie i markedet ikke knyttet til høringsarbeidet, men komitéarbeid. Dette fremkommer tydelig av konsept 2, hvor høringsfunksjonen forblir i leide lokaler komitéhuset, men sikkerhetsvurderingene er de samme som i K3A og K3B. Vurderingene som er gjort når det gjelder informasjonssikkerhet knyttet til komitérom versus høringsaler kunne derfor fremkommet tydeligere i behovsanalysen.

KVUen adresserer besøksvolumet og kapasiteten i inngangen i tilbygget for besøksgrupper. Vi vurderer denne beskrivelsen som god, og vi har gjennom dialog med utreder fått god forståelse for hva dette behovet innebærer. Vi er også informert om at det pågår et arbeid med å utrede en besøkssatsning, men at det er usikkert hvordan dette arbeidet vil påvirke denne utredningen. Det er vår vurdering at tilrettelegging for besøk er av en slik betydning at vi savner at problemområde 2 også reflekterte dette behovet. Vi mener at det ikke kommer tydelig nok frem i KVUen hva som er det reelle behovet i inngangspartiet med hensyn på besøk, og vi mener dette med fordel kunne vært løftet og presisert.

4 Strategiske mål

Målkapittelet i KVUen er grundig og godt. Samfunnsmålet om sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke er etter vår vurdering definert på en hensiktsmessig måte. Effekten som søkes oppnådd for brukerne av tiltaket er beskrevet i fire effektmål knyttet til kvalitet, sikkerhet, tilgjengelighet/åpenhet og bærekraft/effektivitet. Det er også inkludert en god beskrivelse av hva som skal til for å oppnå målene og tilknyttede indikatorer. Målkonflikter er identifisert og drøftet. Vi har noen mindre merknader knyttet til målet om tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet.

Vår vurdering av strategiske mål i forhold til kravene i rammeavtalen er oppsummert i tabellen under.

Element	Vår vurdering
Oppgitte samfunnsmål og effektmål er presist nok angitt til å sikre operativ styring med prosjektet	
Gode og tilstrekkelig prosjektspesifikke effektmål (utformet slik at de reflekterer virkninger som søkes oppnådd for brukerne av tiltaket, har realistisk og verifiserbar måloppnåelse, og det er konsistens mellom mål og behovsanalyse)	
Det foreligger ikke innebygde motsetninger i målstrukturen og den er ikke for komplisert til å være operasjonell. Konsistens mellom mål på ulike nivåer og mellom mål på samme nivå.	

4.1 Strategiske mål i KVUen

Samfunnsmål for prosjektet er definert som følger: *Gjennom effektiv og bærekraftig forvaltning av Stortingets ressurser og verdier, skapes sikre og funksjonelle lokaler som understøtter Stortingets demokratiske virke.*

I tillegg er det definert fire effektmål, disse er oppsummert i tabellen nedenfor.

Tabell 4-1: Oversikt over KVUens effektmål med tilhørende beskrivelse og indikatorer

#	Tema	Effektmål	Hva skal til for å oppnå målet?	Indikatorer
E1	Kvalitet	Lokaler som er funksjonelle og understøtter det parlamentariske virket	<ul style="list-style-type: none"> • God funksjonalitet og plassering av arealer for parlamentariske kjerneoppgaver og støttefunksjoner • God tilstand på bygninger og infrastruktur • Logistisk tilrettelegging som sikrer god tjenesteflyt	<ul style="list-style-type: none"> • Brukertilfredshet
E2	Sikkerhet	Sikre lokaler	<ul style="list-style-type: none"> • Tilstrekkelig trygghet mot uønskede hendelser og målrettede anslag mot bygninger, samt ivaretagelse av informasjonssikkerhet	<ul style="list-style-type: none"> • Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse)

#	Tema	Effektmål	Hva skal til for å oppnå målet?	Indikatorer
E3	Tilgjengelighet og åpenhet	Tilgjengelige lokaler og kunnskap om demokratiet	<ul style="list-style-type: none"> • God flyt i innganger og besøksarealer • God og effektiv gjennomføring av gruppebesøk • Universell utforming 	<ul style="list-style-type: none"> • Brukertilfredshet (spørreundersøkelse til besøkende) • Antall besøk / omvisninger
E4	Bærekraft og effektivitet	Effektivitet og bærekraftig ressursbruk, miljøvennlige løsninger og fleksible løsninger	<ul style="list-style-type: none"> • God og effektiv utnyttelse av lokaler og arealer, som bidrar til effektiv forvaltning og drift • Gjenbruk av bygningsmasse fremfor nybygging • Bygningsmasse i henhold til norske miljøstandarder • Fleksible lokaler som møter variasjon i bruk og behov over tid 	<ul style="list-style-type: none"> • Samlet arealbruk per bruker • Registrering av tilstedeværelse og bruk • Årlige driftskostnader • Måloppnåelse iht. føringer i Stortingets miljøstrategi • Miljøsertifisering • Rehabilitering iht. valgt miljøstyringsverktøy • Klimagassregnskap

I KVUen vises det til to målkonflikter. Disse er:

- Lokaler som understøtter det parlamentariske arbeidet (E1) og sikre lokaler (E2). Målene må balanseres slik at Stortinget kan opprettholde en åpenhet mot befolkningen, men samtidig innenfor en forsvarlig sikkerhet
- Sikre lokaler (E2) og bærekraft/effektivitet (E4): deling og sambruk av arealer sett opp mot sikkerhetskrav.

4.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens strategiske mål

Vi vurderer at samfunnsmålet er definert på en hensiktsmessig måte og målet beskriver hvilken samfunnsutvikling prosjektet skal bygge opp under. Effekten som søkes oppnådd for brukerne av tiltaket er beskrevet i de fire effektmålene. Effektmål E1, E2 og E4 er konsistente og har en direkte sammenheng med problem- og behovsanalysen i KVUen og bygger oppunder samfunnsmålet. Vi vurderer derimot at effektmål E3 bygger oppunder samfunnsmålet, men har ikke direkte sammenheng med problem- og behovsanalysen, slik målet er definert i dag. Problem- og behovsanalysen fokuserer på teknisk tilstand, fysisk sikkerhet, informasjonssikkerhet, lav arealeffektivitet og utfordringer knyttet til leie. Vi ser at E3 har en sammenheng med kapasitetsutfordringer i inngangspartiet, men linken til kunnskap om demokratiet er ikke godt begrunnet.

Dette har også en sammenheng med at vi vurderer skillet mellom E1 og E3 som noe uklart. Slik vi leser KVUens beskrivelse av effektmålene (ref. tabellen over) omhandler E1 funksjonalitet i lokalene, som bidrar til at representantene får gjennomført de parlamentariske kjernefunksjonene på en god og effektiv måte. E3 handler

derimot om tilrettelegging for besøk og gode besøksopplevelser, som bidrar til åpenhet og tilgjengelighet. En slik forståelse av målene innebærer etter vår vurdering en målkonflikt mellom E1 og E3 – det vil si mellom sikre lokaler og åpenhet og tilgjengelighet. Denne målkonflikten er ikke beskrevet i KVUen, men virker å være behandlet som en målkonflikt mellom E1: kvalitet og E2: sikre lokaler. Vi er enige i KVUen om at det er et behov for å balansere behovet for sikkerhet mot åpenhet – og at begge perspektivene bør synliggjøres gjennom effektmålene. Vi anbefaler at dette tydeliggjøres og konkretiseres ytterligere i neste fase.

5 Rammebetingelser for konseptvalg

KVUen har identifisert en rekke overordnede og prosjektspesifikke rammebetingelser. Etter vår vurdering kunne disse med fordel vært spesifisert mer i tråd med rammebetingelsene vi ville benyttet i andre offentlige byggeprosjekter, selv om Stortinget står i en særstilling som statsmakt. Overordnet er det bare en av rammebetingelsene vi ikke stiller oss bak, og det gjelder ønsket om å ikke påvirke indre gårdsrom vesentlig. Våre kommentarer til rammebetingelsene i KVUen har etter vår vurdering ikke fått noen vesentlige konsekvenser for det videre arbeidet.

Vår vurdering av rammebetingelser i forhold til kravene i rammeavtalen er oppsummert i tabellen under.

Element	Vår vurdering
Konsistent oppbygging av rammebetingelsene og konsistens mellom rammebetingelser	
Konsistens mellom rammebetingelseskapittel, strategiske mål, behovsanalysen og problembeskrivelse	
Rammebetingelsene avgrensar ikke mulighetsrommet unødige	

5.1 Rammebetingelseskapittel i KVUen

Rammebetingelser i en KVU er betingelser som har noe å si for defineringen av mulighetsrommet, men uten at dette avgrenses unødige. Det vil si at de skal ha en reell innvirkning på mulighetsrommet og ha en tydelig sammenheng med den definerte problemstillingen. Rammebetingelser må ivaretas i utforming av konseptuelle løsninger og fremtidig drift. For å tydeliggjøre og bestemme relevansen av en rammebetingelse må det komme frem hvorfor konsekvensen av å bryte med rammebetingelsene er uakseptable, hvilke konsepter rammebetingelsen utelukker og hvilke konsekvenser det medfører.

KVUen redegjør for overordnede og prosjektspesifikke rammebetingelser. De overordnede rammebetingelsene er hentet fra Presidentskapets føringer for administrasjonens arbeid i årene 2022 og 2023. De overordnede rammebetingelsene, og som presenteres som absolutte krav, er:

- 1) Understøtte det parlamentariske arbeidet
- 2) Bidra til sikre lokaler
- 3) Ivareta verneverdier

De prosjektspesifikke rammebetingelsene er hentet fra Stortingets administrasjon sitt mandat for utredningen, og fra samfunns- og effektmålene. De absolutte kravene som skal oppfylles er:

- 4) Stortingets lokalisering ligger fast
- 5) Konsepter skal ikke hindre eller på en uakseptabel måte sjenere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen
- 6) Konsepter skal ikke utelukke eller sterkt begrense muligheten for å senere ta i bruk de indre gårdsrom mellom stortingsbygningen og tilbygget

En annen prosjektspesifikk rammebetingelse i KVUen som bør oppfylles er at sentrale arealer i stortingsbygningen og tilbygget bør tilrettelegges for den parlamentariske kjernevirksomheten og fellesfunksjoner.

KVUen viser også til normative føringer i form av lover og forskrifter som prosjektet må forholde seg til. Disse er Arbeidsmiljøloven (2005), Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) (2018) med forskrifter (virksomhetssikkerhetsforskriften og forskrift om informasjonssikkerhet), bestemmelser om sikkerhetslovens anvendelse for Stortingets administrasjon (2020), Lov om planlegging og byggesaksbehandling (2008), Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggeteknisk forskrift, TEK17), Kulturminneloven (1978), Stortingets verneplaner for stortingsbygningen og tilbygget Stortingets administrasjon (og (2021c)), Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (2017), Rundskriv om normer for energi- og arealbruk for statlige bygg (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015), Prop 1 S (2022-2023) i statsbudsjettet (konkretisert i disponeringsbrev), Reglement for Stortingets bygge- og leiesaker (Stortingets administrasjon, 2019) og Brann- og eksplosjonsvernloven (2022) og forskrift om brannforebygging.

5.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens rammebetingelser

Rammebetingelser er ofte knyttet til ulike lover, forskrifter, vedtak eller konvensjoner. Stortinget står i en særstilling som statsmakt med tre hovedoppgaver: lovgivende, bevilgende og kontrollerende, og er formelt sett ikke underlagt samme regulering som andre offentlige aktører. Prinsippene som ligger til grunn for byggetiltak for andre offentlige aktører, framstår likevel etter vår vurdering som hensiktsmessige også for dette tiltaket for Stortinget. Vi ville dermed foreslått følgende rammebetingelser for å avgrense mulighetsrommet:

- At infrastrukturen er tilpasset virksomheten, herunder at det parlamentariske arbeidet ikke hindres eller på en uakseptabel måte sjeneres og at lokaliseringen til denne delen av virksomheten ligger fast.
- At tiltaket er i tråd med bestemmelser om objekt- og infrastrukturens sikkerhet dersom det handler om grunnleggende nasjonale funksjoner (Sikkerhetsloven).
- At fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrsmessige forhold, inneklime, lysforhold, støy, stråling o.l. er forsvarlig ut fra hensynet til arbeidstakernes helse, miljø, sikkerhet og velferd (arbeidsmiljøloven).
- At vern og fredning blir ivaretatt i tiltaket og at tiltaket legger til rette for ulike grupper uavhengig av funksjonsevne (Kulturminneloven, plan -og bygningsloven, og likestillings- og diskrimineringsloven).
- At tiltaket ivaretar hensynet til effektiv arealutnyttelse og energieffektive løsninger (Rundskrivet om normer for energi- og arealbruk i statlige bygg).

Etter vår vurdering samsvarer dette relativt godt med de fleste rammebetingelsene i KVUen, men presisert i samsvar med det offentlige byggetiltak må forholde seg til. I teorien vil ikke rammebetingelsene være absolutte, siden Stortinget selv kan beslutte evt. avvik. Vi er uenig i rammebetingelse 6 i KVUen, «Konsepter skal ikke utelukke eller sterkt begrense muligheten for å senere ta i bruk de indre gårdsrom mellom stortingsbygningen og tilbygget.» Vi forstår ønsket, men det innebærer etter vår vurdering en unødvendig avgrensning av mulighetsrommet.

6 Mulighetsstudie

Etter vår vurdering er mulighetsstudien i KVUen grundig og god. Tiltaksalternativene som trekkes videre til alternativanalysen fanger opp de konseptuelle aspektene som anses mest interessante og realistiske innenfor det identifiserte mulighetsrommet: rehabilitering av tilbygget (K1) og rehabilitering og ombygging sett i sammenheng med tilgrensede arealer (K2, K3A og K3B). KVUen har lagt inn et stort omfang av tiltak i nullalternativet for å sikre videre forsvarlig drift. Dette fører blant annet til at problemene som er dokumentert i problemanalysen i liten grad synliggjøres i alternativanalysen. Vi løser dette i vår alternativanalyse ved å utarbeide et svært nedskalert nullalternativ. Vi beholder KVU Null (med en mindre justering) som et tiltak med lavere grad av behovsdekning enn de andre tiltakene, i tråd med veiledningsmaterialet. Overordnet tar vi dermed med alle konseptene fra KVUen videre i vår alternativanalyse, i tillegg til vårt nye nullalternativ.

Vår vurdering av mulighetsstudien i forhold til kravene i rammeavtalen er oppsummert i tabellen under.

Element	Vår vurdering
Prosess og anvendte metoder (det er vurdert full bredde i muligheter, det er indre konsistens og konsistens mot foregående kapitler)	
Det er tilstrekkelig dokumentert hvordan grovsiling av tiltak er gjennomført og på hvilket grunnlag enkelte løsninger eventuelt er lagt vekk. Ingen relevante alternativer er utelatt i silingsprosessen.	
Tiltaksalternativene som trekkes videre til alternativanalysen fanger opp de konseptuelle aspekter som anses mest interessante og realistiske innenfor det identifiserte mulighetsrommet (tilfredsstillende rammebetingelsene og bidrar til å realisere samfunns mål og effektmål)	

6.1 Mulighetsstudien i KVUen

Det er gjennomført en relativt omfattende mulighetsstudie i KVUen. Mulighetsrommet er utforsket ved hjelp av firetrinns-metodikken.

6.1.1 Mulighetsrommet og grovsiling av alternativer

Som følge av at Stortingets lokalisering ligger fast og at oppdraget kun skal løse forhold ved deler av virksomheten, er mulighetsrommet i KVUen relativt begrenset.

Mulighetsstudien har identifisert relevante konsepter og videre vurdert hvilke av disse som skal tas med i alternativanalysen. I vurderingen av tiltak har enkelte tiltak blitt forkastet. Videre har enkelte tiltak blitt tatt med videre i kombinasjon med andre tiltak, mens andre har blitt tatt med videre i sin helhet fordi de kan løse større deler av problemer og behov. Tiltakene som er vurdert i de ulike kategoriene/trinnene er gjengitt i tabellen under.

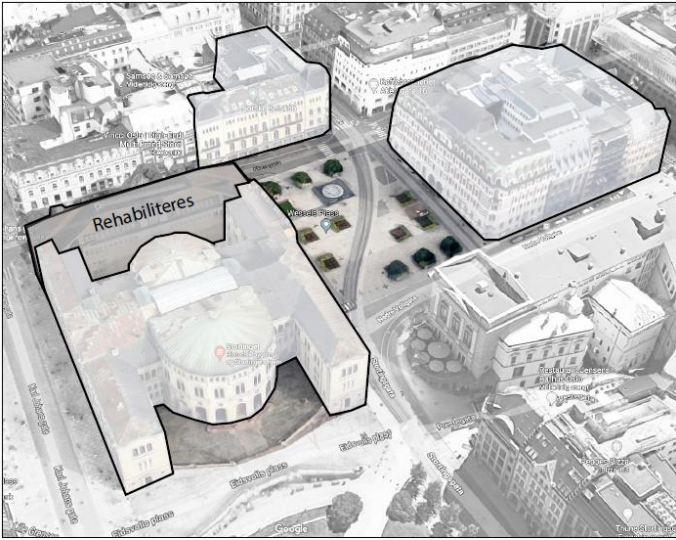
Tabell 6-1: Firetrinnsmetodikken og vurdering av tiltak

Tiltak sortert etter omfang (størst til minst)	Tiltak som er vurdert i KVUen	Hvordan tiltaket vurderes videre
Trinn 1: Påvirker etterspørselen etter arealbehov	Redusere aktiviteten ved å redusere antall ansatte og/eller brukere	Forkastes
	Mer hjemmekontor og digitale arbeidsformer	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Flytte funksjoner til andre statlige virksomheter med ledig kapasitet	Forkastes
	Avvikle bruk av bygning	Forkastes
Trinn 2: Mer effektiv utnyttelse av dagens lokaler	Økt åpningstid i form av arbeid på kveldstid og/eller helgene	Forkastes
	Bedre planlegging	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Bedre utnyttelse ved deling av areal	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Bedre utnyttelse ved å ta i bruk bufferareal	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Fremleie av bufferareal	Forkastes
	Redusert omfang av ekstern leie	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Konkurransetsette leieforhold	Forkastes
	Kortsiktig leie av konferanselokaler	Forkastes
	Rehabilitering	Tas med videre, og kan løse større deler av problemer og behov
Trinn 3: Forbedre eksisterende infrastruktur	Mindre ombygging	Tas med videre i kombinasjon med andre tiltak
	Større rehabilitering	Tas med videre, og kan løse større deler av problemer og behov
Trinn 4: Større investeringer i ny eller ombygget infrastruktur	Større ombygging	Tas med videre, og kan løse større deler av problemer og behov
	Påbygg	Forkastes
	Nybygg	Forkastes
	Erverv	Forkastes

6.1.2 Konsepter som er tatt med videre til alternativanalysen

Prinsippene som er lagt til grunn i utvelgelsen av tiltak og som definerer de ulike konseptene er at Stortinget skal ha «god funksjonalitet» og «bedre arealeffektivitet» sammenlignet med dagens situasjon. En grovsiling av tiltakene har resultert i fire ulike konsepter, i tillegg til nullalternativet. Som følge av den prekære tilstanden til tilbygget er det lagt til grunn et stort omfang av tiltak i nullalternativet for å sikre videre forsvarlig drift. Det store omfanget av tiltak i nullalternativet gjør derfor også at øvrige konsepter blir store i investeringsomfang. **Feil! Fant ikke referanseilden.** under oppsummerer hvilke konsepter som er tatt med videre i alternativanalysen og hvilke tiltak konseptene omfatter.

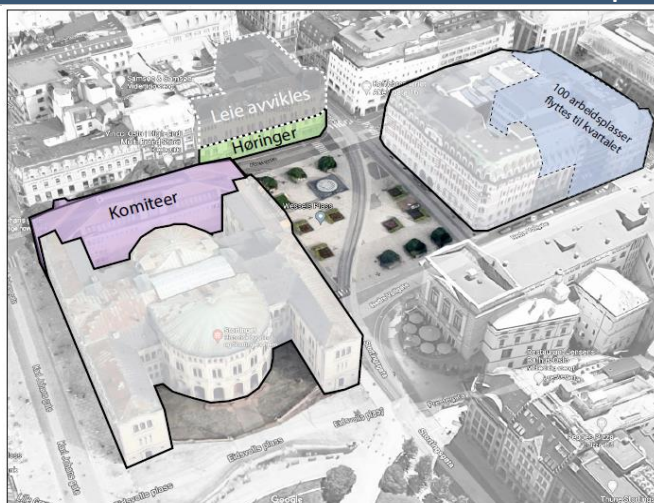
Tabell 6-2: Gjennomgang av konseptene i KVUens mulighetsstudie

KVU Null	
	<p>Beskrivelse «En videreføring av dagens situasjon med de mest nødvendige tiltak».</p> <p>Alternativet innebærer en forsvarlig videreføring i henhold til lover og forskrifter. Inneholder et minimumsnivå av tiltak og vedlikehold som må til for å opprettholde funksjon over samme levetid som de andre konseptene, men ingen funksjonsendringer.</p> <p>Omtales i KS1-rapporten som «KVU Null»</p>
<p>Figur 6-1 Illustrasjon av nullalternativet. Hentet fra KVUen</p>	
Tiltak – Tekniske utbedringer	<p>VVS: utskifting av sanitær-installasjoner og varme- og ventilasjonsanlegg. Elektro: utskifting av nødlysanlegg, reservekraftanlegg og hovedtavle. Brannsikkerhet: automatisk slokke-anlegg Universell utforming: etablere HC-toaletter i 1-4.etasje</p>
Tiltak – leie og berørte arealer	Dagens leieforhold videreføres.
Berørte kontorplasser ⁵	Ingen
Konsept 1	
	<p>Beskrivelse «Et teknisk oppgradert, energi-effektivt og universelt utformet tilbygg».</p> <p>Innebærer en rehabilitering av tilbygget i henhold til tilstandsanalysen og sikringsanalysen, og en økt ambisjon om energieffektivisering. Tilbygges energieffektivitet løftes i form av etterisolering og utskiftning av tak og vinduer.</p> <p>Konseptet oppgraderer tilbyggets tekniske tilstand, men innebærer ingen tiltak for økt besøk eller endring i funksjonalitet som muliggjør arealeffektivitet.</p> <p>Omtales i KS1-rapporten som «K1 Rehabiliteret»</p>
<p>Figur 6-2 Illustrasjon av K1 Hentet fra KVUen</p>	
Tiltak – Tekniske utbedringer	<p>Samme tekniske utbedringer i tilbygget som i nullalternativet. Universell utforming: utskifting av heis i</p>

⁵ Antall personer som må flytte kontorplass som følge av tiltak (fra vedlegg F: Mulighetsstudie)

	tilbygget Etterisolering og utskifting av tak og vinduer. Øvrige TG2- og TG3-punkter fra tilstandsanalysen inngår. Mindre ombygging inngangspartiet for mindre gruppebesøk.
Tiltak – leie og berørte arealer	Dagens leieforhold videreføres, med unntak av leien i Prinsens gate 25.
Berørte kontorplasser	35

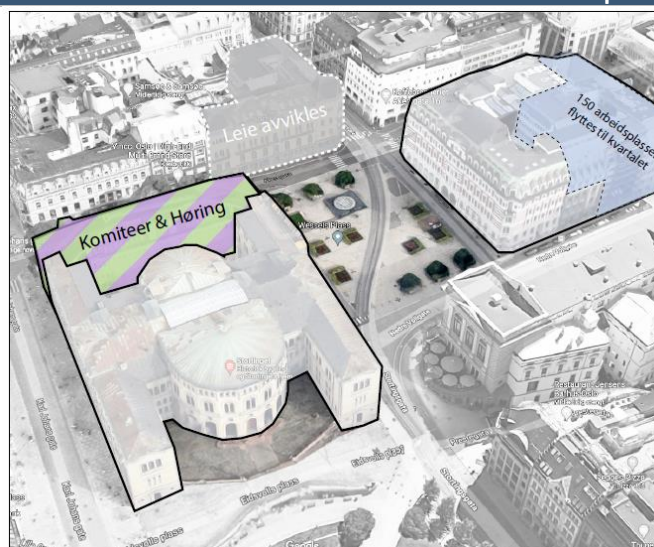
Konsept 2

Figur 6-3 Illustrasjon av K2. Hentet fra KVUen

Tiltak – Tekniske utbedringer	Samme tekniske utbedringer i tilbygget som i konsept 1. VVS: høyere kapasitet på ventilasjonsløsning Inngangsparti i tilbygget bygges om for økt besøk (ca. 30 personer samtidig)
Tiltak – leie og berørte arealer	Deler av leieforholdet i komitéhuset avvikles, og komitérom flyttes tilbake til tilbygget. Høringsfunksjonene vil foregå i leide lokaler, som i dag.
Berørte kontorplasser	100

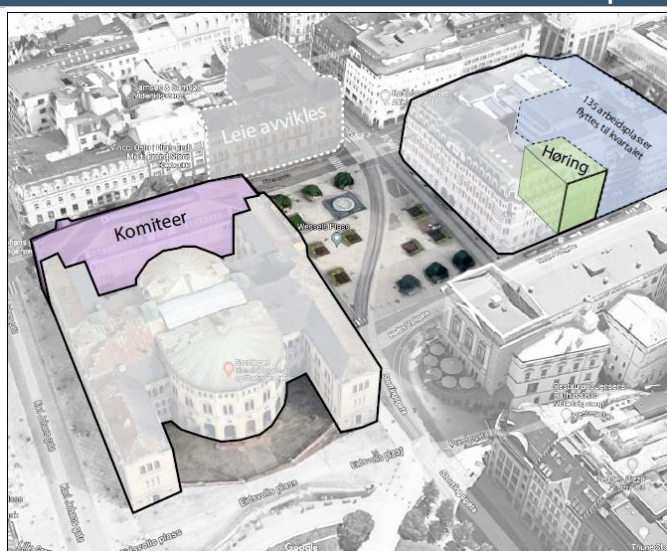
Konsept 3A

Beskrivelse
«Integrerte kjernefunksjoner – samlet løsning».
Innebærer en rehabilitering og større ombygging i tilbygget, samling av kjernefunksjoner nær stortings salen og avviklet leie av komitéhuset. Konseptet tilrettelegger for bedre besøksavvikling.

Omtales i KS1-rapporten som «K3A Integrert samlet»

Figur 6-4 Illustrasjon av K3A. Hentet fra KVUen	
Tiltak – Tekniske utbedringer	Samme tekniske utbedringer i tilbygget som i konsept 2. Ombygging i kontordelen av kvartalet.
Tiltak – leie og berørte arealer	Dagens leie av komitéhuset avvikles. Komitérom og høringssaler flyttes til tilbygget.
Berørte kontor plasser	150

Konsept 3B

Figur 6-5 Illustrasjon av K3B. Hentet fra KVUen

Figur 6-5 Illustrasjon av K3B. Hentet fra KVUen	
Tiltak – Tekniske utbedringer	Samme tekniske utbedringer i tilbygget som i konsept 2. Høringslokaler i Nedre Voll gate 20 oppgraderes med økt kapasitet i ventilasjon, samt utbedring av fasade. Inngangsparti i Nedre Voll gate 20 utbedres for besøk i forbindelse med høringer.
Tiltak – leie og berørte arealer	Dagens leie av komitéhuset avvikles. Komitérom flyttes til tilbygget. Høringssaler flyttes til kvartalet.
Berørte kontor plasser	135

Beskrivelse
«Integrerte kjernefunksjoner – spredt løsning».
Innebærer en rehabilitering og større ombygging i tilbygget og kvartalet (Nedre Voll gate 20), kjernefunksjoner i eid bygningsmasse og avviklet leie av komitéhuset.

Omtales i KS1-rapporten som «K3B Integrert spredt»

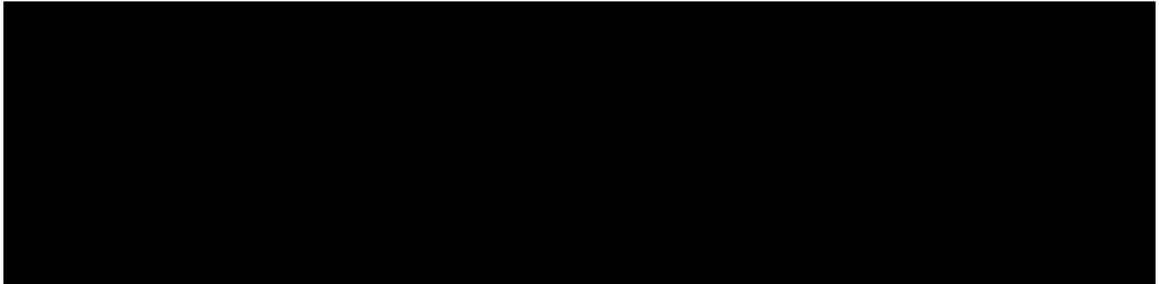
6.1.3 Hovedgrep i arealprogram for innplassering

I KVUen er det redegjort for grep som gjøres i arealprogram for innplassering da konseptene som er tatt med videre til alternativanalysen har ulike arealbehov. Disse grepene innebærer:

- **Bedre arealutnyttelse**
  - For komitérom legges det opp til at disse reduseres fra 12 til 8. Dette krever at komitéene må samarbeide om bruken av rommene, men sikrer en bedre og mer effektiv arealutnyttelse.
  - Høringssaler er dimensjonert til en kapasitet som tilsvarer dagens bruk. I konseptene hvor høringssaler er fordelt på flere bygninger er det lagt til grunn at bruk av Nedre Voll gate 20 bør minimeres.

- I konseptene hvor komitéarbeid og høringer helt eller delvis flyttes fra leid til eid bygningsmasse er det lagt til grunn at virksomheten tar i bruk kontorplasser som i dag står ledig og økt bruk av underdimensjonering. Det er lagt til grunn at leiekontrakten for lokalet i Prinsens gate 25 avvikles i 2029 i alle konsepter, unntatt i nullalternativet. Det forutsettes at de 30 kontorplassene som i dag ligger i dette lokalet innplasseres i ledige kontorlokaler når leiekontrakten utløper.
- **Økt kapasitet i tilbyggets inngang.** I konsept 1 legges det til grunn at inngangen i tilbygget utbedres slik at det vil være mulig å håndtere gruppebesøk på 10-15 personer samtidig. I øvrige konsepter, unntatt nullalternativet, dimensjoneres inngangen i tilbygget til å kunne ta imot besøksgrupper på 30 personer samtidig.

-
-

Digital gjennomføring av komitémøter og høringer er ikke lagt til grunn da det er usikkert hvor stort det fremtidige omfanget av digitale møter blir.

6.2 Tilleggsinformasjon vi har mottatt i løpet av kvalitetssikringen

I løpet av kvalitetssikringsprosessen har vi mottatt tilleggsinformasjon fra prosjektet som har vært viktig for økt forståelse av utredningen. Mest sentralt har vært tilleggsinformasjon for utdyping av KVVU Null med tilhørende begrunnelser for hva som utløser nullalternativets omfattende omfang.

I KVVU Null ligger det til grunn det som prosjektet vurderer som en forsvarlig videreføring av dagens situasjon i henhold til lover og forskrifter. Nullalternativet omfattes av det KVVUen vurderer som helt nødvendige vedlikeholdstiltak for å kunne opprettholde dagens standard og funksjon på tilbygget gjennom hele analyseperioden på 60 år. Dette er basert på at tilbyggets tekniske tilstand er utgått på levetid, spesielt VVS- og elektriske anlegg, samt byggets brannsikkerhet. Nullalternativet er omfattende grunnet behovet for utskifting av de tekniske anleggene, verdibevaring i form av kulturminner, krav til sikkerhet og at det er begrensede muligheter for riggforhold. Teknisk utskifting innebærer blant annet å åpne opp verneverdige inventar for føringsveier til nye installasjoner. På driftssiden forutsettes en kontinuerlig utskifting av bygningselementer og teknisk infrastruktur ut fra alder og tilstand. I tillegg videreføres de leide lokalene, uten funksjonelle utbedringer. I KVVU Null ligger det dermed inne basisestimat for investeringen på 735,5 millioner 2023-kroner, inkl. mva. Årlige FDVU-kostnader utgjør i forventningsverdi 17,4 millioner 2023-kroner ekskl. Mva.⁶

Det er KVVUens vurdering at uten de høye kostnadene vil tilbygget være i en så dårlig forfatning at funksjonssvikt er forestående på flere elementer. Prosjektet mener derfor at investeringsnivået er nødvendig for å sikre en forsvarlig videreføring av dagens situasjon i henhold til lover og forskrifter slik at nullalternativet faktisk er valgbart over analyseperioden på 60 år. Uten større investeringer vil det gå utover driften, arbeidsforholdene,

sikkerheten og bygnings- og kulturminneverdier. KVUen legger vekt på at Stortingets samfunnsoppdrag, symbolverdi og kritiske funksjon tilsier at avvikling, nedskalering eller vesentlig forringelse av tjenestene ikke vil være akseptabelt.

6.3 Kvalitetssikrers vurdering av mulighetsstudien i KVUen

Etter vår vurdering er mulighetsstudien i KVUen grundig og god. Mulighetsrommet er mer begrenset enn i andre offentlige byggeprosjekter, men prosjektet har etter vår vurdering utforsket mulighetene for tiltak innenfor mulighetsrommet godt. Det er også godt dokumentert hvordan grovsiling av tiltak er gjennomført og på hvilket grunnlag enkelte løsninger er lagt vekk. Ingen relevante tiltaksalternativer er etter vår vurdering utelatt i utsilingsprosessen.

Tiltaksalternativene som trekkes videre til alternativanalysen fanger opp de konseptuelle aspektene som anses mest interessante og realistiske innenfor det identifiserte mulighetsrommet: rehabilitering av tilbygget (K1) og rehabilitering og ombygging sett i sammenheng med tilgrensende arealer (K2, K3A og K3A). Det er mulig å se på de tre siste som varianter av samme konsept. Konseptene inneholder konkrete plasseringer for funksjoner, men slik også KVUen påpeker vil det i neste fase vurderes nærmere hvor det er mest hensiktsmessig å faktisk plassere funksjonsarealene, gitt styringsrammen og opprettholde den estimerte nytten. Dette vil vi i større grad adressere i kapittel 10 Føringer for neste fase. Vi vurderer at konseptene hensyntar de nødvendige veivalgene som er nødvendige i en konseptvalgutredning. Herunder gjelder spesielt veivalg som: avvikle/holde åpent, flytte/bli, digitale arbeidsformer/fysisk tilstedeværelse, etc. Øvrige egenskaper kan og bør adresseres i neste prosjektfase og søke løsningsoptimalisering innenfor de veivalgene som tas.

Vårt viktigste innspill til mulighetsstudien gjelder nullalternativet. Dette er referansebanen tiltaksalternativene sammenlignes med for å analysere hva som er lønnsomt for samfunnet å gjøre for å løse problemet, dekke behov og nå målene. Når KVUen løser så mange av problemene i selve nullalternativet, fører det til at beslutningstaker ikke får informasjon om det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å løse de identifiserte problemene. Beslutningen om investering er dermed tatt bort fra beslutningstaker, noe vi finner svært uheldig. Beslutningstaker blir ikke presentert et valg mellom å investere eller ikke investere, heller bare hvilken investeringsløsning som skal velges. Konsekvensen av å ikke bevilge investeringsmidler til dette prosjektet, kommer derfor ikke tydelig frem i den samfunnsøkonomiske analysen. Heller ikke konsekvensen av om beslutningen og prosjektet blir vesentlig forsinket. Vi løser dette i vår alternativanalyse ved å utarbeide et nytt og svært nedskalert nullalternativ.

I vårt nedskalerte nullalternativ fjerner vi alle investeringer i tekniske installasjoner, brannsikring og andre investeringer. Vi erstatter det med økte og tiltakende FDV-kostnader, for å dekke løpende avbøtende tiltak. Sannsynligheten for funksjonssvikt på VVS, EL og andre tekniske installasjoner øker over tid. Konsekvensen er at sannsynligheten for at hele eller deler av tilbygget må stenge over levetiden på 60 år, øker. I vår analyse har vi lagt til grunn at tilbygget må stenges etter 20 år. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 6.3.1.

Overordnet tar vi med alle konseptene fra KVUen videre i vår alternativanalyse, i tillegg til vårt nye nullalternativ. Vi beholder KVU Null som et tiltak med lavere grad av behovsdekning enn de andre tiltakene, i tråd med veiledningsmaterialet. Her har vi gjort en optimalisering ved å avvikle leie av Prinsens gate 25.

6.3.1 Nærmere om KS1 nullalternativ

På bakgrunn av KVUens problembeskrivelse og tilhørende tilstandsanalyse av bygningsmassen, er det vår forståelse at det aller mest prekære behovet for utbedring omhandler VVS-anlegget og brannsikkerheten. Det er

også identifisert en rekke andre svakheter i bygningsmassen, men dersom man skal se til et absolutt minimum for å videreføre bygningsmassen er det disse områdene som er identifisert som mest kritisk.

Et minimum for å utbedre VVS-anlegget vil være å foreta noe utskiftning på komponentnivå, det vil si at enkelte deler av tekniske installasjoner skiftes, men ikke hele rør, kabel og kanalsystemer. Dette for å unngå de bygningsmessige arbeidene og kostnadene det drar med seg når vegger og himlinger åpnes og skal ivaretas med hensyn til vern. Det vil sannsynligvis være mulig å skifte enkelte komponenter som ventilasjonsaggregater, pumper, lysarmaturer, og andre tilgjengelige deler, men ikke hoveddelene av tekniske installasjoner som ifølge tilstandsanalysen har nådd sin levetid. Dette vil ikke avbøte problemet med byggets generelle tekniske tilstand, og majoriteten av de kritiske delene vil ikke bli fornyet. Det er også sannsynlig at deler på dagens marked ikke er kompatible med eksisterende installasjoner. Risikoen for reduserte funksjoner eller funksjonssvikt vil dermed øke over tid.

Det andre elementet som minimum må oppgraderes er branninstallasjonene i bygget. I tilstandsanalysen er det avdekket en rekke branntekniske avvik i enkelte bygningsdeler, manglende røykeluker i trapperom, samt mindre avvik i rømningsveier og rømningskorridorer. I KVU Null foreligger det et økt omfang utover dette for å sikre byggets kulturhistoriske verdier. Det innebærer blant annet et automatisk slokkeanlegg over hele bygningsmassen i tilbygget. Dersom man ser på videreføring av bygningsmassen isolert, vil man muligens kunne utbedre noe med mindre omfattende tiltak. Dette vil derimot medføre økt risiko for at større deler av bygningsmassen kan bli skadet dersom brann skulle inntreffe i løpet av analyseperioden.

Etter vår vurdering er det lite arbeid i bygget som kan gjøres uten at det utløses omfattende kostnader, ettersom det må åpnes opp verneverdig inventar. Når man først åpner opp vegger og himlinger vil det være hensiktsmessig å også gjøre arbeid i øvrige deler av det tekniske anlegget, ettersom også dette er nærstående sin tekniske levetid. Vi vurderer at å gjennomføre dette i etapper for å skyve noe av kostnaden ut i tid, vil samlet sett bli et dyrere tiltak ettersom store deler av de bygningsmessige kostandene ved å åpne inventar kommer flere ganger, samt at det må etableres riggområde, prosjektorganisasjon og forstyrre det parlamentariske arbeidet i flere faser.

Vårt nullalternativ har dermed ikke investeringskostnader, men det vil medføre en betydelig økning av FDV-kostnader frem mot forutsatt stenging av bygget for bruk. Det vil være usikkert om og når en potensiell hendelse inntreffer i form av brann eller rørlekkasjer, men sannsynligheten er reell og denne vil også øke fremover i tid. Det innebærer også en iboende risiko for at bygget på et tidspunkt i løpet av analyseperioden må stenges ned, grunnet funksjonssvikt i de tekniske installasjonene. I vår analyse har vi som en metodisk forutsetning lagt til grunn at tilbygget bare er i bruk de neste 20 år. Vi har da antatt en årlig økning i FDV-kostnader på 50 prosent de neste 20 årene (sammenlignet med KVU Null). Etter 20 år reduseres FDV-kostnadene med 50 prosent (sammenlignet med KVU Null) og bygget er ikke lenger i bruk. Vi har også antatt at avbøtende tiltak og vedlikehold ikke gjennomføres på korrekt antikvarisk måte. Over tid vil dermed Stortinget ha behov for å utnytte alt av tilgjengelig eid og leid bygningsmasse i Stortingskvartalet.

Til sist er det også et poeng at det er en betydelig omdømmerisiko knyttet til vårt nullalternativ, der man ikke gjennomfører tiltak. Tiltakene i KVU Null betraktes som nødvendig vedlikehold, og i fravær av investeringstiltak er det økende sannsynlighet for at deler av eller hele tilbygget må stenge for bruk i løpet av analyseperioden på 60 år. Det vil trolig være en negativ virkning på omdømmet ved at Stortinget, med sin demokratiske, kulturelle og nasjonale posisjon, lar egen bygningsmasse midt i Oslo sentrum. Det er også en omdømmerisiko knyttet til at Stortinget eventuelt ikke korrigerer avvik fra lov- og forskrift i egen bygningsmasse.

7 Investeringskostnader og usikkerhetsanalyse

Prosjektet har et godt og gjennomarbeidet basisestimat for de ulike konseptene i KVUen, og har et høyere detaljeringsnivå enn hva som vanligvis foreligger i en KVU. Detaljeringsnivået får godt frem forskjellene i konseptene og reflekteres i kostnadsestimatene. Vi vurderer at det ligger til grunn beste praksis i estimeringen med både bruk av erfaringstall og påslagsfaktorer når det er vurdert at erfaringstallene ikke i tilstrekkelig grad tar høyde for prosjektets særegenheter og kompleksitet. Vår analyse gir gjennomgående lavere estimater for forventet tillegg og usikkerhetsavsetning. Dette skyldes i all hovedsak at KVUen har vurdert at flere av usikkerhetsfaktorene mest sannsynlig vil øke prosjektkostnaden, som øker kostnadsnivåene. Vi er enige i at usikkerheten er til stede, men mener at det på nåværende tidspunkt ikke er grunnlag for å fastslå at de vil øke prosjektkostnaden. Våre vurderinger reflekteres i spennene.

Eventuelle avvik mellom KVU og KS1 er oppsummert i tabellen under.

Element	Avvik fra KVU
Investeringskostnad (basiskostnad)	
Usikkerhetsanalyse	

7.1 KVUens kostnadsestimat og usikkerhetsanalyse

KVUens kostnadsestimat er strukturert etter Bygningsdelstabell NS 345 og NS 3453 Spesifikasjon av kostnader i byggeprosjekt, og det er i stort benyttet erfaringstall fra Statsbygg som også har utarbeidet kostnadsestimatene. Relevante referanseprosjekt som er benyttet er blant annet Nytt Regjeringskvartal, spesielt Høyblokka og G-blokk, Bergen Museum, Bergen Tinghus, Hamar Tinghus og Oslo Politihus.

Basisestimatene i KVUen er estimert på 2-siffernivå og har et høyt modningsnivå sammenlignet med andre større investeringstiltak ved en KS1. Estimater består i hovedsak av enhetspriser og mengder, herunder kvadratmeter. For å ta høyde for prosjektets særegenheter er det benyttet en påslagsfaktor på erfaringspriser, der hvor det er vurdert at det foreligger kompliserende faktoren som tilsier en justering av referanseprisene. For å estimere riggekostnader ligger det til grunn erfaringstall fra samspillsentrepriser. Kontraktstrategi er ikke besluttet for prosjektet, men det er vurdert at det kan være hensiktsmessig med samspillsentreprise og følgelig lagt til grunn i estimatet for beregning av rigg og driftskostnader. For hvert kostnadselement er det gjort en vurdering av uspesifiserte kostnader. Det varierer om dette er inkludert i estimatet eller ikke, avhengig av om den enkelte fagrådgiver mener at dette er fanget opp i erfaringstallene eller påslagsfaktorene.

Usikkerhetsanalysen i KVUen er utarbeidet og fasilitert av Atkins med støtte fra Statsbygg. For hvert kostnadselement er det kvantifisert estimatusikkerhet som representerer estimatets presisjonsnivå. Det er identifisert seks usikkerhetsdrivere som er vurdert å ha kostnadskonsekvens for prosjektet, U1 – Markedsusikkerhet, U2 – Lokale forhold og prosjektmodning, U3 – Prosjektorganisasjon, U4 Eierstyring og rammebetingelser, U5 Aktører, interessenter og grensesnitt og U6 – Framdrift og kompleksitet i gjennomføringen.

Det er ikke identifisert noen signifikante hendelsesusikkerheter.

7.2 Kvalitetssikrers vurdering av KVUens kostnadsestimat og usikkerhetsanalyse

Vi har i vår gjennomgang av konseptenes kostnadsestimat ikke avdekket større feil/avvik som tilsier at metodikken er mangelfull. Vi mener det ligger til grunn god estimeringspraksis, hvor det er benyttet relevante erfaringstall og når aktuelt justert for å ta høyde for kompleksitet som erfaringstallene ikke hensyntar. Det er vår vurdering at prosjektet tar innover seg kompleksiteten i rehabiliteringsprosjektet og reflekterer dette gjennom basisestimatet.

Forutsetningene og vurderingene som ligger til grunn i utarbeidelsen av investeringskostnadene og FDVU-kostnadene vurderer vi som godt dokumentert, transparent og gjennomarbeidet.

Metodikken som er benyttet i usikkerhetsanalysen følger i stort samme metodikk benyttet for tilsvarende prosjekter i henhold til statens prosjektmodell. Vi mener derimot at metodikken for kvantifisering av estimatusikkerhet ikke i tilstrekkelig grad er argumentert. Estimatusikkerheten er i stort gitt reflektert i spenn på kostnadspostene, men det foreligger lite begrunnelse for hva som ligger bak vurderingene av spennene utover generelle betraktninger. Vi savner en beskrivelse av hvordan utreder har vurdert usikkerhetsspennene ulikt på tvers av konseptene og hvordan denne reflekteres der hvor spennene er ulike. Dette er spesielt viktig for de elementene som har en vurdering på mest sannsynlig som over 1,0. Dette vurderer vi som en svakhet i usikkerhetsanalysen, da de kvalitative vurderingene bak kostnadspostene er svært viktig å benytte for å kunne redusere kostnadsrisikoen, samt å utnytte potensielle muligheter.

Flere av usikkerhetsfaktorene som er benyttet i usikkerhetsanalysen er kraftig høyreskjeve og har en positiv verdi i «Mest sannsynlig»-kostnad. Denne metodikken bidrar til å trekke opp analyseresultatene, og spesielt P50, i stor grad. Selv om total usikkerhet i prosjektet er betydelig ved konseptvalg, vurderer vi at basisestimatet er nokså godt gjennomarbeidet, med innebygd usikkerhet i form av uspesifisert og påslagsfaktorer på kostnadsestimatene. Vi mener det ikke ligger til grunn tilstrekkelig med argumenter som tilsier at mest sannsynlig skal justeres opp. I løpet av kvalitetssikringsprosessen har vi bedt om ytterligere begrunnelsen for vurderingen som ligger i de enkelte usikkerhetsfaktorene. For spennene utdyper prosjektet at i tillegg til at faktoren omfatter fjernvarme og kjøling (som er argumentasjonen som foreligger i KVUen), også omfatter usikkerheten som ligger i Ruter og Bane NOR sine planer om hhv. Ny T-banetunnel (med påkobling til Stortinget T), og ny jernbanetunnel med to spor for regiontog mellom Oslo S og Lysaker stasjon. Disse planene er ikke avklart og prosjektet vurderer at prosjektene kan berøre alle stortingsbygningene og utløse behov for sikringstiltak. I tillegg er byggene ekstra utsatt for vibrasjoner. Det er av vår vurdering at kostnader som utløses av eksterne prosjekter ikke kan belaste prosjektet, og inkluderer ikke denne kostnadsusikkerheten inn i vår vurdering. Vi er enig med prosjektet at det vil være svært viktig å overvåke denne usikkerheten. Det adresseres ytterligere i kapittel 10.

Reduksjonene i spennene vil redusere kostnadsnivåene i usikkerhetsanalysen. Vi vil i kapitlene under utdype forskjellene mellom vår usikkerhetsanalyse og KVUens usikkerhetsanalyse.

7.3 Kvalitetssikrers usikkerhetsanalyse

7.3.1 Forutsetninger for vår analyse

- Usikkerhetsvurderingen er gjennomført på grunnlag av foreliggende informasjon på analysetidspunktet november 2023 – mars 2024.
- Prosjektomfang i store trekk, prosjektorganisering og fremdrift forutsettes gjennomført som beskrevet i oversendt dokumentasjon.

- Alle relevante grunnlagstall for kalkyler er kommunisert av prosjektet.
- Prisnivå på tallunderlaget er oppgitt i mai 2023-kroner.
- Byggelånsrente/ finansieringskostnader inngår ikke.
- Konsekvenser av lønns- og prisstigning (LPS) frem til ferdigstillelse er ikke medtatt.
- Analyseresultatene er inkludert mva. Hvor alle kostnadspostene er forventet mva.-forpliktet i henhold til avklaring med Statsbygg.
- Det benyttes Monte Carlo-statistikk med formelverk tilsvarende Gamma 10-fordeling og simulering med 100 000 iterasjoner for usikkerhetsberegningen.
- Eventuelle konsekvenser av infrastrukturprosjektet igangsatt av andre enn Stortinget er ikke hensyntatt i analysen. Eventuelle kostnader som utløses på grunn av andre infrastrukturprosjektet er forutsatt at dekkes av det utløsende prosjekt og tilfaller ikke Stortingets rehabiliteringsprosjekt.
- Eventuelle arbeider som gjøres i Stortingsbygningen er ikke hensyntatt i analysen. Kostnadene omfatter bare omfang i tilbygget og evt. leide arealer som blir berørt. Dette gjelder også pågående arbeider med besøksatsningen. Eventuelle beslutninger som påvirker tilbygget utover omfanget i KVUen er ikke hensyntatt.

7.3.2 Basisestimat

I dette kapitlet følger en oversikt over basisestimatet per konsept og eventuelle justeringer i basisestimatene fra KVUen til KS1. For KVU Null og konsept 1 er det ikke justeringer, og estimatet tilsvarer KVUens. Det er derimot gjort en justering i Post 91 Løst inventar og utstyr for konsept 2, konsept 3A og konsept 3B. Ettersom de øvrige kostnadspostene beregnes uavhengig av Post 09 Spesielle kostnader, får dette ikke konsekvenser på øvrige kostnadsposter utover selve justeringer.

Tabell 7-1: Basisestimat for investeringskostnader for KVU Null. Alle tall oppgitt i 2023-kroner

KVU Null			
Post		Opprinnelig kalkyle	KS1
1	Felleskostnader	109 925 000	109 925 000
2	Bygning	148 649 000	148 649 000
3	VVS-installasjoner	43 240 000	43 240 000
4	Elkraft-installasjoner	44 368 000	44 368 000
5	Tele og automatisering	38 556 000	38 556 000
6	Andre installasjoner	-	-
7	Utendørs	-	-
8	Generelle kostnader	200 300 000	200 300 000
9	Spesielle kostnader	3 342 000	3 342 000
	Basisoverslag	588 380 000	588 380 000
10	Merverdiavgift	147 095 000	147 095 000
	Basisoverslag inkl. mva.	735 475 000	735 475 000
	<i>SUM Endring basisoverslag [ekskl. mva.]</i>		-

Tabell 7-2: Basisestimat for investeringskostnader for Konsept 1. Alle tall oppgitt i 2023-kroner

Konsept 1		
Post	Opprinnelig kalkyle	KS1
1	Felleskostnader	144 785 000
2	Bygning	233 689 000
3	VVS-installasjoner	43 490 000
4	Elkraft-installasjoner	44 428 000
5	Tele og automatisering	38 556 000
6	Andre installasjoner	1 800 000
7	Utendørs	-
8	Generelle kostnader	244 600 000
9	Spesielle kostnader	4 342 000
	Basisoverslag	755 690 000
10	Merverdiavgift	188 923 000
	Basisoverslag inkl. mva.	944 613 000
	<i>SUM Endring basisoverslag [ekskl. mva.]</i>	-

Tabell 7-3: Basisestimat for investeringskostnader for Konsept 2. Alle tall oppgitt i 2023-kroner

Konsept 2		
Post	Opprinnelig kalkyle	KS1
1	Felleskostnader	161 713 000
2	Bygning	275 082 000
3	VVS-installasjoner	43 880 000
4	Elkraft-installasjoner	44 965 000
5	Tele og automatisering	38 556 000
6	Andre installasjoner	1 800 000
7	Utendørs	-
8	Generelle kostnader	270 800 000
9	Spesielle kostnader	46 442 000
	Basisoverslag	883 238 000
10	Merverdiavgift	220 810 000
	Basisoverslag inkl. mva.	1 104 048 000
	<i>SUM Endring basisoverslag [ekskl. mva.]</i>	- 35 486 165

Tabell 7-4 Basisestimat for investeringskostnader for Konsept #a. Alle tall oppgitt i 2023-kroner

Konsept 3A		
Post	Opprinnelig kalkyle	KS1
1	Felleskostnader	176 272 000
2	Bygning	308 460 000
3	VVS-installasjoner	45 900 000
4	Elkraft-installasjoner	45 465 000
5	Tele og automatisering	39 056 000
6	Andre installasjoner	1 800 000

7	Utendørs	-	-
8	Generelle kostnader	288 100 000	288 100 000
9	Spesielle kostnader	51 542 000	19 370 070
	Basisoverslag	956 595 000	924 423 070
10	Merverdiavgift	239 149 000	231 105 768
	Basisoverslag inkl. mva.	1 195 744 000	1 155 528 838
	<i>SUM Endring basisoverslag [ekskl. mva.]</i>		<i>- 32 171 930</i>

Tabell 7-5: Basisestimat for investeringskostnader for Konsept 3B. Alle tall oppgitt i 2023-kroner

Konsept 3B			
Post		Opprinnelig kalkyle	KS1
1	Felleskostnader	194 614 000	194 614 000
2	Bygning	345 479 000	345 479 000
3	VVS-installasjoner	49 434 000	49 434 000
4	Elkraft-installasjoner	49 095 000	49 095 000
5	Tele og automatisering	40 727 000	40 727 000
6	Andre installasjoner	1 800 000	1 800 000
7	Utendørs	-	-
8	Generelle kostnader	321 500 000	321 500 000
9	Spesielle kostnader	62 425 000	24 691 310
	Basisoverslag	1 065 074 000	1 027 340 310
10	Merverdiavgift	266 269 000	256 835 078
	Basisoverslag inkl. mva.	1 331 343 000	1 284 175 388
	<i>SUM Endring basisoverslag [ekskl. mva.]</i>		<i>- 37 733 690</i>

For konsept 2, konsept 3A og konsept 3B ligger det til grunn den samme begrunnelse og metode for justering, men på grunn av ulikt omfang i konseptene blir endringer deretter. Bakgrunnen for justeringen er brukerutstørsliste som ble utarbeidet av Stortinget per april 2023. I dokumentet ligger det til grunn et anslag på hva som er realistisk grad av gjenbruk. I dokumentet er det forutsatt 50 prosent gjenbruk av inventar i komitérom, høringssaler og tilhørende arealer og kontoret. I basisestimat i KVUen lå det til grunn erfaringspriser på innkjøp av nye møbler tilpasset eksisterende møbler beregnet for det totale BTA for tilbygget (reduert med 50 prosent for å ta høyde for gjenbruk). Vi mener at dette blir for høye kostnader, da det ikke skal vil være aktuelt å kjøpe inn nytt inventar på halvparten av det totale arealet. Vi har av følgende grunn justert ned arealet fra total BTA til totalt areal for de respektive arealene som berøres (komitérom og høringssaler). Ettersom funksjonsarealene i oversendt dokumentasjon ikke er oppgitt per BTA, har vi justert arealet med en BNF lik 1,7. Denne faktoren er gitt bekreftet fra utreder i gruppeprosess 11. januar 2024. Nedjusteringen i kostnadsposten er kommunisert og avklart med utreder.

Øvrige kostnadsposter er tilsvarende som basisestimat i KVUen.

7.3.3 Estimatusikkerhet

Estimatusikkerhet er knyttet til usikkerhet i mengder og priser i prosjekteringsunderlaget. For hvert kostnadselement etableres et lavt (best), sannsynlig og høyt (verst) estimat. Det lave estimatet settes slik at det kun er 10 prosent sannsynlighet for at den faktiske kostnaden vil bli lavere enn estimatet, og tilsvarende at det er 90 prosent sannsynlighet for at den faktiske kostnaden vil komme innenfor det høye estimatet. Dette benevnes henholdsvis 10- og 90-persentilene (P10, P90). Sannsynlig verdi er den verdien man forventer at vil inntreffe. Både for lavt og høyt estimat legges det til grunn en situasjonsbeskrivelse som er realistisk at vil kunne inntreffe i ett av ti tilfeller.

Øvrige forhold utover usikkerhet i mengde og pris og som kan påvirke samlede prosjektkostnader er behandlet som usikkerhetsfaktorer. For vurderingene bak spennene på estimatusikkerhet vises det til Vedlegg B. I tabellen vises spennene som er vurdert per konsept per kostnadspost, oppgitt i prosent sett i forhold til basisestimatet. Det ble ikke vurdert at noen av kostnadspostene hadde en sannsynlig verdi ulik basisestimatet, og er følgelig ikke inkludert i tabellen under da det ikke er justeringer.

Tabell 7-6: Estimatusikkerhet for alle konsepter, oppgitt i prosent. Alle vurderinger på «mest sannsynlig» er likt basisestimat

Estimatusikkerhet		KVU Null		K1		K2		K3A		K3B	
Post		P10	P90	P10	P90	P10	P90	P10	P90	P10	P90
1	Felleskostnader	-40 %	40 %	-40 %	40 %	-40 %	40 %	-40 %	45 %	-40 %	50 %
2	Bygning	-40 %	30 %	-35 %	30 %	-30 %	40 %	-30 %	45 %	-30 %	50 %
3	VVS-installasjoner	-20 %	30 %	-20 %	30 %	-20 %	30 %	-20 %	35 %	-20 %	40 %
4	Elkraft-installasjoner	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	30 %
5	Tele og automatisering	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	30 %	-25 %	60 %
6	Andre installasjoner	N/A	N/A	-20 %	20 %	-20 %	20 %	-20 %	20 %	-20 %	20 %
8	Generelle kostnader	-20 %	40 %	-20 %	40 %	-20 %	40 %	-20 %	45 %	-20 %	50 %
9	Spesielle kostnader	-50 %	100 %	-50 %	100 %	-30 %	80 %	-30 %	80 %	-30 %	80 %

7.3.4 Usikkerhetsfaktorer

Usikkerhetsfaktorer modellerer den kostnadmessige konsekvensen av alle forhold som ikke inkluderes i grunnkalkylen og estimatusikkerheten, men som likevel antas å kunne påvirke de endelige prosjektkostnadene.

Usikkerhetsfaktorene dekker både forhold der prosjektet kan påvirke sannsynlighet og/eller utfall, og forhold der prosjektet ikke kan påvirke sannsynlighet/utfall. For de forhold der et prosjekt ikke kan påvirke sannsynligheten vil det likevel kunne gjennomføres tiltak som reduserer den kostnadmessige konsekvensen for prosjektet. Usikkerhetsfaktorer kan være interne (eksempelvis prosjektorganisering), eller eksterne (eksempelvis entreprenørens gjennomføring). Faktorene påvirker kostnadsspennet for de kostnadselementene faktorene er satt til å påvirke. I denne analysen er det vurdert at usikkerhetsfaktorene påvirker samtlige kostnadselementer og følgelig globale faktorer.

Faktorer med et symmetrisk spenn rundt verdien 1,00 vil ikke påvirke den forventede kostnaden (P50), men vil øke usikkerhetsavsetningen og dermed gi en høyere anbefalt kostnadsramme (P85). Faktorer med et asymmetrisk spenn, en ikke-nøytral sannsynlig påvirkning (annen verdi enn 1,00 som sannsynlig), vil også påvirke den forventede kostnaden (P50).

Et forhold som er vanskelig å modellere er den innbyrdes forsterkende effekten dersom flere av de viktigste faktorene får et positivt eller negativt utfall samtidig. Dette er en av årsakene til at det er viktig med proaktiv usikkerhetsstyring gjennom hele prosjektet, med prioriterte innsatsområder og klare planer for håndtering av uønskede utfall, samt utnyttelse av muligheter og synergier som oppstår.

I tabellene under presenteres de identifiserte usikkerhetsfaktorene, med tilhørende definisjoner og hvilken effekt de er vurdert å ha på kostnaden til konseptene. Faktorene påvirker alle kostnadselementer i kalkylen. Alle vurderinger for «mest sannsynlig» ble vurdert til at de ikke har mest sannsynlig kostnadspåvirkning, og eventuell påvirkning reflekteres i spennet for P10 og P90. I tabellen vises av den grunn ikke en rad for mest sannsynlig verdi per konsept og per usikkerhetsfaktor, da den vil være 1,0.

For ytterligere detaljer henvises det til Vedlegg B.

Tabell 7-7: De identifiserte usikkerhetsfaktorene og tilhørende beskrivelser

Usikkerhetsfaktor	Beskrivelse
U1: Marked	Markedsfaktoren er et uttrykk for den påvirkningen variasjoner i markedet kan ha på prosjektkostnaden, herunder spesifikk markedsutvikling i forhold til estimatgrunnlaget, prosjektets attraktivitet i markedet, samtidig aktivitet i bransjen, prosjektets kompleksitet, størrelse og geografiske beliggenhet.
U2: Prosjektorganisasjon	Prosjektorganisasjonens evne til å planlegge og styre prosjektet, kapasitet og tilgang på ressurser, kontinuitet for nøkkelpersonell, erfaring med lignende prosjekter, evne til samhandling og kommunikasjon internt i prosjektet og i organisasjonen.
U3: Lokale forhold	Faktoren omfatter usikkerhet knyttet til det fysiske utenfor bygningsmassen. Dette er blant annet usikkerhet som følge av beliggenhet (Oslo sentrum), omkringliggende bygninger, infrastruktur og forhold i grunnen.
U4: Entreprenørens gjennomføringsevne	Faktoren uttrykker den effekten som entreprenørens gjennomføringsevne kan få på prosjektkostnader. Her inngår egnethet, forhold knyttet til SHA, evne til å oppdage og optimalisere muligheter, proaktivitet knyttet til optimal drift, kompetanse på fagområdene i leveransen (blant annet vern, sikkerhet), logistikk, kontinuitet og kapasitet.
U5: Regulatoriske forhold og myndighetskrav	Usikkerhetsfaktoren omfatter nye krav og endrede regulatoriske forhold som kan påvirke kostnadsposten. Dette gjelder blant annet nye sikkerhetskrav til utformingen av bygningen.
U6: Modenhet i underlag	Underlagets detaljeringsnivå og modenhet uttrykker differansen mellom endelige leveranser og leveransene som er beskrevet på analysetidspunktet. Den økonomiske mulighetssiden omfatter løsningsoptimalisering, mens nedsiden omfatter kostnadsøkninger som følge av videre detaljering og ny innsikt. Inkluderer usikkerhet i tilstanden på eksisterende bygningsmasse.
U7: Brukerkrav og eierstyring	Usikkerhetsfaktoren omfatter Stortinget som institusjon, både i rollen som eier og i rollen som bruker. Faktoren uttrykker den påvirkningen Stortinget har i kraft av å sette forutsigbare rammer og ha et godt nivå på overordnet styring gjennom å bestemme mål for prosjektet, organisere, tydelige bestillinger, samt følge opp og ta gode og rettidige beslutninger. Faktoren uttrykker også usikkerhet i endrede brukerkrav, som følge av utskiftninger av Stortingsrepresentanter, og den innvirkningen den kan ha på prosjektkostnaden.
U8: Andre interessenter	Faktoren fanger opp den usikkerheten andre interessenter kan ha på prosjektet. Stortinget er en symbolsk bygning med mange interessenter i form av media, innbyggere for øvrig, interesseorganisasjoner, naboer, etc.
MVA	Dette er en faktor uten usikkerhetsspenn som sørger for at mva. blir inkludert i prosjektkostnaden P50 og kostnadsrammen P85. Den legger mva. på alle underliggende kostnader i PNSen.

Tabell 7-8: Identifiserte usikkerhetsfaktorer for hvert konsept med tilhørende spenn. Alle verdier for «mest sannsynlig» ble vurdert til ingen sannsynlig påvirkning

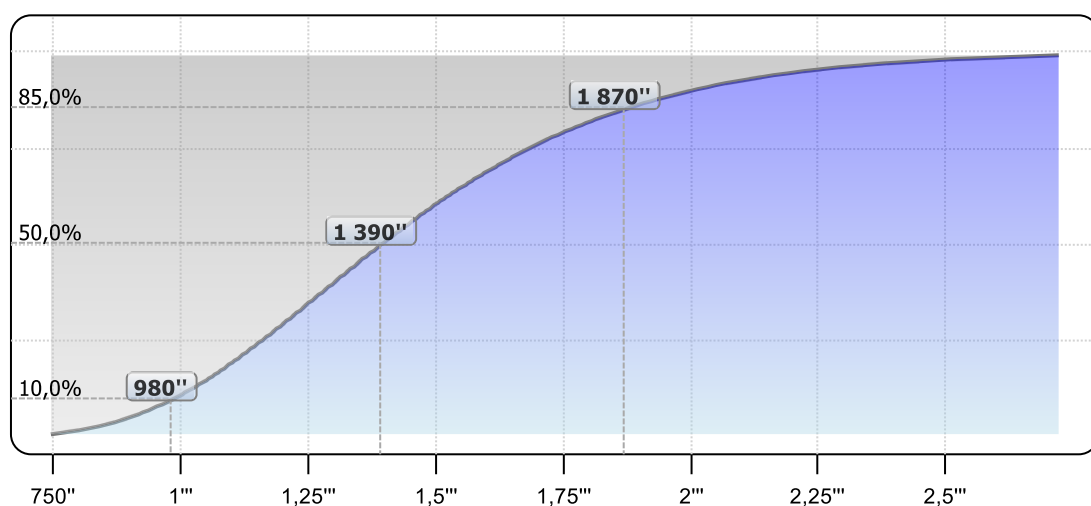
Usikkerhetsfaktorer	KVU Null		K1		K2		K3A		K3B	
	P10	P90	P10	P90	P10	P90	P10	P90	P10	P90
U1: Marked	-20 %	20 %	-20 %	20 %	-20 %	20 %	-20 %	20 %	-20 %	20 %
U2: Prosjektorganisasjon	-7 %	12 %	-7 %	12 %	-7 %	12 %	-10 %	15 %	-12 %	17 %
U3: Lokale forhold	-5 %	10 %	-5 %	10 %	-5 %	10 %	-5 %	12 %	-5 %	15 %
U4: Entreprenørens gjennomføringsevne	-7 %	10 %	-6 %	10 %	-5 %	10 %	-5 %	10 %	-5 %	10 %
U5: Regulatoriske forhold og myndighetskrav	0 %	4 %	0 %	4 %	0 %	4 %	0 %	4 %	0 %	4 %
U6: Modenhet i underlag (byggets tilstand)	-5 %	10 %	-5 %	12 %	-10 %	15 %	-10 %	20 %	-10 %	20 %
U7: Brukerkrav og eierstyring	-5 %	15 %	-5 %	15 %	-5 %	15 %	-5 %	15 %	-5 %	15 %
U8: Andre interessenter	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

7.3.5 Akkumulert sannsynlighetskurve

Ut fra de vurderinger rundt estimatusikkerhetene og usikkerhetsfaktorene er det avledet en sannsynlighetskurve (S-kurve). Figurene under illustrerer konsept 3A akkumulerte sannsynlighetskurve med P50 og P85 slik konseptet foreligger nå. Kurven illustrerer hvilken forventet kostnad som man kan regne med å gjennomføre prosjektet innenfor (x-aksen) og tilhørende sannsynlighet (y-aksen). S-kurven er tatt med som eksempel på S-kurve. For alle konseptenes S-kurve vises det til Vedlegg B.

Figur 7-1: Eksempel på S-kurve, herunder S-kurve for K3A avrundet til nærmeste titalls million. Oppgitt i mai 2023-kroner inkl. mva.

KS1 - Stortinget

S-kurven oppgis i n-prosentil og er den verdien som det er n prosent sannsynlig at en ikke vil overskride. P85 angir for eksempel den verdien som det er 85 prosent sannsynlig ikke vil overskride. For konsept 3A er denne 1 870 mill. kroner inkl. mva. For P50 betyr dette at med 50 prosent sannsynlighet ikke vil overskride. For konsept 3A er denne 1 390 mill. kroner inkl. mva.

Forventningsverdien er tyngdepunktet i en sannsynlighetsfordeling, og er summen av alle tenkelige utfall, hvor hver av dem er vektet med sine respektive sannsynligheter. For en symmetrisk sannsynlighetsfordeling vil P50 og forventningsverdien være sammenfallende, men i vår usikkerhetsanalyse ligger det til grunn en høyreskjev fordeling. Dette er på bakgrunn av at investeringskostnader ikke vil kunne bli null, men at det ikke i teorien vil være grenser for hvor dyrt det kan bli. Forventningsverdien vil derfor være noe høyere enn P50-verdien. Dette er inngangsverdien som benyttes inn i den samfunnsøkonomiske analysen, men da ekskl. mva.

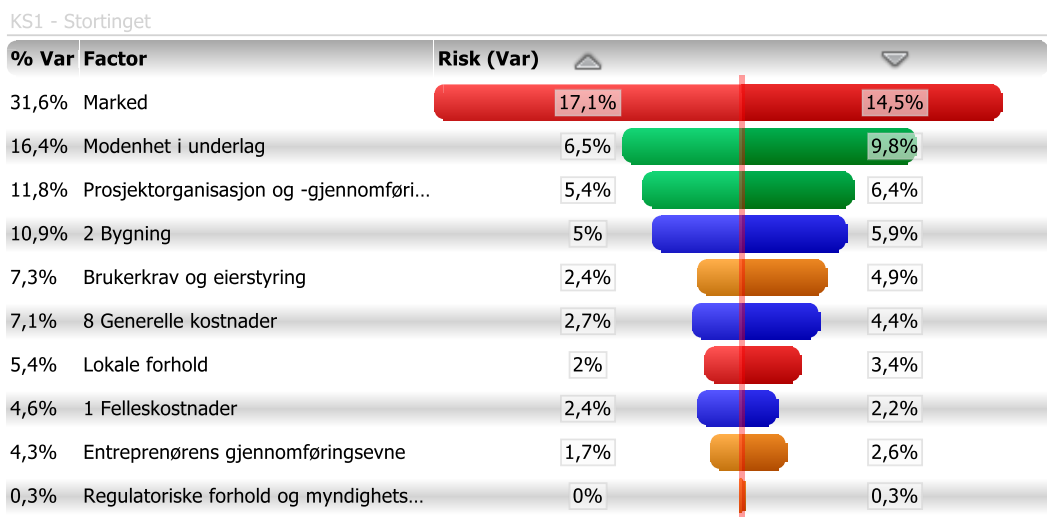
7.3.6 Viktigste usikkerheter

Basert på usikkerhetsfaktorenes innvirkning på prosjektets kostnad samt kostnadselementenes usikkerhet beregnes et tornadodiagram, som vist i figuren under. Diagrammet reflekterer konseptenes usikkerhetsprofil med risiko og muligheter. Risiko som kan bidra til å øke konseptenes kostnader er gitt til høyre i diagrammet, muligheter som kan bidra til å redusere prosjektets kostnader er gitt til venstre i diagrammet.

Diagrammet angir usikkerhetsfaktorer og kostnadselementers relative bidrag til den totale usikkerheten, det vil si at de enkelte usikkerhetselementene vises som prosentandel av den totale usikkerheten i modellen. Den røde streken angir forventningsverdien til konseptene, med en oppside til venstre og en nedside representert til høyre. Prosentandelen angir usikkerhetens bidrag til det totale standardavviket (standard deviation SD). Denne rangeringen av usikkerhetselementer gir mulighet for å prioritere hvilke momenter prosjektet bør rette oppmerksomheten mot i videre usikkerhetsstyring. Tiltak for å utnytte muligheter og redusere risiko og for å sikre måloppnåelse i prosjektet bør utarbeides basert på dette.

I figuren under vises et eksempel på tornadodiagram. Figuren viser tornadodiagrammet for konsept 3A. For tornadodiagram per konsept vises det til Vedlegg B.

Figur 7-2: Eksempel på tornadodiagram, her tornadodiagram som viser de viktigste usikkerhetene for K3A

For alle konseptene er det i stort de samme usikkerhetsfaktorene som er vurdert å påvirke kostnadene i størst grad, men rangeringen av de viktigste usikkerhetene varierer mellom konseptene gitt deres særskilte karakteristikk og ulike usikkerhetsbilde. For detaljert beskrivelse av hvilke vurderinger som ligger til grunn i den enkelte usikkerhet og konsept vises det til Vedlegg B. Under gis vår vurdering av de viktigste usikkerhetene som går igjen i konseptene.

Marked er vurdert som likt i alle konsepter og utgjør den største usikkerhetsfaktoren, da den har en betydelig oppside og nedside. Vi stiller oss bak prosjektets vurderinger bak denne faktoren, og legger til grunn det samme spennet i vår usikkerhetsanalyse. Denne faktoren er også satt til rød, det vil si at faktoren er lite påvirkbar. Det betyr ikke at prosjektet ikke kan forberede og gjøre risikoreduerende tiltak i forkant for å redusere betydningen av faktoren. Anbefalte tiltak gis i kapittel **Feil! Fant ikke referanse-kilden..**

Brukerkrav og eierstyring er en sentral usikkerhetsfaktor i alle konsept og også denne faktoren er vurdert likt i samtlige. Det har vært gjennomført gode og omfattende brukermedvirkningsprosesser hvor det i stort er tatt inn i konseptene de innspillene som er kommet frem. Det vil være utskiftning av stortingsrepresentanter i løpet av byggeperioden, og dersom denne overgangen ikke håndteres riktig er det en risiko for at det vil komme endringer, brukerkrav eller tilleggsbestillinger som vil påvirke kostnaden. Det er også unikt i dette prosjektet at eier og bruker er samme. Bruker har i dette tilfelle derfor særskilt stor påvirkning på prosjektet. Eierstyring vil derfor være svært sentralt gjennom hele prosjektgjennomføringen. Faktoren er satt til middels påvirkbarhet fra prosjektets side. Det er derfor viktig at det blir etablert klare styringslinjer tidlig i prosjektet og forutsigbare prosjektrammer for prosjektorganisasjonen. Dette drøftes i kapittel 10.

Post 2 Bygning er estimatusikkerhet, det vil si usikkerhet i mengde og pris. Denne faktoren vurderes ulikt mellom konseptene avhengig av konseptenes omfang av det bygningsmessige arbeidet som skal gjøres i de ulike byggene. Kostnadsposten er estimert med en kvadratmeterpris som reflekterer det antatte omfanget og planlagt berørte kvadratmeter. Kostnadsposten vil ha iboende usikkerhet i et tidligfaseestimat. Mengdeusikkerhet oppstår siden det på nåværende tidspunkt er utfordrende å fastslå nøyaktig hvor mye av det planlagte arealet som skal rehabiliteres. Noe areal kan være i bedre stand enn forventet, mens andre kan kreve mer omfattende arbeid enn først antatt. Det er i dette prosjektet stor usikkerhet da det er vernede arealer som skal rehabiliteres. Dette gjør det mer utfordrende å estimere riktig kvadratmeterpris. Usikkerheten har både en nedside og en oppside. Vi har lagt til grunn tilsvarende vurderinger som prosjektet, utenom at vi har et noe lavere usikkerhetsspenn for K1, da vi mener at det økte omfanget i K1 medfører noe høyere usikkerhet på denne kostnadsposten.

Prosjektorganisasjons- og gjennomføring omfatter prosjektorganisasjonens evne til å planlegge og styre prosjektet. Denne usikkerhetsfaktoren varierer med konseptene, da det er vurdert at usikkerheten øker med kompleksitet og flere bygningsmessige grensesnitt. Jo mer komplekst konseptet er, desto større usikkerhet i prosjektorganisasjonens evne til å håndtere det effektivt. Vi har gjennomgående vurdert usikkerhetsspennet på denne faktoren som større enn hva som er vurdert i KVUen. Det er vår vurdering at prosjektet har en betydelig påvirkning på prosjektkostnadene som reflekteres i spennet, både i oppsiden og nedsidene av faktoren. Oppsiden og nedsidene av denne faktor reflekterer også om prosjektet lykkes i å møte de utfordringene som ligger i de øvrige usikkerhetsfaktorene, spesielt de som er påvirkbare, og om prosjektet evner å hente ut muligheter og redusere risikoer.

Modenhet i underlag reflekterer kostnadsusikkerheten i differansen mellom endelig leveranse og den leveransen som er beskrevet i underlaget. Selv om det er relativt høy modenhet på underlaget gitt at prosjektet er i en tidligfase, kan økt grad av detaljering endre prosjektets omfang og utforming. Herunder gjelder blant annet løsningsoptimalisering eller at den tekniske tilstanden i bygningsmassen er verre enn forventet. Denne usikkerhetsfaktoren øker i spennet når kompleksitet og omfang i konseptene øker.

7.3.7 Nøkkeltall fra usikkerhetsanalyse for alle konsept

I tabellen under sammenstilles våre analyseresultater fra vår uavhengige usikkerhetsanalyse. Sammenstillingen viser de viktigste nøkkeltallene fra analysen. Fra tabellen kan det leses at forventet tillegg og usikkerhetsavsetning øker i takt med konseptene. Dette reflekterer sammenhengen mellom økt omfang gir økt usikkerhet. Dette reflekteres ytterligere i det relative standardavviket som også øker fra KVVU Null til største relativt standardavviket i K3B. Det relative standardavviket er et mål på variabiliteten eller spredningen av dataen i forhold til gjennomsnittet. Et høyt relativt standardavvik indikerer at dataene er sprekt utover et bredt spekter i forhold til gjennomsnittet, i analysen betyr det at det er usikkerhet hvor dyre kostnadspostene faktisk blir. Desto større usikkerhetsspenn på estimatusikkerhet og usikkerhetsfaktor, desto mer usikkerhet er det knyttet til analyseresultatene under. Det vil si at det er mindre usikkerhet knyttet til analyseresultatene for KVVU Null enn det for eksempel er for K3B.

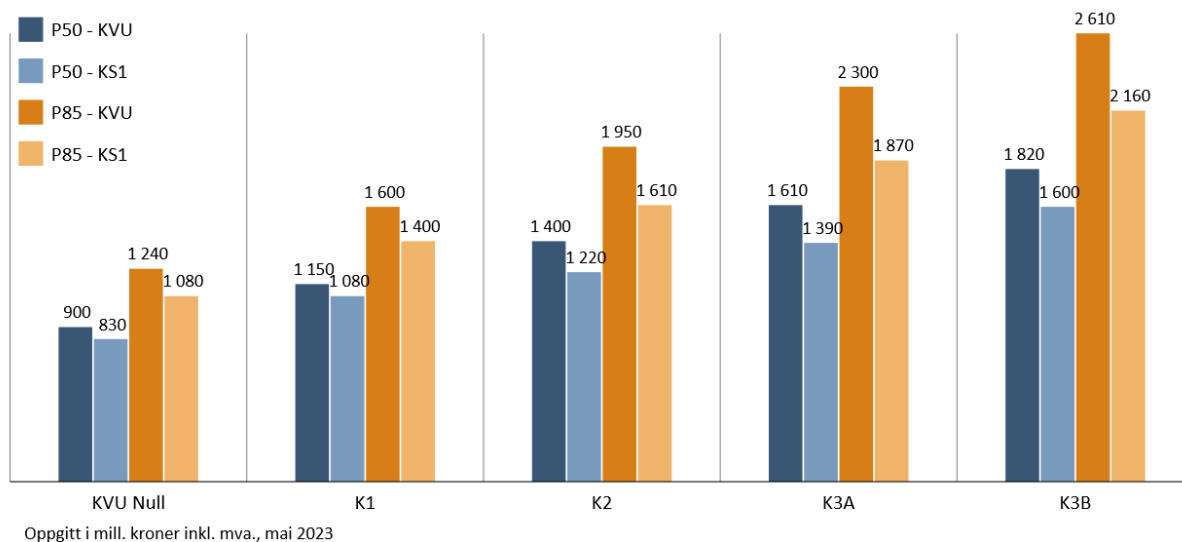
Tabell 7-9: Sammenstilte analyseresultater fra KS1. Tall oppgitt i mai 2023-kroner, mill. kroner ekskl. mva.

Samlet analyseresultat KS1					
	KVVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Basisestimat [inkl. mva.]	735	945	1 060	1 156	1 284
Forventet tillegg	95	135	160	234	316
<i>Prosentvis tillegg</i>	13 %	14 %	15 %	20 %	25 %
P50	830	1 080	1 220	1 390	1 600
Usikkerhetsavsetning	250	320	390	480	560
<i>Prosentvis tillegg</i>	30 %	30 %	32 %	35 %	35 %
P85	1 080	1 400	1 610	1 870	2 160
Relativt Standardavvik [%]	25 %	26 %	27 %	29 %	30 %

7.4 Sammenligning med KVUens usikkerhetsanalyse

I figuren under vises sammenstilling av analyseresultater (gitt ved P50 og P85) for hvert konsept for henholdsvis analyseresultat fra KVU og våre analyseresultater fra KS1. Analysetall fra KVUen er gitt ved mørkeblå og mørkeoransje. Analyseresultat fra KS1 er gitt ved de lyse stolpene.

Figur 7-3: Sammenstilling av KVUens analyseresultater og KS1 analyseresultater. Alle tall oppgitt millioner kroner inkl. mva.

Vi har i vår analyse analyseresultater som gjennomgående gir lavere kostnadsnivåer for samtlige konsept. Det er flere årsaker som medfører et lavere analyseresultat, men hovedårsaken er at vi har i vår kvalitetssikring vurdert at det ikke foreligger argumentasjon som tilsier at det er grunnlag for å ha verdier på «mest sannsynlig»-verdi ulik 1,0. Det vil si at vi vurderer at det ikke er grunnlag for å fastsette verdier som direkte gir et bidrag inn i forventet tillegg. Det vil ikke være mulig å peke på én til én sammenhenger fra vår usikkerhetsanalyse til usikkerhetsanalyser i KVUen da dette er en analyse av flere parametere som slår ulikt ut i de to analysene hvor det ligger til grunn 1 million simuleringen. Det er derimot flere vurderinger vi kan trekke frem som er hovedbidragsyttere til forskjellene mellom analysene. Vi vil adresse de viktigste vurderingene som skiller analysene.

I KVUens usikkerhetsanalyse er det flere usikkerhetsfaktorer som er vurdert at det mest sannsynlig vil øke kostnadene direkte, disse er;

- U2: Lokale forhold og prosjektmodning
- U4: Eierstyring og rammebetingelser
- U5: Aktører, interessenter og grensesnitt
- U6: Fremtdrift og kompleksitet i gjennomføringsfase

Vi er enig med prosjektets vurdering at de utgjør en kostnadskonsekvens for prosjektet, men vi mener videre at det ikke foreligger informasjon som medfører at vi allerede nå vet at faktorene vil drive kostnadene opp. Beskrivelsen i underlaget er generell. Vi har i løpet av KS1-prosessen etterspurt mer detaljer omkring hva som er bakgrunnen for å justere opp disse faktorene. Slik vi forstår prosjektet er hovedårsaken til at U2 lokale forhold driver kostnader er potensielle arbeidet i grunnen som følge av eksterne prosjektet og hvordan dette kan påvirke tilbygget. Som tidligere nevnt mener vi det ikke er rimelig at eventuelle kostnader som utløses av andre eksterne

prosjekter skal tilfalle prosjektkostnadene for tilbygget. Men vi er enig i at usikkerheten er reell og må monitoreres og følges opp.

For usikkerhetsfaktor U4 trekkes det blant annet frem usikkerhet knyttet til prosjektets økonomiske rammer som kan medføre kostnadspost, og/eller endrede rammebetingelser og omfang som følge av nye lover og forskrifter. Vi er enig med utreder at det er en betydelig risiko knyttet til eierstyring, og det vil være svært avgjørende at det tidlig blir etablert gode styringsrutiner mellom eier og prosjektet. Vi vurderer videre at det ikke er noe som tilsier at endrede rammebetingelser skal endre seg som påvirker kostnadene, men at denne usikkerheten reflekteres i spennene.

For usikkerhetsfaktor U6 trekker utreder frem scenarioer hvor det blir utfordringer med leverandørene i prosjektet. Ettersom leverandør ikke er valgt og prosjektet skal gjennomgå en konkurranseutlysning og påfølgende kontrahering, mener vi det ikke er grunnlag for å si at dette vil øke kostnadene som ligger til grunn. Det er derimot svært viktig at prosjektorganisasjonen håndterer denne prosessen riktig slik at de ikke øker kostnadene. Igjen så disse usikkerheteselementene reflektert i våre spenn.

Generelt har vi også i stort et lavere spenn i estimatusikkerheten enn hva som ligger til grunn i KVUen. Dette er basert på vår gjennomgang av estimatet hvor vi ser at kostnadsestimatene tar høyde for en del kompleksitet i tallene med bruk av reelle erfaringstall som fanger opp usikkerheter fra tidligere byggeprosjekter. Det er vår vurdering at disse elementene er med på å redusere den potensielle nedsiden til prosjektet, da vi mener det allerede til en hvis grad er reflektert i basisestimatet med referansepriser, uspesifisert og påslagsfaktor.

I tabellen under sammenstilles nøkkeltallene per konsept for henholdsvis usikkerhetsanalysen gjennomført i KVUen og usikkerhetsanalysen gjennomført i KS1.

Tabell 7-10: Sammenstilling av KVUens analyseresultater og KS1 analyseresultater. Alle tall oppgitt i mai-2023 mill. kroner inkl. mva. Forventningsverdier er oppgitt ekskl. mva.

	KVU Null		K1		K2		K3A		K3B		
KVU	Basisestimat	736	945	1 104	1 196	1 331					
	Forventet tillegg	165	22 %	205	22 %	296	27 %	414	35 %	486	37 %
	P50	900		1 150		1 400		1 610		1 820	
	Usikkerhetsavsetning	340	38 %	450	38 %	550	39 %	690	43 %	790	43 %
	P85	1 240		1 600		1 950		2 300		2 610	
	Relativt standardavvik		35 %		35 %		34 %		23 %		23 %
	Forventningsverdi [ekskl. mva.]	740		940		1 150		1 340		1 510	
KS1	Basisestimat	736	945	1 060	1 156	1 284					
	Forventet tillegg	95	13 %	135	14 %	160	15 %	234	20 %	316	25 %
	P50	830		1 080		1 220		1 390		1 600	
	Usikkerhetsavsetning	250	30 %	320	30 %	390	32 %	480	35 %	560	35 %
	P85	1 080		1 400		1 610		1 870		2 160	
	Relativt standardavvik		25 %		26 %		27 %		29 %		30 %
	Forventningsverdi [ekskl. mva.]	687		894		1 018		1 151		1 338	

8 Samfunnsøkonomisk analyse

Vår samfunnsøkonomiske analyse viser at konsept 3A – Integrert samlet er det mest lønnsomme konseptet. Konseptet har de laveste prissatte kostnadene relativt til nullalternativet og sammen med K3B de største ikke-prissatte virkningene. For at konsept K3A skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt må de ikke-prissatte nyttevirkingen være verdt minst 410 millioner kroner i nåverdi over levetiden til konseptet. Dette vurderes som sannsynlig. Vi vurderer at alle konsept trolig er samfunnsøkonomisk lønnsomme og har derfor rangert nullalternativet nederst. Usikkerheten er imidlertid stor. Vurderingen av samfunnsøkonomisk lønnsomhet hviler i stor grad på at virkningene knyttet til verdi av kulturminner og omdømme er i den størrelsesorden som vi har antatt. Rangeringen av K3A på førsteplass er relativt robust. KVUen har enkelte mangler som vi har justert for i vår analyse, både knyttet til prissatte- og ikke prissatte virkninger. Dette gjør at vi, til forskjell fra KVUen, rangerer K3A foran K2.

I tråd med R-108 har vi gjennomført vår egen samfunnsøkonomiske analyse. Eventuelle avvik mellom KVU og KS1 er oppsummert i tabellen under.

Element	Avvik fra KVU
Grunnleggende forutsetninger	
Prissatte virkninger	
Ikke-prissatte virkninger	
Følsomhetsanalyser	

8.1 Samfunnsøkonomisk analyse i KVUen

I tråd med R-109/21 Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser er det i KVUen gjennomført en samfunnsøkonomisk analyse av nullalternativet og fire øvrige konsepter (K1 Rehabilert, K2 Rehabilert og funksjonelt, K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet, K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt). For en gjennomgang av de ulike konseptene og nullalternativet, se kapittel 6 «Mulighetsstudie».

Den samfunnsøkonomiske analysen har analysert både prissatte og ikke-prissatte virkninger opp mot KVU Null, over en analyseperiode på 69 år med levetid på 60 år. KVUen rangerer konsept 2 og 3A likt, og anbefaler at disse to tas med videre inn i neste fase.

8.1.1 Sentrale forutsetninger

De sentrale forutsetningene som er lagt til grunn i den samfunnsøkonomiske analysen, er oppsummert i tabellen under.

Tabell 8-1: Grunnleggende forutsetninger i KVUen

-Overordnede forutsetninger	
Diskonteringsrente 0-40 år	4 %
Diskonteringsrente 40-75 år	3 %
Diskonteringsrente 75 år og videre	2 %
Realprisjustering (årlig)	0,80 %
Skattefinansieringskostnad	20 %
Levetid konsepter	60 år
Analyseperiode	2023-2091 (69 år)
Prisjustering	15.05.2023
Sammenstillingsår	2023
Forutsetninger for gjennomføringstid	
Konseptfase (KVU, KS1 og konseptvalg)	2022-2024
Planleggingsfase (OFP, forprosjekt og KS2)	2025-2028
Gjennomføringsfase	2028-2031
Første driftsår	2032

8.1.2 Prissatte virkninger i KVUen

KVUens samfunnsøkonomiske analyse har identifisert en rekke prissatte virkninger. Disse omfatter investeringskostnader for bygg og brukerstyr, forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utskiftingskostnader (FDVU), leiekostnader, kostnader ved båndlegging av areal, midlertidige kostnader klimagasskostnader og skattefinansieringskostnader.

Samtlige av de prissatte virkningene er kostnadsvirkninger. Kostnadsvirkningene er enten direkte budsjettmessige kostnader for Stortinget (investeringskostnader, FDVU-kostnader, leiekostnader, midlertidige kostnader) eller indirekte kostnadsvirkninger for samfunnet for øvrig ved at Stortinget beslaglegger areal og/eller har lav energieffektivitet (båndleggingskostnader, klimagasskostnader og skattefinansieringskostnader).

Investeringskostnaden utgjør den største virkningen, etterfulgt av FDVU- og leiekostnader. De prissatte virkningene er verdsatt i 2023-kroner og reflekterer forventningsverdier eks. mva.

8.1.3 Ikke-prissatte virkninger i KVUen

KVUen har også indentifisert en rekke ikke-prissatte virkninger. I listen under gjengir vi hovedinnholdet i disse.

- **Sikkerhet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som forbedrer fysisk sikkerhet i Stortingets lokaler (hovedsakelig tilbygget) sammenlignet med nullalternativet.
- **Informasjonssikkerhet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som forbedrer informasjonssikkerheten for enkelte rom i Stortingets eide bygningsmasse (hovedsakelig komitérom) sammenlignet med nullalternativet.
- **Effektivitet og kvalitet i arbeidet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som tilpasser areal og plassering av rom for å bedre effektiviteten og kvaliteten i det parlamentariske arbeidet, sammenlignet med nullalternativet.
- **Kunnskap om demokratiet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som har til hensikt å fasilitere økt kunnskap om demokratiet blant besøkende til Stortinget, sammenlignet med nullalternativet.
- **Verdi av kulturminner:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som har til hensikt å bevare og ivareta både fredede og verneverdige kulturminner, sammenlignet med nullalternativet.

- **Ulemper i byggefasen:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som påvirker ulemper i byggefasen (e.g. støy, anleggstrafikk og redusert fremkommelighet), sammenlignet med nullalternativet.

Disse er behandlet kvalitativt i analysen og vurdert i tråd med gjeldende veiledningsmaterieell fra Statsbygg og DFØ.

8.1.4 Resultater fra den samfunnsøkonomiske analysen i KVUen

I KVUen har man vurdert konsept 3A og 2 som samfunnsøkonomisk lønnsomme å gjennomføre, og KVUen anbefaler at begge konseptene tas med videre til neste fase. De prissatte og ikke-prissatte virkningene med rangering er oppsummert i tabellen under.

Tabell 8-2: Sammenstilling og samlet rangering av samfunnsøkonomiske virkninger i KVU. Gjengitt fra KVU. Neddiskonterte millioner 2023-kroner, eks. mva., i forventningsverdi.

	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Prissatte virkninger					
Investeringskostnader bygg og brukerutstyr	- 560	- 710	- 870	- 1020	- 1 150
FDVU-kostnader	- 300	- 260	- 270	- 250	- 240
Leiekostnader	- 540	- 430	- 170	- 30	- 30
Båndlegging av areal	- 130	- 90	- 20	0	0
Midlertidige kostnader (leie- og flyttekostnad)	- 20	- 20	- 20	- 20	- 20
Klimagasskostnader	- 10	- 10	- 10	- 10	- 10
Skattefinansieringskostnad	- 310	- 300	- 270	- 260	- 290
Sum prissatte virkninger	- 1 870	- 1 820	- 1 630	- 1 590	- 1 740
Prissatt netto nytte - endring fra nullalternativet	0	50	240	280	130
Rangering av prissatte virkninger	4	4	1	1	3
Ikke-prissatte virkninger					
Sikkerhet	0	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ubetydelig	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig
Kunnskap om demokratiet	0	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Ulemper i byggefasen	0	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	5	4	1	1	1
Samlet rangering	5	4	1	1	3

Som vi ser fra tabellen over, så rangeres konsept 2 og 3A best og likt på de prissatte virkningene til tross for at det er 40 millioner kroner i nåverdi over levetiden som skiller de to. Årsaken til at de rangeres likt kommer av at utreder oppgir å ikke ha faglig grunnlag for å skille mellom konseptene på prissatte virkninger. Her tilbakeføres komitérom i tilbygget og deler av, eller hele, leieforholdet i komitéhuset avvikles.

I konsept 1 rehabiliteres og energieffektiviseres tilbygget som gir lavere FDVU-kostnader, men i likhet med nullalternativet er leieomfanget og arealbruken fortsatt betydelig. I konsept 3B avvikles leieavtalen som følge av innplassering av komité- og høringsfunksjoner i eid bygningsmasse. Dette fører til mer moderniserte arealer og lavere leie- og FDVU-kostnader, men høyere investeringskostnader grunnet økt tiltaksomfang. De samlede forventede kostnadene for konsept 3A havner på et noe lavere nivå enn nullalternativet og konsept 1, og rangeres derfor foran nullalternativet og konsept 1 som kommer dårligst ut på de prissatte virkningene. Konsept 1 kommer marginalt bedre ut enn nullalternativet på de prissatte, men utreder oppgir å ikke ha grunnlag for å differensiere ytterligere mellom de to da de er heftet med usikkerhet og de relative forskjellene er små.

Konsept 2, 3A og 3B kommer best ut på ikke-prissatte virkninger. Disse konseptene bidrar til tryggere og mer funksjonelle lokaler som igjen betydelig hever sikkerheten (fysisk sikkerhet og informasjonssikkerhet) sammenlignet med nullalternativet. Utreder klarer ikke å skille mellom konseptene når det gjelder sikkerhet og informasjonssikkerhet og har derfor vurdert virkningen som middels positiv for K2, K3A og K3B, mens kunnskap om demokratiet vurderes som liten positiv. Bedring av sikkerhetsforhold medfører at fredet areal berøres i noen grad i de tre konseptene, som vurderes å ha en liten negativ påvirkning på kulturminneverdiene. Videre vil det forekomme ulemper i byggefasen for brukerne av de berørte byggene og Stortingets omgivelser. Dette gjelder for alle konsepter inkludert nullalternativet. Når det gjelder virkningen av effektivitet og kvalitet i arbeidet er den allerede høy i nullalternativet. Enkelte av konseptene kan føre til noe lavere tidsbruk (gjelder konsept 2, 3A og 3B), men utreder vurderer at arealeffektivisering og fjerning av dagens eksklusivitet på komitérom utligner noe av denne effekten. Utreder har derfor kommet frem til at ingen av konseptene øker denne nyttevirkingen i nevneverdig grad.

Utreder anser at nullalternativet kommer marginalt dårligere ut enn konsept 1 basert på de ikke-prissatte virkningene, i all hovedsak som følge av at sikkerheten i fasade og inngang løftes noe mer i sistnevnte konsept. Innenfor de resterende ikke-prissatte virkningene oppgir utreder å ikke ha grunnlag for å skille mellom nullalternativet og konsept 1.

Samlet rangerer utreder nullalternativet lavest i den samfunnsøkonomiske analysen. Utreder påpeker at det er lite som skiller nullalternativet fra konsept 1, men vurderer likevel at konsept 1 kommer bedre ut samlet sett. Videre oppgir utreder at konsept 3B har noe lavere kostnadsnivå enn konsept 1 og en nytteside som er vurdert til å være vesentlig høyere som følge av økt sikkerhet og mer funksjonelle lokaler. Konsept 3B rangeres derfor foran konsept 1. Utreder vurderer at konsept 2 og 3A begge er samfunnsøkonomisk lønnsomme og det er lite som skiller de. Utreder rangerer derfor de to konseptene likt og anbefaler at de tas med videre til neste fase.

8.1.5 Følsomhetsanalyser og fordelingsvirkninger i KVUen

I KVUen er det gjennomført følsomhetsanalyser av følgende prissatte og ikke-prissatte virkninger i konseptene og nullalternativet:

1. Investeringskostnader
2. FDVU-kostnader
3. Leiekostnader og kostnader ved båndlegging av areal
4. Fysisk sikkerhet

5. Informasjonssikkerhet

Utredning kommer frem til at resultatene fra den samfunnsøkonomiske analysen er robuste etter gjennomførte følsomhetsanalyser, og rangeringen av konsept 2 og 3A som de mest lønnsomme alternativene står seg fortsatt. Det er også gjennomført break-even-analyse av endringer i leiekostnader.

KVUen vurderer videre at det ikke er fordelingsmessige virkninger av betydning, men trekker samtidig frem én virkning. Fordi investeringsprosjektet bevilges over offentlige budsjetter, vil kostnaden finansieres fullt ut av norske skattebetalere. Utredning vurderer at også deler av nytten fra konseptene vil tilfalle grupper utover direkte brukere og ansatte på Stortinget. Dette gjelder spesielt nytten av økt informasjonssikkerhet og kunnskap om demokratiet, hvor denne verdien er vurdert til å tilfalle det norske samfunnet som helhet.

8.2 Kvalitetssikrers samfunnsøkonomiske analyse

8.2.1 Grunnleggende forutsetninger

I den samfunnsøkonomiske analysen har vi lagt til grunn de samme forutsetningene som i KVUen (se

Tabell 8-1 i 8.1.1). Disse følger av gjeldende retningslinjer for samfunnsøkonomiske analyser, herunder Finansdepartementets rundskriv R-109/2021 (Finansdepartementet, 2021) og Statsbyggs veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter (Statsbygg, 2021).

Vi har ikke mottatt informasjon som tilsier at forutsetninger for gjennomføringstid er endret fra KVUen og vi har derfor videreført disse. Dette er antagelser om konseptfase, planleggingsfase, gjennomføringsfase og første driftsår. Det samme gjelder for levetid på konseptene. Disse forutsetningene er også listet opp i kapittel 8.1.1.

Vi benytter også samme prisår som i KVUen, som er mai 2023-kroner. De prissatte virkningene i den samfunnsøkonomiske analysen er oppgitt i forventningsverdier eks. mva, neddiskontert over levetiden til tiltakene.

8.2.2 Identifisering av samfunnsøkonomiske virkninger

Den samfunnsøkonomiske analysen i KS1 følger i stor grad fra arbeidet som er gjort med den samfunnsøkonomiske analysen i KVUen. For å opprettholde størst mulig grad av sammenlignbarhet mellom vår og KVUens alternativanalyse, har vi så langt det har vært hensiktsmessig beholdt KVUens inndeling i prissatte og ikke-prissatte virkninger. Virkningene som inngår i den samfunnsøkonomiske analysen, er oppsummert i et årsaks-virkningsdiagram. Se vedlegg C.

8.2.3 Prissatte samfunnsøkonomiske virkninger

Vi har videreført de prissatte virkningene fra KVUen, men nye faglige vurderinger foretatt i KS1-prosessen gjør at to av virkningene⁷ utgår som egne virkninger fordi vi mener de er fanget opp i andre virkninger. Det er i tillegg gjort andre mindre beregningstekniske endringer. Endringene fra KVUen som vi har gjort i prissatte virkninger er nærmere forklart i kapittel 8.3 «Sammenligning med KVUens samfunnsøkonomiske analyse». De prissatte virkningene vi tar med oss inn i vår samfunnsøkonomiske analyse er:

- Investeringskostnader for bygg og brukerstyr
- Forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utskiftingskostnader (FDVU)
- Leiekostnader
- Midlertidige kostnader
- Skattefinansieringskostnader

Samtlige av de prissatte virkningene er kostnadsvirkninger. De er verdsatt i 2023-kroner og reflekterer forventningsverdier eks. mva., neddiskontert over levetiden. Tabellen nedenfor oppsummerer resultatene.

Tabell 8-3: Sammenstilling og samlet rangering av prissatte virkninger i KS1. Tallene er forventningsverdier i millioner 2023-kroner eks. mva., neddiskontert over levetiden til tiltakene

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Prissatte virkninger						
Investeringskostnader – bygg og brukerstyr	0	- 522	- 680	- 774	- 875	- 1 017
FDVU-kostnader	- 380	- 296	- 262	- 265	- 252	- 238
Leiekostnader	- 482	- 445	- 445	- 188	- 53	- 53

⁷ «Kostnader ved båndlegging av areal» og «Klimagasskostnader»

Midlertidige kostnader (leie- og flyttekostnad)	0	- 16	-17	- 17	-18	- 19
Skattefinansieringskostnad	- 172	- 256	- 281	- 249	- 239	- 265
Sum prissatte virkninger	- 1 030	- 1 540	- 1 690	- 1 490	- 1 440	- 1 590
Prissatt netto nytte - endring fra nullalternativet	0	- 510	- 660	- 460	- 410	- 560
Rangering prissatte virkninger	1	4	6	3	2	5

Som vi ser fra tabellen over, så er alle prissatte virkninger negative tall. Det betyr at alle virkningene er kostnadsvirkninger for samfunnet, enten gjennom direkte budsjettmessige kostnader eller gjennom indirekte kostnader via tiltakenes effekt på alternativverdier og vridninger i økonomien.

Vi ser fra tabellen over at konsept 1 har de høyeste negative prissatte virkningene, det vil si de høyeste prissatte kostnadene forbundet ved seg. Nullalternativet har de laveste prissatte virkningene, som følger av at dette alternativet ikke har noen investeringskostnader. Alternativet har høye FDVU-kostnader frem til tilbygget må stenge for bruk om 20 år. (Dette er en analytisk forutsetning på 20 år frem i tid fra 2032. Se mulighetsstudien for forklaring.) I tillegg har nullalternativet noe høyere leiekostnader enn KVU Null og K1, og dette kommer av at leieforholdet i P25 opprettholdes i vårt nullalternativ, men utgår i KVU Null (EKS sin forutsetning. Se mulighetsstudien for forklaring.) og K1.

Konseptet med de laveste prissatte virkningene etter nullalternativet, er konsept 3A integrert samlet. Dette konseptet har ikke de laveste leiekostnadene, men har de laveste leiekostnadene (sammen med K3B) og de laveste FDVU-kostnadene. Dette kommer av at leieforholdet avvikes fra og med 2032 og konseptet har den høyeste areal- og energieffektiviteten blant konseptene og nullalternativet.

Det er likevel små forskjeller som skiller konseptene på de prissatte virkningene. Det er kun 250 millioner kroner i nåverdi over levetiden som skiller det «dyreste» og det «billigste» konseptet i prissatte virkninger, mens sammenlignet med nullalternativet er forskjellen 410 millioner til det billigste og 660 millioner til det dyreste konseptet.

Investeringskostnad og FDVU

Investeringskostnadene er nærmere beskrevet i kapittel 7. Det er forventningsverdiene som inngår i den samfunnsøkonomiske analysen. Forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utskiftingskostnadene (FDVU) er kostnader forbundet med å forvalte, drifte, vedlikeholde og gjøre nødvendige utskiftninger av bygningsdeler, tekniske anlegg og brukerstyr. Tabell 8-4 Tabellen nedenfor viser neddiskonterte investeringskostnader og FDVU-kostnader over analyseperioden.

Tabell 8-4: Investeringskostnader og FDVU-kostnader. MNOK (nåverdi) i 2023-kroner eks. mva.

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Investeringskostnad	0	- 522	- 680	- 774	- 875	- 1 017
FDVU-kostnader	- 380	- 296	- 262	- 265	- 252	- 238

Som vi ser fra tabellen over, er det ikke investeringskostnader i vårt nullalternativ. Konsept 3B har de høyeste investeringskostnadene på rett i overkant av 1 milliard 2023-kroner i nåverdi over levetiden. KVU Null har de

nest laveste investeringskostnadene på i overkant av 500 millioner 2023-kroner i nåverdi over levetiden. Differansen på det dyreste og det billigste konseptet ligger med andre ord på 500 millioner kroner i nåverdi over levetiden.

Det er kun FDVU-kostnadene i KS1 Null som er forskjellig fra de som er lagt til grunn i KVUen. De første 20 årene har vi lagt til grunn at FDVU-kostnader i KS1 Null er 50 prosent høyere enn i KVU Null. Årsaken er at de tekniske anleggene innen VVS, elkraft, tele og automatisering ikke skiftes ut i KS1 Null. Dette vil derfor resultere i økte kostnader brukt til løpende vedlikehold for å kunne holdet bygget i stand. Det vil trolig også være noe etterslep knyttet til nødvendig utskifting som må gjøres i løpet av de første 20 årene og som ikke vil bortfalle i KS1 Null. Både utskiftninger og løpende vedlikehold vil ikke gjennomføres på korrekt antikvarisk måte, men gjøres til lavest mulig kost.

Etter at tilbygget stenger for bruk har vi antatt at FDVU-kostnadene faller med 50 prosent sammenlignet med KVU Null, det vil si de resterende 40 årene av levetiden. Reduksjonen i FDVU-kostnader følger av at stenging for bruk av tilbygget fører til at en del kostnader vil bortfalle. Dette inkluderer blant annet deler av renholdskostnadene og energikostnader, da disse ikke vil være like store når ingen oppholder seg i bygget. Samtidig vil ikke FDVU-kostnadene falle til null når tilbygget stenger for bruk, da tilbygget er henger sammen med selve Stortingsbygningen og flere grunnleggende funksjoner må opprettholdes.

Leiekostnader

Forventede leiekostnader inkluderer leiekostnader, felleskostnader og leietakers vedlikeholdsplikter. I KS1 Null er det lagt til grunn at leieforholdet i Prinsens gate 25 (P25) videreføres, siden vi anser at Stortinget vil ha behov for disse lokalene dersom tilbygget må stenges for bruk.

Som forklart i mulighetsstudien har vi også valgt å avvikle leieforholdet i P25 i KVU Null. Dette er en optimalisering i konseptet som vi har gjort etter samtaler med Statsbygg og Stortinget. I K2 avvikles tilnærmet alt av leieforhold med unntak høringsssalene som ligger i Akersgata 18 (2855 m² BTA avvikles). Dette bidrar til å mer enn halvere leiekostnadene sammenlignet med KS1 Null.

I øvrige konsepter avvikles leieforholdet fullt ut, som det også er lagt til grunn i KVUen. Det påløper likevel leiekostnader i K3A og K3B i perioden 2029-2031 som følge av behov for tilgang på komité og høringsaler under byggeperioden på tilbygget. Nåverdien av de totale leieforpliktelsene over tiltakets levetid i de ulike konseptene og nullalternativ, er presentert i tabellen under.

Tabell 8-5: Leiekostnader i de ulike konseptene. MNOK (nåverdi) i 2023-kroner eks. mva.

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Leiekostnader	- 482	- 445	- 445	- 188	- 53	- 53

Midlertidige leie- og flyttekostnader

Vi viderefører vurderingene fra KVUen som anslår at det er et behov for å leie arbeidsplasser for ca. 100 administrasjonsansatte eksternt mens det gjennomføres utskiftninger, ombygging og/eller rehabilitering i Stortingets bygningsmasse (KVUen vurderer leieomfanget til å være det samme i alle konsepter der tilbygget

rehabiliteres). I tillegg til midlertidige leiekostnader vil det påløpe en flyttekostnad før og etter byggeperioden, der konseptene som berører tilbygget og Nedre Voll gate 20 fordrer en tømning av byggene i denne perioden.

I nullalternativet, KS1 Null, er det ikke foreslått rehabilitering av tilbygget. Det er derfor heller ingen byggefase, og følgelig påløper det ikke midlertidige leie- og flyttekostnader. Nåverdien av de midlertidige kostnadene over tiltakets levetid i de ulike konseptene og nullalternativ, er presentert i tabellen under.

Tabell 8-6: Midlertidige kostnader. MNOK (nåverdi) i 2023-kroner eks. mva.

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Leie- og flyttekostnader	0	- 16	- 17	- 18	- 18	- 19

Skattefinansieringskostnad

Skattefinansieringskostnaden beregnes av tiltakets nettovirkning for offentlige budsjetter.⁸ Ifølge retningslinjene for samfunnsøkonomiske analyser skal det beregnes en skattefinansieringskostnad på 20 prosent av potensielle endringer i offentlige inntekter og utgifter. Nåverdien av de skattefinansieringskostnadene over tiltakets levetid i de ulike konseptene og nullalternativ, er presentert i tabellen under.

Tabell 8-7: Skattefinansieringskostnad. MNOK (nåverdi) i 2023-kroner eks. mva

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Skattefinansieringskostnad	- 172	- 256	- 281	- 249	- 239	- 265

8.2.4 Ikke-prissatte samfunnsøkonomiske virkninger

Identifiserte samfunnsøkonomiske virkninger som det ikke er mulig eller hensiktsmessig å sette en kroneverdi på, er analysert kvalitativ og refereres til som ikke-prissatte virkninger. De ikke-prissatte virkningene skal analyseres og hensyntas i vurderingen av konseptenes samfunnsøkonomiske lønnsomhet på lik linje med de prissatte virkningene. I tråd med gjeldende veiledningsmaterieill, benytter vi samme metodikk som KVUen for å vurdere ikke-prissatte virkninger. Se metodebeskrivelse i vedlegg C.

Som beskrevet i kapittel 6 har vi introdusert et nytt nullalternativ, som innebærer at analysen har et annet referansepunkt enn i KVUen. Dette fører med seg nye vurderinger av alle ikke-prissatte virkninger på alle konseptene. KVUens nullalternativ er imidlertid tatt med inn som et eget konsept, KVU Null.⁹

I vår analyse har gruppert de ikke-prissatte-virkningene som følger:

- **Fysisk sikkerhet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som forbedrer den fysiske sikkerheten i Stortingets lokaler (hovedsakelig tilbygget), sammenlignet med nullalternativet.

⁸ I nullalternativet og konseptene regnes det skattefinansieringskostnader av investeringskostnadene, FDVU-kostnadene, leiekostnadene, og de midlertidige kostnadene.

⁹ Se kapittel 6, «Mulighetsstudie», for en gjennomgang av konseptene og grepet vi har gjort med nytt nullalternativ.

- **Informasjonssikkerhet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som forbedrer informasjonssikkerheten for enkelte rom i Stortingets eide bygningsmasse (hovedsakelig komitérom), sammenlignet med nullalternativet.
- **Omdømme:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som påvirker omdømmet og tilliten til Stortinget som organisasjon og statsmakt, sammenlignet med nullalternativet.
- **Effektivitet og kvalitet i arbeidet:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som tilpasser areal og plassering av rom for å bedre effektiviteten og kvaliteten i det parlamentariske arbeidet, sammenlignet med nullalternativet.
- **Verdi av kulturminner:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som har til hensikt å bevare og ivareta både fredede og verneverdige kulturminner, sammenlignet med nullalternativet.
- **Ulemper i byggefasen:** Virkningen omhandler tiltak i konseptene som påvirker ulemper i byggefasen (e.g. støy, anleggstrafikk og redusert fremkommelighet), sammenlignet med nullalternativet.

Tabellen nedenfor oppsummerer våre vurderinger av de ikke-prissatte virkningene. Tabellen inkluderer også en samlet rangering av konseptenes på ikke-prissatte virkninger, fra best til dårligst.

Tabell 8-8: Sammenstilling og rangering av ikke-prissatte virkninger i KS1

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Ikke-prissatte virkninger						
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Ulemper i byggefasen	0	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	1	1

Oppsummert kan vi se av tabellen over at det er store nyttevirkinger forbundet med de ulike konseptene, sammenlignet med KS1 Null. Det er kun ulemper i byggefasen som representerer en negativ nyttevirkning, og denne er vurdert som lik i alle konseptene. Når vi vurderer de ikke-prissatte virkningene samlet, rangeres konsept K3A og K3B høyest. Det er imidlertid kun vurderingen av tiltakenes virkning på omdømme som skiller konsept 3A og 3B fra konsept 2. Videre er konsept 1 rangert foran KVU Null og dette skyldes at virkningen av fysiske sikringstiltak er større i konsept 1. Utover dette er det ingenting som skiller KVU Null og konsept 1 på de ikke-prissatte virkningene.

I det følgende vil vi først presentere virkningen og egenskapene ved konseptene som driver virkningen. Deretter går vi gjennom virkningene i de ulike konseptene, med utgangspunkt i metodikken beskrevet i boks 2. Vi viser til kapittel 8.1.3 for informasjon om KVUens vurderinger av de ikke-prissatte virkningene.

Fysisk sikkerhet

Identifiserte egenskaper ved konseptene som driver virkningen:

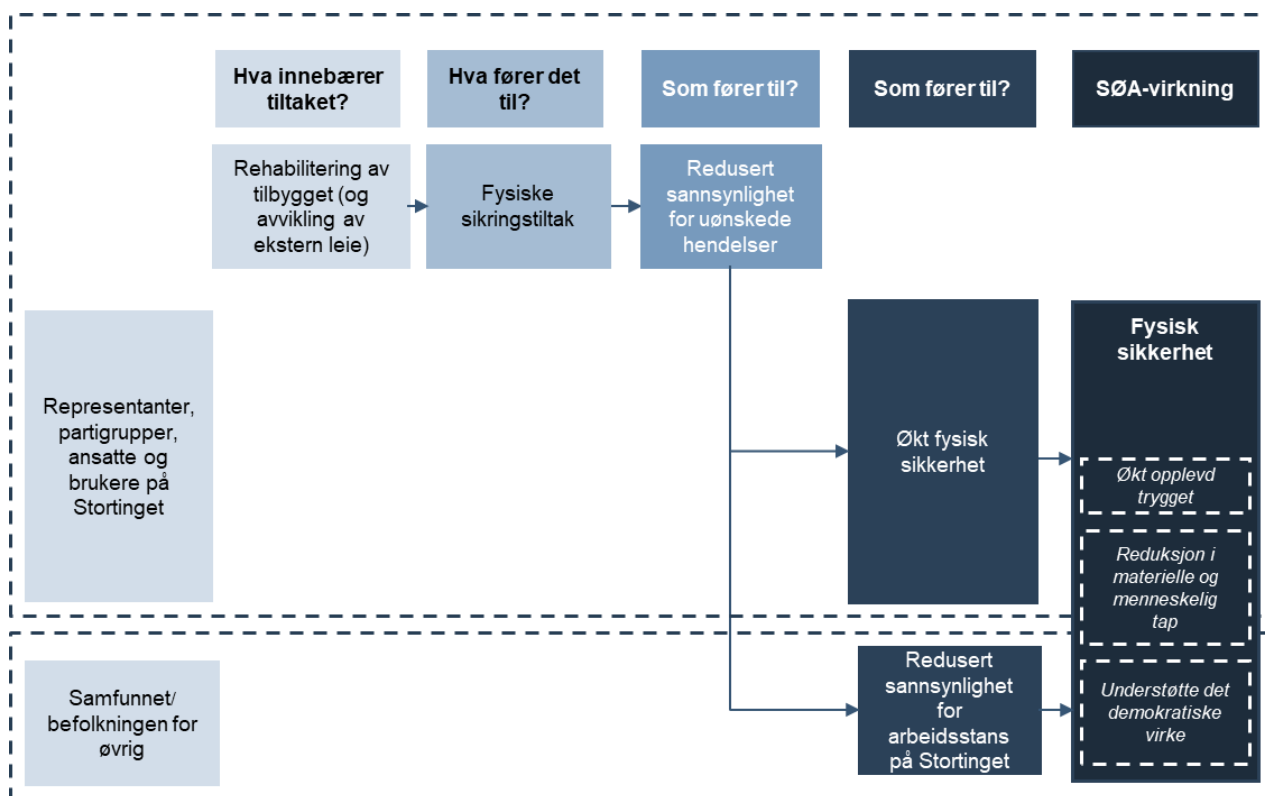
Uønskede hendelser kan eksempelvis være fysiske angrep på Stortinget (beskytning, eksplosjoner o.l.), røykutvikling og/eller at aktivister kommer seg inn i Stortingsbygningen. Risikoen ved uønskede hendelser består både av *sannsynligheten* for at hendelser inntreffer og *konsekvensen* dersom en hendelse først inntreffer.

Forbedret fysisk sikkerhet er i seg selv ikke er en samfunnsøkonomisk virkning, men er utløsende for flere samfunnsøkonomiske virkninger: Forbedret sikkerhet kan gi 1) økt opplevd trygghet og økt faktisk trygghet for

de som har arbeidssted på Stortinget¹⁰ og besøkende, 2) redusert risiko for menneskelige og materielle tap og skader, og 3) lavere sannsynlighet for midlertidig arbeidsstans på Stortinget, som i ytterste konsekvens vil kunne påvirke muligheten til å utøve det demokratiske virke.¹¹

Fysisk og opplevd sikkerhet for ansatte og brukere er viktig for at de vil ønske å sitte på Stortinget, som i ytterst konsekvens kan påvirke politikernes vilje til å stille til valg. Fysisk sikkerhet har altså både en direkte virkning for ansatte og brukere av Stortinget (primært), men også for befolkningen for øvrig (sekundært). I likhet med KVUen behandler vi virkningene av økt sikkerhet for begge disse gruppene. Årsak-virkningskjeden for virkningen «fysisk sikkerhet» er illustrert i figuren under.

Figur 8-1: Årsak-virkningsdiagram for den ikke-prissatte virkningen "Fysisk sikkerhet"

Vurdering av virkningene:

Fysisk sikkerhet har etter vår vurdering høy enhetsverdi og hele samfunnet blir etter vår vurdering indirekte påvirket av at ansatte, representanter og besøkende som oppholder seg i tilbygget er trygge og opplever å være trygge. Det er derfor også mange som blir berørt.

Vi vurderer virkningen i konseptene i spennet ingen/ubetydelig til middels positiv. Bakgrunnen for at vi ikke vurderer nytten av fysisk sikkerhet i konseptene som høyere, er at tiltakene etter vår forståelse fører til relativt små forbedringer i Stortingets fysiske sikkerhet. Vi har ikke kjennskap til det konkrete innholdet i sikkerhetsvurderingene og sikringstiltakene som gjennomføres i konseptene, da dette er gradert informasjon. Vi

¹⁰ Dette gjelder Stortingsrepresentanter, ansatte i partigruppene og administrativt ansatte.

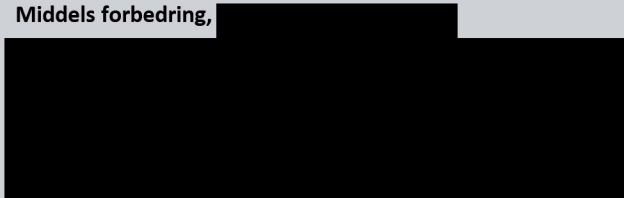
¹¹ En uønsket sikkerhetshendelse også kan ha effekter på omdømme til Stortinget/tilliten til Stortinget, men denne virkningen er behandlet som en egen ikke-prissatt virkning. Se virkningen «Omdømme». Materielle tap og skader vil også kunne påvirke kulturminnene i bygningsmassen. Effekt på kulturminner er vurdert i en egen ikke-prissatt virkning, se «Verdi av kulturminner».

har basert våre vurderinger på overordnet informasjon fra Statsbygg og Stortingets administrasjon. Tabellen under gir en oversikt over våre vurderinger av den ikke-prissatte virkningen «Fysisk sikkerhet».

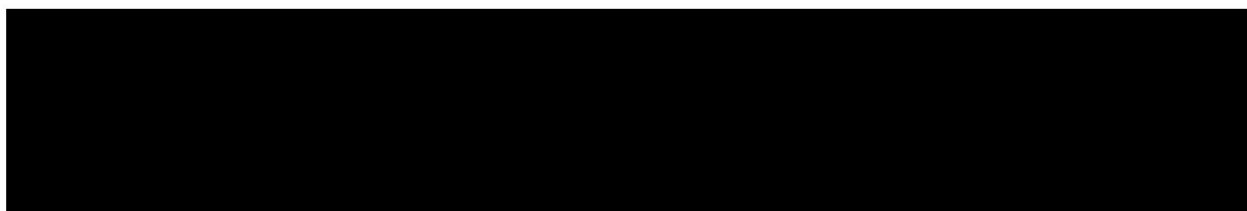
Tabell 8-9: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på fysisk sikkerhet

Fysisk sikkerhet	KVU Null	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrert samlet	K3B Integrert spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Rangering	5	4	1	1	1
Tiltak som påvirker fysisk sikkerhet i tilbygget					
Hvor mange blir påvirket?	Relativt få personer blir direkte påvirket, det gjelder i hovedsak de som oppholder seg i tilbygget (ansatte, representanter og besøkende). I tillegg har samfunnet for øvrig nytte av at Stortinget er tilstrekkelig sikret, for å understøtte det demokratiske virke.				
Enhetsverdi	<p>Vi vet fra terrorangrepet 22. juli at oppbyggingskostnadene ved regjeringskvartalet er svært høye. Selv med mindre materielle skader, vil en eventuell oppbyggingskostnad være høy på tilbygget. Verdien av et statistisk liv er verdsatt til om lag 30 millioner 2012-kroner (om lag 55 millioner 2024-kroner). Vår vurdering er at samfunnet har høy betalingsvilje for å unngå både materielle skader og tap av menneskeliv.</p> <p>Enhetsverdien av opplevd trygghet for ansatte som oppholder seg Stortingets bygningsmasse er sannsynligvis høy, men ukjent. En studie av Nissen m.fl. (2020) finner imidlertid at økt opplevd trygghet blant statlige ansatte, ett og to år etter terrorbombingen 22.juli, reduserer sykefraværet med 30 prosent.</p>				

¹² Blant annet er sikkerhetskontrollen trangt utformet som gjør at den er uoversiktlig under de største høringene med mange besøkende.

Fysisk sikkerhet	KVU Null	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrert samlet	K3B Integrert spredt
	Redusert opplevd sikkerhet blant ansatte etter en terrorhendelse kan derfor ha ugunstige konsekvenser på folkehelsen. Vi har vurdert enhetsverdien til høy .				
Påvirkning per berørt	Ingen/ubetydelig. 	Liten forbedring, 	Middels forbedring, 		
Utvikling over tid	<p>Virkingen av tiltakene er forventet å inntreffe etter byggeperioden (ved åpning i 2032) og forventes å gjelde over hele levetiden. Som påpekt i KVUen kan effekten tilta i styrke dersom sikkerhetstrusselen øker i fremtiden og vice versa. Virkingen er forventet å utvikle seg likt i alle konseptene.</p> <p>Det er grunn til å tro at opplevelsen av trygghet vil variere over tid, og avhenge av hendelser. Jo lenger tid siden en alvorlig hendelse som hver enkelt opplever relevant for sin sikkerhet, jo mindre antas den å påvirke. Dette kan gjelde hendelser både i Norge og i andre land. Den faktiske risikoen for uønskede hendelser vil trolig også variere over tid, og henge sammen med endringer i sikkerhetspolitiske situasjon og trusselbilde.</p>				
Usikkerhet	<p>Det er liten usikkerhet knyttet til antall berørte og enhetsverdi, men det er stor usikkerhet tilknyttet påvirkning per berørt. Virkingen utløses av redusert risiko for uønskede hendelser. Det er utfordrende å vurdere hvordan tiltakene påvirker sannsynligheten for at uønskede hendelser inntreffer og deretter hvor stor konsekvensen av en slik hendelse kan bli. Dette kommer av at de foreslåtte sikkerhetstiltakene er gradert informasjon som kvalitetssikrer ikke har hatt tilgang til, og vi lener oss i stor grad på de vurderingene som er gjort i KVUen. Dette innebærer at virkingen både kan bli høyere og lavere enn hva vi legger til grunn, men trolig vil den ikke skifte fortegn. Samlet vurderer vi derfor at det er stor usikkerhet knyttet til denne virkingen.</p>				

Informasjonssikkerhet

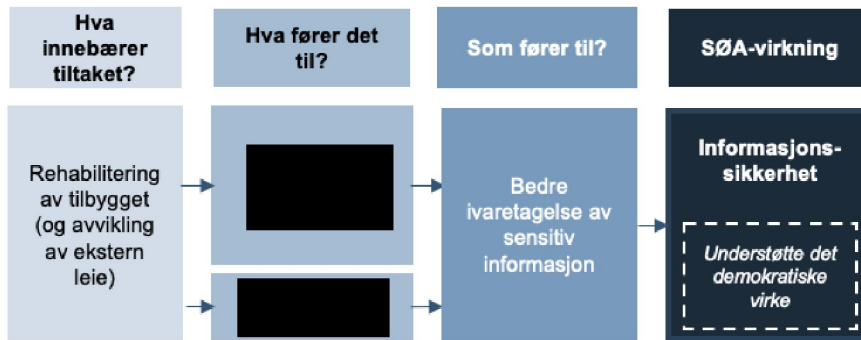

Styrket informasjonssikkerhet er i seg selv ikke en samfunnsøkonomisk virkning, men styrket informasjonssikkerhet vil redusere risikoen (både sannsynlighet og konsekvens) for vellykkete etterretnings- og påvirkningsaksjoner. Sammenlignet med nullalternativet hvor det ikke gjøres noen grep for å styrke

¹³ Informasjonssikkerhetsbrudd og økt risiko for etterretning- og påvirkningsaksjoner kan også påvirke tillitten til Stortinget. Dette er behandlet under ikke-prissatte virkingen «Omdømme».

informasjonssikkerheten, vil tiltakene understøtte og styrke det demokratiske virke. Dette er den samfunnsøkonomiske virkningen som informasjonssikkerhetstiltakene utløser. Årsaks-virkningskjeden er illustrert i figuren under.

Figur 8-2: Årsaks-virkningskjede for den ikke-prissatte virkningen «Informasjonssikkerhet»

Vurdering av virkningene

Tiltakene reduserer risikoen for påvirknings- og etterretningsaksjoner, hvor konsekvensen kan være at aktørene lykkes med å skade demokratiet og/eller Stortingsrepresentanter/enkeltgrupper av politikere. Dette påvirker hele samfunnet, og vi anser enhetsverdien som høy.

Vi vurderer virkningen i konseptene i spennet ingen/ubetydelig til liten positiv. Bakgrunnen for at vi ikke vurderer nytten av styrket informasjonssikkerhet i konseptene som høyere, er at tiltakene etter vår vurdering fører til små forbedringer i informasjonssikkerheten på Stortinget.

Tabell 8-10: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på informasjonssikkerhet

Informasjonssikkerhet	KVU Null	K1 Rehabiliterert	K2 Rehabiliterert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner er samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner er spredt
Vurdering	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Rangering	2	2	1	1	1

Informasjons-sikkerhet	KVU Null	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjon er samlet	K3B Integrerte kjernefunksjon er spredt
Tiltak som påvirker informasjons-sikkerhet					
Hvor mange blir påvirket?	Samfunnet som helhet har nytte av at fortrolig informasjon ikke kommer på avveie. Det samme har ansatte og representanter som behandler fortrolig informasjon.				
Påvirkning per berørt	Ingen/ubetydelig.		Liten forbedring.		
Enhetsverdi	Vi har ikke funnet relevante verdsettingsstudier som kan belyse verdien av styrket informasjonssikkerhet. Samtidig vil et dataangrep eller andre uønskede etterretnings- og påvirkningsaksjoner ha store negative konsekvenser på demokratiet, og vår vurdering er at det trolig er høy betalingsvillighet for å unngå dette. Vi har derfor vurdert enhetsnytt til høy i alle konsept.				
Utvikling over tid	Ikke relevant.		Denne virkningen er forventet å inntreffe etter byggeperioden (ved åpning) og forventes å gjelde i hele analyseperioden. Som påpekt i KVUen kan effekten tilta i styrke dersom sikkerhetstrusselen øker i fremtiden. Virkningen er forventet å utvikle seg likt i alle de tre konseptene. Virkningen kan bli mer relevant dersom det blir større behov for graderte møterom i fremtiden, blant annet fordi tilbygget i nullalternativet over tid stenges for bruk.		
Usikkerhet	Ikke relevant		Det er middels usikkerhet knyttet til denne virkningen. Vi vurderer at det er størst usikkerhet knyttet til påvirkning per berørt. Dette kommer av at vi ikke har innsyn i de graderte dokumentene som ligger bak foreslåtte tiltak i informasjonssikkerhet. Vi vurderer også at det er noe større usikkerhet knyttet til K3A og K3B som følge av at offentlige høringssaler integreres med øvrige parlamentariske kjernefunksjoner, som isolert sett kan dra ned virkningen.		

Omdømme/tillit til Stortinget

Omdømme og tillit til Stortinget spiller en avgjørende rolle i opprettholdelsen av et velfungerende demokrati. Stortinget, i sin rolle som lovgivende makt i Norge, representerer folket og er ansvarlig for å utforme lover og politikk som påvirker samfunnet. Når befolkningen har tillit til Stortinget, styrkes troen på demokratiske prosesser og institusjoner. Dette er essensielt for å sikre offentlig engasjement og deltakelse i politiske prosesser samt oppslutning til valg og beslutninger som tas. Dette er grunnleggende for et velfungerende demokratisk virke.

Omdømme/tillit til Stortinget er dermed ikke en samfunnsøkonomisk virkning i seg selv, men tiltak som styrker omdømmet/tilliten til Stortinget vil bidra til å forsterke det demokratiske virke. Dette er en samfunnsøkonomisk virkning. I det følgende har vi forenklet kommunikasjonen ved å kalle sluttvirkningen for omdømme/tillit til Stortinget.

Identifiserte egenskaper ved konseptene som driver virkningen: Tiltakene har flere egenskaper som etter vår vurdering påvirker omdømmet/tilliten til Stortinget. Disse kan oppsummeres i følgende kulepunkter:

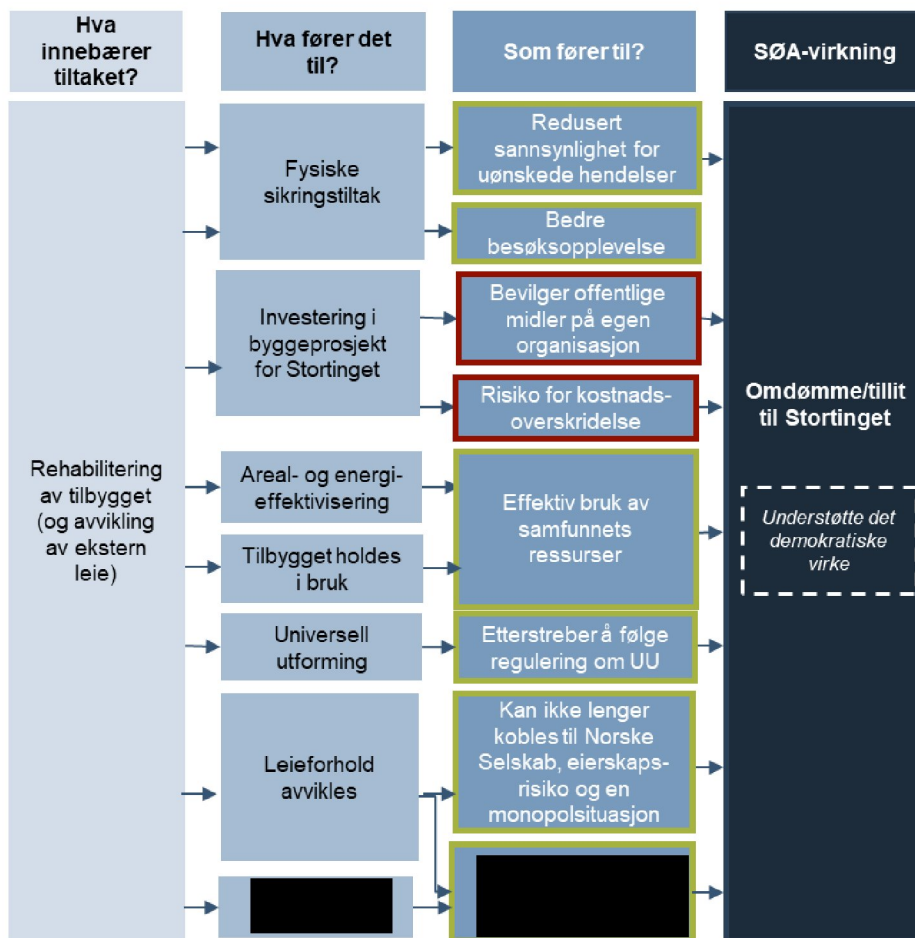
- **Fysiske sikringstiltak** reduserer sannsynligheten for uønskede sikkerhetshendelser som kan styrke omdømmet til Stortinget. Dette kommer av at uønskede sikkerhetshendelser kan skape et inntrykk i befolkningen av at Stortinget ikke klarer ivareta verdiene som Stortinget forvalter på vegne av borgerne. Slike hendelser kan også skape mye negativ medieoppmerksomhet. Sikringstiltakene [REDACTED] kan bidra til økt opplevelse av åpenhet og tilgjengelig for befolkningen og besøkende. Dette kan påvirke omdømmet til Stortinget positivt.
- **Investering i et byggeprosjekt** kan i seg selv påvirke omdømmet på to måter. For det første har investeringen en alternativkostnad, som vil si at investeringen kunne vært benyttet til noe annet (sykehus, skoler o.l.). Dette gjelder alle offentlige investeringer, men omdømmerisikoen kan øke ved at Stortinget bevilger offentlige midler på egen organisasjon. For det andre innebærer investeringen i byggeprosjektet en risiko for kostnadsoverskridelse. Stortinget har tidligere erfart hvordan slike kostnadsoverskridelser kan påvirke omdømme, særlig gjennom det mye omtalte byggeprosjektet Prinsens gate 26 («Stortingsgarasjen»).
- **Areal- og energieffektivisering** bidrar til mer effektiv bruk av samfunnets ressurser, som kan påvirke omdømmet til Stortinget. Gjennom energi- og arealeffektiviseringstiltak viser Stortinget at de ikke sløser i egen drift og dermed forvalter samfunnets ressurser på en effektiv måte. Dette kan styrke omdømmet.
- I fravær av investeringstiltak er det **økende sannsynlighet for at deler av eller hele tilbygget må stenge for bruk** i løpet av analyseperioden på 60 år, noe som kan påvirke omdømmet til Stortinget negativt. Mer konkret kan det være en negativ virkning på omdømmet ved at Stortinget, med sin demokratiske, kulturelle og nasjonale posisjon, lar egen bygningsmasse midt i Oslo sentrum forfalle over tid og til slutt stå ubrukt. I tillegg er dette lite effektiv bruk av samfunnets ressurser.
- **Universell utforming** kan påvirke omdømmet til Stortinget direkte. Tiltakene viser omverden at Stortinget etterstreber å følge egne reguleringer om universell utforming, slik Stortinget selv har pålagt andre aktører i samfunnet.
- **Leieforholdet** påvirker omdømme gjennom to kanaler. For det første kan leieforholdet ha en omdømmerisiko i seg selv: lokalene leies av Norske Selskab¹⁴, man å stå i en potensiell monopolsituasjon ved utløp av dagens leiekontrakt og Stortinget har ikke kontroll over fremtidige eiere. Dette kan resultere i omdømmetap. [REDACTED]

---

¹⁴ En herreklubb for høytstående personer i norsk næringsliv.

I årsak-virkningskjeden under, har vi illustrert dette.

Figur 8-3: Årsaks-virkningskjede for den ikke-prissatte virkningen «Omdømme». Kanaler som påvirker omdømme positivt er markert i grønt, mens negative er markert i rødt.

Vurdering av virkningen:

Styrket omdømme/tillit til Stortinget har etter vår vurdering høy enhetsverdi. Dette kommer av at samfunnet har høy betalingsvilje for at Stortinget kan utøve sin rolle som lovgivende statsmakt på en tillitsfull og effektiv måte, gjennom tiltak som bidrar til å redusere omdømmerisikoen som følger av Stortingets drift.

Vi vurderer virkningen i konseptene i spennet middels positiv til stor positiv, sammenlignet med nullalternativet. Foreslåtte tiltak i konsept 3A og 3B vurderer vi til å ha stor positiv virkning på omdømme/tillit til Stortinget. Dette skyldes at leieforholdet avvikles i sin helhet, sikkerheten styrkes (både fysisk og informasjonssikkerhet), arealeffektiviteten øker, krav til UU følges, tilbygget holdes åpent over hele analyseperioden, og inngangspartiet forbedres for besøkende. Omdømmeeffekten av Stortingets relativt store investering med risiko for kostnadssprekk bidrar til å gjøre effekten «stor» og ikke «meget stor».

I KVU Null, K1 og K2 har vi vurdert at foreslåtte tiltak vil gi opphav til en middels positiv virkning på omdømmet. Dette kommer hovedsakelig av at tiltakene sikrer at tilbygget kan holdes åpent over hele levetiden. Dersom tilbygget er nødt til stenges for bruk som følge av manglende vedlikehold, mener vi at dette vil gi utslag i en vesentlig negativ omdømmeeffekt som forklart over. I tillegg vil tiltak som utbedring av UU bidra positivt inn på alle disse tre konseptene. Det er forskjeller i tiltak mellom konseptene som påvirker omdømmet ulikt, som for eksempel sikkerhetstiltak og størrelse på leieforhold, men vi mener de ikke er tilstrekkelig til å differensiere på virkningen mellom de tre konseptene. Som for konsept 3A og 3B, er det også her en potensiell negativ omdømmerisiko ved en relativt stor investering til Stortinget. Vi har derfor vurdert virkningen til å være middels positiv for alle tre konseptene.

Tabell 8-11: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på omdømme

Omdømme	KVU Null	K1 Rehabilert	K2 Rehabilert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Rangering	4	4	3	1	1
Tiltak som påvirker omdømme	- Investeringskostnad (minimum) [redacted] (minimalt) - Lav areal-effektivisering og avvikling av leie (avvikling av P25) - Tilbygget holdes i bruk - HC-toalett	Som i KVUNull, i tillegg til: [redacted] - Ytterligere UU-tilpasninger - Energi-effektivisering	Som i K1, i tillegg til: - Areal-effektivisering (middels) - Deler av leieforholdet avvikles (1. etg. leies fortsatt) [redacted]	Som i K2, i tillegg til: - Leieforholdet avvikles i sin helhet - Areal-effektivisering (høy)	Som i K3A, men kjernefunksjonene er spredt
Hvor mange blir påvirket?	Hele/stor del av befolkningen				
Påvirkning per berørt	<p>Middels forbedring. Den sterkeste driveren for positiv påvirkning i disse alternativene er at tilbygget holdes åpent og i drift over hele analyseperioden. Dette vurderer vi som viktig for omdømmet til Stortinget. Forbedringene i sikkerhet (både fysisk og informasjonssikkerhet) bidrar til å redusere omdømmerisikoen. Det samme gjør arealeffektivisering, forbedring av UU og inngangsparti, samt avvikling av deler av leieforholdet. Investeringskostnaden i seg selv, og risiko for kostnadssprekk, trekker i motsatt retning og representerer en potensiell økt omdømmerisiko, men denne virkningen anser vi ikke til å overveie de positive virkningene nevnt over.</p>			<p>Stor forbedring. I konsept 3A og 3B avvikles i tillegg leieforholdet i sin helhet. Det vurderer vi at reduserer omdømmerisikoen betydelig. Arealeffektiviteten er også høyest i disse konseptene, det samme er sikkerhetsnivået. Investeringskostnaden er noe større i disse konseptene, men etter vår vurdering mer enn oppveier de positive virkningene for dette.</p>	

Omdømme	KVU Null	K1 Rehabilert	K2 Rehabilert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
	Det er forskjell i ambisjonsnivå på tiltakene i disse tre konseptene, men vi mener over levetiden at dette ikke er tilstrekkelig til å skille på vurderingen mellom dem.				
Enhetsverdi	Omdømme til Stortinget er avgjørende for å understøtte det demokratiske virket, som det trolig er høy betalingsvillighet i samfunnet for å støtte oppunder. Vi har derfor vurdert enhetsnyttens til høy. Forskningslitteratur viser at samfunn med høy tillit får samfunnsøkonomiske gevinster i form av blant annet økt effektivitet i det økonomiske systemet (lite korrupsjon, low cost of business) og økt evne til å inndra skatter.				
Utvikling over tid	Virkningen er forventet å inntreffe idet byggeperioden starter (2029), da omdømme også er knyttet til byggeprosjektet i seg selv. Samtidig vil effekten kunne avta noe over tid da omdømme på lang sikt også vil kunne påvirkes av andre forhold enn de som er tilknyttet investeringsprosjektet isolert sett. Virkningen kan også bli mer relevant over tid da det vil være mer nærstående med en stenging av tilbygget i nullalternativet. Avhengig av når tilbygget må stenges i KS1 Null, vil omdømmevirkningen kunne slå inn raskere som følge av foreslåtte tiltak i konseptene sikrer at tilbygget holdes åpent/er i drift.				
Usikkerhet	Det er knyttet noe usikkerhet til investeringskostnaden sin innvirkning på omdømmet til Stortinget. Dette må ikke nødvendigvis slå negativt ut på omdømmet, for pengene som bevilges er til tiltak som er samfunnsøkonomisk lønnsomme å gjennomføre.		Større usikkerhet ved investeringskostnaden, fordi tiltakene er mer omfattende og investeringskostnaden større.		

Effektivitet og kvalitet i arbeidet

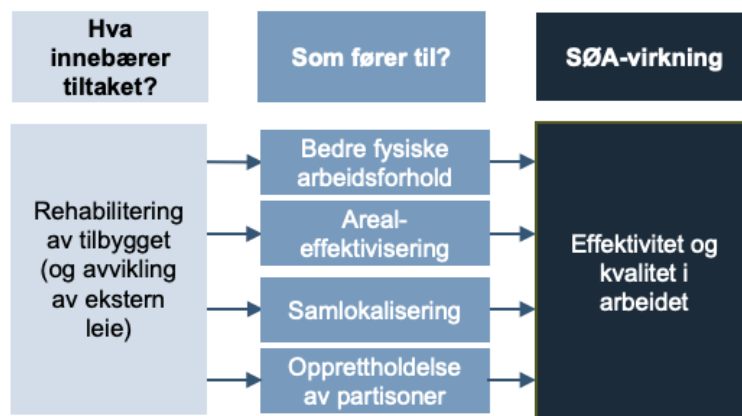
Identifiserte egenskaper ved konseptene som driver virkningen: Det er fire egenskaper med konseptene som etter vår vurdering driver virkningen effektivitet og kvalitet i arbeidet. Disse kan oppsummeres i følgende kulepunkter:

- De fysiske arbeidsforholdene i lokalene.** Det er i KVUen identifisert svakheter ved arbeidsforholdene i form av dårlig luftkvalitet og temperaturregulering, samt sannsynlighet for økt hyppighet og varighet på driftsstans fremover. Dette skyldes at det tekniske anlegget i tilbygget er utdatert (spesielt VVS og EL). Dårlig innelima kan påvirke kvaliteten og effektiviteten i arbeidet i tilbygget i negativ retning og gjøre de ansatte mindre produktive.
- Arealeffektivisering.** Høyere arealeffektivitet i form av mindre arbeidsplassrelatert areal per person vil påvirke bekvemmelighet og muligheten til å gjøre løpende avklaringer, «ad-hoc»-møter og fortrolige samtaler, som er trukket frem som en fordel i behovsanalysen. Det er særlig trukket frem nytten av dedikert partisoner på effektivitet og kvalitet i arbeidet. Endring av dette gjennom foreslått tiltak i konseptene kan gi en ulempe.

3. **Integrerte kjernefunksjoner.** I dag er komitérom og høringssaler spredt i eid og leid bygningsmasse. Tiltak i konseptene som søker å tilbakeføre disse i eid bygningsmasse, kan gi seg utslag i redusert tid brukt til å forflytte seg mellom bygninger for representanter og ansatte (samlokalisering). Dette kan gi opphav til effektiviseringsgevinster.
4. **Opprettholdelse av partisonene.** I alle konsepter er det antatt at tiltakene vil sikre at partisonene kan opprettholdes. I KS1 Null, vårt nye nullalternativ, vil dette være krevende å opprettholde over levetiden. Bakgrunnen for dette er at ansatte i tilbygget vil måtte plasseres i øvrig bygningsmasse etter hvert som deler eller hele tilbygget må stenges av som følge av manglende investeringer i tekniske installasjoner.

I årsak-virkningskjeden under, har vi illustrert dette.

Figur 8-4: Årsaks-virkningskjede for den ikke-prissatte virkningen «Effektivitet og kvalitet i arbeidet»

Vurdering av virkningene:

Etter vår vurdering er det en liten positiv virkning på effektivitet og kvalitet i arbeidet i samtlige konsepter. Bakgrunnen for at vi ikke skiller mellom konseptene til tross for at tiltaksnivået varierer, og påvirkning per berørt dermed er ulik, er at det er relativt få personer som påvirkes. Virkningen tilfaller hovedsakelig representanter og ansatte i administrasjonen og i partigruppene. I tillegg vurderes enhetsverdien som lav/middels. Dette gjør det krevende å skille mellom konseptene. Tiltak i konseptene som fremmer effektivitet og kvalitet i det parlamentariske arbeidet kan ha en positiv virkning for samfunnet for øvrig. Denne virkningen er imidlertid vurdert å være svært liten, og er derfor ikke videreført i analysen. Våre vurderinger er oppsummert i tabellen nedenfor.

Tabell 8-12: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på effektivitet og kvalitet i arbeidet

Effektivitet og kvalitet i arbeidet	KVU Null	K1 Rehabiliterert	K2 Rehabiliterert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Rangering	1	1	1	1	1

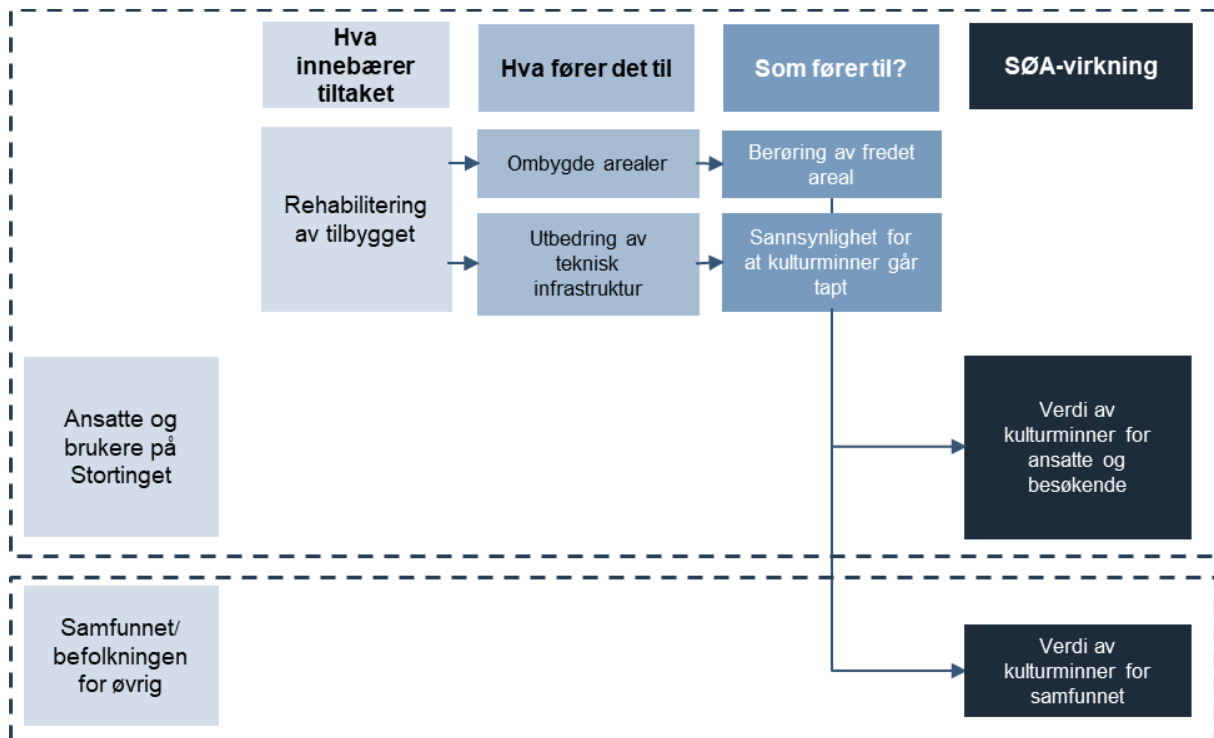
Tiltak som påvirker effektivitet og kvalitet i arbeidet	- Bedre fysiske arbeidsforhold (utbedring av VVS, EL og brann) - Opprettholdelse av partisoner	Som i K1, i tillegg til: - Areal-effektivisering (middels) - Samlokalisering av kjernefunksjoner (middels)	Som i K2, i tillegg til: - Ytterligere arealeffektivisering (høy) - Samlokalisering av kjernefunksjoner (høy)	Som i K3A, i tillegg til: - Teknisk tilstand i berørte arealer i Nedre Voll gate 20 utbedres også.
Hvor mange blir påvirket?	Ansatte i administrasjonen, i partigruppene og representanter. De som arbeider i tilbygget og administrasjonen blir mest påvirket.			
Påvirkning per berørt	<p>Liten forbedring for de som arbeider på Stortinget som følge av bedre fysiske arbeidsforhold og opprettholdelse av partisoner i samtlige konsept.</p> <p>I K2, K3A og K3B er det også en påvirkning fra arealeffektivisering. Dette gir både mindre areal per person (negativt) og samlokalisering av kjernefunksjoner (positivt). Nettovirkningen er dermed uklar.</p>			
Enhetsverdi	Lav/middels. Det er utfordrende å kvantifisere verdien av bedret inneluft, men Arbeidstilsynet (2024) viser til at feltstudier og eksperimentelle studier har vist at god ventilasjon og luftkvalitet er viktig for helse, trivsel og arbeidsevne. Dårligere arbeidsforhold kan redusere produktiviteten per ansatt som opplever ubehag, men denne verdien er oppad begrenset.			
Utvikling over tid	Gradvis forbedring i arbeidsforhold over tid (forverring i KS1 Null fordi tilbygget er antatt at må stenges for bruk)			
Usikkerhet	<p>Det er stor usikkerhet knyttet til denne virkningen. Det er særlig stor usikkerhet knyttet til påvirkning per berørt. Det er eksempelvis stor usikkerhet knyttet til når, om og hvor stor del av tilbygget som må stenges for bruk. Dette påvirker både mulighet for å opprettholde partisoner og arealeffektivisering. Dersom hele tilbygget i nullalternativet må stenges for bruk og ansatte må innplasseres i øvrig bygningsmasse, kan resultatet være at areal per person faktisk <i>øker</i> i samtlige konsept. Dersom store deler av tilbygget holdes i bruk over analyseperioden vil derimot areal per person reduseres i konseptene. Det er også to motstridende effekter av arealeffektivisering. I KVUen argumenteres det for at den negative virkningen av mindre areal per person (sammenlignet med K1 Null) kan utlignes av nyttegevinsten ved at kjernefunksjonene er mer samlet og at det går med mindre tid til forflytning. Dette er også en forutsetning det er knyttet stor usikkerhet til. Vi vurderer også at det er noe større usikkerhet knyttet til opprettholdelse av partisoner i K3A og K3B, på bakgrunn av at man har mindre samlet areal. Det fremkommer i dialog med både Stortinget og Statsbygg at det allerede i dag er krevende å få romfordelingen til å gå opp i forbindelse med nye Stortingsperioder. Dette vil trolig bli enda vanskeligere med mindre areal tilgjengelig.</p> <p>Vi vurderer også at det er noe usikkerhet knyttet til enhetsverdi. Det er utfordrende å vurdere hvordan de ansatte verdsetter bedre inneløst klima, samlokalisering, arealeffektivisering og partisoner.</p>			

Verdi av kulturminner

Identifiserte egenskaper ved konseptene som driver virkningen: I KVUen blir det trukket frem at tilbygget skal behandles som fredet, selv om det av konstitusjonelle grunner ikke formelt kan fredes. Stortinget har utarbeidet en forvaltningsplan som fastsetter at bygningen skal behandles som om den var fredet, med involvering av Riksantikvaren ved endringer og ombygginger. Det er to hovedelementer som er sentrale i vurderingen av

hvorvidt konseptene påvirker verdien av kulturminner. Det første elementet er hvordan kulturminneverdiene påvirkes ved rehabilitering og ombygging. Det andre elementet er at kulturminnene sikres for fremtiden ved utbedret teknisk tilstand og økt brannsikkerhet. Dette er illustrert i figuren under.

Figur 8-5: Årsaks-virkningskjede for den ikke-prissatte virkningen «Verdi av kulturminner»

Vurdering av virkningene:

Samfunnet som helhet har nytte av at kulturminner ivaretas. Det er dermed mange som blir påvirket av tiltakene. Etter vår vurdering er også enhetsverdien høy, selv om det er tilbygget som omfattes av tiltakene og ikke selve Stortingsbygningen. Siden tiltakene også har en vesentlig påvirkning på ivaretagelse av kulturminnene vurderer vi denne virkningen som stor positiv. Heving av den tekniske tilstanden i tilbygget reduserer sannsynligheten for hendelser (eksempelvis brann eller vannlekkasje) i alle konseptene, som kan resultere i at kulturminner forringes eller går tapt. Det er grad av inngrep i bygningsmassen og direkte berøring av verneverdig areal i konseptene som i hovedsak skiller vurderingene fra hverandre. I KVU Null og ombyggingen i K1 berøres ikke fredet areal direkte. I K2, K3A og K3B reetableres komitérommene og tilbakeføres til sin opprinnelige funksjon. I disse konseptene berøres fredet areal direkte og noe av opprinnelige bygningsdeler vil gå tapt. Virkningen på verdien av kulturminner er derfor noe mindre i K2, K3A og K3B sammenlignet med KVU Null og K1. Vurderingene er oppsummert i tabellen nedenfor.

Tabell 8-13: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på verdi av kulturminner

Verdi av kulturminner	KVU Null	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Rangering	1	1	2	2	2
Tiltak som påvirker verdi av kulturminner	VVS, el og brann sikkerhet utbedres og hever den tekniske tilstanden på tilbygget. Arealer som berøres behandles på riktig antikvarisk måte og antikvariske verdier opprettholdes.	Samme som i KVU Null. Ombygging av inngangspartiet berører i noen grad fredet areal.	Samme som i KVU Null. Ombygging til komitérom og kinosal berører i liten grad fredet areal. Komitérom tilbakeføres til opprinnelig bygningsmasse. Større ombygging av inngangspartiet i tilbygget som påvirker fredet areal.	Samme som i KVU Null. Ombygging til komitérom og høringssaler berører i liten grad hhv. fredet og vernet areal. Komitérom tilbakeføres til opprinnelig bygningsmasse. Større ombygging av inngangspartiet i tilbygget som påvirker fredet areal.	Samme som i K2. Høringssaler innlemmes i NV20. Inngangen i Nedre Vollgate 20 bygges om (132 m2). Komitérom tilbakeføres til opprinnelig bygningsmasse. Større ombygging av inngangspartiet i tilbygget som påvirker fredet areal.
Hvor mange blir påvirket?	Samfunnet som helhet har nytte av at kulturminner ivaretas. Direkte brukere av bygget er relativt få, men de blir noe sterkere påvirket.				
Påvirkning per berørt	Stor forbedring. Kulturminneverdiene i tilbygget ivaretas. Vi vurderer at mindre grad av inngrep som berører fredet areal vil ha en stor effekt på verdien av kulturminner da disse i større grad bevares enn øvrige konsepter.		Middels forbedring. På den ene siden gjennomføres det en større ombygging av inngangspartiet i tilbygget som påvirker fredet areal. På den andre siden tilbakeføres komitérommene til opprinnelig bygningsmasse (tilbygget), noe som har en positiv nytteeffekt. I samtaler med Statsbygg fremkommer det at utformingen på komitérommene vil bli noe annerledes enn de var tidligere, slik at tilbakeføringsverdien er begrenset. Arealet som påvirkes er noe større i K3A enn i K2 og K3B, men ikke nok til å skille mellom konseptene.		

Enhetsverdi	Fredning eller vern av en bygning er et uttrykk for at samfunnet ønsker å bevare bygningen (Samfunnsøkonomisk analyse og NIKU, 2019). Hvor stor denne nytten er vil avhenge av bygg, og vil kunne knyttes til både bruks- og ikke-bruksverdier (se nærmere omtale i Menon (2017)). I Norge er det gjennomført verdsettingsstudier av spesifikke kulturminner. For eksempel finner Navrud og Strand (2002) en gjennomsnittlig betalingsvillighet for Nidarosdomen på 361 2003-kroner, mens Navrud og Axelsen (2003) finner en gjennomsnittlig betalingsvillighet for Bryggen i Bergen på 188 2003-kroner. Stortinget er et av landets viktigste bygg med høy nasjonal symbolverdi, og samfunnets betalingsvillighet for at disse kulturminnene bevares er trolig høy sammenlignet med andre bygg. I tråd med anslagene over, vurderer vi enhetsverdien til høy i samtlige konsept.
Utvikling over tid	Denne virkningen er forventet å inntreffe etter byggeperioden (ved åpning) og forventes å gjelde i hele analyseperioden. Effekten vil styrkes over tid, ettersom sannsynligheten for brann, vannlekkasjer og stenging av tilbygget øker over tid i KS1 Null.
Usikkerhet	Middels. Det er størst usikkerhet knyttet til enhetsverdien da det er utfordrende å anslå hvor mye hver innbygger er villig til å betale for ivaretagelse av kulturminneverdiene i tilbygget til Stortinget. Vi har lagt vekt på at tilbygget henger tett på hovedbygningen og at folk flest ikke skiller særlig mellom disse to byggene. Det er også noe usikkerhet knyttet til hvor stor innvirkning utbedringene som gjennomføres vil ha på kulturminnene, samt i hvor stor grad utbedring av teknisk tilstand påvirker sannsynligheten for ekstremhendelser.

Ulemper i byggefasen¹⁵

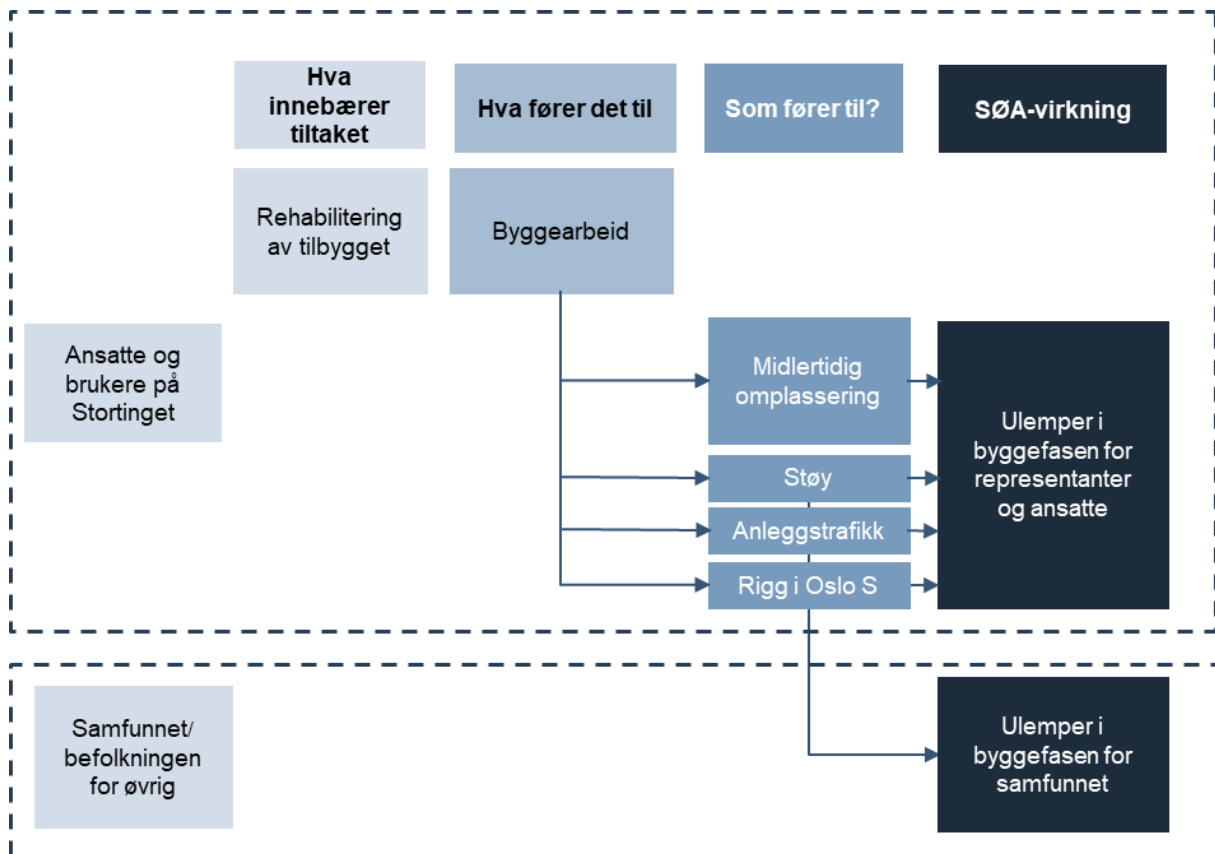
Identifiserte egenskaper ved konseptene som driver virkningen: Byggeperioden vil gi negative konsekvenser for representanter og ansatte ved at de midlertidig må flytte ut av bygningsmassen som berøres og til lokaler i eid eller midlertidig leid bygningsmasse.¹⁶ Ulempen ved flytting til midlertidige lokaler vil også i noen grad påvirke andre brukere og besøkende av tilbygget og Nedre Voll gate 20, da adkomsten til stortingsbygningen blir noe begrenset av at tilbygget midlertidig stenges. Det er i KVUen vurdert at besøkende i mindre grad berøres av at inngangen i tilbygget stenges, da besøkende i dagens situasjon kun unntaksvis tas inn her.

Videre vil representanter, ansatte og lokalmiljøet påvirkes negativt av støy, anleggstrafikk, riggplass og andre forstyrrelser under anleggsperioden. Dette er illustrert i figuren under:

¹⁵ Merk at midlertidige leie- og flyttekostnader forbundet med et byggeprosjekt er hensyntatt i de prissatte virkningene.

¹⁶ Denne ulempen inntreffer også nullalternativet etter hvert som tilbygget må stenges, men er ikke relevant i byggeperiodens tre-års perspektiv. Tilbygget vil med stor sannsynlighet vil fungere som normalt i denne perioden. Ulempen knyttet til nedstenging av tilbygget i KS1 Null er fanget opp i «Effektivitet og kvalitet i arbeidet».

Figur 8-6: Årsaks-virkningskjede for den ikke-prissatte virkningen «Ulemper i byggefase»

Vurdering av virkningene:

Isolert sett er påvirkningen stor negativ for alle berørte i alle konseptene i byggeperioden, da byggearbeidet vil bety støy fra byggearbeid og anleggstrafikk, samt redusert framkommelighet for representanter og ansatte på Stortinget og nærmiljøet. Ved et byggeprosjekt må også aktiviteten i tilbygget flyttes ut under anleggsperioden. Det er derfor en del som påvirkes, og enhetsverdien er høy. Samlet sett er virkningen relativt stor i byggeperioden. Samtidig vil representanter og ansatte og det parlamentariske arbeidet i stor grad skjermes da de mest støyende arbeidet vil foregå utenfor periodene med mest aktivitet. Dette kan imidlertid innebære at byggeperioden trekker ut i tid sammenlignet med andre prosjekter. Sett over analyseperioden på 60 år og sammenlignet med øvrige ikke-prissatte virkninger vil effekten derimot være liten, fordi ulempene er begrenset til byggeperioden. Vi har heller ikke grunnlag for å skille mellom konseptene i et 60-årsperspektiv. Vurderingene er oppsummert i tabellen under.

Tabell 8-14: Sammenstilling av vurderinger av tiltakenes virkning på ulemper i byggefasen

Ulemper i byggefasen	KVU Null	K1 Rehabiliteret	K2 Rehabiliteret og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Vurdering	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering	1	1	1	1	1
Tiltak som påvirker ulemper i byggefasen	Aktiviteten i tilbygget må flyttes ut under byggeperioden. Støy, anleggs-trafikk og redusert framkommelighet for ansatte og nærmiljø.	Samme som i KVU Null.	Samme som i KVU Null.	Samme som i K2. Enkelte kontorarealer i Stortingskvartalet berøres. Bygningsarbeider i to bygninger.	Samme som K2. Internforflytning i Nedre Voll gate 20. Ombygging av Nedre Voll gate 20 kan påvirke trafikken i noen grad. Bygningsarbeider i to-tre bygninger.
Hvor mange blir påvirket?	Det er hovedsakelig representanter og ansatte på Stortinget, samt brukere og besøkende som påvirkes. De som bor og oppholder seg i området rundt Stortinget og byggeområdet vil også tidvis påvirkes av støy og anleggstrafikk.				
Påvirkning per berørt	Etter vår vurdering er påvirkningen per berørt i anleggsperioden stor. Sett over analyseperioden på 60 år vil likevel påvirkningen være liten.				
Enhetsverdi	Den norske litteraturen for verdsetting av støy omhandler i hovedsak trafikkstøy, og det er etter vår kjennskap ikke utarbeidet konkrete estimater for verdsetting av bygg- og anleggsstøy (Menon Economics, 2022). I mangel på relevante støyanslag foreslår Ibenholt m.fl. (2015) å benytte verdsettelsesfaktorer for jevn støy fra vegtrafikk. Støy i bygg- og anleggssektoren varierer imidlertid mye og er ofte svært uforutsigbar. I slike sammenhenger foreslås det å omregne impulsstøy til døgnekvivalenter for å kunne bruke støyanslagene fra vegsektoren (Ibenholt, Magnussen, Navrud, & Skjelvik, 2015). Støyberegninger i vegsektoren gjøres med metoder som er beskrevet i veilederen til T-1442 (Miljødirektoratet, 2021). Endringer i støynivå prissettes i Håndbok V712 med 352 kroner per dB, person og år (2020-kr) for utendørs støynivå over 55 dB, basert på en verdsettelsesstudie gjennomført for transportvirksomhetene (Statens Vegvesen, 2021). I tråd med anslaget over vurderer vi enhetsnyttens til høy. Anslaget hensyntar ikke øvrige negative virkninger (utenom støy) omfattet av virkningen.				
Utvikling over tid	Virkningen er forventet å inntreffe når anleggsperioden starter og forventes å gjelde i tre år fra byggestart. Virkningen vil derfor ha en mer begrenset varighet enn de øvrige ikke-prissatte virkningene.				
Usikkerhet	Usikkerheten er vurdert til å være lav for alle konsepter. Det er noe usikkerhet knyttet til enhetsverdien av virkningen og hvordan byggearbeidet vil påvirke det parlamentariske arbeidet, men dette vil ikke ha vesentlig innvirkning på vurderingen av virkningen grunnet den begrensede virkningsperioden.				

8.2.5 Samlet vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet

Tabellen nedenfor oppsummerer de samfunnsøkonomiske virkningene relativt til nullalternativet for konseptene.

Tabell 8-15: Samletabell over prissatte og ikke-prissatte virkninger med rangering. Prissatte virkninger er neddiskontert over analyseperioden, målt som forventningsverdier eks. mva., millioner 2023-kroner (avrundet)

	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Prissatte virkninger						
Sum prissatte virkninger	-1 030	-1 540	-1 690	-1 490	-1 440	-1 590
Prissatt netto nytte - endring fra nullalternativet	0	- 510	- 660	- 460	- 410	- 560
Rangering av prissatte virkninger	1	4	6	3	2	5
Ikke-prissatte virkninger						
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Ulemper i byggefasen	0	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	1	1
Samlet rangering	6	4	4	2	1	2

Oppsummert viser tabellen at basert på de prissatte virkningene, har alle de analyserte konseptene en negativ netto nåverdi sammenlignet med nullalternativet. Konsept 3A har de laveste prissatte kostnadene relativt til nullalternativet og sammen med K3B de største ikke-prissatte virkningene. For at konsept K3A skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt må de ikke-prissatte nyttevirkingen være verdt minst 410 millioner kroner i nåverdi over levetiden til konseptet. Dette tilsvarer en årlig annuitet på 21 millioner kroner. Det vil si at hver innbygger over 18 år må være villig til å betale 5 kroner årlig. Dette vurderer vi som sannsynlig.

Vi har rangert K3B og K2 på andre plass og opplever å ikke ha faglig grunnlag for å skille mellom de to konseptene. Dersom forskjell i virkingen på omdømme er verdt over 100 millioner kroner i netto nåverdi, er K3B mer lønnsomt enn K2. Dette er imidlertid svært krevende å vurdere og usikkerheten er stor. Som tidligere beskrevet er det større usikkerhet knyttet til omdømmerisiko jo høyere investeringen er – og investeringskostnaden er høyest i K3B. Vi vurderer det imidlertid som sannsynlig at både K2 og K3B er samfunnsøkonomisk lønnsomme – da dette tilsvarer en årlig annuitet per innbygger over 18 på 5 kroner (K2) og 7 kroner (K3B).

Videre har vi rangert KVU Null og K1 på fjerdeplass. KVU Null har noe lavere prissatte kostnader, men K1 har større ikke-prissatte virkninger. Dersom forskjellen i sikkerhetsvirkning mellom konseptene er verdt over 150

millioner er K1 mer lønnsomt enn KVU Null. Dette er svært krevende å vurdere, særlig da vi ikke har innsyn i de konkrete sikkerhetstiltakene som gjennomføres. Dette gjør at vi ikke opplever å kunne skille mellom konseptene i vår samfunnsøkonomiske analyse.

Vi har rangert KS1 null på sjette plass. Dette betyr i praksis at vi har vurdert samtlige konsept som samfunnsøkonomisk lønnsomme. Dette er imidlertid heftet med stor usikkerhet, og avhengig av at vi har gjort riktige vurderinger av konseptenes påvirkning på i hovedsak omdømme og kulturminneverdiene. Dette kommer vi nærmere tilbake til i følsomhetsanalysene under her.

8.2.6 Følsomhetsanalyser

Alle samfunnsøkonomiske analyser bygger på forutsetninger det er knyttet usikkerhet til. Det er derfor viktig å vurdere usikkerheten rundt de mest sentrale forutsetningene og hvor robuste hovedkonklusjonen er for potensielle endringer i disse. For å vurdere denne usikkerheten har vi gjennomført følsomhetsanalyser av både prissatte virkninger (investeringskostnader og FDVU-kostnader) og ikke-prissatte virkninger (Omdømmerisiko og Kulturminner).

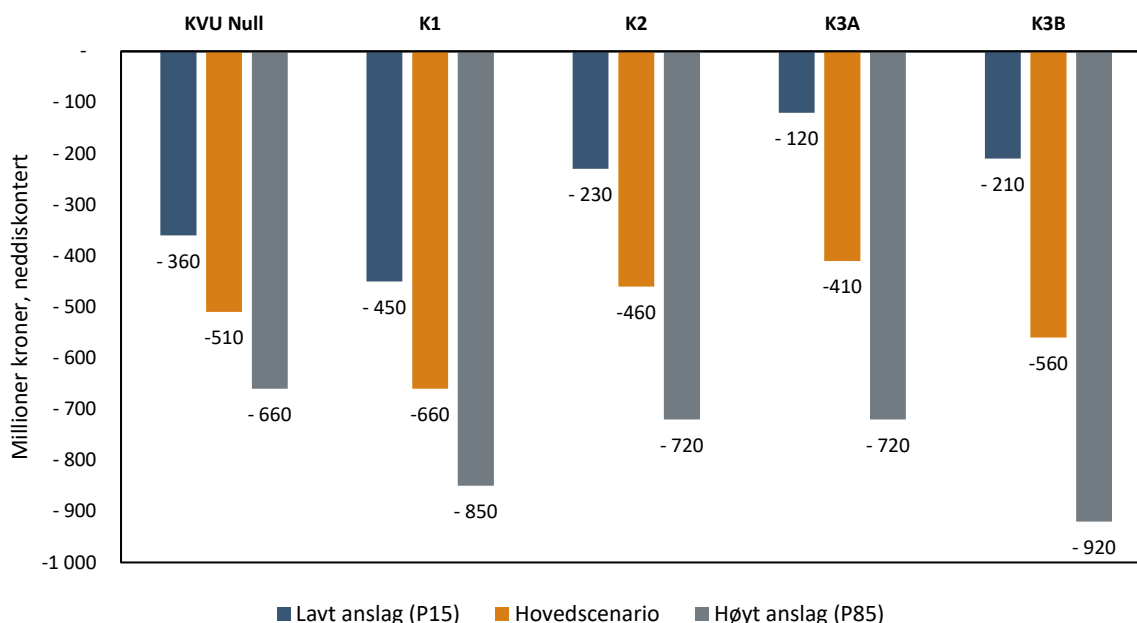
Usikkerhet i prissatte virkninger

Følsomhet knyttet til investeringskostnader

Det er ofte knyttet stor usikkerhet til forventede investeringskostnader i byggeprosjekter. Grunnet prosjektets komplekse elementer, herunder kulturminnevern, strenge sikkerhetskrav, sesongbasert gjennomføringstid og riggplass i Oslo sentrum, vil det være beheftet stor usikkerhet knyttet til investeringskostnadene også i dette byggeprosjektet. For en nærmere beskrivelse av driverne bak usikkerheten knyttet til investeringskostnadene henviser vi til kapittel 7, «Investeringskostnader og usikkerhetsanalyse». Vi har gjort vurderinger av hvor robust rangeringen i den samfunnsøkonomiske analysen er dersom investeringskostnadene blir 20 prosent høyere eller lavere. Det fører ikke til endring i vår rangering.

Vi har også vurdert hvor robust rangeringen er, dersom vi legger til grunn P15- og P85-verdiene på investeringskostnad som presentert i kapittel 7. P85 representerer det kostnadsnivået det er 85 prosent sannsynlighet for at konseptene gjennomføres innenfor. Hovedscenariotet representerer forventningsverdien, som ligger nært opp til det nivået konseptene vil gjennomføres innenfor med en sannsynlighet på 50 prosent (P50). Figuren under viser hvordan den samfunnsøkonomiske prissatte nettonytten påvirkes av å legge til grunn hhv. P15 og P85 som investeringskostnad.

Figur 8-7: Følsomhet for investeringskostnad P15 og P85. Figuren viser netto prissatte nåverdi (avvik fra nullalternativet). Millioner 2023 kroner, neddiskontert over analyseperioden eks. mva.

Endringer i nivå på samlede investeringskostnader påvirker også skattefinansieringskostnaden som igjen gir utslag på den prissatte nettonytten. Både investeringskostnader og skattefinansieringskostnader påvirker den samfunnsøkonomiske prissatte nettonåverdien når investeringskostnaden endres.

Som figuren over viser, har denne følsomhetsvurderingen stor påvirkning på den prissatte nettonytten. Alle konseptene blir vesentlig mindre lønnsomme dersom investeringskostnadene blir tilsvarende P85, og vice versa med P15 som investeringsnivå. Det er krevende å vurdere om kostnadsøkning opp mot P85 innebærer at tiltak ikke er lønnsomt å gjennomføre for samfunnet. For K2, K3A og K3B må de ikke-prissatte virkningene være vesentlig større i dette scenariet enn i hovedscenariet, for at konseptene fortsatt skal være lønnsomme på marginen.¹⁷ For K3A innebærer det at de ikke-prissatte virkningene må gi en nytte-annuitet på litt under 40 millioner kroner årlig for at konseptet fortsatt skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt å gjennomføre dersom investeringskostnaden blir lik P85. Dette tilsvarer at hver innbygger over 18 år må være villig til å betale ca. 8-9 kroner årlig i et slikt scenario.

Vi er svært usikre på om konseptene med et kostnadsnivå lik P85 er samfunnsøkonomisk lønnsomme å gjennomføre, og vurderer at anbefalingen vår ikke er robust i et slikt scenario. Med kostnadsnivå lik P15 vil alle konseptene etter vår vurdering være klart samfunnsøkonomisk lønnsomme.

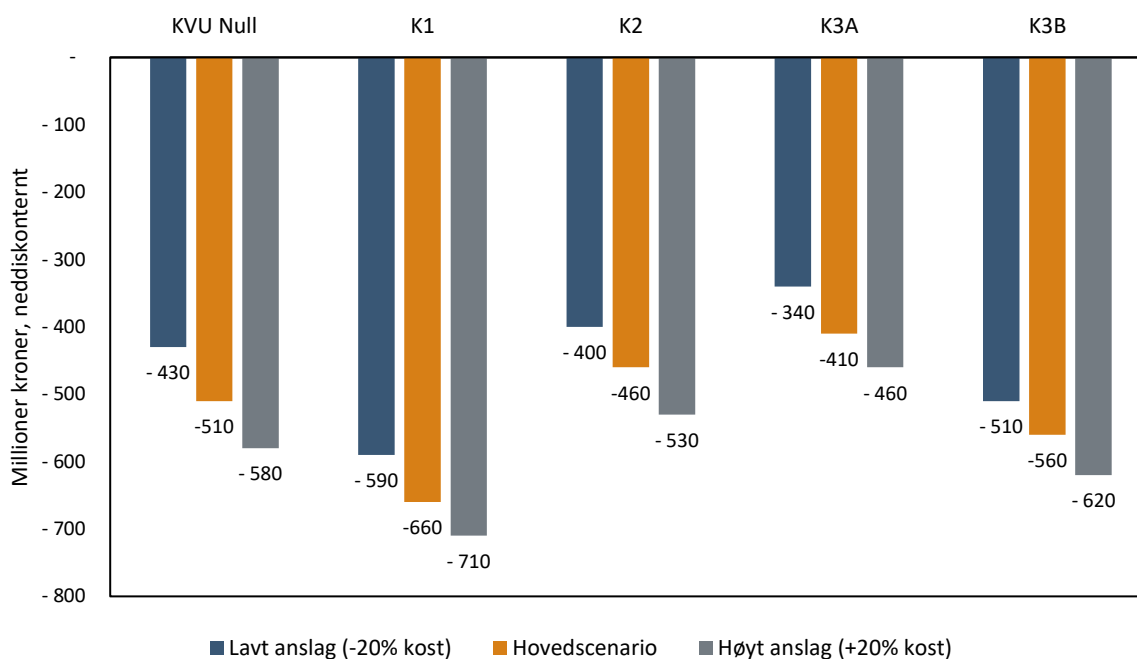
Følsomhet knyttet til FDVU-kostnader

FDVU-kostnadene i denne utredningen er i lik KVUens anslag på FDVU-kostnader for alle konseptene bortsett fra i vårt nullalternativ. Det er imidlertid knyttet usikkerhet til forventede FDVU-kostnader. Dersom disse endrer seg fra vår forventning i hovedscenariet, vil dette slå ut på nivået på den samfunnsøkonomiske lønnsomheten. Vi har vurdert hvor robust rangeringen i den samfunnsøkonomiske analysen er dersom FDVU-kostnadene i alle

¹⁷ Med et investeringsnivå tilsvarende P85 må de ikke-prissatte nyttevirkningene være hhv. 57, 76 og 64 prosent høyere enn i hovedscenariet for at lønnsomheten til konsept K2, K3A og K3B skal være lik null (kostnader like høye som nytte).

konseptene øker eller avtar med 20 prosent relativt til vårt hovedscenario. Figuren under viser hvordan den samfunnsøkonomiske prissatte netto nytten påvirkes av dette.

Figur 8-8: Følsomhet for +/- 20 prosent endring i FDVU-kostnadene på netto prissatt nåverdi. Millioner 2023 kroner, neddiskontert over analyseperioden eks. mva.

Endringer i FDVU-kostnader påvirker skattefinansieringskostnaden som igjen gir utslag på prissatt netto nytte. Både FDVU-kostnader og skattefinansieringskostnader påvirker den samfunnsøkonomiske prissatte nettonåverdien når FDVU-kostnadene endres med +/- 20 prosent.

Som figuren over viser, vil den prissatte (negative) netto nytten styrkes eller svekkes dersom FDVU-kostnadene hhv. reduseres eller økes med 20 prosent. Vår anbefaling om konsept 3A er robust med hensyn til 20 prosents endringer i FDVU-kostnader: Konseptet fremstår som samfunnsøkonomisk lønnsomt selv i et tilfelle der FDVU-kostnadene øker med 20 prosent, nettopp fordi konseptet utløser store ikke-prissatte nytteverdier som mer enn oppveier denne kostnadsøkningen. Vi mener også at rangeringen i vårt hovedscenario ikke endrer seg for øvrige konsept ved at FDVU-kostnadene endrer seg med +/- 20 prosent. Dette kommer av at rangeringen av konsept etter prissatte virkninger ikke endrer seg ved endringer i FDVU-kostnadene, i tillegg til at endringene gir relativt små utslag på den prissatte netto nytten. Med andre ord mener vi at de ikke-prissatte virkningene mer enn oppveier de økte prissatte kostnadene dersom FDVU-kostnadene øker med 20 prosent på tvers av alle konseptene.

Usikkerhet i ikke-prissatte virkninger

Den samlede vurderingen av de ikke-prissatte virkningene avhenger særlig av virkningen «omdømme/tillit til Stortinget» og «verdi av kulturminner». Under beskriver vi de største usikkerhetene vi har identifisert knyttet til disse og rangering, gjennom tre scenarioer.

Scenario 1: Det er en sterkere sammenheng mellom størrelsen på investeringen og omdømmerisiko enn antatt

Vi vurderer at det er noe større usikkerhet knyttet til omdømmevirkningen på bakgrunn av virkningens kompleksitet. Omdømme påvirkes av en rekke ulike kanaler i vår analyse, hvorav enkelte av disse har ulike fortegn. Tiltakene i konseptene har hovedsakelig positiv påvirkning på omdømme, med unntak av selve investeringen som innebærer en risiko for omdømmetap. Vi har vurdert at det er en negativ påvirkning på omdømme som følge av investeringen i byggeprosjektet i seg selv, men at denne i stor grad oppveies av de øvrige positive påvirkningene på omdømme i konseptene. Vi anerkjenner at størrelsen på investeringen kan påvirke styrken på omdømmeeffekten (negativt), men vi har vurdert at påvirkningen ikke er stor nok til at den bør illegges vesentlig større vekt i de dyrere alternativene. Dette gjør at omdømmevirkningen er størst positiv (stor positiv) i de alternativene med høyest investeringskostnad (K3A og K3B).

Det er en mulighet for at vi har undervurdert hvor mye omdømmerisikoen øker når investeringskostnaden øker. Dersom den negative omdømmevirkningen som følge av å gjennomføre et offentlig investeringsprosjekt i større grad avhenger av størrelsen på investeringskostnaden, vil dette kunne bidra til å trekke omdømmevirkningen ned. Dette gjelder særlig i K3A og K3B, da disse konseptene har de største investeringskostnadene. Det vurderes imidlertid som lite sannsynlig at det vil kunne påvirke rangeringen av K3A og K3B på første plass. Dersom virkningen skulle vise seg å være middels positiv i K3A og K3B, vil rangeringen være uendret. Dette er illustrert i tabellen under. For at størrelsen på investeringskostnaden skal kunne påvirke rangeringen må denne den negative omdømmeeffekten være så sterk at den samlede virkningen på omdømme blir liten positiv i K3A og K3B. Dette vurderes som lite sannsynlig, særlig på bakgrunn av at den positive påvirkningen fra avvikling av leieforhold er forventet å være sterk.

Tabell 8-16: Følsomhetsanalyse - Scenario 1: Det er en sterkere sammenheng mellom størrelsen på investeringen og omdømmerisiko enn antatt

Ikke-prissatte virkninger	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet		Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Ulemper i byggefasen	0	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	1	1

Scenario 2: Påvirkning på kulturminner ved ombygging er større enn antatt

For verdi av kulturminner er den største usikkerheten knyttet til enhetsverdien. Denne er imidlertid lik på tvers av konseptene, slik at endringer i denne forutsetningen ikke påvirker rangering. Vi har vurdert virkningen som middels positiv i K2, K3A og K3B (til forskjell fra stor positiv i KVU Null og KS1 Null), på bakgrunn av at fredet areal berøres ved de fysiske sikkerhetstiltakene i disse konseptene. Dersom disse inngrepene skulle vise seg å ha en større negativ innvirkning på fredet areal enn først antatt, kan virkningen bli liten positiv i disse konseptene.

Heller ikke dette vil påvirke rangering, da K3A og K3B vil være strengt bedre enn K2, som alle vil være strengt bedre enn K1 og KS1 Null. Dette er illustrert i tabellen nedenfor.

Tabell 8-17: Følsomhetsanalyse - Scenario 2: Påvirkning på kulturminner ved ombygging er større enn antatt

Ikke-prissatte virkninger	KS1 Null	KVU Null	K1	K2	K3A	K3B
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet		Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	0	Stor positiv	Stor positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Ulemper i byggefasen	0	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	1	1

Dersom ombyggingen har mindre påvirkning på fredet areal enn forventet, vil dette styrke vår opprinnelige rangering.

Scenario 3: Det er større inngrep på kulturminner enn antatt i K3A

Både K2, K3A og K3B berører fredet areal ved ombygging av inngangspartiet. I konsept 3A berører man i tillegg deler av tilbyggets vernede areal ved innplassering av høringssaler, samtidig som ombyggingen legger mer press på fredet areal enn i konsept 2 og 3B. Vi har i likhet med KVUen vurdert at vi ikke har grunnlag til å vurdere den negative virkningen på kulturminner som større i dette konseptet. Dersom dette er feil vurdering, og den negative virkningen på kulturminner er større i K3A, vil vi virkningen kunne være liten positiv i K3A, som kan betyr at K3B rangeres foran K3A. Dette vurderes imidlertid som et lite sannsynlig scenario.

Tabell 8-18: Følsomhetsanalyse - Scenario 3: Det er større inngrep på kulturminner enn antatt i K3A

Ikke-prissatte virkninger						
Fysisk sikkerhet	0	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet		Ingen/ ubetydelig	Ingen/ ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Omdømme	0	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv	Stor positiv	Stor positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	0	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
		Stor	Stor	Middels	Liten	Middels
Verdi av kulturminner	0	positiv	positiv	positiv	positiv	positiv
		Liten	Liten	Liten	Liten	Liten
Ulemper i byggefasen	0	negativ	negativ	negativ	negativ	negativ
Rangering av ikke-prissatte virkninger	6	5	4	3	2	1

8.2.7 Realopsjoner

I situasjoner med stor usikkerhet knyttet til faktorer som er kritiske for å utløse en samfunnsøkonomisk nyttevirkning kan man legge til rette for fleksibilitet i utforming av tiltaket (DFØ, 2023). Denne fleksibiliteten innebærer å legge inn en realopsjon. Som nevnt innledningsvis i kapittel 8.2.4 har vi tatt den ikke-prissatte virkningen «Kunnskap om demokratiet» ut av vår analyse. I KVUen beskrives en besøkssatsing som utløsende for økt antall besøkende som igjen antas å føre til økt kunnskap om demokratiet. For å realisere denne virkningen trekkes det frem at inngangspartiet til tilbygget må utbedres.

Bakgrunnen for at vi har tatt dette ut av den samfunnsøkonomiske analysen er at vi finner det krevende å argumentere for at en kapasitetsøkning i inngangen utløser økt antall besøkende, uten andre tiltak. En besøkssatsing i kombinasjon med tiltak for å bedre kapasiteten vil kunne utløse økt antall besøkende, som for eksempel økte midler til guider, markedsføring, vakter og utvide åpningstider. Besøkssatsingen er imidlertid ikke ferdigbehandlet, finansiert eller vedtatt av Stortinget. Det er vår vurdering at dersom økt kapasitet skal gi seg utslag i økt besøk, må det også legges inn økte kostnader til bemanning og drift for å håndtere besøksøkningen. Dette er ikke hensyntatt i KVUen.

Vi er imidlertid enige i at ombygging av inngangspartiet gir *mulighet* for økt besøk, som igjen kan legge til rette for økt kunnskap om demokratiet. Vi har derfor valgt å behandle denne virkningen som en realopsjon i K2, K3A og K3B fordi det er i disse konseptene at inngangspartiet utbedres. Dette er fordi virkningen er avhengig av hvordan besøkssatsingen utformes og hvilke midler som settes av til virksomhetsdrift for å operasjonalisere satsingen. Dersom besøkssatsingen vedtas og kostnader forbundet med denne hensyntas, vil realopsjonen kunne realiseres. Realopsjonen vil ha en positiv verdi, men størrelsen på opsjonen er usikker.

8.2.8 Fordelingsvirkninger

Vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet synliggjør samfunnets nettovirkninger som følge av et tiltak, og viser hva som er mest lønnsomt for samfunnet sett under ett. Hvilke grupper som blir berørt og hvordan disse berøres kan likevel være relevant for beslutningstakerne, særlig hvis det er spesielt sårbare grupper i samfunnet

som blir berørt. I vurderingen av fordelingsvirkninger skiller vi gjerne mellom hvordan de ulike kostnads- og nytteverdiene fordeles mellom ulike aktører, og rene overføringer mellom aktører som ikke innebærer en samfunnsøkonomisk kostnads- eller nyttevirksomhet.

Samfunnet for øvrig (skattebetalerne) bærer investerings-, drift- og leiekostnader fullt ut, som følge av at Stortinget og tiltakene er finansiert over skatteseddelen. Samfunnet for øvrig er også den største mottakergruppen av nyttevirkningene i konseptene, som følge av omdømme/tillit til Stortinget og verdi av kulturminner. Brukerne på Stortinget (representanter, ansatte og besøkende) opplever i hovedsak nyttevirkinger fra konseptene, men kan også oppleve noen ulemper knyttet til byggeperioden. I enkelte av konseptene kan også de ansatte få mindre tilgjengelig areal, som både påvirker størrelse på kontorplasser og antall møterom/komitérom. Fortegnet på denne virkningen er imidlertid usikker, ettersom den avhenger av når og hvor stor del av tilbygget som eventuelt må stenges for bruk i nullalternativet.

Basert på aktørgrupper vurderer vi derfor at det er stor grad av sammenfall mellom hvem som bærer kostnadene og hvem som mottar nyttevirkingen. I et slikt perspektiv er det altså få fordelingsvirkninger. Det er imidlertid noen fordelingsvirkninger knyttet til når de ulike virkningene inntreffer. Dette gjelder særlig for representanter og ansatte på Stortinget. Ved rehabiliteringen vil det være størst belastning på administrasjonen, da representantene har prioritet på tilgjengelige arbeidsplasser og skal i størst grad skjermes for flytting og andre ulemper som medfølger byggeperioden. Det er også et poeng at selv om virkningen «ulemper i byggefasen» er liten i et 60-års perspektiv, vil den være stor for sittende Storting på utbyggingstidspunktet. En byggeperiode på tre år tilsvarer nesten en hel Stortingsperiode (fire år), og vil derfor ha stor innvirkning på daværende Stortingsrepresentanter. Omdømmerisikoen knyttet til investeringen tilfaller også i stor grad sittende Storting ved byggeperiode. Byggestart er anslått til 2028, og det er Stortingsvalg i høsten 2025 og høsten 2029. Ulempene vil derfor trolig fordeles over to Stortingsperioder. Nyttevirkningene knyttet til fysisk sikkerhet, effektivitet og kvalitet i arbeidet og verdi av kulturminner inntreffer derimot etter byggeperioden, og tilfaller følgelig representanter i kommende Stortingsperiodene. Denne fordelingsvirkningen kan ha viktige implikasjoner for politisk vilje til å gjennomføre tiltak.

Ved leiekontraktens utløp i 2029 risikerer man at utleier står i en monopolsituasjon. Dersom utleier kapitaliserer på sin monopolsituasjon ved å øke leien utover markedsleie, så innebærer denne merkostnaden en overføring fra skattebetalerne til utleier. Dette har altså liten samfunnsøkonomisk virkning (kun en virkning gjennom skattefinansieringskostnad), men kan ha en relativt viktig fordelingsvirkning og forsterke den negative omdømmerisikoen ved leieforholdet. Merk at omdømmeeffekten av dette er håndtert i de ikke-prissatte virkningene.

8.3 Sammenligning med KVUens samfunnsøkonomiske analyse

I dette kapitlet gjennomgår vi endringer vi har gjort i vår samfunnsøkonomiske analyse, sammenlignet med den samfunnsøkonomiske analysen i KVUen. Vi gjennomgår endringene for henholdsvis prissatte og ikke-prissatte virkninger.

8.3.1 Prissatte samfunnsøkonomiske virkninger

På de prissatte virkningene er det følgende forhold som vi har justert sammenlignet med KVUen:

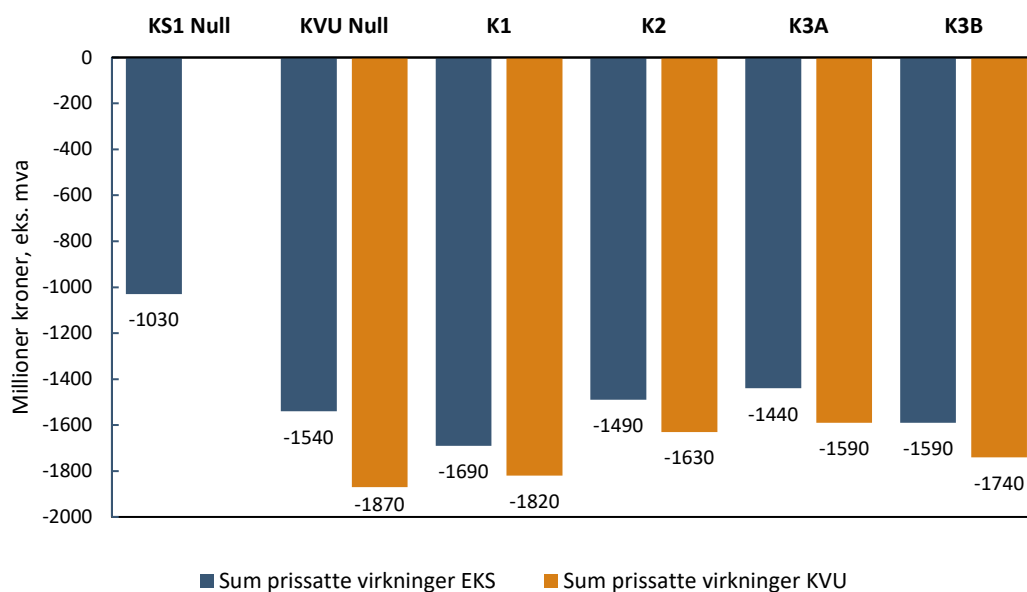
- **Overestimering av båndleggingskostnader.** Vi har fjernet båndleggingskostnaden i KVUen som egen prissatt virkning, da den allerede er dekket i de prissatte virkningene. Nedskalering/avvikling av leieforholdet i konseptene sammenlignet med nullalternativet vil utgjøre nytteverdien for samfunnet

ved at båndleggingskostnaden avtar, og denne nytteverdien prissettes gjennom de reduserte leieprisene sammenlignet med nullalternativet.

- **Dobbelttelling av klimagasskostnader.** I KVUen regnes det eksplisitt på klimagassutslipp gjennom energiforbruk fra strøm og fjernvarme til drift av Stortingets eide og leide bygningsmasse. Disse utslippene varierer innad i konseptene og mot nullalternativet. Dette forklares av særlig to forhold: For det første vil flere av tiltakene i de ulike konseptene legge til rette for ulik grad av energieffektivisering. Høyere grad av energieffektivisering vil alt annet likt føre til at utslippene avtar, sammenlignet med nullalternativet. For det andre reduseres/avvikles leieforholdet i K2, K3A og K3B. Dette fører til at samlet areal avtar, og reduksjon i båndlegging vil også bety at samfunnet samlet sett vil redusere sine utslipp. Vi mener at dette energiforbruket, med tilhørende klimagassutslipp, er håndtert gjennom kvotemarkedet som følge av at strømprisen er omfattet av kvotepliktig sektor. Utgifter til strøm og elektrisitet er håndtert gjennom FDVU-kostnadene. Det at leieforholdet reduseres/avvikles i K2, K3A og K3B, betyr i siste ledd lavere utslipp, men dette er også allerede håndtert gjennom leieprisen. Vi har derfor valgt å fjerne klimagasskostnadsvirkningen som en egen prissatt virkning.
- **Lavere forventede investeringskostnader.** Vår kostnads- og usikkerhetsanalyse har beregnet lavere forventede investeringskostnader enn i KVUen. Dette kommer av flere grunner, og dette er beskrevet i detalj i kapittel 7, «Investeringskostnader og usikkerhetsanalyse». I snitt er våre forventede investeringskostnader 10 prosent lavere enn i KVUen. Dette fordeler seg litt ulikt mellom konseptene: KVU Null har syv prosent lavere investeringskostnader, K1 har fire prosent, K2 har 11 prosent, K3A har 14 prosent og K3B har 12 prosent lavere investeringskostnader enn KVUen.
- **Avviklet leieforholdet i Prinsens gate 25 (P25) i KVU Null.** Etter samtaler med prosjektet har vi valgt å avvile leieforholdet i P25 i KVU Null. Argumentasjonen er den samme som for K1: I KVU Null har Stortinget ikke behov for disse lokalene. Dette resulterer i at leiekostnadene for KVU Null avtar noe sammenlignet med KVUen: Vi estimerer at avvikling av P25 vil resultere i at leiekostnadene avtar med om lag 1,9 millioner kroner årlig, eller 37 millioner kroner i nåverdi over analyseperioden.
- **Mindre justeringer av beregninger av prissatte virkninger.** Sammenlignet med KVUen har vi lagt til leiekostnader også for 2029. Leiekontrakten utløper 01.01.2029, og dersom leiekontrakten skal videreføres må det derfor også regnes leiekostnader for 2029. Det har det ikke blitt gjort i KVUen, hvor leiekostnadene inntreffer først i 2030.
- **Nytt nullalternativ fører med seg nye FDVU-kostnader.** Som allerede diskutert i kapittel 8.2.3. og i kapittel 6, har vi innført et nytt nullalternativ som gir utslag i endrede investerings- og FDVU-kostnader sammenlignet med KVU Null. Investeringskostnadene bortfaller som følge av at det ikke gjennomføres investeringstiltak i KS1 Null og FDVU-kostnadene endres: Før tilbygget stenger for bruk øker de årlige FDV-kostnadene med 50 prosent sammenlignet med KVU Null. Etter at tilbygget stenger reduseres de årlige FDV-kostnadene med 50 prosent sammenlignet med KVU Null. Utskiftningskomponenten i FDVU-kostnadene fjernes i KS1 Null og blir derfor referert til som FDV-kostnader og ikke FDVU-kostnader i dette alternativet.

I figuren under presenterer vi samlede neddiskonterte prissatte virkninger over analyseperioden for henholdsvis KS1 (blå søyler) og KVU (oransje søyler). Forskjellen i nivå på de prissatte virkningene er diskutert over, og avviket kan i hovedsak forklares ved ulike forventede investeringskostnader.

Figur 8-9: Neddiskonterte prissatte virkninger over analyseperioden i KS1 (blå søyler) og KVU (oransje søyler).

8.3.2 Ikke-prissatte samfunnsøkonomiske virkninger

Sammenlignet med KVUens samfunnsøkonomiske analyse har vi:

- **Lagt til en ny ikke prissatt virkning:** Omdømme/tillit til Stortinget. Vi har vurdert at dette er en betydelig nyttevirkning som ikke er inkludert i KVUens analyse. Virkningen aktualiseres særlig av vårt nye nullalternativ.
- **Tatt ut en ikke-prissatt virkning: Kunnskap om demokratiet.** Bakgrunnen er at vi finner det krevende å argumentere for at en kapasitetsøkning i inngangen utløser økt antall besøkende, uten andre tiltak. Vi er imidlertid enige i at ombygging av inngangspartiet gir *mulighet* for økt besøk, og har derfor valgt å behandle denne virkningen som en realopsjon i K2, K3A og K3B (se kapittel 8.2.7).
- **Nye vurderinger som følge av et nytt nullalternativ.** Dette innebærer at våre vurderinger ikke er direkte sammenlignbare med KVUen sine, fordi vi har ulike referansepunkt.

Våre vurderinger sammenlignet med KVUen er oppsummert i tabellen nedenfor. Vi viser til vedlegg C for ytterligere informasjon.

Tabell 8-19: Sammenstilling av KVVU og KS1 sine vurderinger av ikke-prissatte virkninger, eks omdømme (KS1) og kunnskap om demokratiet (KVVU)

		KVVU Null	K1 Rehabiliterert	K2 Rehabiliterert og funksjonelt	K3A Integrerte kjernefunksjoner samlet	K3B Integrerte kjernefunksjoner spredt
Sikkerhet	KVVU		Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
	KS1	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Informasjonssikkerhet	KVVU		Ingen/ubetydelig	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
	KS1	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Effektivitet og kvalitet i arbeidet	KVVU		Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig
	KS1	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv	Liten positiv
Verdi av kulturminner	KVVU		Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ
	KS1	Stor positiv	Stor positiv	Middels positiv	Middels positiv	Middels positiv
Ulemper i byggefasen	KVVU		Ingen/ubetydelig	Ingen/ubetydelig	Liten negativ	Liten negativ
	KS1	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ	Liten negativ

For **fysisk sikkerhet** har vi gjort de samme vurderingene som i KVVUen. Vi har ikke kjennskap til det konkrete innholdet i sikringstiltakene som gjennomføres i inngangen og fasaden i KVVU Null, da dette er gradert informasjon. Vi har derfor basert vurderingen på informasjon fra Statsbygg. I samråd med Statsbygg har vi vurdert at sikkerhetsvirkningene i KVVU Null er minimale.

For **informasjonssikkerhet** har vi vurdert virkningen som noe lavere enn i KVVUen. Bakgrunnen for dette er at tiltakene etter vår vurdering fører til relativt små forbedringer i informasjonssikkerheten på Stortinget.

Vi har en liten positiv virkning på **effektivitet og kvalitet i arbeidet** i samtidige konsept, på bakgrunn av at den tekniske infrastrukturen i tilbygget utbedres i KVVU Null og øvrige konsepter. Arbeidsforholdene er forventet å bedres vesentlig fra KS1 Null hvor det kun gjennomføres helt nødvendig vedlikehold.

For verdi av **kulturminner** er det stort avvik i KVVU og KS1 vurderinger. I KVVU Null utbedres VVS, el og brannsikkerhet og arealer som berøres behandles på riktig antikvarisk måte. Alle konsepter inkludert KVVU Null hever derfor den tekniske tilstanden innen aktuelle fagområder. I tillegg forhindrer man at tilbygget må stenge i løpet av analyseperioden, slik det er en sannsynlighet for i KS1 Null hvor det ikke gjøres noen tiltak. Det er i hovedsak dette som gjør at våre vurderinger skiller seg fra de som er gjort i KVVUen.

Vi har vurdert at det er en liten negativ virkning på **ulemper i byggefasen** i samtidige konsept. Dette skyldes at det ikke er noen byggeperiode i KS1 Null, mens det er dette i øvrige konsept.

9 Samlet vurdering og anbefaling

Vi anbefaler konsept 3A – Integrrert samlet. Konseptet kommer best ut på prissatte virkninger og har den laveste prissatte kostnadsdifferansen fra nullalternativet. Konseptet er etter vår vurdering samfunnsøkonomisk lønnsomt å gjennomføre. Lønnsomhetsvurderingen hviler i stor grad på hvordan vi har vurdert konseptets påvirkning på ivaretagelse av kulturminner og omdømmet/tillit til Stortinget. Følsomhetsanalysene våre viser at anbefalingen er robust, men ikke dersom investeringskostnadene øker opp til P85-nivåene.

Eventuelle avvik mellom KVU og KS1 er oppsummert i tabellen under.

Element	Avvik fra KVU
Anbefalt konsept	

9.1 Kvalitetssikrers anbefaling om konseptvalg

Vi anbefaler konsept 3A – Integrrert samlet. Konseptet kommer best ut på ikke-prissatte virkninger, og har den laveste prissatte kostnadsdifferansen fra nullalternativet. Konseptet er med høy sannsynlighet samfunnsøkonomisk lønnsomt å gjennomføre. Vi har gjort robusthetstester av prissatte virkninger, og konklusjonen endrer seg ikke dersom FDVU eller investeringskostnadene øker med 20 prosent. Dersom investeringskostnadene går opp til P85-nivået er vi svært usikre på om konseptene er samfunnsøkonomisk lønnsomme å gjennomføre, og vurderer at anbefalingen vår ikke er robust i et slikt scenario. Det er dermed svært viktig å sikre kostnadskontroll i det videre arbeidet. Vi har også gjort robusthetstester av endringer i verdsetting av ikke-prissatte virkninger. Lønnsomhetsvurderingen hviler i stor grad på verdsettingen av omdømme og verdi av kulturminner.

9.2 Sammenligning med tilrådning i KVU

I KVUen anbefales konsept 2 – rehabilitert og funksjonelt og konsept 3A – integrrert samlet. KVUen vurderer at det er lite som skiller de to konseptene fra hverandre. Forventede prissatte virkninger er på tilnærmet samme nivå (40 millioner lavere i K3A), men K2 antas å medføre marginalt mindre ulemper under byggefasen. Grunnet kort varighet på disse ulempene i løpet av hele analyseperioden, samtidig som det generelt er usikkerhet knyttet til virkningene, konkluderer KVUen med at det ikke er faglig grunnlag for å si at det ene er mer lønnsomt enn det andre. KVUen rangerer derfor de to konseptene likt. Vi har gjort flere grep i vår analyse som gjør at vi, til forskjell fra KVUen, kan skille K3A fra K2 – og anbefale K3A som det beste konseptet. De to viktigste endringene som bidrar til dette er:

- 1. Vi har vurdert ulempen i byggefasen som lik i alle konsept.** Dette gjør at den marginale fordelene K2 har over K3A knyttet til ulemper i byggefasen i KVUen forsvinner i vår analyse. Vi anerkjenner at tiltakene i K3A og K3B har større ulemper i byggeperioden, men mener det ikke er grunnlag for å skille mellom konseptene i et 60-års perspektiv.
- 2. Introduksjon av omdømmevirkningen.** Omdømmevirkningen vurderes som stor positiv i K3A og middels positivt i K2, på bakgrunn av at leieforholdet avvikles i sin helhet og at arealeffektiviseringen er høy i K3A. Dette gjør at K3A kommer bedre ut enn K2 i vår analyse.

9.3 Anbefaling av styringsmål for investeringskostnader

Vi anbefaler et styringsmål tilsvarende P50 for Konsept 3A på 1 390 mill. inkl. mva., i mai 2023-kroner.

10 Føringer for neste fase

Føringer for neste fase er grundig gjennomarbeidet og godt redegjort for i KVUen. Vi vil særlig trekke fram viktigheten av å arbeide videre i prosjektet med reduksjon av kostnader. I dette ligger god håndtering av eierstyring og brukerinvolvering, unngå omfangsøkning, få sikkerhet tidlig nok inn i arbeidet, lete etter mer kostnadseffektive måter å gjennomføre arbeidet på, redusere byggetiden, få til mer effektiv plassering av funksjoner og et nytte/kostnads-fokus i arbeidet med å ivareta kulturminneverdiene.

Eventuelle avvik mellom KVU og KS1 er oppsummert i tabellen under.

Element	Avvik fra KVU
Premisser for styringen av forprosjektfasen	
Kontraktstrategi	
Plan for arbeid med å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet	

10.1 Føringer for neste fase

KVUen drøfter håndtering av usikkerhet i neste fase kategorisert i følgende temaer:

- **Prosjektmodenhet:** Omfatter temaene avklaring endelige sikkerhetskrav, realisering av redusert arealomfang for Stortinget som helhet, innplassering av arbeidsplassareal og avklaring om forutsetning å unngå krav til hovedombygging.
- **Lokale forhold:** Omfatter temaene grunnforhold, vern, bygningsmessig tilstand, forhold knyttet til rigg og byggeplass, tilbyggets grensesnitt mot stortingsbygningen, samt forlengelse og avvikling av leieforhold.
- **Prosjektorganisering og kompetanse:** Omhandler temaer knyttet til prosjektorganisasjon og god planlegging som suksessfaktor for et vellykket prosjekt. Det trekkes frem viktighet av erfaringsoverføring, både internt i prosjektet og muligheten til relevante bidrag fra andre avsluttede eller pågående relevante prosjekt, for eksempel regjeringskvartalet.
- **Eierstyring, brukerprosesser og interessenthåndtering:** Omhandler tema knyttet til Statsbygg som ny byggherre for Stortinget, der det må etableres ny prosjekteier- og brukerstruktur. Videre tas brukerprosesser og dets betydning for et godt optimalisert og samtidig forankret prosjekt opp. Interessenthåndtering og involvering av relevante myndigheter og andre aktører tas også opp.
- **Grensesnitt mot andre prosjekter:** Omhandler tema grensesnitt mot andre større og mindre prosjekt, både eksternt mot for eksempel infrastruktureiere samt interne grensesnitt mot andre prosjekter ved Stortinget.
- **Omdømme:** Omhandler at prosjektet vil ha stor offentlig interesse som gjør at Stortinget må sikre god mediehåndtering i tett samarbeid med Statsbygg.

Temaer og aspekter som tas opp og redegjøres for i KVUen anses dekkende og godt beskrevet, og vurderes også å fungere som beskrivelse av suksessfaktorer og fallgruver i prosjektet. Samtlige temaer vil kunne ha en stor innvirkning på prosjektet og må håndteres i neste fase. Det er flere temaer som også adresseres i KVUen, men som vi også ønsker å løfte opp og drøfte separat da vi vurderes at disse er særskilt viktig at det jobbes med i neste fase for å lykkes i prosjektgjennomføringen.

Eierstyring og brukerinvolvering

Et tema vi vurderer som ekstra spesielt i dette prosjektet er eierstyring og brukerinvolvering. Stortinget vil i prosjektet ha rollen som både eier og bruker, og det er første gang Statsbygg skal være byggherre for et prosjekt i regi av Stortinget. Vi ser, med den doble rollen Stortinget har, en iboende risiko som Stortinget må være bevisst på å håndtere, gjennom hele prosjektgjennomføringen. Det kan i tillegg bli ekstra utfordrende ved eventuelt bytte av representanter på Stortinget og i presidentskapet i løpet av prosjekttiden, med potensielt endrede brukerønsker underveis. Det vil være sentralt for en vellykket gjennomføring at ansvar og myndighet mellom Stortinget som prosjekteier og Statsbygg som byggherre avklares tidlig i neste fase.

Eksempler på temaer som må ivaretas i det videre arbeidet:

- Ansvar og myndighet mellom Stortinget som prosjekteier og Statsbygg som byggherre?
- Hvordan prioritere nye og endrede krav fra bruker opp mot kostnad?
- Hvordan sikre hensiktsmessige og forutsigbare rammer for prosjektorganisasjonen i gjennomføringen?
- Hvordan sikre hensynet til at byggeprosjektet ikke skal påvirke den parlamentariske kjerneaktiviteten på en uakseptabel måte? Definere hva som er «uakseptabelt»?

Unngå omfangsøkning

Det pågår flere parallelle utredninger og andre initiativer som omfatter Stortingets bygningsmasse. Ettersom tilbygget er koblet sammen med øvrig bygningsmasse er det i stort et teoretisk grensesnitt som skiller tilbygget fra annen bygningsmasse. Når også den øvrige bygningsmassen har behov for større og mindre rehabiliteringstiltak, vil det være ekstra utfordrende og viktig å styre og holde kontroll på omfanget i henhold til valgt konsept og være tro de til konseptvalgene som gjøres i KVUen. Når det i tillegg er en del begrensninger for optimal prosjektgjennomføring knyttet til at det parlamentariske arbeidet ikke unødvendig skal sjeneres, vil et tenkelig scenario være at det blir ønskelig at det også arbeid i andre deler av bygget gjøres når det først etableres riggområdet og entreprenører sikkerhetsklareres.

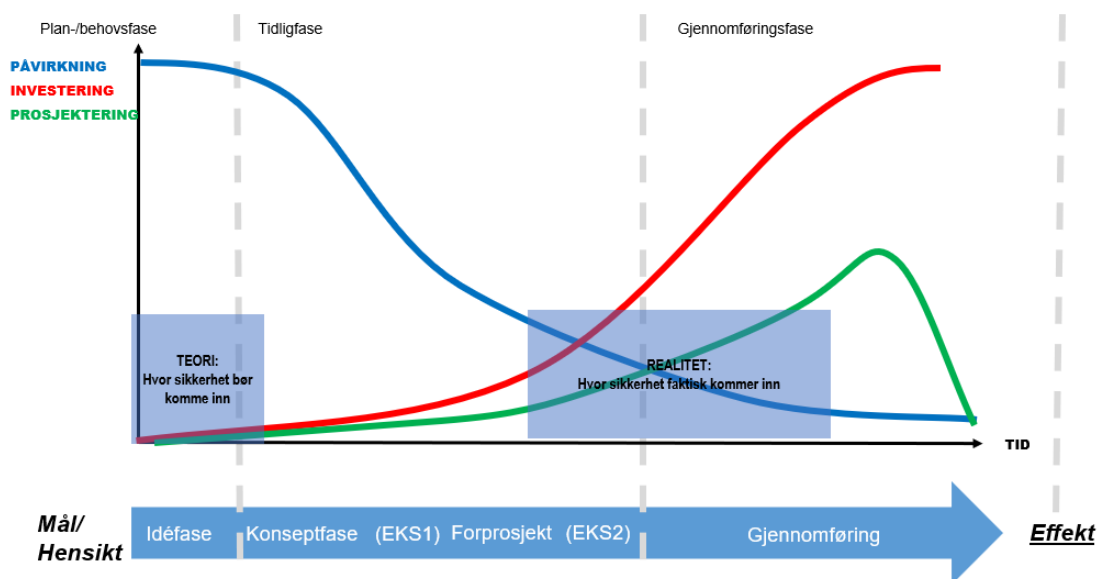
Trekke på relevant fagkompetanse og erfaring i prosjektorganisasjonen

KVUen trekker videre frem prosjektorganisasjon og viktighet av kontinuitet, erfaringsoverføring og riktig kompetanse med erfaring fra relevante prosjekter, der det blant annet trekkes frem prosjekter i Statsbyggs regi. Her vil vi gi vår oppfordring til Statsbygg å sikre å innhente de erfaringer Stortinget selv har fra tidligere prosjekter i egen regi, som kan være et relevant bidrag for planlegging og gjennomføring i dette prosjektet.

Koordinere pågående arbeid knyttet til sikkerhet

Det er et pågående arbeid knyttet til å kartlegge Stortingets GNFer (grunnleggende nasjonale funksjoner). Vi har ikke hatt innsikt i dette arbeidet, men sikkerhet kan drive kostnader betydelig dersom de ikke tidlig blir en del arbeidet og planleggingen, se for illustrasjon.

Figur 10-1: Illustrasjon av hvordan sikkerhet kan drive kostnader avhengig av når det hensyntas i planlegging. Kilde: Nasjonalt kompetansesenter for sikring av bygg

Statsbygg har erfaring på dette området med det pågående arbeidet med Regjeringskvartalet, og vi vurderer at det vil være viktig at Statsbygg tar med seg denne kunnskap inn i den videre planleggingen av prosjektet. I dette arbeidet vil det også være sentralt å se til NS 5835:2021¹⁸.

10.2 Kontraktstrategi

Kontraktstrategi er beskrevet i KVUen, der det i hovedsak henvises til neste fase for avklaring av strategivalg. Det drøftes kort totalentreprise i samspill som mulig alternativ strategi, eventuelt med prekvalifisering av tilbydere. Vi vurderer redegjørelsen for videre valg av kontrakts strategi som tilfredsstillende for denne fasen, men påpeker at det gjerne kunne ha vært drøftet flere alternative strategier og redegjort for fordeler og ulemper ved ulike kontraktstrategier. Det begrunnes heller ikke hvorfor totalentreprise i samspill trekkes frem som en mulig kontraktstrategi. Når det er sagt støtter vi vurderingen at totalentreprise i samspill med tidlig involvering av entreprenør kan være hensiktsmessig i dette prosjektet. Det mener vi vil kunne være et veldig relevant bidrag både ved prosjektering av ulike løsninger og ved planlegging av fremdrift og gjennomføring med de begrensninger knyttet til støy og arbeidstider som er satt. Det kan også være en tidkrevende og omfattende prosess å få nødvendig eksternt personell sikkerhetsklarert i henhold til kravene som settes for å arbeide i tilbygget. Dette må også planlegges for i kontrahering av entreprenør. Tidlig involvering av entreprenør må veies opp mot kostnaden å binde mange resurser tidlig med tanke på den forholdsvis lange varigheten frem til byggestart. Behov for tidlig involvering av entreprenør for å dra nytte av den kompetansen en entreprenør kan bidra med må også ses opp mot hvilken kompetanse Statsbygg selv har internt.

¹⁸ NS 5835:2021 Samfunnsikkerhet – Beskyttelse mot tilskjedte uønskede handlinger – Krav til beskyttelse av informasjon og andre verdier i bygge- og anleggsprosjekter

10.3 Optimalisering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet

Optimalisering etter samfunnsøkonomisk lønnsomhet bør stå sentralt i videre planlegging. Det er nødvendig at man i arbeider strukturert med å få ned kostnadene i prosjektet og øke nytten. Dette er viktig i alle offentlige tiltak, men det er særlig viktig her for å dempe omdømmerisikoen av selve byggeprosjektet og løsningene som velges. Det er også viktig at man realiserer kostnadsbesparelsene i tiltaket. Det vil blant annet si at leieforholdet avvikles i sin helhet, at arealeffektiviteten optimaliseres og man kutter på fordyrende tiltak. Som vi viste i følsomhetsanalysene i kapittel 8, er vi usikker på om prosjektet er samfunnsøkonomisk lønnsomt dersom kostnadene øker opp til P85.

For å redusere kostnadsnivået kan det eksempelvis være naturlig å utforske:

- **Andre og mer kostnadseffektive måter å gjennomføre arbeidet på.** Dette kan for eksempel være at andre materialer kan benyttes enn først antatt, eller at en mindre del av planlagt areal er nødt til å rehabiliteres for å oppnå nødvendig kvalitet i funksjonen.
- **Redusere byggetiden ved å identifisere mer effektive arbeidsprosesser.** En av rammebetingelsene i KVUen (A5) er at konseptene ikke skal hindre eller på en uakseptabel måte sjenere det parlamentariske arbeidet i gjennomføringsfasen. Denne innebærer at de mest støyende arbeidene må planlegges utenom møter i stortingsalen og legges utenom de mest aktive periodene for representantene.¹⁹ Begrenset tidsrom for gjennomføring av støyende arbeider på Stortinget er både kostnadsdrivende og påvirker fremdrift i prosjektet. Dette bidrar også til ytterligere ulemper for nærmiljøet ved at støyende arbeider må utføres på ugunstige tidspunkt (ettermiddager/kvelder og helger). Vi mener at det også vil være hensiktsmessig at løsning for gjennomføringsplan blir en sentral del av løsningsbeskrivelsen i konkurranseutlysningen for entreprenør.
- **Mer effektiv plassering av funksjoner.** Etter pandemien har antall skriftlige og digitale høringer økt i omfang. Det finnes i dag tre høringssaler, hvorav høringssalen i Nedre Voll gate 20 brukers relativt lite (10-15 prosent). Alle salene har kun vært i bruk samtidig under 10 ganger årlig i 2017-19 og 2022. I KVUen opplyses det at høringene hovedsakelig kunngjøres i god tid før, som innebærer at det bør være mulig å optimalisere bruken ytterligere. Vi vil derfor anbefale at behovet for høringssaler undersøkes ytterligere. Det kan også være muligheter for å redusere antall komitérom ytterligere og mer sambruk av disse rommene, det samme med omfang på nytt inngangsparti i tilbygget.
- **Definisjonen av verneverdige verdier og nytte-kostnadsvurderinger knyttet til ivaretagelse av disse verdiene.** Stortingets bygningsmasse er underlagt to former for vern; det ene som spesialområde for bevaring etter plan- og bygningsloven og det andre etter Stortingets egen verneplan. Stortingets egen verneplan omfatter i tillegg interiører, og for tilbygget er verneomfanget tydelig definert. I KVU skal alle originalelementer i alle rom bevares, også de uten verneskravur i Stortingets forvaltningsplan. Eksempler på originale interiørelementer er spilekledning på korridorvegger, himling med spiler og perforerte plater, eikedører med omramming, eikegulv mm. Det er krevende for EKS å vurdere hvilke verdier som har størst kulturhistorisk verdi, men vi anbefaler at det gjennomføres videre nytte- kostnadsvurderinger knyttet til vern av originalelementer – da dette er svært konstansdrivende.

Etter en utviklingsstrategi er landet bør en plan for videre arbeid med å optimalisere samfunnsøkonomisk lønnsomhet utarbeides i et etterfølgende forprosjekt.

---

¹⁹ Møter i stortingsalen foregår normalt tirsdag til torsdag kl. 10-16 og de mest aktive periodene for representantene er normalt ca. 1 november til 15. desember og 1. mai til 20. juni. I tillegg må støyende arbeider ikke pågå under offisielle besøk, som ofte har kort planleggingshorisont.

11 Forslag og tilrådninger samlet

Våre viktigste råd er knyttet til hvordan Stortinget som eier og prosjektorganisasjonen kan arbeide videre med reduksjon av kostnader.

11.1 Råd til Stortinget som prosjekteier

I tabellen under gir vi en samlet oversikt over våre råd til Stortinget som prosjekteier.

Tabell 11-1: Oversikt over råd til Stortinget som prosjekteier

#	Råd til Stortinget	Referanse
1	Ha et bevisst forhold til viktigheten av å arbeide videre med reduksjon av kostnader for prosjektet.	Kap. 10
2	Ha et bevisst forhold til risiko for omfangsøkning gitt pågående andre initiativ i Stortingets bygningsmasse.	Kap. 10
3	Koordiner det pågående arbeidet med sikkerhetsarbeid/kartlegging av GNF med den fysiske sikringen som gjøres slik at arbeidet ikke må gjøres om. Det vil ellers kunne være kostnadsdrivende.	Kap. 10
4	Sikre nok fleksibilitet i virksomheten i gjennomføringsfasen slik at arbeidsprosessene for prosjektet kan gjennomføres så raskt og effektivt som mulig. Det vil ellers kunne være kostnadsdrivende.	Kap. 10
5	Ha et bevisst forhold til arealeffektivitet, blant annet ved å vurdere redusert areal til høringsaler og komitérom. Det kan bidra til kostnadsreduksjoner.	Kap. 10
6	Sikre kost-/nyttefokus også i arbeidet med å ivareta verneverdier. Dette er svært kostnadsdrivende.	Kap. 10
7	Prosjektets beslutningsorgan (evt. styringsgruppen) bør tilstrebe å ha representanter fra Stortinget som er fast ansatt for å sikre kontinuitet gjennom hele prosjektgjennomføringen for å sikre at beslutninger tas i et helhetlig og langsiktig perspektiv med fokus på langvarig gevinstuttak.	Kap. 10

11.2 Råd til prosjektorganisasjonen

I tabellen under gir vi en samlet oversikt over våre råd til prosjektorganisasjonen.

Tabell 11-2: Oversikt over råd til prosjektorganisasjonen

#	Råd til prosjektorganisasjonen	Referanse
1	Vurdere å inkludere Nasjonalt kompetansesenter for sikring av bygg i forbindelse med planlegging av arbeider med fysisk sikring.	Kap. 10
2	Igangsette tidlig arbeid med å få sikkerhetsklarert entreprenør da dette ofte er en tidkrevende prosess.	Kap. 10
3	Etterstrebe oppdatert informasjon fra pågående infrastrukturprosjekter og være bevisst på hvordan arbeidet kan påvirke tilbygget, spesielt mtp. vibrasjoner.	Kap. 10
4	Beregne og synliggjøre eventuelle kostnadskonsekvenser til beslutningstaker ved evt. omfangsendringer.	Kap. 10
5	Tilstrebe å optimalisere gjennomføringsplanen for å redusere varigheten på prosjektet.	Kap. 10
6	Utforske mer kostnadseffektive måter å gjennomføre arbeidet på.	Kap. 10

7	Utforsk om byggetiden kan reduseres ved å identifisere mer effektive arbeidsprosesser	Kap. 10
8	Utforsk om plassering av funksjoner kan bli mer effektivt.	Kap. 10
9	Sikre kost-/nyttefokus også i arbeidet med å ivareta verneverdier. Dette er svært kostnadsdrivende.	Kap. 10

12 Referanser

- Finansdepartementet. (2019). *Rammeavtale om ekstern kvalitetssikring*.
- Finansdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2020). *Avrop på rammeavtale*.
- Menon Economics, Holte Consulting og A-2 Norge. (2020). *Notat 1 KS1 av "KVU Blålys i mobilnettene - Fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon"*.
- Menon Economics, Holte Consulting og A-2 Norge. (2020). *Notat 2 KS1 av "KVU Blålys i mobilnettene - Fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon"*.
- Nkom. (2020). *Presisering på ekomområdet for KVU om fremtidens nødnettløsning*.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2020). *Revidert Tilleggsbestilling ifm KS1 - fremtidens nødnettløsning*.
- DSB og Nkom. (2020). *Tilbakemeldinger på Notat 1*.
- DSB. (2020). *Presisering på ekomområdet for KVU om fremtidens nødnettløsning*.
- DSB og Nkom. (2020). *KVU Blålys i mobilnettene - Fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon*.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (11. april 2019). *Presiseringsbrev om utarbeidelse av KVU for fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon*. Brev til DSB.
- Samferdselsdepartementet. (12. april 2019). *Presiseringsbrev om utarbeidelse av KVU for fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon*.
- DSB og Nkom. (2021). *Fremtidens nødnettløsning - Tilleggsbestilling fra JD og KMD i forbindelse med KS1*.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (12.11.2020). *Besvarelse - notat 2 KS1 av KVU "Blålys i mobilnettene - fremtidig løsning for nød- og beredskapskommunikasjon"*.
- Statsbygg. (2023). *Tilbygget mot Akersgata og lokalbehov for komitéarbeid og høringer*.
- Finansdepartementet. (2021). *Rundskriv R-109. Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser*.
- Statsbygg. (2021). *Veileder for samfunnsøkonomiske analyser i statlige byggeprosjekter*.
- Finansdepartementet. (2023). *Karbonprisbaner for bruk i samfunnsøkonomiske analyser*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/statlig-okonomistyring/karbonprisbaner-for-bruk-i-samfunnsokonomiske-analyser-i-2024/id3020031/>
- Samfunnsøkonomisk analyse og NIKU. (2019). *Fredede og vernede bygg i KVU/KS1*.
- Arbeidstilsynet. (2024). *Inneklime og luftkvalitet på arbeidsplassen*. Hentet fra <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/inneklime/>

- Nissen, A., Berthelsen, M., Dale, M. T., & Hansen, M. B. (2020). Is perceived safety and threat after workplace terrorism linked to employee sick-leave? A registry-based longitudinal study of governmental employees in Norway . *European Journal of Psychotraumatology*.
- Menon Economics. (2017). *Verdien av kulturarv. En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer*.
- Navrud, S., & Strand, J. (2002). Social Costs and Benefits of Preserving and Restoring the Nidaros Cathedral. I *Valuing Cultural Heritage* (s. 296). Edward Elgar Publishing.
- Navrud, S., & Axelsen, L. K. (2003). *Verdiregnskap for Bryggen i Bergen. Samfunnsøkonomisk nytteverdi av å bevare et UNESCO Verdensarvsted*. Institutt for Økonomi og Ressursforvaltning. Norges Landbrukshøgskole.
- Menon Economics. (2022). *Indirekte utslipp og eksterne kostnader i transportsektorens bygg- og anleggsfase*.
- Ibenholt, K., Magnussen, K., Navrud, S., & Skjelvik, J. M. (2015). *Marginale eksterne kostnader ved enkelte miljøpåvirkninger*.
- Miljødirektoratet. (2021). *Veileder om behandling av støy i arealplanlegging*.
- Statens Vegvesen. (2021). *Konsekvensanalyser - V712 i Statens vegvesens håndbokserie*.
- DFØ. (2023). *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser*.

